J. BAKOTIN

Č. ČEKADA

B. DUDA

V. FAJDIGA

J. KOZELJ

J. KUNIČIĆ

J. B. MARUŠIĆ

R. ŠILIĆ

M. ŠKVORC

A. TRSTENJAK

Pozdrav

našem vremenu

Deset naših istaknutih svećeničkih ličnosti odgovaraju na preko devedeset različitih pitanja, koja između ostalog predstavljaju širok zahvat u naše vrijeme, a dijele se u ova područja:

SVEĆENIK I SVEĆENIŠTVO (formacija, problemi života i djelovanja, susreti s novim svijetom i vremenom, zanimljive pojedinosti iz života pojedinih suradnika);

CRKVA I KRŠĆANSTVO (problemi suvremenog kršćanstva, njegove bliže i dalje perspektive, uloga Crkve u povijesti ljudskog roda, posebno danas u vrijeme koncilsko);

ČOVJEK I ČOVJEČANSTVO (suvremeni čovjek pred pojavama svog vremena, suvremeni problemi života, suvremeni teizam-ateizam, neke aktuelnosti nove mladosti i braka, fenomen tehnike i tehnizacije uopće, pogledi u budućnost čovjeka i čovječanstva);

POZDRAV NAŠEM VREMENU

Priredili : Ivan Ćavar
Mato Mihić
Ivan Šešo

Đakovo, 1964.

NIHIL OBSTAT
Msgr dr Zvonimir Marković, cenzor
Đakovo, 12. studenog 1963.

Biskupijski ordinarijat
ĐAKOVO
Broj: 1221/1963

IMPRIMATUR
Msgr Rudolf Šverer, bisk. delegat
Đakovo, 12. studenog 1963.

Lektor:
prof. Josip Badalić

Izdalo: Bogoslovno sjemenište, Đakovo
Odgovara: Dr Emil Mayer, rektor

Tisak: »Tipografija« Đakovo, Strossmayerov trg 1

PAVLU ŠESTOM,

dvjesta pedeset četvrtom Kristovu namjesniku
čiji je glas osvojio srca
svih preplavljenih glasovima
i željnih Glasa;

i tisućama otaca
sakupljenih oko Bijelog Oca;

i stotinama tisuća svećenika, redovnika i redovnica
koji daju sav život
za Boga
i čovjeka;

i stotinama milijuna kršćana
koji i u naše vrijeme nalaze svoj put u Kristu;

i milijardama onih koji traže,
teže, lutaju, padaju, ustaju
i počinju iznova;

ukratko:
svima koji grade današnje vrijeme
i postavljaju temelje sutrašnjem

Posvećujemo ovu knjigu

Priređivači

PREDGOVOR

Zamisao ove knjige niknula je kao spontani plod »slučajnih« razgovora, tako reći »u prolazu«. Nije dakle, knjiga nadahnula razgovore, nego su razgovori u posebnim okolnostima doveli do ideje o knjizi, a jedno i drugo, tj. i ideja i knjiga, doživjele su tokom vremena izvjesne korekture i metamorfoze.

Ti srodni razgovori nastali su opet kao plod meditacija pod hiljadudevetstopedeset itd. podnebljem poslije Krista, ili recimo to možda malo drukčije... daleko od Krista... I kao tajni postulat suočenja s našim sitnim, ljudskim, u mnogočemu kukavno isfalzificiranim utezima i tezuljama radi još kukavnijeg utrška u najkukavnijoj trgovini ljudskim dušama, ljudskim mesom i ljudskim kostima — osobito kičmama.

ČOVJEK je danas u opasnosti kao malo kada. Njegova cijena na svjetskom tržištu veoma je pala. Da li je jeftiniji njegov um ili srce, volja ili duša, karakter ili na koncu tijelo? Po ljudskom postupku čini se kao da svega toga ima u preobilju — ugroženo je njegovo b i t i.

Svratimo pogled na još jedan fenomen! Na fenomen svećenika! Ne ovog ili onog. Nego svećenika kao takova... današnjeg, jučerašnjeg, sutrašnjeg, vječnog! Sa svojim brigama, problemima, nastojanjima, načelima, ranama i grijesima (kako bi inače bio čovjek?), s predrasudama, klevetama, pljuvačkama, bičevima i porugama prišivenim na njegovo čelo (kako bi inače bio drugi Krist?). No tomu se i ne treba čuditi. Ako pomućene oči ne mogu jasno uočiti i već jednom, nakon toliko milenija povijesti homo sapiensa, dati pravo zna-

čenje onomu što je stalno pred njima — čovjeku — kako će onda te iste pomućene oči jasno uočiti i dati pravo značenje tek svećeniku u čovjeku, i Kristu u svećeniku i čovjeku — koga ne vide?

A barem nekakvo, preventivno, globalno osvjetljenje tih stožernih životnih vrednota vapijući je imperativ našeg vremena.

To bijahu samo neke od naših preokupacija: svećenik, čovjek, Krist, a na to se odmah logički nadovezuju pojmovi vremena, čovječanstva, kršćanstva, i drugi. Tko zna kako se u te preokupacije umješala i zamisao o knjizi? I nakana da se ta zamisao provede u djelo? No to je bila tek zamisao. A svi već napamet znamo spoznaju da je dugačak put od zamisli do ostvarenja.

* * *

»Da rečem iskreno, kad bih imao mjeriti vrijeme, ne bih mogao prihvatiti vaš cijenjeni poziv« (p. Bakotin).

Evo nas na tragu jednog od nekoliko pisama, koja su karakteristična za same početke ostvarivanja spomenute ideje što će cijenjenog čitatelja vjerojatno zanimati, a po razvoju događaja slična su i pismima ostalih suradnika. Ovako su otprilike započinjali svi naši »prvi naleti«. No sreća je što smo mi takav uvod i očekivali naslućujući ljepši nastavak i završetak. A i morali smo očekivati takav početak. Uglavnom smo se obraćali svećenicima, koji su, znali smo to predobro, prezaposleni, bolje reći, naprosto »sputani« mnogobrojnim i raznovrsnim dužnostima i poslovima i delikatnijim, i odgovornijim, i težim, i važnijim od našeg poziva na suradnju. U tom, dakle, svjetlu, odvagnuvši sve okolnosti, možda je nametanje i ovog tereta suradnje u knjizi na njihova ionako već preopterećena leđa — bilo i »zlo«.

Pa ipak, mi smo zaigrali s tri veoma jake karte, koje ne mogu zatajiti, a te su: povjerenje, nada i ljubav. A budući da je od te tri ova zadnja najjača, to smo na nju oslonili sve težište.

I ne prevarismo se! Pođimo tragom istog pisma. Slijedeća rečenica je nastavak na onu gornju.

»Ali vašoj ljubavi ne mogu se oteti.« Da! Zaista se nismo prevarili. Uostalom, zar smo uzalud čitali u Sv. Pismu da je ljubav strpljiva, dobrostiva, da sve ispričava, sve junački podnosi. Na koncu konca ona i zlo oprašta. Rezultat je toga bio logičan nastavak zadnje rečenice, što je nas najviše i zanimalo: »Prihvaćam ponudu.« Dalje na istom listu čitamo nešto što se odnosi na jednu insinuaciju iz našeg pisma: »Ona uistinu neće biti u znaku afirmacije ličnosti, jer na to ne pretendiram. Jedini motiv odaziva jest ljubav i zadovoljstvo da mogu mladoj braći priuštiti radost davši neznatan i neugledan prinos za izvršenje ovakve zamisli«.

Tako je! Ova knjiga ne želi, niti je potrebno da bude neka afirmacija cijenjenih suradnika. Nismo to ni namjeravali. Ali smo još itekako htjeli da ona bude direktna i indirektna afirmacija Kristove osobe, produžene u svećeničkoj ličnosti, i ljudskoj ličnosti, što god je više moguće.

Pođimo međutim putem koji nam je doveo drugog suradnika!

»Što se mene tiče, hvala na povjerenju. Bilo bi protiv svih zakona o otajstvenom tijelu, kad bih vam uskratio suradnju. Na mene dakle možete računati» (p. Duda). Ali nikud i nikad bez poteškoća. Otvaramo nova pisma istog suradnika. »Ako možete, ispričajte me, ako ne, srdite se na me, ali ne mogu nikako reći, da ću u skoro vrijeme moći što poslati. Žalim što ne mogu udovoljiti vašem očekivanju«.

Onda smo mi, razumije se, poštujući ipak granice slobodnog ljudskog opredjeljenja, bili pomalo i uporni. I na koncu je sve bilo u redu. Zadovoljni čitamo: »Dovršio sam«. Zatim ponovo: »Javite, jeste li primili«. Da bude sve »u stilu«, rad je bio dovršen na »Sveti Četvrtak, dan svećeničke solidarnosti«. A u postskriptumu autorova pisma stoji: »Providnost je htjela, da vam napis donese baš ona č. sestra kojoj dugujem početke ostvarivanja svoga svećeništva«. Dakle, u stvar

se uplela i Providnost? Ne rekoste li time, da smo mi bili samo njezini agenti? Onda, zar ne, cijenjeni pater, ne smeta ako smo ponekad bili pomalo — i uporni?

Ali vjerojatno nije ni Providnosti bilo uvijek »lako«. Na pr. patra je Šilića preko nas pronašla čak u SAD. »Ovo je novi svijet. Ne zove se novi zato što bi u njem bilo nešto novo. Sve je to čađavo, izbrazdano, isprugano... Staro i doderano... Novi svijet se zove, jer čovjeku otme stare kreposti, koje je ovamo donio, a dadne mu nove mane. Amerika je puna novosti — novinskih. Inače to je zemlja monotonije, monotone jurnjave, monotone buke, monotone hipertrofije uživanja, monotone pregrijanosti zimi i preohlađenosti u ljeti, monotone nezabrinutosti za susjedovu radost i žalost, monotone monotonije i predosadne interesantnosti. Toliko je toga nečuvenoga, neviđenoga, nikada dosad nedoživljenog, da je pravi odmor pročitati nešto što je svakodnevno«. »Ja se osobno ne osjećam ni loše ni dobro. Niti imam posla, ni vremena. Radim i ne radim. Uviđam, da sam ovdje i koristan, i suvišan. Sad mi je jasno da je egzistencijalizam morao nastati u ovom društvu. Mora se izgubiti egzistencija. Ne trebaš misliti jer za tebe misli UNIBUC, ne trebaš čitati, jer to čitaju novinski urednici, ne trebaš kuhati, jer imaš automat, ne trebaš prati, jer automat pere dok ti igraš karata. I na koncu kod izgubiš pamet, memoriju, srce, znanje, oči, uši, što si onda? Onda si kao zmijska košuljica, ostao okvir, a nestao sadržaj. Pa naravno da takav čovjek više i nije čovjek. Ima Sartre pravo! Ali samo za sebe i sebi slične«.

A među tim recima bili su i ovi, za nas posebno interesantni: »Napisat ću! A Vi se poslužite svojim uredničkim pravom pa uz stotinu pohvala, za moju utjehu, bacite — u koš. Nisam ni zaljubljen u to da vidim štampano ime. Nemam ambicija biti pisac. Zato dajem vam odriješene ruke. Štampajte sve ako hoćete, ne štampajte ništa ako nećete. Štampajte jedno pitanje ili dva, ili koliko nađete za shodno. Meni sve jedno. Izbacujte, ubacujte, dodajite, skraćujte, slobodno vam«. Slična misao ponavlja se nekoliko puta i u drugim pismima. No odmah možemo spomenuti da nijedan od ovih »brijačkih« glagola uopće nije došao u obzir. A onda iza toga opet misao koja je vrijedna da se zabilježi. »Ne umišljam si da sam dalekovidan ili dubokouman. Ali evo životni put me je doveo u daleke krajeve. Mnogo sam hodao tako da i kratkovidan duh može štošta vidjeti široko i daleko. Stekao sam uvjerenje da je put koji današnji svećenik iz našeg naroda može izabrati za svoje životno djelo u najmanju ruku neizvjestan. Ali sve mi se čini, da se ne varam, ako kažem: ipak u toj nesigurnosti najviše sigurnosti ima upravo taj put koji ste vi izabrali.

Nemojte se umoriti!«

* * *

Prilikom izbora suradnika nastojali smo se služiti ustaljenim kriterijima. Ipak, knjiga ne predstavlja neku antologiju. Mi ne smatramo, a bez sumnje ni suradnici, da je naš izbor obuhvatio sve najznačajnije svećeničke ličnosti naše zemlje. U vezi s tim napominjemo i to da svi zamoljeni nisu mogli udovoljiti molbi.

Tako su dakle izostali odgovori na neka pitanja koja bi upotpunila tematiku knjige. No budući da ona i tako nije strogo određena, nego široka i raznolika, taj će se manjak jedva i osjetiti.

Mi smo u stvari i željeli da knjiga ne bude striktno sustavna, nego da njezina raznolikost što više privuče pažnju čitatelja. Činjenica je naime, da se današnji prosječni čitalac ne voli dugo zadržavati na jednom predmetu ili na jednom problemu. Rijetki su oni koji sebe prisiljavaju, da nešto pročitaju. Danas u doba duhovne lijenosti čovjek želi da bude privučen. Njemu se naprosto toliko toga nuđa, da on uzima samo ono što je za njega najlakše, najinteresantnije, i najprivlačnije, ne mareći često za pravu vrijednost stvari. Zato ova knjiga ima, između ostalog, zadatak da svojom šarolikošću mišljenja, neočekivanom izmjenom tema, raznolikošću stila, tematike, autora, opsega i stanovišta, ne

samo ne bude monotona nego i pobudi što veći stupanj zanimanja. Tako će se ujedno pojedine teme bolje usijecati u memoriju jer će, kako rekosmo, slijediti nekako iznenada.

A današnji mentalitet veoma je sklon iznenađenjima.

Zato ova knjiga nije ni izdaleka neki priručnik s potpunim pregledom svih momenata današnje duhovne orijentacije. O nekim bi se pitanjima mogle pisati i studijske rasprave. Međutim knjiga ne teži toliko za doktrinalnošću i iscrpnošću koliko za tim da ono što iznosi, pruži čitaocima što neposrednije, što zbijenije, što prihvatljivije, što životnije.

Nije ništa neobično, da su suradnici izradili svoje odgovore na naša pitanja raznovrsno. Jedni su dali direktne — distinktne odgovore, drugi opet implicitne — indirektne, a treći su se zaustavili na samim pitanjima kao takovima i izradili svoj specifični prilog u vidu refleksije na sugerirane teme.

Isto tako ne treba iznenaditi različito, ponekad naoko oprečno mišljenje dvojice ili više suradnika o nekim pitanjima. Stara je izreka da svaka stvar ima mnogo oznaka, i da pojedini ljudi više ističu jedne dok se drugi zadržavaju na ostalima. Tako se kombiniranjem boja dobiva slika bogatijeg kolorita. A dubljim sagledavanjem opreke iščezavaju.

* * *

Svrha je dakle ove knjige da pruži letimičan zahvat u naše vrijeme, dotičući se mnogih pojava i problema. Pred nama jedna iza druge defiliraju misli o svećeniku, čovjeku, svijetu, Crkvi, kršćanstvu . . .

Čemu ta »zbrka«? Ima li smisla u jednoj te istoj knjizi govoriti o svećeniku i njegovim problemima, pa onda o suvremenom čovjeku, njegovoj vjeri, nevjeri, njegovim težnjama, dostignućima i promašajima, potom o njegovu vremenu — današnjem i budućem. Pa

ipak mi smo tako stvar i zamislili. Zbog naprijed spomenutih razloga. Ali to nije sve. Željeli smo prije svega da što više dođe do izražaja organska povezanost, jedinstvo, bliskost i životna ovisnost tih termina, kojima uvijek prijeti prevelika podvojenost, nerazumijevanje, otuđenost i rascjep. A ipak bi sve to u neku ruku trebalo biti jedno. Zato u odgovorima na pitanja koja se dotiču svećeništva, svećenika i njegovih problema, neće samo svećenici naći i poticajno, i zanimljivo, i aktuelno, i dragocjeno štivo nego će se i suvremeni čovjek moći nekako približiti svojim duhovnim vođama, moći će se uživjeti u njihove probleme, život i rad, a u tom upravo i jest središte i centar ove knjige: s jedne strane pružiti tom modernom čovjeku mogućnost da se što više približi svećeniku, da s njim misli, osjeća i suosjeća, a s druge strane, preko tih istih pitanja, a i preko drugih, dati tom istom čovjeku do znanja da i suvremeni svećenik također misli, osjeća i suosjeća s njim, čovjekom današnjim, jučerašnjim i sutrašnjim.

Nije li to posebno važno danas u vrijeme k o n c i l s k o ?

Pred nama na govorničkoj tribini stoji svećenik. Želimo naime da nam govori! Istinito i jasno! Da nam se predstavi. Premda neki nisu tomu skloni. Možda su čak i otvoreno protiv toga. No mi smo i na to bacili jedno od težišta. Da se jedni drugima što više približimo. To smo posebno i htjeli! Da nam svećenik progovori i o sebi. Neposredno i povjerljivo. Zatim da nam govori o mnogotoga što obuhvaća inventar života. Otvoreno i iskreno. Da opravda svoj (naš) smisao života, pred onima s kojima se susrećemo i kojima ćemo biti poslani. Kojima smo često daleki, ponekad tuđi. Da i pred nama, ljudima — svojim suvremenicima, stavi »na dlan« svoje srce i dušu, iznese svoja životna iskustva, pokuša riješiti neke zajedničke ideološke ili opće životne i savremene probleme, da prenese svoju poruku nama, koji se nedavno rodismo, danas postajemo, a Živjet ćemo Sutra. Da nam u odgovorima bude što bliži. Da nam pruži neka od rješenja koja su svima nama potrebna, ovdje i sada, a i takva, koja će uvijek biti

aktuelna, jer su općeživotna, no i jedna i druga ispravna, jer su naučena u školi Vječnog Učitelja i provjerena na fakultetu životnog iskustva.

* * *

Nadamo se da cijenjene čitatelje neće smetati raznolikost pravopisa u knjizi. U tom su suradnici bili slobodni. Zastupana su tri pravopisa (Broz — Boranovićev, novi i stari). Rasprave Dr. Fajdige i Dr. Trstenjaka su sa slovenskog prevedeni na hrvatski jezik.

Poredak suradnika u knjizi niže se po abecednom redu. Dakle nismo bili skloni nikakvoj sistematici po temama ili slično. Ipak se nadamo da će i ljubitelji sistematike biti barem donekle zadovoljeni, jer naprijed imaju sistematski pregled pitanja po temama, pa ako žele, lako će moći knjigu čitati i po nekom redu.

Pa ipak ne bismo time željeli reći da je knjiga bez nedostataka. Naprotiv. Netko će ih naći više, netko manje. Mnogi će prigovori biti na mjestu, a neki, kako to i inače biva, neće.

* * *

Cijenjena braćo svećenici — suradnici! Kako da Vam se zahvalimo? Kad je o tome govor, teško je reći, da li su nespretnije same riječi, ili mi koji bismo pomoću njih htjeli registrirati što srce osjeća.

Reče jedan od Vas nama: »S toliko poštovanja i povjerenja, s toliko dobre volje dolazite!«

A s koliko ste tek i poštovanja, i povjerenja, i dobre volje, i strpljivosti, i ljubavi primili Vi nas? To je svima nama mladima velika i nezaboravna lekcija.

Mogli bismo s pravom parafrazirati jedno od pitanja: da li je ova Vaša suradnja nama mladima više dar ili obveza? Da, svakako, to je prvenstveno Vaš veliki dar. Ali to je za sve nas, Vašu mlađu braću, koji budemo čitali ovu knjigu, još više i velika obveza.

Hvala na daru! Hvala za obvezu! Za sve! Hvala...!

* * *

Pozdrav našem vremenu! Što zapravo hoćemo s ovim djelom? Zgodno opaža jedan suvremeni mislilac kako književnost i nema drugog cilja do pomoći čovjeku da ž i v i. Primijenimo tu izreku u odgovarajućem obliku na našu knjigu. Sve u svemu, ona i nema drugog cilja nego da pomogne čovjeku b i t i . . .

Zdravo, naše vrijeme! Vrijeme svjetsko — ratno i vrijeme koncilsko! Čelično, promatramo li masu tvojih srdaca! Atomsko, ako gledamo kamare tvojih stravičnih glava. Plastično, osvrnemo li se na stepe tvojih karaktera. Pa ipak, zdravo, naše vrijeme! Ako ni zbog čega drugoga, a ono zato jer si v r i j e m e. A »svako je vrijeme dobro da se rodimo«, živimo, »i svako dobro da umremo«. I zato jer si n a š e vrijeme. A upravo iz ovog »naštva« kao da se pomalo nazrijeva prava tvoja slika. Kao da je ono u gruboj kamenoj gromadi započelo klesati pravi tvoj lik. Sa srdaca — kao da — nestaje čelika, koji — kao da — postepeno prelazi na karaktere. A s glava — kao da — se postepeno skidaju uklete atomske maske, koje su im unakažavale lijepi, Bogom dani, izgled. Pozdravljamo te i zato što je tvojim putovima prodefilirala povorka bezimenih heroja, koji su u tvoje stravičnim eksplozijama svih vrsta napuknulo zdanje, ugrađivali spasonosno »ugaono kamenje«. Konačno i za to što si ti, vrijeme naše, kao malo koje vrijeme prije, uza sve ostalo, dalo i plejadu grandioznih karaktera i srdaca; velikana koji će biti inspiracija pokoljenjima.

Neka ti ova knjiga posluži kao malo, ali vjerno ogledalo i kao skromni, ali sigurni putokaz! Kao opomena! Kao savjet! Ne u obliku mača i toljage, ne u obliku gljive, ne kao prokletstvo i pogrda, nego kao — p o z d r a v . . . !

I. Č. — M. M. — I. Š.

SISTEMATSKI PREGLED PITANJA[1]

SVEĆENIK I SVEĆENIŠTVO

(ličnost — susreti — problemi)

---

[1]) Opaska: Ona pitanja koja su nešto uvučena unutra ustvari su potpitanja, i u vezi su s prethodnim — glavnim pitanjem.

Odgovor na ta potpitanja nekad se nalazi u odgovoru na glavno pitanje. Nekad je opet odgovor na potpitanje napisan zasebno.

CRKVA I KRŠĆANSTVO

(Suvremeno kršćanstvo i njegove perspektive)

ČOVJEK I ČOVJEČANSTVO

(Život i problemi, teizam-ateizam, mladost i brak, perspektive)

PORUKE

»PREVIRANJA NAŠEG VREMENA MOGU BITI FENOMEN PUBERTETA KOJI PROŽIVLJAVA SVIJET ZBOG ERUPCIJA IZNAŠAŠĆA;

PROLAZAN PUBERTET IZA KOJEG SLIJEDE ZRELA SHVAĆANJA I RAZUMNA PRIHVAĆANJA.«

Dr. o. JERKO BAKOTIN

BIOGRAFIJA

Rođen je u Kaštel Sućurcu 6. XI 1913., gdje je završio osnovnu školu. Franjevačku klasičnu gimnaziju učio je na Korčuli, nastavio u Dubrovniku, gdje je maturirao 1935.

Definitivno se opredijelio za svećenika — franjevca te je upućen na međunarodno Papinsko sveučilište »Antonianum« u Rimu, gdje je 1942. položio doktorat iz teologije.

Živi u Zadru, gdje djeluje kao provincijal i profesor biblijskih znanosti na Visokoj bogoslovnoj školi

MI PITAMO:

Kako je uslijedila Vaša odluka o stupanju u svećenički stalež?

Što je sve utjecalo na Vašu životnu formaciju?

Kako biste odredili glavne karakteristike svećenika poželjnog u naše vrijeme?

Vi ste poznat kao iskusan duhovni vođa ženske mladeži. U kojoj mjeri važi danas da su djevojke religioznije od mladića? Kako stoji stvar kvalitativno? Što mislite o često spominjanoj religioznoj nestalnosti djevojaka?

Čega danas najviše nedostaje u religioznom odgoju djevojaka?

Kakva muža želi katolička djevojka?

Koliko djevojčine moralne vrline uvjetuju njezin prosperitet kod današnjih muškaraca? Da li je uopće nevinost izrazita vrednota djevojke u očima današnjeg mladića?

Koliki je utjecaj katoličke djevojke na muškarca, koliki žene? — Koliko se s druge strane djevojke povode za mladićima, žene za muževima?

Kako ojačati kod današnje mladeži oslabljeni pojam o vrijednosti čistoće?

Koliki je utjecaj filma, knjige, sporta na djevojku?

Opišite nam lik djevojke kakvu biste preporučili da želi i traži svaki, napose kršćanski mladić?

Skicirajte nam lik mladića kakva biste sugerirali svakoj poštenoj djevojci.

Biste li pokušali napisati putokaz (recept) koji bi se mogao preporučiti da po njemu žive bračni drugovi u sreći?

Kako bi izgledala Vaša vizija kršćanske i historijske budućnosti?

Što biste poručili onima koji danas postaju svećenici?

Kako je uslijedila Vaša odluka o stupanju u svećenički stalež?

Prema svećeničkom staležu bio sam usmjeren obiteljskim odgojem i živom željom pokojnog oca o kojoj sam uvijek vodio računa, mada mi je bila prepuštena sloboda izbora. Priznat ću ipak da bih volio da sam kod toga imao više »samoinicijative«, naime manje utjecaja sa strane drugih. Na taj način imao bih užitak da sam uzvišenost svećeničkog poziva zarana uočio, koliko je to djetetu uopće moguće. Ipak, kao u drugim stvarima tako i u ovoj, roditeljima općenito govoreći pripada zamašna zadaća. Iako ostaje istinita riječ sv. Pavla da *»nitko ne prisvaja sebi časti, nego koji je pozvan od Boga«* (Hebr 5, 4), ipak sam uvjerenja da bi mnoge klice svećeničkih zvanja bez roditeljskog nadzora bile ugušene ne isključivši iz toga broja ni sebe.

Što je sve utjecalo na Vašu životnu formaciju?

Najzamašniji utjecaj na moju svećeničku formaciju izvršio je strogo religiozni odgoj i čvrsta disciplina. Moja očinska kuća bila je u pravome smislu kuća molitve i budnog nadzora nad ponašanjem. Ovdje ne mogu a da ne spomenem na poseban način dnevno moljenje krunice u obitelji. Pobožnost prema Majci Božjoj, koju sam baštinio od oca, na poseban način bila je od utjecaja na moju formaciju. Ovo ističem također zato što sam u pobožnosti, konkretno: u svome orijentiranju prema Majci Božjoj, našao nadoknadu za gubitak tjelesne majke što se zbilo vrlo rano, prije nego sam mogao i upoznati što znači majka. Za svećenički poziv ova pobožnost i orijentiranost bila je od neusporedivo veće zamašnosti nego što bi bio sam majčin odgoj. Unatoč čvrstoj disciplini, ja sam joj izmicao; učinak pobožnosti prema Majci Božjoj naprotiv zahvatio me do dna moga bitka. Isto mogu ustvrditi i za daljnji moj razvoj u sjemeništu i u kleričkom životu. Sve elemente odgoja smatram od blagotvornog utjecaja, ali, kako reče sv. Pavao *»pobožnost je korisna za sve«* (1 Tim 4, 8), u mome slučaju pobožnost prema bl. Dj. Mariji, Kraljici klera. Kada pravim refleksije, upoznajem veliku pedagošku moć ove pobožnosti.

Kako biste odredili glavne karakteristike svećenika poželjnog u naše vrijeme?

Ja bih te karakteristike predstavio slikovito dvjema crtama: vertikalnom i horizontalnom.

Prva predstavlja svećenika svega usmjerena prema Bogu, a druga u svoj širini srca zaokupljena spasenjem bližnjega. S malom dopunom dobiva se križ (žrtva!) bez čega se taj ideal ne da ostvariti i na kome počiva.

U svojoj 49. godini života i 24. godini svećeništva jednu stvar moram nedvojbeno podvući, a ta je da je svećeništvo dar i plod milosti. Upoznajem kao posve istinito ono što je kazao kardinal Newman misleći na svećenike: »Sadržaj sve povijesti svetaca sastoji se u trijumfu milosti nad naravi«. Budući pak da je svećenik »tvorevina« milosti, dar neba, on mora u tome stilu graditi život. To je »vertikala« koju mora povući. Mauriac je to izrazio na svoj način rekavši za svećenika: »Usred stvarnosti koje pritištu nas, a koje pritištu također njega u njegovu bijednome tijelu, on je svjedok nadnaravnoga«.

Horizontalna crta svećenika usmjerena je na bližnjega i proteže se toliko koliko se proteže potreba da se zaokupi njegovim spasenjem, ne isključivši iz toga nastojanje oko njegova kulturnog i socijalnog pridizanja. Vjera nije neka apstraktna nadogradnja; vjera je pobožanstvenjenje zemaljskoga čovjekova života. Prema tome svećenik ima poziv i pravo da zađe u sva čovjekova područja i tamo ubaci božanski kvasac, a s njime da poboljša i samo čovjekovo zemaljsko stanje. Za to se pak traži od svećenika žrtva, samozataja. Potrebno je da svećenik umre sebi za one za koje je na Križu umro Veliki svećenik Isus Krist. Kao najveće kompromitiranje svećeničkog poziva smatram traženje sjetilnih užitaka do najprostijeg oblika i oholost. To znači borba

protiv naravi i protiv milosti; usmjerenje u pravcu protivnom onome Velikog svećenika čiji je životni put apostol Pavao sažeo riječima: »*Ponizio je sam sebe postavši poslušan do smrti, do smrti na križu*«. (Fil 2, 8).

Sjetilnost i oholost to znači poništenje temeljnih karakteristika svećenika kao što sam ih podvukao. To znači ujedno ići putem protivnim od onoga koji vodi k punom ostvarenju svećenikove sreće. Svećenik živi samo u onoj mjeri u kojoj živi za druge. Najviše živi kada za sebe najmanje živi. Tada ima moć mrtve buditi na život. (Isp. Iv 12, 24).

Vi ste poznat kao iskusan duhovni vođa ženske mladeži. U kojoj mjeri važi danas da su djevojke religioznije od mladića? Kako stoji stvar kvalitativno? Što mislite o često spominjanoj religioznoj nestalnosti djevojaka?

Moj rad sa ženskom mladeži više je slučajan i prigodan nego planski i programski. Ne utvaram sebi auktoritet da sam prodro i prozreo njihovu psihu ili duhovna proživljavanja. Ako tražite da Vam rečem što mislim kao takav, moje je duboko uvjerenje da su djevojke religioznije od mladića. One su po svojoj naravi većma od mladića upućene na Apsolutno biće jer im već ženska narav većma od naravi mladića traži oslona onda i u nadosjetnome i neizmjernome. Zdrav mladić traži da se afirmira na raznim izvanjskim poljima i kada je to postigao, lako zaboravi na traženje nečega višega i počne sanjati o samodostatnosti, što najobičnije ne biva kod djevojke.

Filozofski gledajući, religioznost je *žene* posvema ispravno osnovana, jer se temelji na svijesti i osjećaju o vlastitoj nedostatnosti i ovisnosti o Apsolutnome. Osjeća potrebu da traži njegovu pomoć u molitvi, a k tome u religiji nalazi zadovoljenje svoje potrebe ljubavi. Istina je da je općenito uzevši dosta sklona sentimentalnosti i gomilanju pobožnosti, ali to ne mora kompromitirati religioznost u njezinoj biti.

Kod muškarca religija je razumna, ali često samo takva, ili više manje racionalistička i zato nepotpuna jer ne obuhvaća srca. Prava religija pak ima da obuhvati cijeloga čovjeka, dakle razum i srce. Ako je to ostvareno, tada je

muškarčeva religioznost kvalitativno bez sumnje viša i čišća od one u ženi. Ali jer je vrlo često manjkava u jednome od bitnih elemenata, *žena* ostaje istinski religioznija od muškarca.

Istaknuo sam »*žena*«, misleći na one zrelije dobom. Djevojka naime do svoje 25. godine proživljava intelektualno-moralne krize radi čega se govori o religioznoj nestabilnosti djevojaka. (Isp. P. Dufoyer, *Il caratere e il cuore della giovane spiegati ai giovani*, s franc. prev. G. Basadonna, Milano 1957, 144-148; isti, *Per te, fidanzato e giovane marito*, prev. s franc. Sigma, Milano 1958, 107-112).

Čega danas najviše nedostaje u religioznom odgoju djevojaka?

Koliko mogu da zaključim iz svoga iskustva, vidim da djevojkama nedostaje sustavno poznavanje vjerskih istina, ponekada i onih najtemeljnijih, njihova primjena na život i svijest o veličini i uzvišenosti izvršenja njihova religioznog poziva. Djevojke koje proživljavaju svoju religiju djeluju kao svjetlo u mraku i svježina proljeća. Kad bi one bile toga svjesne, više bi truda upotrijebile oko upoznavanja svoje vjere i većma bi se trsile da je prožive. »Žena je«, piše F. Moja, »uvijek imala snažni utjecaj na svijet...« Uzbudila je fantaziju predhistorijskih naroda...; imala je riječ među južnim barbarima često kao otmjena i poštovanja vrijedna; pročistila je maštu prvih kršćana; podžigala je ponosan gordi entuzijazam vitezova srednjega vijeka; ulila je mističko čuvstvo u bl. Anđelika dok je slikao u toskanskim samostanima; upravljala je ponosnim dlijetom Michelangelovim; udarila je pečat nebeskim vizijama Rafaelovim; diktirala je melodioznu oktavu Torquatovu; davala je uzvišenu notu kompozicijama Bellinia i Gounoda. Čini se kao da svojim kucajima, prožima sva stvorenja i kamo god krene, nosi osmijeh. Ali ona je nada sve bila ljepota, osmijeh, kraljica srdaca kad se stavila u službu religije, kad se kao vjerna službenica posvetila promicanju dobra, ustrajnom, krepkom, ljubaznom promicanju koje je slavilo trijumf nad svakom svjetskom zaprekom pod iskusnim, sigurnim, prosvijećenim i auktoritativnim vodstvom biskupa Kristove Crkve«. (*Femminismo buono*, Como 1922, 79 sl.).

Koja djevojka nebi morala biti ponosna nad takvim pozivom?

Ima li za nju išta poželjnije nego da taj svoj poziv što bolje upozna i stavi u djelo? Svećeniku pripada zadaća i dužnost da je s tim pozivom upozna i u tome pravcu odgaja.

Kakva muža želi katolička djevojka?

Praktična katolička djevojka želi dobiti za muža praktičnog katolika, ali nisam mogao zapaziti da se odriče zahtjeva i ambicija koje imaju i sve druge djevojke. Ona traži da joj bude dobar, privržen, ali također da imponira vanjštinom i da bude ugledan. Jedna djevojka, razočarana valjda što ju je napustio mladić koji slovi kao dobar katolik, u jednoj od provedenih anketa ponešto ogorčeno piše: »Ja mislim da je bolje dobiti dobrog i karakternog muža i do tada ne baš praktičnog katolika nego tobože dobrog katolika ali nekarakternog.« Ovaj ponešto ogorčeni ton pisanja treba donekle razumjeti. Tragično je međutim da su tolike djevojke, inače dobro i katolički odgojene, spremne na velike ustupke na račun šansa koje im se nuđaju za udaju. Spremne su pogaziti svoj karakter pod izlikom da se udavaju za »karakternog« muža!... Nažalost sklapanje braka s ovakvim i sličnim motivacijama ne mogu se nazvati posve rijetkim slučajevima. Rjeđe je naići na djevojke koje ostaju odlučne kao jedna koja piše: »Duboko sam uvjerena da je naš stav prema ljudima, naša ,djetinja duša', za ovo doba više smiješna nego privlačna. Malo je onih koji to cijene. Ali naiđi baš na one rijetke!? Ipak ću ustrajati u dosadašnjem stavu radi ličnog zadovoljstva«.

Činjenica je da se hoće mnogo moralne snage kako se djevojka ne bi pomakla sa svoga katoličkog gledišta. Ponekada je potreban pravi heroizam.

Koliko djevojčine moralne vrline uvjetuju njezin prosperitet kod današnjih muškaraca? Da li je uopće nevinost izrazita vrednota djevojke u očima današnjeg mladića?

Na prvi mah čini se da su moralne vrline djevojke u bescjenju u očima današnjega mladića. To se uglavnom može kazati ne samo za onaj, kako se naziva, »moral ulice«, nego i u biranju djevojke za životnu drugaricu u braku. Mladić se ponajčešće povodi za prvim utiscima i osjećajima, kod čega izvanjski faktori obično igraju pretežniju ulogu nego skrivene moralne vrline. Ali uza sve to kod trijeznog suda moralne vrednote dobivaju prvo mjesto. Žalosno je što one svoju vrijednost čuvaju ponajčešće samo u teoriji ili se k takvim djevojkama obraćaju oni koji njih nisu dostojni!... A takva sudbina nerijetko zadopadne upravo dobre katoličke djevojke. Prose ih mladići koji su stekli loše iskustvo s drugim djevojkama. Takvih primjera ima koliko se hoće. Pred malo vremena jedan mladić bez kršćanskog odgoja, ili sa protukršćanskim, udvarao je čestitoj i vrlo fino odgojenoj katoličkoj djevojci sa čvrstom voljom da je izabere za doživotnu drugaricu u braku. Kad je od njezine majke bio otjeran, i ona ga uputila na druge djevojke istog nadzora kao što je i njegov, mladić odvrati: »Ne, ja takve ne tražim! Ja ih mrzim! Ja hoću ovu koja se ne kvari!«... Mogu se ismijavati nevinost i čistoća koliko hoće, ali kod trijeznog razmišljanja u tim kvalifikacijama nalazi se jedina garancija za sretan život. Netaknuta djevojka, i jedino kao takva, sposobna je izvršiti snažan moralni utjecaj na mladića. To ističe Dr Willibald Demal u svome djelu *»Praktische Pastoralpsychologie«* (Praktična pastoralna psihologija, 2. izd. Wien 1953, 186). On kaže da je djevojka za mladića to privlačivija što je u njoj jače razvijena ljubav prema djevičanstvu i materinstvu. Po mome sudu, najveći broj mladića ne traži i z r a z i t o ovo na djevojci i u prvome redu. Sjetilna strana pretječe kod njega sud o moralnim vrednotama. Uostalom, među djevojkama s kojima se on ponajčešće sastaje, rijetke su sa istaknutim moralnim vrlinama i delikatnim osjećajima na nevinost da bi ih on upoznao. Kada pak na takve napokon i naiđe, on takvih djevojaka nije više dostojan.

Koliki je utjecaj katoličke djevojke na muškarca, koliki žene? — Koliko se s druge strane djevojke povode za mladićima, žene za muževima?

Utjecaj žene kao takve na muškarca tolik je te — kako njemačka spisateljica Gertruda von le Fort kaže — »čovjek ne čini drugo nego u niskoj ili uzvišenoj formi reproducira sliku koju mu žena pruža o sebi samoj«. *(La donna eterna,*

prev. sa njem. G. F. Ajroldi, Milano 1945, 2, 80). Njezin utjecaj može biti prikriven, ali je stvaran. José Ortega y Gasset piše: »Moglo bi se reći da žena u svojoj duši nosi imaginarni profil koji ona mora pustiti djelovati na svakoga čovjeka koji joj se približi«. *(O ljubavi i tehnici, preveo* J. Sedmak, Zagreb, 1944. 137).

Dakako, nas zanima pozitivan moralni utjecaj. Za ovaj se traži da duša žene bude na visokom stepenu, inače će ona postati zavodnicom ili zavedena. Ovo posljednje važi posebno za djevojke. Veliki moderni pedagog Pierre Dufoyer u svome djelu »Značaj i srce mladića« piše: »Vladanje djevojaka od velikog je utjecaja na spopadanje napasti i s vidom na učestalost pada muškarca. Mladić se nalazi u društvu s valjanim djevojkama, dražesnim, nasmijanim, ljupkim, ali korektnim u odijevanju, vladanju, razgovoru. Ako se na svoju sreću namjerio na djevojke koje svojim govorom daju otkriti nada sve duhovno poimanje ljubavi davši mu razumjeti da su za njih bitni elementi te ljubavi darivanje sebe i nježnost, želja i traženje sreće za svoga druga, tada će za mladića njihovi odnosi biti veliko dobro: draž i osjećajnost gospođice otupljuje oštrinu borbe i pomaže mu da pobijedi. Njezini razgovori čine da stvori nesebičniju ideju o ljubavi i bogatiju osjećajima. Ali ako naiđe na djevojke lagane i lakomislene? Na djevojke koje se iz taštine ili težnje za nježnošću nude za flirt? Na one koje se ulaguju i traže milovanje, poljupce, intimnosti; koje na traženja isprva prikrivena, a zatim otvoreno sjetilna, gotovo bez oklijevanja popuštaju? Tada mjesto da budu odgojiteljice za veliku ljubav, postaju zavodnice i uzrokom su da je mladić postao skloniji na sjetilnost, a njegove naposti postaju jače«. *(Il carratere e il cuore del giovane,* sa franc. prev. F. Pizzagalli, Milano 1954, 92 sl.)

Nažalost, ovaj posljednji, negativan utjecaj dade se utvrditi češće nego sam pozitivan. Ovim ne kanim reći da nema morala visoko izgrađenih katoličkih djevojaka. Ali takve se djevojke ne viđaju tako lako u društvu s mladićima jer — ne bez razloga — nemaju povjerenja u njih.

Utjecaj žene na muškarca kao bračnog druga mnogo je, po mome sudu, efikasniji i češći. Sv. Pavao kaže da se nekršten muž posveti po ženi krštenoj (1 Kor 7, 14). Ono što vrijedi za sam početak ili za bazu na kojoj se ima graditi duhovni život, vrijedi i za njegovo konstantno buđenje i usavršavanje. Iz povijesti znademo koliki su upliv neke svete žene znale izvršiti na svoje muževe. Sv. Monika nije samo suzama i molitvama Bogu privela svoga sina Augustina nego i muža koji je bio poganin, čovjek srdit i strastven; Sv. Klotilda je svojom mudrošću i ljepotom osvojila srce Klodviga i privela ga na kršćansku vjeru; Margariti iz Provence sv. Ljudevit dade urezati ime na svome prstenu odmah iza imena Božjega i Francuske, očitujući na taj način koliku je moć utjecaja ona vršila na njega. Pjesnikinja Rachmanowa u svome romanu »Tvornica novoga čovjeka« zacrtava sličan plan za naše prilike danas. Fulton J. Sheen ispravno je ocjenio snagu i značaj utjecaja žene kad je napisao: »Često se opazilo da je niveau jedne civilizacije uvijek onaj koji stvaraju žene. Zanemari li žena ulogu Božjega poslanika, ona podiže na protivnoj strani najniže čovjekove instinkte: to je njezina slaboća«. *(Notre vie a un sens,* s engl. priredila Marcelle Loutrel Tschirret, izd. Mame 1959, 136 sl.).

Protivno konstataciji koju sam podvukao s obzirom na utjecaj djevojke i žene na muškarca, nalazim da djevojke u većoj a u manjoj mjeri žene podliježu utjecaju muškarca. Uvlačenje žena u specifično muške poslove, sve veće tehniciziranje života, boravljenje među muškarcima, pomuškarčenje ženske nošnje, obavljanje fiskulture ili takmičenja u raznim granama sporta, sve ovo i drugo čini te djevojka počne gubiti specifično ženske oznake i delikatne ženske osjećaje. Često ispada na koncu kao izvještačeni muškarac tražeći na moralnome polju iste slobode koje uzurpira za sebe muškarac, pogrešno sebi utvarajući da je to neko »pravo« koje ima muškarac, a ona nema.

O spasonosnome utjecaju žene krasno piše protestantski pedagog Fridrih Wilhelm Förster: »žena«, kaže on, »nikada ne smije zaboraviti da se o sudbini svijeta ne odlučuje u parlamentima. Tamo se u govorima i diskusijama iznosi ono što je u dubini duše jednoga naroda već odavno odlučeno. Utjecaj koji se vrši privatno na javno mišljenje, živa inkarnacija materinskog i sestrinskog duha u grandioznome radu ljubavi koji obavlja ženski spol, duhovna propaganda koja se otuda razlijeva u javni život i stvara nove norme za svaki

civilizatorski rad — evo — nevidljivog 'Gornjeg doma' koji će utjecati na 'Donji dom' muških inicijativa.« *(Alle soglie della maggiore età,* s njem. prev. E. Bongioanni, Torino 1909. 298 sl.).

Žena pročišćena od svega niskoga blagotvorna je sila tako da Gertruda von le Fort ne pretjeruje kad kaže: »Svijet može da pokreće čovjekova snaga ali u pravome smislu biva blagoslovljen uvijek i samo u znaku žene«. (Nav. dj. 42).

Da bi se osjetio takav blagotvorni utjecaj, potrebne su nam djevojke i žene tipa bl. Dj. Marije.

Kako ojačati kod današnje mladeži oslabljeni pojam o vrijednosti čistoće?

To se dade ojačati samo buđenjem i produbljivanjem vjere i njenim proživljavanjem. Čistoća je stvar ćudoređa, a ovo, da se održi, mora počivati na vječnim principima. Strasti su čovjekove odveć jake a da bi ih mogle držati sputanima samo lijepe riječi o uzvišenosti ćudorednog života ili prijetnje o tragičnim posljedicama gaženja etičkih zakona. Činjenica je međutim da podavanjem nečistoći slabi vjera, ili se jednostavno gubi. Potrebna je dakle ne bilo kakva, nego snažna vjera da bi ojačao taj pojam o vrijednosti čistoće. S takvom vjerom treba spojiti što češće primanje sv. Pričesti pri kojoj, kako se izražava »Naučitelj Euharistije« — sv. Ivan Zlatousti —, »djevičansko Kristovo tijelo i krv zadiru u naše tijelo i krv, ublažuju podražaj na grijeh, hlade žestinu pohote i ispunjaju nas nebeskim željama«. Ali, dakako, zato je potrebno, kako sam rekao, imati jaku i živu vjeru.

Uz uživanje božanske hrane treba provoditi život molitve, posebno djevičanskoj Majci Božjoj i privikavati se na mrtvenje. Već su stari pogani mladeži propisivali dijetu poznatim načelom: »Sustine et abstine!« — »Znaj podnijeti i znaj se odreći!«

Uz vrhunaravna sredstva treba spojiti i naravna, kao što su: čuvanje od alkohola i svakovrsnih podražajnih sredstava, umjereno uživanje mesa, pretežno hranjenje vegetativnom hranom, provođenje higijenskog života, kupanje, umjereni sport, aktivan život. »Budite uvjereni«, kaže dr Antonelli, »da je u takvim okolnostima i s označenim sredstvima

uzdržljivost uz dobru volju uvijek nositeljica pobjede. A radost koju nosi pobjeda postaje to milija što je spojena s nekom borbom«. *(Per l'igiene e la morale,* Roma 1930, 125).

Koliki je utjecaj filma, knjige, sporta na djevojku?

Film, knjiga, sport — to su tri moderne velesile, i po sebi se razumije da ne mogu ostati bez utjecaja na djevojku.

Film svojim risanjem svijeta, grijeha i milosti može postati »biblija u slikama« kao što su bile nekoć skulpture i stakla na katedralama. Mada se, prema riječima velikoga modernoga pape Pija XII, ono božansko i čudesno u čovjeku ne da glumiti i nije podložno ekshibiciji. *(Documenta catholica,* 1955, 1411-1415). Ipak film ima širokih mogućnosti te učini da prosine ono duhovno i božansko. Dosta je spomenuti filmove »Dnevnik jednoga seoskoga župnika«, »Ordet«, »Put u nebo«, pa da se upozna kako se dade učiniti opipljivim ono božansko i nevidljivo. Nekoji filmovi Fellinijevi (»La Strada«, »Karibirijske noći«) te neki Rossellinijevi jedva i spominju Boga, ali ga čine opipljivim dobrotom, radošću, nadom. Upravo ovo odlično pogoduje mladome djevojačkome srcu žednome dobrote i radosti i okrenutom prema nadi.

Ali film je dvosjekli mač. On sadrži zavodljive strane života u većoj mjeri nego duhovne. Malo prije spomenuti Fellini, dok s jedne strane nekim svojim filmovima pozitivno djeluje, s druge strane filmom »O dolce vita« prema općem sudu objektivne kritike i gledalaca djeluje negativno, mada je u filmu htio da smijehu izvrgne nezasitnu pohlepu za užitkom. Kako konstatira J. G. de Beus, autor svjetskoga djela »Budućnost Zapada« *(Die Zukunft des Abendlandes,* prev. sa eng., Frankfurt 1956), francuski i talijanski poslije ratni filmovi ispunjeni su negativnostima koje ne stoje u prilog zdravoj kulturi. Film stranih kompanija, kako konstatira dr Aleksandar Kostić u djelu »Polno saznanje« (Beograd 1957, 6, 54), nametnuo se kao faktor pogrešnog odgoja lascivnošću svojih tema i frivolnošću svoje obrade... Ako se bioskop ne iskoristi u svrhe pravilnoga uzgoja, on će u današnjem obliku ostati jedan od glavnih rušilaca uravnoteženog života«.

Po mome sudu, negativni utjecaj filma mnogo se više osjeća nego pozitivni. Romantične, fantastične strane filma, ako ovaj i nije nemoralan, na djevojku, radi njezine veće osjećajnosti, vrše jači utjecaj nego na mladića, što se može štetno odraziti na njezinu životu. Takvi filmovi nju često izvlače iz svijeta realnosti u svijet fantazije, prepun čarobnosti gdje se sve sretno svršava. Ako se djevojka preda takovu maštanju, ono će je učiniti površnom u životu svakidašnjice, počet će zazirati od žrtve na kojoj se konačno temelji svaki uspjeh. Nema sumnje da se površnost i lakomislenost mnogih djevojaka ima pripisati traženju ovakvih filmova. Nije time rečeno da bi djevojke morale odustati od gledanja filmova. Sve je u tome da znadu izabrati dobar film.

To isto, iako u manje zavodljivom razmjeru vrijedi i za knjigu.

Ona može biti velik čovjekov učitelj i pedagog, ali i zavodnik. Velika svjetska književnica, obraćenica, Gertruda von le Fort, ogorčeno dovikuje onima koji su je usmjerili prema mutnim izvorima: »Čujte me, vi mlitavci i preuzetne oholice, vi prevrtljivci i zaintačena djeco! Na vašim izvorima ginemo od žeđe; za vašim trpezama umiremo od gladi; uz vaše svjetiljke postali smo slijepi«. — Nakon što se okrenula k božanskome Suncu, ona pjeva: »Duša mi se rascvjetala kao što se rascvjeta ružin struk; duša mi pupoljke baca kao što ih bacaju ružična stabla koja ograđuju plot«. *(Hymmen an die Kirche).* — Mislim da se ne da ljepše orisati utjecaj koji na ćudoredno-duhovnu formaciju djevojke vrši knjiga. Ipak, kad djevojke imaju same da biraju knjige, u manjoj mjeri biraju onakve iz kojih će nešto naučiti. Osvajaju ih knjige koje pogoduju osjećajnosti, sjetilnosti, maštanju. Već lijepa forma i oprema knjige na nju utječe da se upravo za takvu odluči radije nego za drugu manje privlačiva izgleda premda za nju korisniju. Ipak, ako je pročitala jednu solidnu knjigu kako treba, knjiga ostavlja na nju dubok dojam i dugo je se sjeća. Važno je u djevojci buditi smisao za ono što je zdravo i realno.

S p o r t je treća moderna velesila. Na prvi mah čini se da sport nema veze sa ćudorednom formacijom, dok u stvari ćudoredna formacija stoji usko povezna sa sportom i kao uzrok i kao posljedica.

Slavne uspomene sv. Otac PIJO XII rekao je: »Sport je uspješan protuustuk mlitavosti i komotnosti života; on stvara smisao za red, dovodi do gospodstva nad sobom. — Natjecateljima pak na Olimpijadi u Rimu 1960. godine slavno vladajući sv. Otac IVAN XXIII ovako je orisao blagodat sportskih natjecanja: »Činjenica je da se sportskim natjecanjima u čovjeku razvijaju različiti i dragocjeni darovi i sposobnosti: zdravlje, snaga, spretnost, ljupkost i ljepota s obzirom na tijelo; s obzirom pak na duh: izdržljivost, srčanost i privikavanje na samosvladavanje«.

Sport, dakle, pruža široke mogućnosti djevojkama da razviju svoje ženske odlike. Sve stoji do toga da za sebe izaberu odgovarajuću granu sporta i da kod toga sačuvaju stid. Ako sport pretvore u eksihibiciju, uz moralne ruševine postat će lakomislene i površne.

Opišite nam lik djevojke kakvu biste preporučili da želi i traži svaki, napose kršćanski mladić?

Iskusan moderni pedagog PIERRE DUFOYER u svome djelu »Ženidba« (*Il matrimonio, il libro del giovane,* prev. sa franc. A. Corti, Milano 1955, 118) iznosi ovu konstataciju: »Ako se ima vjerovati iskusnim osobama, upraviteljima odgojnih zavoda ili organizatorima djela, mnogi mladići, inače ozbiljni — i ima li se suditi prema položaju koji zauzimaju — inteligentni, loše obave izbor svoje životne drugarice. Prema riječima spomenutih osoba oni se mnogo više povode prema izvanjskim odlikama kao što su: fizička dražest, živahnost u odgovorima, blistave oči, elegantni uvojci nego što se povode za stvarnom intelektualnom i moralnom vrijednošću. Mnogobrojne djevojke bogate inteligencijom i dobrotom zapostavljene su osrednjim djevojkama koje se biraju prema prvome utisku«.

Da bi mladić pogodio izbor, potrebna je zrelost. M. Legaut piše: »Muškarac obično ne zna ljubiti u svojoj dvadesetoj godini. On u tim godinama teško otkriva višu stvarnost od same ljubavi«.

Najprikladniji izbor obavlja se od 25-30. godine.

Za sretan izbor djevojke stavio bih t r i moralno-etičke vrednote, a te su: v j e r a, u f a n j e i l j u b a v.

a) V j e r a. — Kao što je ona temelj kršćanskoga života uopće, tako je temelj sretnoga braka na zemlji. Bračni život koji ima tako privlačiv omot, sadrži u sebi mnoge žrtve, traži mnogo svladavanja, iziskuje smjele pothvate, uključuje u sebi smisao za moralne vrline koje su podrška obitelji, potomstva, naroda. Žena tome neće odgovoriti ako ne prihvaća apsolutnu i najveću vrednotu — Boga.

b) U f a n j e. — Pod ovim shvaćam djevojku koja je glavnom svojom težnjom usmjerena prema Bogu i moralnim vrednotama, pretpostavljajući to svakome drugom izboru koji joj se nuđa uz okrnjenje ili oduzimanje tih vrednota. Djevojka koja je spremna najviše ufanje u Bogu žrtvovati za ljudsku nadu ili bolje slutnju koja joj dolazi od strane udvaranja i laskanja osoba sumnjivih kvaliteta; djevojka čiji je kult ljepota, izvanjska dotjeranost a zanat flirt, takva djevojka ne obećaje nikakvu solidnu podršku u braku ni postojanu vjernost bračnome drugu. To su šarene leptirice koje oblijeću od cvijeta do cvijeta. Takve djevojke gladne su i žedne meda sjetilnih zadovoljenja a za sobom ostavljaju gorčinu.

c) L j u b a v. — Ovdje ne mislim samo na onu ljubav koja se osjeća tjelesnom privlačivošću nego na ljubav koja u sebi uključuje čvrstu volju žrtvovati se na štetu tjelesnih draži. Zadaća supruge i majke napose traži da djevojka bude spremna za herojske čine. Sebična djevojka koja bi zazirala od žrtve i štedila se za milovanja nije dostojna velikog poziva materinstva i dosljedno ni da bude izabrana za životnoga druga.

To su moralno-etičke odlike na kojima se ima osnivati život u dvoje.

Osim ovih neophodno potrebnih kvaliteta postoje i druge koje su potrebne za bračnu sreću i ostvarenje materinskog poziva kao što su: zdravlje, naobraženost itd. — Bolesna je žena preosjetljiva, neraspoložena, žalosna, šutljiva, što uništava zadovoljstvo. — S obzirom na intelektualne sposobnosti, za inteligentnog mladića neinteligentna djevojka bit će kao supruga dosadna. U zajedničkome životu s njome brzo će biti iscrpljen rezervoar njezinih intelektualnih mogućnosti pa će se on dati na preveliko čitanje ili će tražiti inteligentniju sredinu. K tome iskustvo, kako se čini, pokazuje da se od inteligentnog oca a neinteligentne majke rađaju često puta

slabo nadarena djeca. (D u f o y e r, nav. dj., 125). — S obzirom na društveni položaj treba imati na umu da se navike stečene u mladosti nastavljaju i da sama tjelesna privlačivost nije dovoljna da stvori fuziju stečenih heterogenih navika. Inače sam daleko od toga da bih propovijedao sklapanje braka unutar zatvorenih krugova određenih klasa, posebno privilegiranih.

Uz navedene odlike traži se dakako mogućnost usklađenja s karakterom, ukusom itd. Mnogo se toga, istina dade izgladiti jakom vjerom i žarkom ljubavlju, ali braku nije glavni cilj usklađivati karaktere, nego s usklađenim karakterima preuzeti žrtve očinstva i materinstva.

Neophodno je potrebno da mladić ima prema djevojci sklonost. Bez ovoga ne bi savjetovao sklapanje braka ni s djevojkom najboljih kvaliteta. Brak nije tehnika, nego život. Ako se mladić ima čuvati da ne bi sklopio braka mimo ili protiv razuma, ima se također čuvati da ga nebi sklopio mimo ili bez sklonosti i ljubavi. Brak bez razuma znači putovati ususret brodolomu; brak bez ljubavi znači putovati jedno uz drugoga bez susreta.

Skicirajte nam lik mladića kakva biste sugerirali svakoj poštenoj djevojci.

Ono što sam ovaj čas kazao o idealnoj djevojci poželjnoj za mladića, u nekoj mjeri vrijedi i za idealnog mladića kojega bi preporučio djevojci.

Mladićev život kao i djevojčin ima se temeljiti na trostrukom moralnom uporištu, samo bih s obzirom na u f a n j e djevojci obratio pažnju da ispita ne griješi li mladić protiv kreposti odveć velikim *samopouzdanjem* i nekom sviješću o *samodostatnosti*. Ako zapazi da kod njega to dolazi neobično do izražaja, znak je njegove oskudne vjere i pouzdanja u Boga. Takav mladić pak neće tražiti da svoj život podijeli sa djevojkom kao s bračnim drugom, nego će se u braku vladati kao despot i na svakom koraku davati će joj do znanja da može proći i bez nje, što dakako već nije život u dvoje. Da se izrazim riječima njemačkog humoriste Jeana-Paula Rictera, takav život naliči dvjema kapljicama masti koje plivaju na vodi a da se ne amalgamiraju.

Kad su vjersko-moralne kvalifikacije mladića neosporne, djevojka mora istražiti i druge potrebne uvjete koji daju garanciju za sretan bračni život.

U prvom redu mladić mora imati ljubavi i smisla za stvaranjem obitelji i volju da se za nju žrtvuje. Zato se traži da bude zdrav i sposoban zaraditi kruh. Neusporedivo je bolje uzeti talentirana, zdrava i radišna mladića iz osrednjeg društvenog sloja nego bogata, no mlitava karaktera i odana ljenčarenju.

Nema se potcijeniti ni okolnost životne dobi mladića. Savjetovati je djevojci da uzme mladića ponešto starijeg od sebe, neka je u godinama koje pružaju neku garanciju za njegovu moralnu zrelost (24-30 godina). Moralna i fizička zrelost kod mladića razvija se kasnije nego kod djevojke. Uzimanjem, nezrelog mladića ili mladića mlađeg od sebe djevojka stavlja na kocku sigurnost i pouzdanje koje želi naći u svome bračnome drugu.

Jedna anketa provedena među tri hiljade djevojaka iznosi neke druge zahtjeve. Premnoge djevojke žele imati muškarca koji će biti: 1) neupadljiv, dobar i privržen ženi; 2) inteligentan, a može biti i ružan; 3) ne previše osjećajan; 4)takav da se na njega mogu osloniti u svakoj prilici; 5) čovjek koji je voljan da upravljanje podijeli sa ženom; 6) racionalan, makar bez mašte i naročitog smisla za humor.

Interesantan je zaključak iz te ankete, a glasi: »Ljepota bez drugih kvaliteta vrijedi, čini se, vrlo malo kod budućih ženika i udavača. Ovo je otkriće to zanimljivije što svi ekrani i šarene ilustracije naglašavaju prije svega ljepotu i putenost.«

Kako se dade zaključiti, iskustva pokazuju solidnost kršćanskih pogleda.

Biste li pokušali napisati putokaz (recept) koji bi se mogao preporučiti da po njemu žive bračni drugovi u sreći?

Putokaz, recept po mome sudu sastoji se u provođenju religioznog života, u međusobnom usklađivanju i u neprestanom osvajanju jedan drugoga.

a) Relgiozan život. — Bračnoj sreći ne pružaju garanciju samo izvanjske tjelesne odlike, ma koliko bile privlačive. To potvrđuju tako česti izvještaji štampe o skandalima koji se događaju u Hollywoodu među onima koji posjeduju najveće tjelesne prednosti. Da bi se braku vratila čvrstoća i da bi se u nj utisnuo pečat doživotnog trajanja, ne preostaje nego ga vratiti na izvor od kuda je potekao i učiniti da se čuje glas Stvoriteljev iz raja zemaljskoga: »Bit će dvoje u jednome tijelu« (1 Mojs 2, 24); ili glas obnovitelja ljudskoga roda Isusa Krista koji je doviknuo: »Što je Bog spojio, čovjek ne smije rastaviti« (Mt 19,6).

Da bi se pak taj glas mogao čuti, potrebno je da priguše svoj glas čovjekova sjetila; da mjesto samih ruku i mozgovnih operacija stupe u akciju više, duhovne moći pohranjene u čovjeku i da se one ispolje vršenjem relgioznih čina.

Čovjek koji provodi praktičan religiozni život, priznaje, nad sobom apsolutnog Gospodara i vrši kreposti koje su neophodne za bračnu sreću kao što su: poniznost, strpljivost, nesebična ljubav, spremnost na žrtvu itd.

b) Međusobno usklađivanje. Da se ovo postigne, potrebno je postići slogu u *razumu, volji i srcu.* Od presudne je važnosti također zajednička *seksualna harmonija.*

S obzirom na slogu i sklad *razuma* ne traži se da bračnim drugovima budu jednaki ukusi ni način rezoniranja. Ono što se traži jest: prihvaćanje istine. »Istina je nešto što vrijedi uvijek i za sve što se nikada ne mijenja. Istina, dosljedno, ima sve rekvizite za stvaranje unutarnje, duboke harmonije u razumima, samo ako je čovjek traži i prihvati«. (R. B. Belti, *Veramente insieme 11,* Balsamo — Milano — 1959,53).

Ljubavlju prema istini postiže se *sjedinjenje volje.* Ovo sjedinjenje ima da slomi egoizam i da potakne te se traži dobro bližnjega, tj. bračnoga druga. Ako itko a to bračni drugovi imaju staviti u djelo riječ apostola Pavla: *»Nitko neka ne traži što je njegovo, nego što je drugoga«.* (1 Kor 10, 24). U postizanju ovoga jedinstva ima se naročito čuvati predrasuda jer one otešćavaju ili jednostavno onemogućuju međusobni sklad. Sumnjičavost je kadra porušiti i najčvršću bračnu zajednicu.

Volja potiče na ljubav čovjekovo *srce*. *Ljubav* u velikoj mjeri ovisi upravo o volji. Ne smije se utvarati da je sjedinjenje srdaca rezultanta gotove sretne kombinacije bračnih drugova. Kao sve ostalo, tako redovito i ovo treba postići svojskim zalaganjem. Spontane zanose srca i ljubavi treba prihvaćati, uzgajati ih i koncentrirati na ljubljenu osobu.

Konačno za bračnu sreću potrebno je postići *seksualnu harmoniju*. Pod ovim ne mislimo na mehaničko iii tehničko otklanjanje eventualnih zapreka koje stoje na putu postizanja ove harmonije a što je stvar liječnika ili možda psihijatra, nego mislim većma na psihičku uravnoteženost. Muškarac nikada ne smije smetnuti s uma da su seksualne dispozicije žene drukčije naravi i mnogo delikatnije od njegovih. Zato se mora očitovati vrlo obzirljiv i strpljiv da bi se s obzirom na to postigla ravnoteža što će biti najjači tjelesni faktor bračne uravnoteženosti. (Isp. Margarita Cailleux, *Il matrimonio vissuto*, prev. sa franc., Milano 1956).

c) Osvajanje jedno drugoga. — Bračni drugovi ne smiju misliti da je sklapanjem braka završen njihov posao u osvajanju bračnoga druga. Ovo osvajanje ima se nastaviti doživotno.

Mnoge se žene tuže, i s pravom, da njihovi muževi ne očituju nikakva razumijevanja za ono što bi njima priuštilo toliko radosti i volje za sve veće zalaganje i žrtve u obitelji kao što su iskazi nježnosti i pokloni. Bile su opojene tim iskazima za vrijeme zaruka i u prvim danima braka, ali možda je to presušilo čim je prošao medeni mjesec. To ih baca u potištenost i dolaze na pomisao da od muža nisu više voljene. Zato je vrlo važno, kako ističe pedagog Pierre Dufoyer, da muž shvati kako žena daje veliku važnost iskazima nježnosti sve do najpoodmaklije dobi. *(Per te, fidanzato e giovane marito*, sa franc. prev. Sigma, Milano 1958, 65).

Slično treba reći i za žene. Charles Hugo Doyle u svome djelu »Vječna Kana« *(Cana is forever)* koje je izišlo u SAD i doživjelo više izdanja, piše:

»Biva mi nerazumljivo zašto žena prije braka ide sve do krajnjih granica da bi se ukazala lijepa i uslužna, a nakon udaje smatra da je nju tražio muž iz tolike ljubavi te je neće prestati ljubiti usprkos njezinu manje privlačnome izgledu. Jedna je stvar naći muža, a sasvim je druga sačuvati ga.

Thomas Jefferson (Djefersen) napisao je jednom Marti Jefferson pismo u kojem je on naglasio pravilo koje bi svaka prava žena na svijetu mogla učiniti svojim. 'Neke gospođe', piše Jefferson, 'misle da mogu uz privilegij kućne haljine biti oproštene i nemarne kod jutarnjeg odijevanja. Budi ti, međutim, od časa kad ustaneš, pa dok ne pođeš u postelju tako čisto i dolično odjevena kao za vrijeme davanja ručka ili čaja«. (New York 1949, 154).

Intuitivni i prirođeni smisao za estitiku, promjenu, finoću, koji posjeduje žena, omogućit će joj da priveže muža uz kućno ognjište i uz sebe samu. Nikada se ne smije predstaviti kao do kraja otpjevana pjesma ili odštampana knjiga. Lijepo ističe moderni pedagog Pierre Dufoyer: »Muzika sadrži samo sedam nota, ali od njih se dadu praviti melodije do u neizmjernost;

alfabet ima tek nešto više od dvadesetak slova, ali se dadu od njih stvoriti milijuni riječi i govora. Samo tijelo, usprkos njegovoj relativnoj stabilnosti s obzirom na fizičku stranu, dade se prikazati u različitoj slici«. *(Il matrimonio alla prova del tempo*, sa franc. preveo Angelo Taschera, Milano 1956, 164 sl.).

Nikada se ne smije smetnuti s uma ovo: brak nije zadobivena utrka, nego utrka koju treba zadobiti.

Kako bi izgledala Vaša vizija kršćanske i historijske budućnosti?

Ne ubrajam se među vidovite, a ne smatram sebe ni genijem da bi u ovoj stvari moje slutnje mogle nešto značiti. Jedino mogu da pokušam iz sigurnih kršćanskih principa konstruirati budućnost Crkve i svijeta. Takva je slika najstvarnija mada je u pojedinostima nejasna i neodređena. Tu sliku dao sam u svome djelcu »Svjetlo u tami« (Zagreb 1962, str. 160-196). Ovdje iznosim glavne misli.

Prema teološkome gledanju, povijest je razvoj plana koji je u svojim nedokučivim mislima sam Bog zasnovao. Knjiga Otkrivenja sv. Ivana, u kojoj je poglavito prikazana posljednja faza Crkve, ali tako te je obuhvaćena i cijela njezina povijest, ta knjiga sadrži veličanstven prikaz povijesti gledane u njezinim najvišim razlozima i najdubljim uzrocima. Ta

povijest isprepletena je konfliktima dobra i zla, dobrih i zločestih, usred čega se nalazi Crkva, mistična zajednica dobra, prožeta unutarnjom energijom koja je upravlja prema konačnome dovršenju, prema savršenome ostvarenju Božjega Grada u kojemu izabranici obitavaju s Bogom i u kojemu je Bog »sve u svemu« (Atkr 21, 3, 1 Kor 15, 28). Prema kršćanskome gledanju, povijest je hod u život, u spasenje i sve nosi na sebi pečat Kristove pobjede i neuništivosti. (Vidi R. Spiazzi, *Maria nell' attuazione storica del programma divino di salvezza*, u Enciclopedia Mariana, Genova-Milano 1954, 181 sl.).

Protivna struja — zlo — u svojoj konačnoj fazi bit će nedvojbeno pobijeđeno, što je zagarantirano kategoričkom riječju božanskog Spasitelja za Crkvu: »*I vrata paklena neće je nadvladati*« (Mt 1, 18).

Za konačnu fazu kraljevstva Božjega na zemlji znademo, dakle iz objave. Pobjeda kršćanske vjere i njezine ideologije zagarantirana je božanskim auktoritetom. Iz stanovitih Kristovih riječi dade se zaključiti da ta pobjeda neće biti zadobivena prevagom kršćanski formirane mase, nego elitom, relativno rijetkim pionirima koji će se sa kršćanskom misli probiti do finala. Uzimam pravo izvesti to iz ovih Kristovih riječi: »*Kad dođe Sin čovječi, misliš li da će naći vjere na zemlji?*« (Lk 18, 8). Kao što je Krist za vrijeme svoga prvoga boravka na svijetu našao malen broj privrženika, tako će biti i kod drugoga dolaska. On je prorekao: »*Ustat će lažne mesije i lažni proroci i činit će velike znake i čudesa da zavedu, ako je moguće, iste izabranike*«. (Mt 24, 24). Apostol također govori: »*Treba da najprije bude otpad, i objavi se čovjek grijeha, sin propasti*« (Sol 2, 3).

Pred drugi Kristov dolazak svijet će provoditi život u užicima i bezbrižnosti. Takvo stanje pred drugi svoj dolazak proriče Božanski Spasitelj kad kaže: »*U dane pred potopom gostili su se i pili, ženili su se i udavali do onoga dana kad Noa uđe u kovčeg; i nisu došli do uviđavnosti dok nije provalio potop i sve pograbio. Upravo će tako biti i kod dolaska Sina čovječjega*« (Mt 24, 38, 39).

Nije nikakvo pjesničko sanjarenje ono što suvremeni francuski književnik Julien Green tvrdi: »Postoje mogućnosti da dođe dan kad će istinu zastupati samo nekoliko hiljada progonjenih katolika na čelu s pognutim starcem u bijeloj mantiji koji će se skrivati ne znam u kojim katakombama«. (Kod Ch. Moeller, *Litterature du XX e siècle et Christianisme*, I, 354).

Da li je naše doba početak takova svršetka?

Ja ne mislim. Očekujem duhovnu renesansu. Ne slijedi da je imamo očekivati baš *mi* i u našem razdoblju. Ali vjerujem da će Crkva sigurno doživjeti svoju renesansu. Osim psihičkih predispozicija koje će povoljno u tome pravcu utjecati, postoje i unutar Crkve blagotvorne okolnosti za to. Proglašenje dogme Uznesenja Bl. Dj. Marije 1950. god. i ekumenski koncil od epohalne su važnosti a da bi ostali bez odraza po ljudsko društvo. Luigi Andrianopoli, suvremeni teolog, piše: »Pobožnost Gospi u naše dane znak je i zora . . . nedalekog svitanja svijetu novih vremena«. (U Enciclopedia Mariana, str. 398). Walter Gardini piše: »Nitko ne može dokazati da je Crkva prošla svoju mladost i da su zapali njezini bolji dani«. (*Asia per Cristo*, 1956, 141 sl.)

Previranja našega vremena mogu biti fenomen puberteta koji proživljava svijet zbog erupcija iznašašća; prolazan pubertet iza kojega slijede zrela shvaćanja i razumna prihvaćanja.

Nadati se je da će čovjek, kad stigne na krajnju granicu tehničkog usavršenja i znanstvenih istraživanja, nakon ostvarenja svemirskih osvajanja u »staroj« knjizi evanđelja potražiti i naći udovoljenje svojim najdubljim aspiracijama. (Isp. Karl Rahner, *L'Eglise aelle encore sa shance?* Sa njem. prev. P. Duployé, Paris 1953, 52-61).

Ne mislim da su tehnika i iznašašća dala cijeli svoj doprinos koji je u Božjim planovima namijenjen njegovu kraljevstvu na zemlji. Da li će taj svoj doprinos isplatiti uz cijenu »vatrenog krštenja«? Ne znam.

Iz ovga sami možete izvesti zaključak kako se prema svijetu budućnosti osjećam. Lijepo je živjeti u renesansi, ali je na ponos biti među onim rijetkim koji će u zadnje dane izdržati svu zakletu silu pakla. Ali čovjek mora biti spreman taj ponos iskupiti mučeništvom.

PISMO REĐENICIMA

Draga moja Braćo i Prijatelji!

Kao svećenik u 24. godini svoga svećeništva, u duhu gledam Vas kojima je istom podijeljena svećenička vlast. Osjećam miris svetog ulja kojima su posvećene Vaše ruke. Vaš mladenački izgled me očarava. Ali dok me misao na službu koju ste primili napunja udivljenjem, neću Vam tajiti, ispunja me i strpenjom.

Ispunjen sam udivljenjem zbog Vaše odlučnosti što ste zrelo i odvažno u najljepšim godinama prihvatili svećenički poziv. Vaš korak cijenim više nego svoj pred 24. godine.

Ali, bit ću iskren, Vaš korak ispunja me i nekom strepnjom. Mene zaokuplja ova tjeskobna misao:

Ova naša najmlađa svećenička Braća koja su — kako mogu suditi po sebi — uz teške borbe i mučne dileme ostvarili svoj svećenički poziv, da si možda ne utvaraju kako su »izvojevali pobjedu, i sada da mogu »dijeliti plijen«?

Oprostit ćete mi na ovome rječniku. No Vi ste aztražili od mene da Vam napišem nekoliko redaka o teškom pitanju; kad u nj zađem, smatram svaku riječ odveć slabom da izrazim ono što me zahvaća te me upravo muči i »nemilosrdno« tjera da idem do dna.

Ne bi bilo ništa fatalnije od pomisli da je Vaš svećenički poziv izgrađen i završen; da dokumentu ređenja, za čiju autentičnost i valjanost svjedoči potpis Vašega Biskupa i njegov pečat, ne treba više ništa nadodati pa da Vaš svećenički »aparat« funkcionira cijelim svojim »pogonom«. U 24. godini svoga svećeništva, draga moja Braćo i Prijatelji, mogu Vam ispovijediti kako sam najdublje osvjedočen da se svećeničkim ređenjem svećenik istom počinje izgrađivati. Biskup je svetim ređenjem na neki način u Vama postavio temelj za svećeničku zgradu koju imate zidati cijeloga svoga života.

Koji oblik da toj zgradi dadete?

Ne sumnjam da ste u vrijeme priprave mnogo toga stekli; da ste prema evanđeoskoj mudrosti svoje »hambare« napunili dragocjenostima »novim i starim« (Mt 13, 52); da ste možda u potankosti izgradili planove svoga apostolata; da ste bacili oko na sve suvremene tekovine koje će Vašemu apostolatu dati pečat »suvremenosti«, »svježine«...

Ali, dragi moji Prijatelji, dopustite da Vam rečem kako će sve to biti promašeno, kako će se Vaše djelo rušiti i kako će Vam sav trud biti jalov ako svome sevćeničkom životu i apostolatu ne dodate oblik Kristova križa. Pod vertikalom toga križa mislim na potrebu produbljenja svećeničkog poziva i na neprestano uspinjanje u vrhunaravne sfere; pod horizontalom mislim na trošenje Vaših sila i energije za spas duša, bez pridržanja ijedne čestice bića i vremena za sebe.

Odveć kruto i radikalno gledanje, zar ne?

Priznajem. Ali moje je najdublje uvjerenje da je svećenik ostvario svoj poziv samo u onoj mjeri u kojoj je uspio dovesti do izražaja pravce kamo ga usmjeruju vertikalna i horizontalna prečka Kristova križa.

Svećenikova vertikala. U moderno vrijeme, u našoj epohi provedene su razne ankete, pisani su razni eseji i dapače romani u kojima se istražuje što se od svećenika ima očekivati danas, u ovo doba rušenja svakog arhaizma, najvećeg otrežnjenja i napuštanja svake romantike.

Pa što mislite, što taj moderni svijet danas očekuje od svećenika?

Odgovor glasi: »Svećenik nije čovjek kao i drugi; pojam o njemu nije vezan uz pojam učenjaka, birokrate djela ljubavi, javnog namještenika.

U njemu je nešto što nadvisuje ono ljudsko. On je čovjek koji utjelovljuje u sebi božansko;

čovjek koji je bez prestanka u kontaktu s božanskim; svjedok »vrhunaravnoga«. (Isp. G. Barra, *Prsenza e amore,* Milano 1958, 94 sl.).

Upravo po svome vrhunaravnome karakteru svećenik je na zemlji podsjećivanje i poziv. Podsjećivanje na nadosjetne stvarnosti, na zahtjeve duha na koje čovjek, zahvaćen zemaljskim dinamizmom, lako zaboravlja;

poziv na vječne vrednote.

Jedna studentica riše svoje poimanje o svećeniku ovako:

»Za nas je svećenik čovjek koji živi od Boga. Sjećam se kada sam se u dobi od 23 godine po prviput pripremala da učinim posjet svećeniku... U svojoj duši ja sam imala ovu misao: Idem vidjeti nekoga koji živi od Boga i s njime... Vi svećenici ne vodite računa o tome da Vas mi sudimo prema ovome, prema ovome u neku ruku izvanjskome svjedočanstvu koje vi dajete o Bogu. Svećenikova vjera mora se ispoljiti izvana. Svećenik mora pokazati Boga. Mi moramo utvrditi da on živi sigurno u Bogu. Tada Božja opstojnost koja je za ateistu bila 'nemoguća', postaje moguća«.

Tako naše moderno doba koje sve gradi na realizmu i eksperimentalnosti nije iz toga podnipošto isključilo vrhunaravni red. Ono svećeniku postavlja zahtjev vrhunaravnoga ne toliko da ga tumači i dokazuje, nego da ga pokaže vidljivim na sebi.

S ovom vertikalom nužno mora doći u sklop

svećenikova horizontala. Nju tvore njegove raskriljene ruke i otvoreno srce prema svim ljudima, posebno prema onima koji su većma potrebni njegove pomoći.

Bilo bi skroz pogrešno svećenika si umišljati nadosjetnim bićem zato što je njegov život nadnaravan. Kao što se vrhunaravni život u čovjeku osniva na naravnome, tako je i vrhunaravni svećenikov poziv najuže povezan sa zadaćom da potrebe braće i povjerenih mu duša učini svojim potrebama i stavi ih u program svojih ličnih ostvarenja. Ono što je sv. Pavao pisao o Velikome svećeniku vrijedi za svakoga svećenika: *»Svaki se veliki svećenik uzima između ljudi, za ljude se postavlja na službu Bogu da prinosi darove i žrtve za grijehe. On može biti blag prema onima koji su u neznanju i zabludi budući da je i sam podvrgnut slabosti«* (Hebr 5, 1).

Apostol naroda pretvorio se u našega Velikoga svećenika tako te je mogao pisati: *»Sa slabima sam bio slab da pridobijem slabe. Svima sam bio sve da na svaki način neke spasim«* (1 Kor 9, 22).

Daleko sam od toga ideala, priznajem. Ali jednako priznajem da u tome pravcu nazirem ispunjenje svoga poziva i sreću koja se od tuda rađa.

Svećenikova žrtva je žrtva ljubavi, i njegova ljubav nužno traži žrtvu.

Jedan učitelj novog njemačkog bezbožnog pokoljenja piše: »Mrtvi, ako uskrsnu trebaju druge krvi; ali krv izlazi samo ako se otvori žila ili vlastito srce... Pomoći nekoga i ozdraviti ga iziskuje vrlo mnogo. Nije dovoljno samo ruku staviti mu na čelo. Jedan svetac, da bi ugrijao nekoga smrznutoga čovjeka, podijelio je s njime ogrtač. Ja takova čovjeka nisam smatrao odveć svetim jer je polovinu zadržao za sebe«. (Kod Barra, nav. dj., 107). — Ostaje istina, moji dragi Prijatelji, da moramo biti spremni za ljubav bližnjega žrtvovati ne samo ono što smo stekli nego i sile kojima nešto stičemo i vrijeme za koje se kaže da je zlato. Ako u Vama bude živa ljubav Velikog svećenika, ona će Vas »progoniti« zbog svakog komadićka koji ste stekli za sebe, za svaki časak vremena koji niste darovali bližnjemu. Dok ne dođete do tajne da iscrpljenost za dobro bližnjega smatrate svojom okrepom, umor i iznemoglost svojim počinkom, podmetanja, neuspjehe svojim razonodama..., znajte da niste dosegli svećenički ideal. I ja u 24. godini svećeništva uviđam predobro pravac kojim mi je ići, ali osjećam da imam dalek put prevaliti te bih došao do takova raspoloženja.

Draga moja Braćo i Prijatelji!

Ako izgaramo od želje za spasenjem duša,
ako svome narodu želimo spasenje, nećemo to postići najsuvremenijim metodama apostolata dok kroz te metode ne bude disao duh »starih« svetaca-apostola: sv. Frana Asiškoga, sv. Ivana Vianneya, sv. Vicenca Fererskoga, sv. Vinka Paulskoga, sv. Ivana don Bosca.

Ernesto Balducci, jedan od najmlađih i najistaknutijih svećenika moderne Italije na polju kulture, u jednome poglavlju pod naslovom »Svećenik i kultura«, aludirajući na tolike jalove pokušaje da se bučnim modernim sredstvima probude duševni mrtvaci ili pospanci, piše: »Neka se svećenik kloni mode! Iz straha da se ne bi ukrutio u nepromjenljivu istinu, neka se ne prilagođuje vremenu tako da oponaša njegove slabije forme u tolikoj mjeri u kolikoj obećavaju veći uspjeh«.

Bez svećenika označena vertikalom i horizontalom, kako sam ga opisao, imat ćemo, istina, svećenika, ali onakova kakova je opisao apostata svećenik u jednome odlomku svoga romana »Majstor duša« gdje čitamo: »Selo Te je potpuno zaboravilo. S novim župnikom, ili bolje s njegovom domaćicom, buknuo je otvoreni rat, ali ni taj rat ne budi Tebe iz mrtvih ovoga sela. Potpuno si mrtav. Opijum se isušio, crna je tvar zaboravljena. Selo traži drugoga, to je istina, ali ne traži Tebe. Mrtav si u onom selu što se opijalo Tobom, obožavalo Te. Mrtav si u selu u kojem si oživljavao crkve, dirao zvona i zibao ih, pokretao kamene i drvene svece, bio Božić, Uskrs i svi crveni dani u kalendaru kroz četiri godine... Potpuno si mrtav. Možda živiš u blijedoj gomili prošlosti neke seoske žene koja se već suši«. (str. 147).

Ne preostaje, dakle, drugo svećeniku, nego da — ako hoće biti živ za sebe i za druge — stvori za svoj apostolat plan točno prema uzorku križa. Ali taj križ nema položiti na zemlju; mora ga uspravna zasaditi u srce tako da pri svakome micanju osjeti bol i krvarenje.

Već Vam rekoh: daleko sam od ideala koji Vam predlažem, ali moje je najdublje osvjedočenje da za svećenika nema drugog puta izvan ovoga koji sam Vam opisao.

Možda sam Vas ovim zastrašio?

Računam da Vaš religiozno-patriotski mladenački idealizam u najmanju ruku ne zaostaje za onim Vaših vršnjaka koji za ostvarenje svojih ideala stavljaju u riziko svoj život.

A Vaša lična sreća?

Malo prije rekoh da sam daleko od svećeničkog ideala koji preporučam Vama svojoj najmlađoj Braći i Prijateljima. Ali tako daleko od mete, ipak naslućujem svu sreću izgradnje u tome pravcu u tolikoj mjeri te kad bih se mogao vratiti na djetinjstvo, vratio bih se rado samo zato da učinim neke korekture i da s većom sviješću i spremnije prihvatim redovničko-svećenički poziv. Sjećam se da je moj pokojni otac znao često reći: »Sine moj, kad bi ti imao postati najveći kralj na svijetu, ja se tome ne bih radovao u tolikoj mjeri u kojoj se radujem tvome svećeničkome pozivu«.

Kada bih imao birati danas, ne bih učinio drukčiji izbor od ovoga koji mi je sugerirao moj pokojni otac. Razumije se: s privilegijem križa. Ali to nije samo privilegij redovnika. To je životni poziv i sudbina svakoga svećenika.

Draga moja Braćo i Prijatelji!

Nije li krut plan koji sam Vam orisao?

Vjerujem da jest. Ali neusporedivo je bolje na planu križa buditi mrtve i stvarati proljeće, nego cijeli život glumiti svećenika i konačno kao žrtva nedosljednosti, s cinizmom i hipokrizijom uginuti u pustoši smrti.

Pozdravljajući Vaš korak u život želio bih da me svojim mladenačkim i smjelim elanom povučete ubrzanijim korakom stazama koje sam Vam naglasio.

Grlim Vas u raskriljenim rukama našega Velikoga

Svećenika Isusa Krista

O. Jerko Bakotin, franjevac

Zadar, Tijelova 1962.

»KRŠĆANSTVO JE TOTALITARIZAM ISTINE U ŠIRINI SRCA I EKUMENIZMU LJUBAVI. DO POMIRENJA KRŠĆANSTVA S MODERNOM CIVILIZACIJOM MOŽE DOĆI JEDINO POKRŠĆANJENJEM MODERNE CIVILIZACIJE, NIKAD KAPITULACIJOM KRŠĆANSTVA I CRKVE PRED PAGANIZACIJOM ŽIVOTA I PRED DEIFIKACIJOM ČOVJEKA ZNANOSTI I MATERIJALNOG – TEHNIČKOG PROGRESA.«

Dr. ČEDOMIL ČEKADA

BIOGRAFIJA

Rodio se 6. XI 1896. u Posušju, Hercegovina, iz učiteljske obitelji, koja je Crkvi dala još dva svećenika, njegovu mlađu braću: Dr Smiljana Čekadu — biskupa u Skoplju, i Milivoja Čekadu, koji je umro godine 1961. kao sarajevski katedralni župnik.

Gimnaziju je završio u Travniku kod isusovaca, a bogoslovske nauke u Nadbiskupskom bogoslovnom sjemeništu u Sarajevu (1914/1918.) i na bogoslovskom fakultetu u Innsbrucku, kao pitomac teološkog konvikta »Canisianum«-a (1918 - 1922).

Za svećenika je zaređen u Sarajevu 15.VIII 1919. Za doktora bogoslovlja promoviran je u Innsbrucku 1922. Nakon studija službovao je kao svećenik čitavo vrijeme u Sarajevu: kao kateheta školama milosrdnih sestara i kao bilježnik Crkvenog suda, zatim kao nadbiskupski tajnik, pa kao kurijalni kancelar, te kao kanonik Vrhbosanskog Prvostolnog Kaptola, na kojem se položaju i danas nalazi.

Uz službene funkcije bavio se i katoličkom publicistikom. Najviše je pisao o predratnom sarajevskom »Katoličkom tjedniku« u kojem je bio jedan od glavnih suradnika. Pisao je uvodnike i druge članke, najviše pod šiframa (Dr. Ins.,C.,Liber i dr.).

Poslije rata javlja se člancima u đakovačkom »Vjesniku« i u »Službi Božijoj«.

MI PITAMO:

Kakav bi izgledao tip idealnog svećenika druge polovine dvadesetog vijeka?

Koje je glavno obilježje krize suvremenog svijeta?

Da li — po Vašem mišljenju — kompromis više koristi ili škodi kršćanstvu?

Što mislite: Kakav kurs treba zauzeti za kristijanizaciju svijeta, koji nam izmiče?

Kako biste, na osnovu svog životnog iskustva, sastavili mladim nasljednicima programatsku deklaraciju svećeničkog života?

MLADOMISNIKU U SPOMENAR

(Stari svećenik mladome)

»Ali ti, čovječe Božji, bježi od ovih stvari! Traži revno pravednost, pobožnost, vjeru, ljubav, postojanost, blagost! Bori se u plemenitoj borbi vjere . . .« (1. Tim 6, 11. 12.) »Znam, naime, komu sam povjerovao...« (2. Tim 1, 12)

Idealan je tip svećenika samo jedan, isti u svim stoljećima: tip svećenika-sveca. Mjerilo je svećeničke vrijednosti i idealizma: sličnost Kristu i ljubav Kristu.

* * *

Kriza je modernoga svijeta kriza duha: prevlast materijalnoga nad duhovnim i moralnim u životu i u kulturi. On je s te strane danas u oštrom sukobu s kršćanstvom.

* * *

Svijet kršćanstva živi jedino od duha milosti i od križnog otkupljenja. Sve organizacijske forme u crkvenom životu vrijede samo toliko, koliko taj duh milosti i otkupljenja, — autentičan, nerazvođen, živ, — kanaliziraju u duše i u svijet. Duh mora u kršćanstvu uvijek stajati ispred akcije, princip ispred taktike, dobrota i ljubav ispred pameti, vječnost ispred vremena.

Uspjeh i neuspjeh kršćanstva u svim periodima jedino o tom ovisi. Kršćanstvo je uvijek jako i prodorno, ako je dobro i sveto. Onda Milost otkupljenja preko njega djeluje. Onda ono imponira svima, koji traže istinu i dobro.

Slabost je kršćanstva uvijek u kompromisu: u mirenju i paktiranju sa svijetom naravi i nagona. Naturalističko, »modernizirano«, kršćanstvo niti ima šta svijetu reći, niti mu ima šta dati. Gubi kontakt s Bogom. Veže ruke mističnom Kristu u sebi. Nije kvas, koji obnavlja i preporađa (Mat. 13, 33.). Nije sô, koja prži i ozdravlja (Mat. 5, 13). Samo se je sebe odreklo. Postalo je »sal insulsum« (Mark. 9, 49.). »Ad nihilum valet ultra!« (Mat. 5, 13.).

* * *

Veliki je svijet, — ono, što se je danas nametnulo masama; ono, što daje ton civilizaciji naših dana i drži u rukama uzde javnoga života, — sav u znaku materijalizacije; on se sve potpunije i sve dosljednije emancipira od duha, od Boga, od objave, od religije, od nadnaravi. Ne možemo ga preporoditi, dok mu najprije ne izmijenimo dušu. Ne možemo ga iznova, na juriš i u masi, osvojiti. Osvojiti ga možemo samo iznutra. Laganom penetracijom: stvaranjem novih stanica u njegovu organizmu. Formiranjem elite i — aktiviranjem elite. Metodom prvoga kršćanstva. Radikalnošću i integralizmom evanđeoskog učenja. Univerzalnošću i zanosom apostolata. Univerzalnog, sveopćeg apostolata. Sveopćeg i po ciljevima i po nosiocima. Svećeničkog uporedo i lajičkog. Širokog i ambicioznog po programu, inventivnog u metodama. Sposobnog i spremnog, da se

prilagodi vanjskim formama života oko sebe, da u sve uđe i sve pokuša, ali i da nadoveže samo ondje, gdje su se ljudi zasitili materije, pa pružaju, makar i nesvijesno, ruke za Bogom. Na dobru volju. Na glad za otkupljenjem. Na razočaranja, praznine i tuge savremenoga svijeta: svijeta bez Oca i bez velikih, vječnih perspektiva. Samo u tom smislu može se ozbiljno govoriti o potrebi, da Crkva uđe u atomsko doba i da se s njim suoči i izmiri. Do pomirenja kršćanstva s modernom civilizacijom može doći jedino pokršćanjenjem moderne civilizacije, nikada kapitulacijom kršćanstva i Crkve pred paganizacijom života i pred deifikacijom čovjeka znanosti i materijalno-tehničkog progresa.

Volit ćemo, moderni, otpadnički svijet oko nas i u njegovoj duhovnoj nevolji; nastojat ćemo da ga razumijemo i da poštujemo njegove stvarne odlike i njegova pozitivna ostvarenja; susretat ćemo ga sa kršćanskim saučešćem i ljubavlju; spasavat ćemo ga na sve načine. Ali se nikada ne ćemo s njim identificirati i izjednačiti (Iv. 7, 7.; 8, 23; 15, 18. 19.; 16, 33.; Gal. 6, 14.; Jak. 4. 4.; 1. Iv. 2, 15. 16. 17.; 3, 13.; 4, 5.; 5, 4. 19.); nikada se ne ćemo pomiriti s njegovom apostatskom životnom filozofijom; nikada ne ćemo dati odrješnice ni njegovim intelektualnim zabludama, ni njegovim moralnim zastranjenjima; uvijek ćemo forsirati oplemenjenje, oduhovljenje, supernaturalizaciju života: orijentaciju na vječnim kriterijima. Bit ćemo tolerantni i dobri prema ljudima, ali nikada ne ćemo biti tolerantni prema ljudskim manama.

Kršćanstvo je totalitarizam istine u širini srca i »ekumenizmu« ljubavi.

Dragi!

Budi svjestan činjenice, da nijedno razdoblje u tvome životu nije po tvoju svećeničku budućnost, ali i po tvoju vječnost, kritičnije od ovoga, kad izlaziš iz sjemeništa i ulaziš u duhovnu pastvu! Kritičnija je možda samo još smrt. Mijenjaš iz temelja ambijenat. Uglavnom na gore. Ne će te više okruživati optimalna duhovna atmosfera svećeničkog idealizma iz sjemeništa. Ne će te više njegove zidine automatski izolirati od svega onoga, što je moralno negativno. Ne će te njegov red siliti, da se moliš i da dišeš zrak nadnaravnosti i vječnosti. Ne će te više okolina samo edificirati, podizati, oduševljavati. Ne ćeš oko sebe imati samo svećenikâ, na kojima ćeš se uvijek moći nadahnuti i koji će te podizati na više. Susrest ćeš se, prvi put, i sa grubom prozom u svetištu i oko svetišta. Sa ugašenim svećeničkim svjetlima; sa solju, koja je već obljutavila. Bit će ih oko tebe, koji će se, sažalno i iskusno, smiješiti tvojim mladomisničkim »iluzijama«. Svodit će te na zemlju sa tvojih bjelokosnih kula i govorit će ti: »Budi pametan i realan! Drugo je teorija, a drugo praksa. Kršćanstvo naših dana mora biti savremeno. Moraš se aklimatizirati!« Dočekat će te vani slatka napast slobode i svavodnička lukavost svijeta, koji će ti nuditi svoje voće, što tako opojno miriše. Prvi ćeš put biti sâm, a intoniraš svoj svećenički život zauvijek. Daješ mu konačan smjer. Stvaraš mu stil i tradiciju. Formiraš habitualne navike, običaje, manire.

Moraš stoga biti ozbiljan i jak. A moraš se i osloniti na nekoga, tko je uvijek dobar i uvijek mudar. A znaš, tko je to. Bog!

Moli!

Moraš mu se moliti. Moraš iskreno i intimno voljeti i doživljavati Krista. Moraš štovati Gospu. Ako hoćeš, da ti mraz ne opprži krila već pri prvom susretu sa životom u svijetu, od prvog dana moli! Moli sve ono, što si molio u sjemeništu! Moli isto onako: kako si molio u sjemeništu! Danas ti je molitva još potrebnija nego jučer. Već prvi dan razmatraj, već prvi dan adoriraj, već prvi dan, pobožno, služi sv. misu i zahvali se iza nje, — čitav četvrt sata, — već prvi dan izmoli

svoj časoslov, u sabranosti i radosti duha, već prvi dan smiri na vrijeme svoju krunicu, već prvi dan pročitaj štogod iz Svetoga Pisma ili iz koje duhovne knjige, već prvi dan ispitaj savjest i općenito, i posebno, u nekoj aktualnoj točki! I drugi dan! I treći! I svaki dan, dok si živ! I odmah prve nedjelje otidi na ispovijed! I odmah prve godine obavi duhovne vježbe! I svake ih godine obavi! Kojiput i dulje, ako ti ispane prilika! Radili to drugi oko tebe, ne radili. Tvoj je Gospodin samo jedan. A on to od tebe traži. I on uz to za tebe veže milost ustrajnosti i vjernosti u svećeništvu. »Orate, ut non intretis in tentationem!« (Mat. 26, 41.; Mark. 14, 38.; Luk. 22, 40. 46.). »Oportet semper orare et non deficere!« (Luk. 18, 1.). On će ti kroz molitvu govoriti; on će te kroz molitvu savjetovati; on će te molitvom čuvati, braniti, jačati; on će te po molitvi i dignuti, ako podneš. Moli se, i kad si bio pred Bogom zločest! Nijedan se svećenik, koji je molio, nije ni izgubio, ni pokvario. Ustrajat će. Ostat će vjeran do kraja. Ne će možda biti svećenički svetac, ali bit će apostol i revnitelj. Što redovnike i redovnice drži na visini, što im je prva vanjska milost, nego baš česta i redovita molitva? A koji je, od mladih svećenika, već prvi dan, propustio i razmatranje, i adoraciju, i ispit. savjesti, on se odmah, već prvi dan, i duhovno ugasio. Svrstao se među svećenike-nadničare. Utopio se u običnosti i mlakosti. Zaspao je »sopore gravi« (Jon. 1, 5.). Naturalizirao se je i, u biti, posvjetovnjačio. Živi pred Bogom i pastorizira bez računa i knjigovodstva. Na vjeru i na sreću. Nikada se, bez svagdanjeg ispita savjesti, osobito onog posebnog, ne će otrgnuti od svojih karakternih mana. Prekriži ga slobodno kao svećenika, uz koga si vezao neke nade! Nijesi ti, koji od sebe praviš svećenika i apostola, nego milost Božja. »Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed, qui incrementum dat, Deus!« (1. Kor. 3, 7.). A milost se Božja zaslužuje i dobiva molitvom.

Drži se reda!

Ako hoćeš da ustraješ i da doneseš plod, zadrži, odmah od prvog dana, stil života, kojemu te je priučavala Crkva kroz sve tvoje sjemenišne godine! »Serva ordinem!« Drži se reda! Ustani na vrijeme: odmah prvi dan, kad si stigao

na župu! I izvrši, odmah prvi dan, sve ono, što si sebi isplanirao, preduzeo, u bogosloviji! Sve na vrijeme obavi, sve po planu! Govori misu točno, svaki dan u isto vrijeme! Ne daj, da te vjernici čekaju ni minute! Drži se u misi svih rubrika! U ispovjedaonicu sjedni svaki dan: ili prije mise ili iza mise! Neka penitenti znadu, kad će te sigurno naći. Doručkuj, ručaj, večeraj u sat, koji si za to odredio! Uvijek u isto doba polazi na počinak! Ne sijeli navečer, uz radio, do u kasne sate! Uvedi, čim postaneš župnikom, kancelarijske satove, kada će te vjernici, bez dangube, moći potražiti i naći za stolom u župskom uredu! I pozivaj ih, da te u to doba slobodno konzultiraju u svim svojim potrebama! Odmah u ponedjeljak počni se spremati za slijedeću nedjeljnu ili blagdansku propovijed! Odmah se počni pripravljati na trienalne ispite! Opetuj moral! Svaki dan pročitaj, barem nešto, ozbiljno i korisno! Budi u svemu čovjek rada i reda! Bit ćeš onda i čovjek dužnosti. Bit ćeš i uredan i savjestan svećenik. Ne ćeš onda biti ni hodavac i vječni putnik: pazit ćeš na rezidenciju. A ako prvi dan prespeš u postelji, gotov si i kao duhovni čovjek i kao duhovni pastir. Na svaku ćeš misu kasniti. Svaku ćeš propovijed improvizirati. Na svaku ćeš katehizaciju dolaziti nepripravan. Izvlačit će te kuharica ili sestra iz kreveta; misit ćeš bunovan i neumiven; vjernici će te tražiti po krčmama i kavanama za krštenje i vjenčanje. Radio će ti biti i uspavanka, i budnica, i večernja molitva, i razmatranje. Sve će ti u duhovnoj pastvi spavati. Ne će ti nitko dolaziti svaki dan na pričest. Ne ćeš imati ministranata. Prazna će biti ispovjedaonica. A prazna i duša. Ako si talenat, bit ćeš uvijek jalov i abuličan talenat, zavezan u rubac i zakopan u zemlju: ne će od tebe ni Crkva ni duše imati ništa osim, eventualno, koje stolne i salonske duhovitosti.

Budi čovjek samozataje!

Od prvog dana u pastvi opredijeli se za životnu mudrost Evanđelja! A ona je u samozataji i križu. Ne smiješ podleći napasti slobode ni zovu sjetila. Tvoja sloboda neka bude Kristova sloboda: sloboda duha (Iv. 8, 36.)! Nemoj odmah prvi dan pružiti ruke za čašom, za duhanom, za pečenicom,

za crnom kavom! Nije u tom svećenička ni ljudska punoljetnost. Sustavno se obuzdaj i mrtvi! Inače ne ćeš nikada postati duhovni čovjek; inače ćeš se sto puta oglušiti glasu milosti, kad te zove na više: on je uvijek težak nižemu čovjeku u nama. »Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei!« (1. Kor. 2, 14). Svezat će te, zarobit će te tijelo. Što manje uzimlji od materijalnoga života! Ono potrebno. Sladokustvo nije na svećeniku vrlina. Duhan još manje. Piće najmanje. Poniženje je duha, kad svećenik obilazi kuhinju i zaviruje u lonce. Gubiš auktoritet i vlast nad sobom, ako ti je uvijek cigareta u ustima i ako ti ruke za njom dršću. Nemoj uopće pušiti: šta će ti to! Zašto da robuješ? Predstavljaš ozbiljnost vječnosti. A u piću je i ludost, i krv, i blud. Nikada ono nije saveznik kreposti ni čistoće. »Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes!« (Crkv. 19, 2.). Ako si iz obitelji ili iz kraja, gdje se pije, budi apstinent: to ti je tada jedina sigurna garancija protiv otrova, što ga nosiš u žilama! Ne jedi u svako doba! Ne jedi, u svojoj kući, nikada izvan obroka! Ne potcjenjuj posta! Posvećen je i tradicijom Crkve i iskustvom svetaca. Psihologija ga psihičko-fizičkog paralelizma i antitetičnosti preporučuje. Dolično se odijevaj, ali ne budi kicoš! Uvijek u odijevanju biraj ono, što je ozbiljnije i skromnije! Ne treba ti žutih cipela ni zelenih balona; ne treba ti »Windjacke«: učinit ćeš se tim samo smiješnim u svim pametnim očima. Nosi, iz načela, uvijek svećeničko odijelo! I na putu! Ne boj se svijeta! Ne stidi se svoga svećeništva! Budi spreman i na porugu »radi imena Isusova« (Dj. Ap. 5, 41.)! Svjedok ti je i anđeo čuvar tvoje svećeničko odijelo. I pokora. Ne skidaj nikada kaputa pred drugima, a pogotovu ne na ulici, za stolom, u crkvi (na koru, u sakristiji)! Preči je »decorum clericale« nego komocija i rashlada. Nemoj previše paziti ni na zdravlje! Nije glavno da dugo živiš, nego da dobro živiš. Čuvaj se svake pasije: i sportske i glazbene! Zašto da poloviš dušu, kad je čitavu treba Bog? Upotrebljuj vrijeme korisno i razumno, po kriterijima vjere! Nikada se, iz principa, ne kartaj! Nikomu za volju! Nikada ne idi na plažu, nikada, osim na putovanju, u gostionu, što rjeđe u kino: samo kad se daje što klasično i uistinu umjetnički vrijedno ili poučno! Čuvaj se dugova! Ne živi

i ne gospoduj nikada na tuđi račun! Ne naručuj nikada, što ne možeš platiti! Ni knjiga, ni časopisa! Drži rokove! Podmiruj na vrijeme obveze! Ne prosjači i ne ciganči! Budi i u tomu svećenički ozbiljan, savjestan i ponosan! A intencija nikad ne gomilaj! Boj se Boga! Drži novac od njih uvijek u rezervi, dok ih nijesi izgovorio! Strpljiv budi u križevima! Nemoj se uvijek tužiti i jadati! Nikada, nijednom riječi, ne kritikuj Boga, što ti ih je poslao! Šuti i trpi! »Fiat voluntas tua!« (Mat. 6, 10.; 26, 42.; Luk. 22. 42.). Eto, »in omnibus teipsum praebe exemplum bonorum operum, — in integritate, in gravitate —« (Tit. 2, 7.)! Svećenik si. A za svećenika će uvijek vrijediti ona zlatna riječ iz »Nasljeduj Krista«: »Eius (sacerdotis) conversatio non cum popularibus et communibus hominum viis!« (Im. Chr. IV., 5, 12.).

Čuvaj ljiljan!

Budi čist! Bježi od napasti, ako ljubiš Gospodina! Bježi od nje najviše ondje, gdje si najslabiji! Ti, i svi mi. Religija, koju ispovijedamo, poklonik je čistoće: to joj je specificum u svačijim očima. Djevičanstvo nam je stalež i profesija. Celibat je jedna od najvećih i snaga i dika Crkve, moralnih i organizacijskih. Ni u jednoj drugoj stvari ne treba ljudima toliko pobude i visokih primjera, koliko u stvari čistoće: u njoj je svijet najslabiji. Daj mu ih! Samo, ako si čist, može ti Isus biti jedina ljubav, a duše jedina strast. Samo ako si duhovno sâm, možeš sav živjeti za druge i biti im brat i otac. Neka stoga u tvoju sobu, župničku ili kapelansku, ne ulazi nikakvo literarno smeće i nikakve ilustracije i magazini sa pikanterijama u riječi i na slici! Neka na tvoja svećenička usta ne izađe, dok si živ, nikada, nijedna gruba i nečedna riječ, nijedna krupna i trivijalna šala! Zamračit ćeš njom sliku Gospodinovu u sebi. Sablaznit ćeš sve duše oko sebe, koje kršćanski osjećaju. Ne pjevaj nikada, iz načela, ljubavnih pjesama! Nije čednost skrupuloznost: čednost je neprevarljiv biljeg fine svećeničke duše, izraz moralne ozbiljnosti i integralizma. Žena je vjernik, rođeni vjernik; žena je stup vjere u obitelji i

društvu; žena je, kao čovjek, od naravi idealnija, a, kao apostol, i inventivnija i požrtvovnija od muškarca. Ne ćeš od nje bježati; radit ćeš s njom i na njenoj izgradnji. Ali žena je za tebe, kao za muškarca i svećenika, i prva napast; dobro ćeš je se čuvati; bit ćeš prema njoj uvijek diskretan i oprezan. Bludnost je vatra: dosta je jedna njezina iskra, da se zapališ i spržiš. Ima seksus svoju posebnu, čudnu i crnu logiku. Tko mu se neoprezno približi, on ga proždre. Nema »in materia sexti« malenkosti; nema igranja. Davno su tu postavljeni principi: »In fuga salus!«, »Principiis obsta!« Nikada nemoj biti sa ženskim svijetom povjerljiv, nikada intiman, nikada »per tu«! Sve momačko i kavalirsko, sve nježno i sentimentalno, neka bude od tebe daleko! Zamijeni to duhovnom otmjenošću, prirodnom i oduhovljenom! Neka žene u tebi vole tvoje svećeništvo i tvoju dušu; neka te vole i štuju izdaleka, kao oca i kao Božju svetinju! Na oltaru i u ispovjedaonici, ne u boudoiru i po zabavama! Ne dopisuj se ni s jednom redovito bez potrebe! Ne nameći se nikada nijednoj ženi za »duhovnog vođu«, a najmanje »pobožnjačicama« i »akcionašicama«, koje se oko tebe previše slatko smiju i vrte! Ne figuriraj nikada kao samozvani »ekspert« za žensku duhovnu pastvu! Može te to stati glave i duše. Među ženske zalazi, osobito dok si mladi, samo po dužnosti i po poslanju Crkve! Kućanstvo, ako ne možeš držati kod sebe časnih sestara, — sa svim kaucijama, dakako, — neka ti vodi samo netko od najbliže ženske rodbine ili koja starija osoba »notae probitatis«! Radije samotuj i pati se, nego da uzmeš u kuću nepoznatu i problematičnu žensku i izvrgneš se bližnjoj grešnoj prilici!

Gledaj Isusu u oči! Iskren budi sebi i Bogu! Govori istinu!

Budi uvijek prema Bogu iskren, a prema sebi skeptičan i sumnjičav! Zaviruj često, s neumoljivom strogošću, u sve zakutke svoje duše! I studiraj njezine pokrete! I one finije! Ne daj, da te prirodni i instinktivni čovjek i u čemu prevari i zavede! Prepoznaj sotonu, i kad se je preobukao u anđela svijetla! Gledaj uvijek Bogu i Isusu ravno u oči! I pazi dobro, da pred njima ne hiniš! Da im ne pokušavaš »podvaliti«. Svoje želje pod njihove. Svoje duhovne bijede pod krepost i pravdu. Čim opaziš prijekor ili žalost u Isusovim očima, odmah se kucaj u prsa, odmah se trgni! To je glas milosti; to je opomena, koja spasava. A budi uvijek lojalan i prema evanđeoskoj istini, što je propovijedaš! Uvijek drži uz nju, u teoriji i principu: I onda, kad joj u životu, po ljudskoj slaboći, nijesi potpuno vjeran! »Viam Dei in veritate doce!« (Mat. 22,16.; Luk. 20,21.). Uvijek od ljudi traži ono, što Bog od njih traži! Uvijek im, osobito u ispovijedi, preporučuj ono, što je dobro, pa makar ti tako ne radio! Nikada nemoj nazvati dobra zlim, ni zla dobrim! Nikada ne izdaji dobra i ne rugaj mu se! Nikada, pristrano i tendenciozno, ne idealiziraj prilika u Crkvi ni crkvenih osoba! Prenavljanjem se Bogu ne služi. Vjerovati ti ni onako ne će nitko: ljudi imaju oči. Samo ćeš dobroj stvari naškoditi. Proglasit će te licemjerom, a Crkvu dioničkim društvom za međusobno ispomaganje.

Imaj svoju glavu! Za Bogom idi, ne za ljudima!

Za Bogom idi, ne za ljudima! Budi Božji sluga, a ne ljudski kmet! Ni kmet svojih svećeničkih kolega! Ni kmet svojih svećeničkih principala! Ljudi su uvijek u božanskim stvarima krhki i lomni, nedosljedni i jednostrani. Nikada se ni na jednoga od njih ne kuni; nikada ni jednoga od njih slijepo ne kopiraj i ne slijedi! »Nitko nije dobar do li jedini Bog!« (Luk. 18,19.; Mat. 19,17.; Mark. 10,18.). »Proklet da je, koji se uzda u čovjeka!« (Jer. 17,5.). Jedini tvoj vrhovni i neprevarljivi Učitelj (Mat. 23,8.) neka bude Krist! Jedina mudrost, koju ćeš bez ikakve rezerve prihvaćati i slijediti, neka bude božanska mudrost Evanđelja, u autentičnoj interpretaciji Crkve! Ljude, pa i svećenike, oko sebe promatraj uvijek u ogledalu Evanđelja! Gdje u njima prepoznaš Krista, slijedi ih, povjeri im se! Gdje vidiš, da njihova shvaćanja, njihove manire, njihov život, odudaraju od onoga, što je Gospodin učio i radio, ti ostani uz Evanđelje, pa makar i od sviju izoliran! Imaj uvijek svoju glavu i svoju savjest! Ne misli tuđom glavom, ne živi po tuđoj savjesti! Masa je, i svećenička, uvijek prosječna. Idealisti i sveci uvijek su manjina. Budi stoga kri-

tičan! Nitko ti to ne može zamjerti. Tvoje poštivanje auktoriteta neka bude razborito i prosvijetljeno! Graduiraj ga i kategoriziraj u duhu vjere! Budi iskreno odan Svetoj Stolici! U Petru je sva snaga katolicizma. Bez papinstva davno bismo se već bili, i na Zapadu, raspali u sekte. I danas nas jedino ono od toga brani. Štuj i starije u kleru! Znak je male pameti i defektne asketske kulture srca, kad mlad svećenik nastupa prepotentno. Principalu se, budeš li kapelan, prilagodi, kolikogod možeš; više crkvene starješine štuj i slušaj; nijedne biskupove nardbe ni propisa svjesno ne krši! Sa svećeničkim kolegama budi vazda fin; s njima surađuj u svemu, što vidiš, da je dobro; budi s njima solidaran u svakoj Božjoj stvari, u svakoj zajedničkoj pastoralnoj akciji; čuvaj se svake afektacije i čudaštva u odnosu prema svećeničkoj subraći! Ali robovati nemoj: ni većini, ni ambijentu, ni »općem mišljenju«! Budi uvijek spreman, da zaplivaš i protiv struje, ako ti savjest to nalaže! A mnogo će ti puta naložiti. Ti ostani uz dobro, pa makar se našao sam! Istina se ne legitimira i ne ovjerovljuje glasovanjem. »Non numerantur, sed ponderantur!« Drži uvijek s boljima; i s najboljima! S njima se savjetuj! Kod njih se ispovjedaj. Kad valja da biraš između, auktoritativne i legalne, pastoralne teorije, kako je izlaže i uči Crkva, i pastoralne »prakse«, za koju, možda i glasno, nametljivo i grlato, plediraju »kolege«, ti se opredijeli uvijek za teoriju! Teorija je praksa najboljih i najsavjesnijih!

Budi junak!

Budi junak! Ne boj se ljudi; Boga se boj! Njegovu stvar brani i uz najveće žrtve i neprilike! Nijesi ništa izgubio, ako za Boga trpiš. Dobio si (Mat. 5, 11. 12.). Na nebu plaću, na zemlji auktoritet karaktera, borca, ljudine, priznavaoca. Svatko će te tada štovati, pa ako te i mrzi. Boga i Crkvu predstavljaš, najviše auktoritete: nastupaj uvijek ispred njih dostojanstveno i s apostolskom slobodom! Ne prezaj ni od odioznih koraka, kad vidiš, da ih moraš poduzeti! Ne odgađaj od straha, od danas do sutra, neugodnih dužnosti; ne izmiči se, slabićki, delikatnim i kritičnim susretima! Ne laskaj nikomu! Ni crkvenim starješinama!

Kaži svakome, ponizno, ali i otvoreno, što misliš! Nikada nemoj biti kameleon u reverendi! Ne uživaj u dvoznačnostima, dvoličnosti, namještenom klanjanju i smješkanju na sve strane! U Evanđelju nema »diplomacije«. Lukavstva Bog ne voli; on voli istinu. I ljude od istine (Iv. 18, 37). Kad valja birati između metoda diplomacije i evanđeoske prostodušnosti i ravne linije, ti se uvijek opredijeli za Evanđelje! Ne ćeš to požaliti na dan suda i vječnosti. Razborit budi, ali tvoj svećenički razbor neka nikada ne bude slabićki ni servilan! Kriptokršćani nijesu dragi Bogu. »Noli erubescere testimonium Domini nostri!« (2. Tim. 1, 8.), oporuka je, što ju je svima crkvenim ljudima ostavio Apostol. Lojalan moraš biti prema svakomu, zakonitom, civilnom auktoritetu. Nije tvoje da politiziraš i da dižeš bune. No nikada se nemoj ni podvlačiti pod skute onima, koji imaju vlast! Ponizio bi tim Boga i istinu, koju propovijedaš. Teško i njoj i tebi, ako je drukčije ne možeš afirmirati osim spletkama i savezništvom sa žandarima, predsjednicima, poreznicima, gazdama! Svećenik mora uvijek biti tribun istine i tribun naroda. Saveznik dobrih; prijatelj siromašnih, malih i potlačenih. Dosljedno to svagdje provodi! I kad ideš na selo, uvrati se u najbolju kuću, a ne u najbogatiju! I vjernike uvijek odgajaj za kršćansku principijelnost i neustrašivost! »Tko mene prizna pred ljudima, priznat ću i ja njega pred Ocem svojim nebeskim. A tko mene zaniječe pred ljudima, zanijekat ću i ja njega pred Ocem svojim nebeskim!« (Mat. 10, 32. 33).

Ne budi osrednjak!

Ne budi nikada osrednjak! Čitav kršćanin i čitav svećenik budi! Integralac i u teoriji i u praksi! Ambiciozan i asketski i pastoralno. Gledaj, da do kraja realiziraš svećeničke ideale! Nikada nemoj biti svećenički polovičar! Bio bi to znak, da trguješ s Gospodinom, a da ga ne voliš. Znak, da ni sam ne vjeruješ potpuno u svoje ideale. Znak, da laviraš, da mešetariš između Boga i svijeta. Odvelo bi te malo pomalo u mlakost, u duhovno kapitulantstvo, u molitvenu i pastoralnu rutinu i mehaničnost. Tko sumnja i hramlje, vraća se i nazaduje. Sve više, sve bezvoljnije, sve

fatalnije. Niti je vruć niti hladan. A znaš, kako Gospodin u Otkrivenju govori o takvim »anđelima crkava«: »Scio opera tua: quia neque frigidus es neque calidus; utinam frigidus esses aut calidus! Sed quia tepidus es et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo!« (Otkr. 3, 15. 16.). Samo što ih još nije ispljuvao iz svojih usta! Grsti mu se na njih. Gdje u crkvenom životu prevlada tip svećenika osrednjaka, anemija je vjerskog života neizbježiva. Žive vode pretvaraju se u mrtvu, ustajalu, mlaku. Apostoli iskrenu se i izrode u namještenike i činovnike. Od boraca Božjih postaju žabari.

Nesebičan budi!

Nesebičan budi! I ponizan. To je oboje zapravo samo jedna krepost. Centralna krepost u kršćanstvu. Preduvjet svakom nadnaravnom uspjehu. »Bog se oholima protivi, a poniznima daje milost!« (Jak. 4, 6.; 1. Petr. 5, 5.). Nikada neka te u tvom svećeničkom radu ne vodi lični interes, materijalna korist, osobna ambicija! Pročisti svaki dan svoje nakane! Ne traži svoje slave, već slavu Božju! Ne jagmi se za titule i položaje! Nikada sam sebe ne hvali i ne reklamiraj! Ni u razgovoru, ni u društvu, ni, pogotovu, na propovjedaonici! Radi za Boga i za Božju plaću, a ne za ljudska priznanja! Nikada nemoj klonuti u svom pastoralnom poletu zato, što ti drugi, — i viši — ne priznaju i ne honoriraju trud i zasluge! Ne klasificiraj svećeničkih mjesta i službi po dohocima, nego samo po izgledu i mogućnostima, da na njima učiniš što više za slavu Božju i za dobro besmrtnih duša: po svojim sposobnostima, darovima, sklonostima! Nemoj, iz načela, nikada tražiti, da te stave na neko mjesto, gdje ti želiš! Bolje je, savršenije, sigurnije, da se predaš ruci Providnosti i volji onih viših. Ali zato, bio gdje bio, učini za Boga i za duše sve, što možeš: radi revno i ustrajno! Pokazali se plodovi, ne pokazali se. Požeo uspjehe i priznanja, ne požeo. A za novac ne radi ništa! Ne trguj nikada riječi Božjom ni duhovnim uslugama braći! Ne govori o njemu nikada sa oltara i sa propovjedaonice! Ne prosjači i ne jadikuj! Ne insistiraj na taksama i biru! Ako to učiniš, ponizio si i profanirao svoje svećeništvo i »dar Božji« (Iv. 4, 10.) u svojim rukama. Ne bavi se ni ekonomijom na veliko! Ne možeš biti i svećenik i trgovac. Providnost će te i bez toga hraniti: ne boj se! Osjećat ćeš njezinu darežljivu čudotvorku ruku, kamo se god okreneš. Ne će nijedan svećenik ogladnjeti, koji je čitavim srcem Božji. Pokaži mi ga, koji je ogladnio! Vjernici će s njim podijelti i zadnji zalogaj. Nemoj ni previše štedjeti! Škrtost je na svećeniku uvijek pomalo svetogrđe i simonija. Darežljiv budi! Gostoljubiv budi! Gostoljubiv osobito prema svećeničkoj subraći! Gostoljubiv, ali bez rastrošnosti i luksusa! »Oportet — episcopum — esse hospitalem!« (1. Tim. 3, 2.; Tit. 1, 8.; Rim. 12, 13.; Hebr. 13, 2.; 1. Petr. 4, 9.). Bez velikodušnosti nema apostola. »Beatius est magis dare, quam accipere!« (Dj. Ap. 20, 35.).

I u životu i u pastvi budi optimista!

I u životu i u pastivi budi uvijek optimista! Realističan optimista, ne fantasta. Razborit optimista; ne sangvinik, koji ne misli, ni fanatik, koji samo oko sebe lupa i ruši. Nadnaravan optimista, koji konzultira i zaziva Duha Svetoga prije svake važnije odluke i svaki dan preporučuje Bogu u molitvi sve svoje osnove. Uvijek tvrdo vjeruj u snagu Božju i u čudesne puteve Milosti! Ne gubi pouzdanja pred poteškoćama i neuspjesima! Moli, radi i čekaj Gospodinov čas! Što ti ne možeš, može on. »Potens est autem!« (2. Kor. 9, 8.; Ef. 3, 20.). Bogat je; vlada srcima; drži u ruci konce historije i niti svih ljudskih udesa (Poslov. 21, 1.). Pesimizam je u pastvi isto što i poraz. On ne stvara; on samo gubi i napušta pozicije. Ne usuđuje se ništa poduzeti. Svagdje, naturalistički, vidi samo poteškoće i zapreke, a ne računa sa najvišom realnošću: Milosti i Providnosti. Ne misli, da je Bogu jednako lako spasiti »vel in multis vel in paucis« (1. Kralj. 14, 6.). Inicijative moraš imati. Smiono moraš nastupati, ne kunktatorski. »Fortes fortuna iuvat!« »Habete fidem Dei!« (Mark. 11, 22.). »Omnia possibilia sunt credenti!« (Mark. 9. 23.). Nikada ne smiješ u pastvi natrag. Nikada ne smiješ stagnirati ni mirovati. Uvijek moraš nešto poduzimati, uvoditi, sređivati, dopunjivati. Ne smiješ biti pastoralni minimalista, kojemu je

sva pastva, da ode do bolesnika, kad ga pozove, da krsti dijete, kad mu ga donesu, da održi nedjeljom propovijed, bez prave priprave, i da, na vrat na nos, ispovjedi one, koji mu se jave, unatoč nervozi, s kojom će ih dočekati. Uvijek moraš u pastvi naprijed; nikada se ne smiješ štedjeti. Onda će te pratiti i blagoslov odozgor. »Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet!« (2. Kor. 9, 6.). Ne boj se rizika i novosti! Lako je biti skeptik i kritikant, pa svemu prigovarati, o svemu sumnjati, biti u opoziciji protiv svega; samo tom metodom još nitko nikada nije ništa napravio. Tko hoće, da mu je unaprijed sve osigurano, sa sto posto, nikada ne će ni započeti, a kamoli dovršiti što veliko. Kunktatori nijesu apostoli!

Budi široke duše u svemu!

Širok budi! Sve, što je Božje, široko je i veliko. Sitničavost uvijek kompromitira. Čudaštvo pravi svećenika smiješnim i antipatičnim. Fanatizam i tvrdoglavost odbijaju. Partikularizam i lokalizam smrt su apostolatu. Budi i ti uvijek širok! Voli istinu, gdje je god nađeš! Priznaj dobru volju svakomu, tko je ima! Obveseli se svakom uspjehu Božje stvari, bez obzira, tko stoji za njom! (Filip. 1, 18.). Podupri je nesebično! Pohvali rado svakoga, tko je zaslužio! Interesuj se i za događaje, novosti, prinove, probleme u drugim dijecezama, krajevima, redovima! Štuj svačije mišljenje, saslušaj svačije razloge, nastoj da svakoga razumiješ! Nemoj nikada tvrdoglavo insistirati na pojedinostima i sitnicama! Sudjeluj rado na svećeničkim sastancima, koronama, rekolekcijama, pastoralnim tečajevima i debatama! Prijateljuj i dopisuj se i sa svećenicima, koji su od tebe daleko! Plediraj uvijek za uzajamnost i solidarnost u čitavu našemu javnom katoličkom i crkvenom životu! Budi uvijek objektivan i prema protivniku! I uvijek građanski i ljudski tolerantan! I u odnosu s inovjercima. Kontakt je danas s njima i moguć i poželjan; dodirnih točaka ima bezbroj. Prirodni su nam saveznici u borbi protiv bezvjerja, nemorala, lajicizacije života. Ne zaboravljaj nikada, da je danas doba ekumenizma i unije!

Štuj prava i slobodu vjernika!

Napose uvijek pomno štuj prava i slobodu svojih vjernika-lajika! Svagdje, gdje im ju je Bog ostavio! Nijesmo mi svećenici gospodari u svetištu. Mi smo u njemu sluge i upravitelji (Luk. 12, 42.; 1. Kor 4, 1. 2.; 2. Kor. 6, 4.; Kol. 1, 25.; Tit. 1, 7.; 1. Petr. 4. 10.). Radimo po direktivama; nemamo prava ni na kakvo diktiranje ni samovolju. Duše su Božje, nijesu naše. I savjesti su Božje, nijesu naše. Duh je Sveti suveren u carstvu milosti i spasavanja, nijesmo mi. Ne nameći ni ti silom svojih ideja dušama! Ni penitentima. Ni redovnicama. Dosta je, da od ljudi tražiš ono, što Bog od njih traži. U pojedinostima ostavljaj im slobodu! Svatko će odgovarati Bogu za svoju dušu. Svakomu se Bog javlja na individualan način. Nijesu duše šahovske figure u našim svećeničkim rukama. Njihov je gospodar Bog, koji ih ljubi: »qui amat animas« (Mudr. 11, 27.). Širok budi u duhovnome vodstvu, ali i u upravi općinom vjernika, koja ti je povjerena! Sloboda je duhovna atmosfera kršćanstva. »Ubi Domini Spiritus, ibi libertas!« (2. Kor. 3, 17.). Svaki je kršćanin, — i lajik, — punoljetan sin kuće Božje. Ima pravo da misli, da govori, da predlaže, da se tuži, da radi, da bira. Susreći stoga svoje vjernike sa povjerenjem, tretiraj ih više kao braću nego kao podložnike, slušaj njihove želje, pozivaj ih na suradnju, čuvaj se, da ih ni u čemu ne ucviliš, ne izazoveš, ne uvrijediš, ne poniziš, ne odbiješ! Prilagodi pastvu, kolikogod ti je moguće, u okviru Evanđelja i crkvenih direktiva, potrebama, pa i željama i ukusu vjernika! Ne bježi od lajikata i lajikâ! Apostolat i svećeništvo nijesu kasta ni klasa: kao svećenik poslan si k ljudima; moraš s ljudima i među ljudima ostati. »Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur!« (Hebr. 5, 1.). Klerikalizam je karikatura crkvenosti. Sakristijski sistem pastve negacija je univerzalne apostolske misije kršćanstva. Zalazi među vjernike; drži s njima kontakt, — onaj specifično pastoralni; — dužnost ti je! Ali ne favorizuj, dakako, nijedne grupe na račun drugih; svima pripadaš. Dočekaj s radošću svaku apostolsku inicijativu iz lajičkih redova! Ne veži vjernicima ruku bez potrebe! Svežeš li ih, svezao si krila Crkvi: ona se danas, — svi to vide — uopće više

ne može u modernom svijetu afirmirati bez lajičke akcije, i u Crkvi i u javnom životu, u kojemu lajici rade, u vlastitoj kompetenciji, u svoje ime i na svoju odgovornost, ali po savjesti, koju im je Crkva odgojila, i prema moralnim direktivama, koje im je ona dala. Pusti lajičke vjernike da rade! Župska je crkva njihova: neka je grade! Kler je njihov, sjemeništa su njihova: neka se za njih brinu; neka ih uzdržavaju! Djeca su njihova: neka ih odgajaju i katehiziraju! Pjevanje je u crkvi njihovo: neka ga vode! Procesije su, i prve svete pričesti, i mlade mise njihove: neka ih organiziraju i aranžiraju! Baštinici su neba oko njih; braća su im i susjedi, i kolege: neka ih spasavaju! Javni je, civilni, život njihov: neka ga pokršćane! Pastva bez lajičke suradnje i apostolata, ali i bez lajičkih prava i lajičke inicijative, danas je kljasta; ostala je i bez ruku, i bez nogu, i bez glasa. Katolička je Akcija lajikat; pastoralna je organizacija lajikat; kršćanski je svijet od sutra, »svijet za Krista«, lajikat!

Plemenit budi!

Plemenit budi! Budi dobra srca prema svakome! Ne možeš biti svećenik, dok nijesi kršćanin. A ne možeš biti kršćanin, dok nijesi čovjek. Sramota je, da nas obični vjernici, pa i svjetski ljudi, pa i bezvjerci koji put, natkriljuju u ljudstvu i humanosti. A bude to često. Kod tebe neka ne bude! Budi čovjekoljubiv i milosrdan! Budi blag i strpljiv! Suosjećaj sa svakom ljudskom patnjom! Obilazi i tješi bolesnike! Pomaži sirotama! Žali grješnike! Podnosi, veledušno, velike i male, ljudske slabosti! Uvijek ubrajaj, i riječju i postupkom, i sebe među one, koje koriš i koji su Božji dužnici! Propovijedaj uvijek kršćanskim dušama dobrotu! Uči ih, da je Bog dobar i milosrdan! I da je milosrđe siguran put k nebu! Ne ćeš inače nikada biti drugi Krist. Nema kršćanstva bez ljubavi i karitativnosti. Gromovnički, sudački, duh nije Isusov duh (Luk. 9, 55.; Mat. 7, 1.; Rim. 2, 1. 3.; 14, 4. 10.). Nije ni apostolski. »Flere cum flentibus!« (Rim. 12, 15.). »Tamquam si nutrix foveat filios suos!« (1. Sol. 2, 7.). Nikada nemoj biti, ni u crkvi ni u pastvi, diktator ni žandar! Nikada »veličanstvo«! Promašio si posve metodu, ako tražiš, da ljudi pred tobom

doršću i da te se boje. Neka te vole! Ne zlorabi auktoriteta, koji nije tvoj! Nemoj nikada biti sam svoj apologeta: ostavi svoju obranu Bogu (Ps. 42, 1.)! Nikada ne obračunavaj sa svojim »protivnicima« sa propovjedaonice; nikada ne govori »pro domo«: nelojalno je; samo ponizuješ i sebe i riječ Božju. Ako te ljudi slušaju i štuju, slušaju te i štuju, — budi toga dobro uvijek svjestan, — samo radi Gospodina; njega u tebi gledaju. Nijesi im gospodar: samo si prvi sluga, koga je gospodar kuće stavio pred njegove drugove (Luk. 12, 42.). Ne smiješ im biti težak. Ne smiješ biti otresit i nervozan. Odbit ćeš ih i od sebe i od Gospodina. Moraš biti ponizan i malen kao i oni; njima jednak. Svjesno moraš izbjegavati svako grandseigneurstvo, svaku pozu, svaku pompu, svaki nastup s visoka. »Unus est — magister vester, omnes autem vos fratres estis!« (Mat. 23, 8.). »Vide, ne feceris! Conservus tuus sum!« (Otkr. 19, 10.). Izbjegavaj afere: osobito one male, lične! Praštaj i zaboravljaj, da ti se oprosti i zaboravi (Luk. 6, 37.)! Budi, baš jer si starješina, najmanji od sviju (Mat. 20, 26-28.; Mark. 9, 35.; Luk. 22, 26.)! Peri noge svoj svojoj ljudskoj braći: po primjeru i nalogu Gospodinovu (Iv. 13, 14.)!

Voli vedrinu i radost!

Veseo budi! »Hilarem — datorem diligit Deus!« (2. Kor. 9, 7.). Nikada se ne tuži na svoje svećeničko zvanje! Budi Bogu na njemu zahvalan! Budi u njemu sretan! Izabrao te je Gospodin (Iv. 15, 16.). »Ne boj se, maleno stado, jer se je Ocu vašemu svidjelo, da vam dadne kraljevstvo!« (Luk. 12, 32.). »Radujte se, — što su vaša imena ispisana na nebesima!« (Luk. 10, 20.). Ne smije kršćanstvo, što ga propovijedaš, biti tmurno i žalosno. Kršćanstvo nije vjera robova. Kršćanstvo je vjera djece, koja se smiju i umiljavaju oko Oca. Kršćanstvo je radosna, »blaga vijest«. Smrknuta svećenika vjernici ne vole. Nikada on ne će nikoga oduševiti za apostolat. Ne će ni za duhovno zvanje. A u pastorizaciji djece i omladine takav je svećenik naprosto nemoćan i nemoguć. Ako od prirode nijesi afabilan, moraš se siliti, da to postaneš. Po svećeničkoj dužnosti! Mora ti vedrina postati ne samo »actus imperatus«, nego »habitus imperatus«.

Budi prijatelj djeci i mladeži!

Napose voli djecu i mladež! Neka i djeca tebe vole! Mladi su svijet od sutra i Crkva od sutra. A oni su i neispisana knjiga. Lakše im je pristupiti nego starijima. Lakše ih je predobiti. Lakše ih je modelirati. Bez predrasuda su i himbe; bez ukorijenjenih strasti i poroka. Nasmij se svakome djetetu i pomiluj ga! Učini djeci i omladini veselje, gdjegod možeš! Ne škrtari sitnim darovima i devocionalijama, kad je o djeci riječ! Nastoj razumjeti mlade duše! Izlazi u susret njhovim potrebama i željama! Budi s njima strpljiv i širok! Uvijek se za njih posebno interesuj! Uvijek ih nastoj osvojiti: dobrotom i veseljem prije svega! Isusov je to duh; Isusova je to pastoralna metoda. Vidjet ćeš, da je dobra. Nikada se dijete, kojemu si bio dobar, ne će, ni kasnije u životu, na te baciti kamenom. Ni kad zastrani! Bit će mu spomen na djetinjstvo uz oltar i svećenika trajna milost; nosit će u srcu vas život, makar i nesvijesno, nostalgiju za Bogom i za kršćanstvom. Ni roditelja ne možeš ničim lakše privući, nego ako si dobar njihovoj djeci. Most ti je to u obitelji. »Dijete po licu, majku po srcu!« Imat ćeš onda i ministranata. Malih Samuela oko oltara: buduće elite, budućih, — ali i sadašnjih, — lajičkih apostola, budućih svećenika. I budućih redovnica. Moraš ih samo odgojiti: razborito, taktično, očinski veselo.

Cijeni redovnike i redovnice!

Cijeni redovnike i redovnice oko sebe! Kapital su u crkvenom životu! Budi sretan, ako ih imaš u župi! Ako ih nemaš, poradi, da ih dobiješ! Redovnici će ti biti i savezni i savjetnici. A redovnice će biti i tebi i čitavoj župi blagoslov. One predstavljaju pročišćeno, posvećeno, žrtveno ženstvo u Crkvi: djevičansko, duhovno, materinstvo. One treba da budu molitveno srce Crkve i njezin kadioni oltar pred Bogom: »Christi bonus odor — Deo« (2. Kor. 2, 15.). One su meka ruka kršćanskog milosrđa. Ali zato i živa apologija Crkve i njezine duhovne vitalnosti. Pazi ih! Budi sestrama zaštitnik, savjetnik, dobrotvor i otac! Ali im zato ne budi tutor! U njihove se interne samostanske stvari i odnose ne petljaj! Nemaš prava. A nemaš ni kvalifikacije.

Izazvat ćeš reakciju. Stvorit ćeš među njima stranke. Sve ćeš pokvariti. Pomozi im mjesto toga, da se posvete! Odgajaj ih za njihov specifični apostolat! Daj im u ruke crkvu, kor, žensku mladež! Upotrebljuj ih u pomoćnoj katehizaciji! Šalji ih k sirotama i bolesnicima! Zaposli ih i u župskoj kancelariji, ako ti je župa velika! Ne sablažnjuj ih! Nikada i ni u čemu! Ne svlači ih sa piedestala, na koji ih je postavila Crkva! »Innupta et virgo cogitat, quae Domini sunt!« (1. Kor. 7, 34.). Jedino, ako si sam duhovan, moći ćeš ih, duhovno, voditi putevima savršenstva; moći ćeš ih dobro ispovijedati. Moći ćeš i čuvati, njih i sebe. Pazi, kad se radi o sestrama, uvijek na distancu! Ne zalazi k redovnicama, u samostan, radi zabave! Ne sjedaj s njima ni za klavir ni za partiju šaha! A ne sjedaj, olako, s njima ni za večeru! Ni s jednom redovnicom ne budi nikada ni intiman ni povjerljiv! Pali su mnogi i mnoge. Nigdje fatalne samoiluzije i autosugestije nijesu češće ni tragičnije. S jedne i s druge strane!

Radi na svome intelektualnom samoodgoju!

Radi na svom intelektualnom samoodgoju! Svejedno što možda nijesi nikakav »luminare maius«, što na sebi nemaš ništa ni genijalno ni duhovito, što nikada ne ćeš postati ni profesor ni biskup! Ne moraš biti polihistor; ne moraš biti ni čovjek blještave erudicije. Ali moraš biti inteligentan. »Labia — sacerdotis custodient scientiam!« (Mal. 2, 7.). Predstavljaš Crkvu. »Učitelj si u Izraelu!« (Iv. 3, 10.). Svaki vjernik, — i onaj školovani, — ima pravo da od tebe traži račun i objašnjenje i o vjeri i o velikim moralnim pitanjima života. Moraš znati, kako duhovno diše svijet, u koji si poslan. Ne smiješ nigdje, svojom ograničenošću i simplicizmom, sramotiti velike i svijetle Istine, koju propovijedaš. Ne smiješ dopustiti, da te se bistriji vjernici stide. »Rationabile obsequium vestrum!« (Rim. 12, 1.). Interesuj se stoga za savremene događaje! Prati, barem katoličku, štampu i koji stručni svećenički časopis! Nauči, koliko toliko, makar jedan svjetski jezik, pa naručuj i nešto sa strane! Kupi i koju vrijednu knjigu! Nemoj, da ti sva »literatura«, sva »hrana duha«, bude »Vjesnik u

srijedu« i »Arena«! Razgovaraj sa svećeničkim kolegama o aktualnim problemima, prije svega onim crkvenim i pastoralnim! A ne samo o motorima, o tranzistorima, o nogometnim utakmicama, o cijenama brašna, jaja i masti! Knjiga će te čuvati od čaše, od »društva«, od efemernosti, od snobizma, od blaziranosti, od poseljačenja, ali i od napasti. I napiši štogod za javnost, ako osjećaš dara! Trudi se, da ti svako pismo, karta, dopis, govor, propovijed, koronska radnja i kazus, budu koncizni i pismeni! Ako si talentiran, gledaj i doktorirati! Ne zato, da napraviš karijeru, nego da podigneš auktoritet i Crkvi i svome svećeništvu; da se i intelektualno habilitiraš za uspješniji apostolat i širu aktivnost! Budi i kritičan, i autokritičan! Čuvaj se svakog intelektualnog infantilizma! Ne govori s auktoritetom o stvarima, u koje se ne razumiješ! Ne gradi se stručnjakom, gdje nijesi! Ne igraj se »univerzalnog genija«! Vrlo ćeš lošu uslugu učiniti crkvenoj stvari, ali i svome ličnom ugledu, ako gradiš crkvu ili kuću »po svome planu«, ili ako auktoritativno nastupaš u medicini, u umjetnosti, u ekonomici, i ako si u svemu tome lajik i amater. Dosta je, da u tim stvarima vladaš glavnim pojmovima i da svagdje paziš na mjeru i ukus, — ono, što spada na solidnu opću naobrazbu, — a inače da se znaš, kad treba, obratiti na pravu adresu po informaciju, savjet, pomoć. Pazi i na otmjenost svojih društvenih i konvencionalnih manira, i na estetski izgled svoga kućanstva, i na finoću i stil konverzacije! Fin i obziran budi osobito prema starijim svećenicima i prema starijem svijetu uopće! Nije svećenička skromnost i poniznost u prljavštini, primitivizmu i naivnosti, a još je manje u surovosti. Kršćanstvo ne bi bilo od Boga, kad ne bi bilo lijepo, otmjeno, dostojanstveno!

Nemoj nikada biti naivan i lakovjeran!

Nemoj nikada biti naivan i lakovjeran! Ne ćeš lako pogriješiti, ne ćeš se ni pokajati, ne ćeš se ni posramiti, ako se budeš držao u načelnoj rezervi prema svim produktima privatne pobožnosti: »objavama«, »čudesima«, »porukama s neba«, »vizijama«, »proroštvima«. Nikada to nije bilo na korist vjerskom životu; danas, u doba razmaha znanosti i

opće intelektualne kritike, pa i skepse, mora to na nj djelovati samo negativno i destruktivno. Praznovjerje je jedan od najvećih, praktičkih, neprijatelja istinske religioznosti. Mi smo svećenici čuvari javne, evanđeoske objave, i najbolje je, da samo na njoj insistiramo i samo na njoj gradimo svoje osnove i kombinacije. Sve, što dolazi s privatne strane, valja da se najprije jasno i nedvojbeno legitimira kao djelo Božje (Dj. Ap. 5, 35.-39.). Čuvaj se svih »otkrića« i »originalnih ideja« na polju pobožnosti! Ne dogmatiziraj nijedne posebne pobožnosti; ne prikazuj nijednu od njih tako, kao da je u njoj bit religije, ili kao da je njom uvjetovano vječno spasenje ili s njom povezana sudbina i budućnost Crkve, kršćanstva, svijeta! Ni za kakvu se »specijalnu« ideju ne hvataj, niti joj se gradi prorokom! Pusti Bogu, da boguje! Ne simplificiraj njegovih grandioznih i tajinstvenih osnova; ne sužuj čudesnih i mnogovrsnih puteva Milosti (1. Kor. 12, 4.-6.)! Dovoljno smo doživjeli sramote i blamaža od vjerničke i svećeničke lakovjernosti!

Budi u pastvi savremen i moderan!

Budi u pastvi savremen i moderan! Ne bježi bolesno od novosti u pastoralnoj organizaciji i taktici! Nemoj biti »laudator temporis acti« i pristaša »staroga vina« (Luk. 5, 39.) pod svaku cijenu! Crkva se je u svim vjekovima prilagođivala prilikama, mijenjala metode, uvodila novosti. Stigma je to njezine duhovne vitalnosti nasuprot petrificiranju na drugim stranama. Budi svijestan i važnosti savremenih sredstava komunikacije i propagande! Upotrebljuj ih, gdje ih je god sankcioniralo pastoralno iskustvo Crkve! I skioptikon, i mikrofon, i tranzistor, i fotografski aparat, i magnetofon, i televiziju, i pozornicu! Bez profanacije, dakako, i svetoga mjesta, i svete službe, i svete, evanđeoske, istine. Ne možeš danas u pastvi biti bez statistike i evidencije. Ne možeš danas ni katehizirati bez pomoćnih sredstava, psihološke metode, zorne obuke. Sve se organizuje i sistematizira; moramo i mi. I od modernog života i njegovih manira prihvatit ćemo i iskoristiti sve, što valja. A prije svega budi apostol katoličke štampe! Ne možeš imati bo-

ljega, pouzdanijega, solidnijega saveznika. Pastoralni je anahronizam ignorirati štampu u naše dane opće pismenosti i masovnog književnog tržišta, u riječi i slici. Svaki svećenik u pastvi mora danas biti povjerenik i kolporter katoličke štampe. Svaka sakristija i samostanska porta mora joj biti kiosk.

Ali zato budi i oprezan prema modnim idejama!

Savremen i moderan budi u duhovnoj pastvi! Ali zato budi, i u životu i u pastvi, i oprezan prema modnim idejama, sumnjičav prema mentalitetu svijeta, koji se nije samo jedamput infiltrirao i u crkveni život! Nije sve, što je novo i originalno, odmah i dobro, i zdravo. Treba poznavati duh vremena. Treba ga i shvaćati i proučavati. Ali »en bloc« nemoj ga nikad prihvaćati! Nemoj ga slijepo i nekritično imitirati! Svijet je i odviše podvrgnut utjecaju zla, da bismo u njemu smjeli gledati ideološku ili moralno-kulturnu normu. »Mundus totus in maligno positus est!« (1. Iv. 5, 19.). Mi njega moramo da učimo i ispravljamo, a ne on nas. U Evanđelju je puna i božanska istina života. Svijet valja spasavati od njegovih mana i zabluda, a ne njega i njegove mane pravdati, glorificirati, deificirati. Situacija je s te strane za nas uvijek delikatna. Modernizam se je u kršćanstvu, više manje, uvijek pretvarao u krivovjerje i otpad. Reforme i novosti u Crkvi moraju uvijek ići uporedo s puno tankoćutnog smisla i razumijevanja za predanu istinu tradicije i za prosvijetljeno i nadahnuto iskustvo kršćanske prošlosti. Prava crkvenost, prava kršćanska reforma, uvijek ekvilibrira, čuva ravnotežu, oprezno lavira između konzervatizma i reformnih novosti. Između konzervatizma ideja, — vječne evanđeoske istine, — i novosti metoda i vanjske forme. Evolucija je u Crkvi uvijek organska. Ona ne može doći u protuslovlje, u koliziju, sa onim, što je u Crkvi božansko, evanđeosko, apostolsko. Ne može u Crkvi biti revolucije, a zapravo ni revizije. Ni u čemu. Ne može biti ni naglosti. Ne može biti ni radikalno izlomljenih linija. Uvijek, kad se susretneš sa novinama u crkvenom životu i kad se za njih pledira i agitira, pogledaj i na prošlost, konzultiraj Evanđelje! »Charissimi, nolite omni

spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint!« (1. Iv. 4, 1.). »Omnia autem probate: quod bonum est tenete!« (1. Sol. 5, 21.). Radije budi i previše konzervativan, nego previše liberalan i »nov«: manje je rizika. Moderne svećeničke apostazije nijesu dogmatičke, one su ponajčešće moralne. Previše se približimo duhu i shvaćanjima svijeta. Kapituliramo pred njim. Izgleda nam mudriji od Evanđelja. Zaboravimo na međe i mjeru. Posvjetovnjačimo se.

Ne eksperimentiraj s oltarom!

Ne eksperimentiraj s oltarom! Zdrava modernost je dobra, ali novotarstvo i »novatorstvo« kao pastoralni princip nije dobro. Ne stvaraj »svoje« pastve! Ne radi sve po svojoj glavi! Nijesu pastoralni »specijaliteti« prvo. Ne ulazi u pastvu pod parolom: »Ecce ego nova facio omnia!« (Otkr. 21, 5). U ljudskim je ustima naivna. Nijesi pametniji od sviju drugih. Gdje je god moguće, nadovezuj na običaje i poprimljene, uvedene i popularne uzuse! Čuvaj pastoralne i župske tradicije! Preskripcija i presumpcija govore za njih, uz njih su. U posjedu su prava: »in possessione iuris«. Afirmirale su se u praksi. Realna su vrijednost. Ne stavljaj lako na njihovo mjesto dubiozne, problematične, možda i nerealne! Nemoj biti čovjek, koji uvijek samo počinje, a ništa ne svršava! »Quia hic homo coepit aedificare, et non potuit consummare!« (Luk. 14, 30.). Nastavljaj radije, gdje su tvoji prethodnici stali! Nadgrađuj! Razvijaj! S puno obzira, pažnje i ljubavi prema onomu, što su drugi prije tebe stvorili! Možda i s mnogo znoja i truda. Nikada ne dokidaj staroga, dok nijesi siguran, da je novo, sigurno, bolje!

Koncentriraj svoj rad i pastvu uvijek na ono bitno!

Koncentriraj svoj rad i pastvu na ono bitno i glavno! Nije u njoj glavno organizacijska forma. Nije ni sistem. Prvo je i glavno u duhovnoj pastvi Krist. Njegova riječ. Njegova milost. Njegova žrtva. Njegova Euharistija. Njegovi sakramenti. Nije problem u metodi. Problem je u sadržaju. Problem je u srcu i duhovnosti. Nikada stoga ne stavljaj

metodu pred stvar! Nebitno pred bitno! Okvirne, a pogotovu ne efemerne, elemente pred centralne! A centralno je ono, što su apostoli i Crkva uvijek tražili, na prvom mjestu, od duhovne pastve; ono, što su uvijek prakticirali. Molitva, misa, propovijed, ispovijed, pričest, katehizacija, providanje bolesnika, kršćanski brak, dobar obiteljski život, moral — privatni i javni, ispovijedanje vjere, kršćansko milosrđe i ljubav. Osiguraj i ti, prije svega, vjernicima solidnu propovijed, ispovijedaj revno i pažljivo, promiči i preporučuj čestu svetu pričest, otidi odmah bolesniku, kad te pozovu, i obiđi ga i kasnije, kadgod možeš, govori uvijek svetu misu pobožno i bez brzanja, — osobito u akcijama, — i objašnjuj vjernicima svakom prilikom njezino središnje mjesto u kršćanskom životu, moli javne molitve polagano i razgovjetno, revnuj za sve tradicionalne pobožnosti i obavljaj ih sa što više liturgijskog reda i sjaja, u katehizaciji budi savjestan, uporan, požrtvovan, inventivan, naglašuj uvijek dužnost mladenačke nevinosti, svetost braka, važnost kršćanskog obiteljskog života, potrebu molitve, osobne i zajedničke, kućne, insistiraj na dobroj zaručničkoj pouci i crkvenim propisima pri vjenčanju, propagiraj misije i uniju, govori češće o svećeničkim i redovničkim zvanjima i o financijskom apostolatu u službi Crkve i sjemeništa! Onda si učinio glavno, što Bog od tebe očekuje. Zapravo sve! Nikad ih ne propuštaj, tih svojih glavnih svećeničkih i pastoralnih dužnosti: ni pod kakvom izlikom! Svaku od njih izvršuj uvijek do kraja i požrtvovno! Nikada nemoj klonuti zbog zapreka i neuspjeha! Nikada ništa ne propuštaj ni od malodužnosti: ni pod kakvom izlikom! Svaku od njih izvršuj budi praktičan; pazi najviše na bitne ciljeve duhovne pastve: da vjernici na život gledaju očima vjere, da poznaju Boga, da se mole, da izvršavaju vjerske i moralne dužnosti, da ljubomorno čuvaju svaki kršćanski običaj i tradiciju! U propovijedima biraj i obrađuj teme sustavno i vraćaj se uvijek na ono glavno: na Boga, na otkupljenje, na vječne istine, na moralne dužnosti, na euharistijski i sakramentalni život, na apostolsku i vjerničku svijest! Uvijek propovijedi barem skiciraj, a po mogućnosti i piši i uči! Ne će ti onda biti šuplje; znat ćeš, šta ćeš govoriti; ne ćeš se opetovati, ne ćeš duljiti i gnjaviti. Dokumentiraj ih prije svega Svetim

Pismom: manje problematičnim i legendarnim primjerima! Ne propuštaj nikada, ni zimi, posve propovijedi! Govori i tada barem 5 minuta! I na malim, nedjeljnim i blagdanskim, misama reci vjernicima barem koju riječ, promišljenu i jedru! Ne ispovijedaj nikada mehanički: zanimaj se za duhovno stanje penitenta; pusti ga, da se izgovori i istuži; gledaj ga živo zainteresovati za ozbiljno shvaćanje vjerskog života neka iz ispovijedi uvijek odnese barem nešto, što će ga, realno i trajno, impresionirati i podignuti! Ispovijed je vrijeme milosti za duše »per eminentiam«; ispovijed je naš najjači pastoralni adut, — tridentinski je sabor to izrijekom naglasio; — ispovijed je prvo sredstvo i oruđe religioznog preporoda u kršćanstvu, najneposredniji put do, euharistijske, punine milosti. I njezina je psihološka strana izvanredna. Nigdje ljudi nijesu pred Bogom iskreniji; nigdje spremniji, da poslušaju glas milosti. A nigdje ne možemo, osobito danas, doći ni u neposredniji i diskretniji kontakt sa vjernicima nego u ispovijedi. Sami smo tu s njima i s Bogom. Sjedaj što češće u ispovjedaonicu i ispovijedaj s puno strpljivosti, pažnje i odgovornosti, pa si odmah polovinom dobio bitku za duše! I učinio si polovinu od onoga, što Krist od tebe traži u pastvi! Što je molitva za tvoj osobni svećenički život i ustrajnost, to je ispovijedanje za vjerski život u župi. »Responsum mortis«! Temelj, garancija, barometar!

I, na koncu, još samo jedno: Ne vraćaj se iz svetišta natrag u svijet, kad si ga jednom ostavio! Na dvije stvari osobito pazi s te strane!

Ne budi nepotista!

Ne budi nepotista! Ni u najblažoj formi! Što si se više, kao svećenik, emancipirao od rodbinskih obveza, to bolje! Voli svoje, ali ne bogati ih na račun Crkve, od prinosa vjernika! Budi sa svojima fin, budi roditeljima i dobrotvorima iskreno zahvalan, ali ne daj, da ti tutoruju u svetištu! Ne svrstavaj se pod klansku zastavu! Gospodin nam je u tom pogledu dao primjer, koji govori jasnije od svih riječi i kojemu ne treba komentara. »Zašto ste me tražili? Zar nijeste znali, da ja moram biti u onomu, što je Oca

mojega?« (Luk. 2, 49.). »Šta ja imam s tobom, ženo?« (Iv. 2, 4.). »Tko je mati moja i tko su braća moja!« (Mat. 12, 48.). Apostol nije privatnik: on je javni čovjek, Božji čovjek; on je svačiji i ničiji. »Sine patre, sine matre, sine genealogia!« (Hebr. 7, 3.). Za njega vrijedi ono Pavlovo: »Continuo non acquievi carni et sanguini!« (Gal. 1. 16.).

Ne miješaj se u svjetske i profane poslove!

Ne miješaj se u svjetske i profane poslove! Nije za nas ni porezna blagajna, ni bankarska klupa, ni poljoprivredno dobro, ni eksperimentalni centar. Svjetski poslovi posvjetovnjačuju, rastresaju, polove dušu. A ona treba da sva pripada Bogu i njegovu Kraljevstvu. »Nitko ne može dvojici gospodara služiti!« (Mat. 6, 24.; Luk. 16, 13.). »Pusti, neka mrtvaci ukapaju svoje mrtvace, a ti idi, te navješćuj kraljevstvo Božje!« (Luk. 9, 60.). Oturimo sve to na svjetovnjake! Njihov je to posao; njihova domena. Pa i kad se radi o materijalnim potrebama Crkve! A ako se već moraš, po volji viših, prihvatiti i toga, čuvaj se, moli se, bježi što više u svetište, u pastoralnu aktivnost, u svećeničko društvo! Možda voliš tehniku, – tehničko je doba oko nas. Pa voli je, ali i tada neka tvoja tehnika bude pastoralna tehnika, ne zabavna! Nikad ne koncentriraj na nju glavne pažnje u svom životu i radu! Ne posvećuj joj ni previše vremena! Svećenik si i duhovnik prije svega; nijesi profesionalac. Na jedno prije svega pazi! Ne ulazi, ni pod kakvom izlikom, u politiku! Onu praktičnu i dnevnu! Mi svećenici možemo, – i moramo, – biti rodoljubi; političari ne moramo i, zapravo, ne smijemo. Nije politika naš posao. Nije u stilu Evanđelja. »Zadjeni mač svoj u korice!« (Mat. 26, 52.; Iv. 18, 11.). »Čovječe, tko je mene postavio sucem ili djeliteljem nad vama?« (Luk. 12, 14.). »Dajte – caru, što je carevo!« (Mat. 22, 21.; Mark. 12, 17.; Luk. 20, 25.). Ne odgovara apostolskoj praksi. »Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus« (2. Tim. 2, 4.). »Non est aequum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis!« (Dj. Ap. 6, 2.). Nije nam svećenička politika nikada donijela blagoslova. Nikada se nijesu svećenici političari svojom politikom posvetili. Ni Richelieu, ni Mazarin, ni

Tayllerand. A kompromitirali se jesu, bezbroj puta. I Crkvu su kompromitirali. Treba li uopće navoditi primjere? Svježi su i drastični. Nije za nas revolver ni mač. Mi smo mironoše (Luk. 10, 5.; Mat. 10, 12.). Nijesu za nas stranke. Mi smo učitelji i oci svima. Nije za nas skliska i sluzava politička pozornica, na kojoj nitko nikoga ne štedi; gdje je laž i spletka postala, u praksi, nepisanim zakonom. Nije za nas nacionalistička zadrtost i zagriženost. Nije za nas ni klasno obračunavanje. Imamo mi dovoljno posla s dušama. Oplemenimo li ih i posvetimo, propovijedamo li narodima, s dostojanstvom i dosljednošću, pravdu i ljubav, više smo nego itko učinili i za socijalno blagostanje čovječanstva, i za veličinu i sreću domovine. Mi smo po profesiji miritelji i posrednici (Mat. 5, 9.); vjesnici bratstva sviju u Bogu (Mat. 23, 8.; Gal. 3, 28.; Kol. 3, 11.); glasnici vječnosti i drugoga svijeta. Naše je oružje strpljivost i blagost. »Naša je politika Križ!« (Pijo X.).

* * *

Eto, napisao sam ti ovo nekoliko savjeta za tvoj budući svećenički život. Kao stariji brat mlađemu. Onako, kako mislim, da je pravo pred Bogom. U našim prilikama, još uvijek primitivnim i jednostavnim. Jednostavnim barem po formama. Iz svoga više nego 40-godišnjeg svećeničkog iskustva. Ne moraju ti moji savjeti biti u svemu najbolji. Neka ih drugi slobodno dopune, pa i korigiraju, u onome, gdje možda imam krivo. Ali iskreni jesu. I dobronamjerni jesu. I konkretni jesu.

Uvijek sam o tim stvarima volio misliti. Uvijek sam u životu držao oči otvorene. A imao sam, valjda, i ponešto prirođenog dara opažanja, intuicije, kritičnosti. Prema onomu, što sam sâm radio i doživljavao, i prema onome, što su radili drugi oko mene. A trsio sam se, da sve, – što su radili drugi oko mene. A trsio sam se, da sve, – teoretski berem, – podvedem pod retortu Evanđelja. I da uvijek ostanem ni liniji. Temperamenat, obiteljski odgoj i školovanje na pravom mjestu, – uvijek ću na toj velikoj milosti biti Gospodinu zahvalan, – davali su mi vazda impulze u tom smjeru. Drugo je, dakako, koliko sam sâm bio dosljedan u praktičnoj, osobnoj, primjeni principa, koje sam zastupao. Neprispodobivo je teže kršćanski živjeti

nego kršćanski umovati, pa i kršćanski vjerovati. Bio sam i na položaju, gdje sam mogao s mnogo svećenika govoriti i mnogo njih promatrati izbliza. A još više o njima slušati i doznavati. I iz dokumenata, i iz kompetentnih izvora.

Nadam se stoga, da se ne ćeš pokajati, ako se u te moje sugestije barem, zamisliš. Ozbiljno. Pred Bogom. I ako se, kojiput, — kad se nađeš pred sudbonosnim izborom, — sjetiš, da je jedan stari svećenik tako mislio i to smatrao svojom svećeničkom duhovnom oporukom.

A sada te preporučujem Bogu i riječi njegove milosti. Da On u tebi i na tebi dalje izida čitav tvoj budući svećenički život. I da ti dadne nasljedstvo među svetima (Dj. Ap. 20, 32.).

»Budi vjeran do smrti!« (Otkr. 2, 10.). Jer »blago onome sluzi, kojega gospodar njegov, kad dođe, nađe, da tako čini!« (Mat. 24, 46.).

Voli te i moli se za tebe tvoj
Čedomil Čekada

»IMA LI DANAS SMISLA BITI SVEĆENIK? NIKAD SMISLENIJE NEGO DANAS! NIKAD LJEPŠE NEGO DANAS!«

Dr. o. BONAVENTURA DUDA

BIOGRAFIJA

Rođen 14. I 1924. u Rijeci. Maturirao je 1944. na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Varaždinu. Polazio je Bogoslovski fakultet u Zagrebu, gdje 1952. polaže licencijat. Nastavlja više bogoslovske studije na Antonianummu u Rimu, gdje nakon osam godina bogoslovskih studija postizava »summa cum laude« doktorat iz bogoslovlja na temelju radnje o spoznatljivosti Crkve kod najglasovitijeg hrvatskog teologa srednjeg vijeka — dominikanca Ivana Stojkovića, bazelskog teologa († 1443). Radnja je izašla u nizu »Studia Antoniana« god. 1958. u Rimu, te je naišla na lijep prijem kritike. Od 1955-57. upisan je na Papinski biblijski institut koji završava s biblijskim licencijatom.

Od 1957. predaje na Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu kao asistent pri dogmatskoj i novozavjetnoj katedri.

Izdao je, prema talijanskom originalu, vrlo uspjelu evanđeosku harmoniju »EVANĐELJE« (Zagreb, 1962.) s vlastitim prijevodom svetih tekstova.

MI PITAMO:

Kako danas biti svećenik?

Koji je Vaš kriterij za prosuđivanje svećeničke ličnosti?

Koja je vrlina po vašem mišljenju najpotrebnija svećeniku, koja mana najpogubnija?

Da li svoje svećeništvo osjećate više kao dar ili kao obvezu?

Ima li danas smisla biti svećenik?

Noć je. Koje je doba? Da li očekujete zoru?

U kakav Vas svijet vodi Vaše svećeništvo?

U čemu je problem i kako — po Vašem mišljenju — izgleda ideal svećeničke aktivnosti? Na čemu prvenstveno treba inzistirati u svrhu što plodnijeg apostolskog djelovanja?

Da li ste u Svom životu imali uzbudljivih susreta?

SVEĆENIK – BITI!

Pismo
đakovačkim bogoslovima

Prebrojih jutros Vaša pitanja. Znate koliko ih je? Dvjesta, i nešto više! Vaša su pisma stizala jedno za drugim. Slagao sam ih na stolu. Niste sva providjeli nadnevkom. Tako ne mogu slijediti razvoj Vaših nauma. Ipak, dvjesta pitanja! Zar na svako očekujete odgovor? Trebalo bi salomonske pameti!

Izmaknuti Vam htjedoh. Kao Jona. Vi niste uzmicali. Navalna Vam snaga bivala jača. Ostadoh posljednji od osvojenih. I evo, počinjem odgovarati.

Pred pitanjima mlađih

Zašto sam izmicao? Ima, svakako, više razloga. Ali evo, i zato: odjednom ostarih. Barem za čas. Dok Vam odgovaram. Do sada sam, naime, ja pitao. Na sve načine na koje se pitaju ljudi i — život. A sada, gle, stavljen sam pred pitanja. I to mlađih od sebe. Drugi pitaju mene. I dušom mi proletjela riječ Gospodinova: »Kad si bio mlađi, pasao si se sam, a kad ostariš... drugi će te pasati i voditi kamo ne ćeš« (Iv 21, 18). I tako se nađoh »opasan« i po prvi put očito ubrojen među »starije«. A njima dolikuje da mudro odgovaraju. I tako osjetih najednom odgovornost pred Vašim pitanjima. I htjedoh izmaknuti.

Još više! Osjetio sam da iza Vaših pitanja stoji plejada. Mladi koji pitaju. Bili u kolaru, bili bez njega. Pitaju bezobzirno. A u njihovim se istom pitanjima kriju ona prava. Vi ste to umjeli pitati formulirano, sa svojih više-manje »kolarskih« stajališta. Ali zato ništa manje životno. A oni tako možda i ne umiju, ili se ne usude, ili — ne će. Ali zato ne pitaju ništa manje glasno. I traže odgovor.

I tko se sve ne upliće da odgovara mlađima?! Često svako prvo piskaralo. Najčešće, možda, oni sami sebi. A slijepac ako slijepca vodi... (Mt 15, 14)! Zar se, osim toga, često već i preko mjere nije obistinila ona Gospodinova: sinovi traže očeve kruha, a daju im kamen; ribu, a dobiju zmiju; jaje, a primaju škorpiona (Lk 11, 11). Samo Otac nebeski znade i umije — i jedini može — djeci svojoj dati: Duha (Lk 11, 13). I to ne »na mjeru« (Iv 3, 14). Odgovoriti Vam, dakle, znači staviti se u službu Duha. A to je odgovorno.

Kad smo već kod problema mladih koji pitaju i onih koji im — pozvano ili nepozvano, krivo ili pravo— odgovaraju, primijetio bih još nešto. Dođoše k meni takvi: mladi, zapravo samo mlađi od mene. »Pater — rekoše — pročitajte tu i tu knjigu. To je ispovijest koju svi mi potpisujemo. Taj ju je uspio izraziti. Tu ćete nas naći i, možda, razumjeti. Takvi smo mi svi.« Posegnuh za knjigom. Potresla me svega. To više što nije uvezena. Domaća ispovijest. Uzdrhtao sam. Od iskrenosti kojom je pisana. Od bespomoćnosti kojom je ispisana. I u čas mi bude jasno kolika odgovornost leži na nekome ili na nekima (volio bih da se još ne moram računati u takve): da pročitaju i tu i takve knjige, pa da se oznati biljno, neizbježivo i neodgodivo suoče s pitanjima mlađih, da im pristupe, shvate ih i na putove izvedu.

Duša se i srca mladih ne otvaraju riječima, već jedino ljubavi. Onoj »dugotrpljivoj«, o kojoj zbore Pisma, nenametljivoj, a iskrenoj; mudroj, ali ne lukavoj. Samo je ljubavi pridržano da ih razumije i da ih dovede na — put. To još nije dosta. Mladi ne traže samo »put«. Oni su u potrazi za »Putom«. A »Put« je samo jedan: On, Krist. A Njemu — pa zati i njima — mi se stavismo u službu (Iv 14, 6). I tako se osjetih ponukanim da, barem Vama, odgovorim.

Evo, kamo me — odmah spočetka — zavedoše Vaša pitanja. Umijete dobro pitati! Ostanimo još časak kod ove upitne problematike! Mladi, dakle, traže orijentaciju. Sve njihove ispovijesti o tom svjedoče. Njih je većina uhvatila i zaplela, a da možda i ne znaju: bezusmjerenost, besciljnost, bezizglednost. Često se bacaju u ponore ne bi li ulovili rješenja. Od

zida do zida — kao u igri slijepaca — zavezanih očiju tumaraju i o svaki se ubijaju. Za čas se zadovolje i prividnim, kratkoročnim, uskotračnim, kratkometražnim rješenjima koja im život ili ljudi, bespomoćno, ponude. Ali takva svojim plićacima i brzim svršecima samo povećavaju nerješenost njihovih upitnika.

Što bi, dakle, trebalo? Uputiti ih k Putu — k Njegovim potpunim, konačnim, dugoročnim rješenjima, koja naš Credo sažima u jednu riječ (u kojoj kulminiraju sve muzičke kreacije): »Vjerujem .... u život!« I to s punom perspektivom, s punim izgledima: »I život budućega vijeka!«

Jest! Morali bismo stati, osluškivati, sjesti i misliti da potražimo za njih rješenja. Gospodin se zakleo: sinut će nam svakako, ako budemo tražili! Samo, tražimo na sve evanđeoske načine. Misliti nije dosta! Rješenja su uvijek plod molitvenih i pokorničkih akcija. In cinere et cilicio. Izmolit će ih i od neba izvojevati samo pokorničke duše moliteljice. Ali — i misliti treba . I tražiti, dok ne nađemo, za sebe i za druge: rješenja — ali dugoročna, dugometražna, konačna.

Vi u vašim pitanjima

Slijedim ritam pisma, a ne članka. Nadahnjuju me Vaša pitanja, koja sa sobom nosim već više od godine dana. Njima htjedoste prodrijeti u moju dušu. Ta ona je Vaša. Pastir nas, naime, uči da se ne bojimo za njegove ovce »izložiti« dušu (Iv 10). Ipak, slijedeći neki prirođeni zakon odbojnosti i otpora, htjedoh prije da kroz Vaša pitanja ja u Vašu dušu prodrem. Reče netko: »Reci mi što te zanima, i ja ću ti reći što voliš. A kad saznam što voliš, reći ću ti što vrijediš«.

I evo, u tom i jest još jedan razlog, zašto sam otezao s odgovorom: htjedoh da dugo nosim u sebi Vaša pitanja, da se što više zbližim s Vama, da pronađem svoj svijet u Vašem i Vaš u svojem, pa da Vam onda, ne iz svoga nego iz Vašega, odgovaram. A zato bi trebalo još mnogo čekati.

Razveselilo me što sam odmah našao da Vas prije svega i nada sve i u svemu zanima Vaše svećeništvo. Istina, da brojem i raznovrsnošću gotovo pretežu pitanja koja se odnose na suvremeni svijet. No, i to Vi pitate u najužem od-

nosu s Vašim svećeništvom. Jest! Ono je Vaša slatka čežnja, ideal, budućnost: svećeništvo posjedovano. A sada, ono je Vaša slatka briga, njegovanje, sadašnjost: svećeništvo naslućeno. I kad bi me tko molio da svetopisamski definiram bogoslova, znam što bih odgovorio. Definiciju kršćanina nalazim u riječi Pavlovoj: »Exspectans beatam spem« (Tit 2, 13; Rim 8, 23; 2 Pet 3, 12 i dr.). A definicija bogoslova — to je početni misni motiv: »Introibo ad altare — ad Deum qui laetificat« (Ps 42, 4)! Vi ste našli put — Put! Vi njime idete! On je sav pod znakom »laetificat«! To je radostan put! To je put Boga razveselitelja i ostvaritelja Vašeg bića!

Dopustite usput samo jednu primjedbu! Znadete li što ono znači »altare Dei«? Oltar, to nije nešto gotovo! Čemu se Vi — kao da ste dva odijeljena bića — imate približiti! Ne! Vi treba da postanete oltar, mjesto na kojem se prinosi žrtva! Vi treba da postanete žrtva svoga oltara! Vi treba da postanete žrtvovatelji sebe, žrtve, na svom oltaru! Kao Isus koji je i oltar i žrtva i žrtvovatelj!

Svećenik biti!

Srce mi je odmah među Vašim pitanjima pronašlo ono bitno poglavlje: *Svećenikova ličnost i svećenički problemi u očima njihove braće.*

Prvim ste me pitanjem odmah usmjerili na bitni odgovor. Stavio sam ga u naslov! Ponavljam ga u podnaslovu! Vi pitate: *Kako danas biti svećenik?* Recite mi koju riječ ovdje smatrate najvažnijom? Za me su sve četiri pune nosivosti. Mislim, ipak, da je sva težina naglaska na onom *biti*. Smatram da je tu sve kao u jezgri zbijeno i učvoreno. Zanimljivo! Kao da smo u čistoj skolastici! Sva je napetost problematike u onome: biti »in potentia« i — biti »actu«! Svećenik se, zapravo, i ne može biti. Svećenikom treba postati. Još više! Svećenikom treba bivati, postajati. Svećenik se može biti više i manje, ostvarenije i dovršenije, ili — neostvareno i nedovršeno.

Ovih dana mi je sinula misao. Često propovijedamo o sudu Božjem. Govorimo u pravničkim kategorijama. Predodžbeni svijet je zaposlen. Na sudačkoj stolici sjedi Bog. Pred njim je kodeks zapovijedi i knjiga prestupaka. Mi smo okriv-

ljenici. Bože sačuvaj da bih zanijekao da nam Svete knjige ne nadahnjuju i ovakvu sliku. Ali ne zanemarimo i drugu njihovu poruku! Osnovna je istina naše vjere da smo od Boga stvoreni, ali ne potpuno ostvareni. Dovršetak stvaranja, puno ostvarenje nas samih Bog je prepustio i našoj suradnji. On o nama ima svoju »sliku« (Rim 8, 29). Dao nam je zapovijedi, pravila, upute, kako treba da se ostvarimo. Dao nam je kao primjer ostvarenja: Krista, Mariju, svece. Dao nam je nadnaravne pomoći za puna ostvarenja: organizam Crkve, sakramente, objavljenu nauku. Sud Božji suočit će nas s Božjom slikom o nama, s našim stvarnim mogućnostima i s našim ostvarenjima. Religija — o da, ona nam se nudi da se mognemo u punini ostvariti!

I baš to treba istaknuti kao prvi odgovor na sva Vaša pitanja: *svećenik biti* — to je naš osnovni poziv i prvi način naše aktivnosti u svijetu. Darovano svećeništvo — u času ređenja u nas stavljeno — aktualizirati, do potpunosti ostvariti i dovršiti: to je naša osnovna zadaća. Da je riješimo, i, uistinu, *ispunimo,* potreban je čitavi život. U tom smislu, djelovalo je na me kao mala objava kad mi je jedan brat svećenik priopćio riječi kojima ga je njegov biskup poslao na župu. Prilike su u njoj bile bezizgledne. Na neku svećeničku »aktivnost« nije se moglo ni misliti. »Idite i ondje — postojite!« To je bila formula imenovanja!

Jest! Baš to! Postojati kao svećenik: to je naša prva misija u svijetu! To je »aktivnost« prije svake druge! Bez koje je svaka druga zaposlenost labava, varava, jalova! Vele da je jedna sveta žena uzavrela željom da pokršćani neku podivljalu gradsku četvrt. Trebalo ju je zapravo najprije uljuditi. Nije znala kako. Neki je svećenik po savjetu liječnikovu morao svaki dan na šetnju. Zamolila ga je da šetnju obavi baš kroz tu ulicu. Trebalo je samo »proći« i u toj četvrti sat vremena kao svećenik »postojati«. Uspjeh nije izostao. Pristajalo bi u roman sve ono što se oko toga i poslije toga dogodilo.

Zanimljivo je kako ljudi reagiraju na Vaše zvanje, barem dok ste još mladi. Žale Vas. »Zdrav je — vele — lijep, pametan. Šteta! Mogao je biti ...« Što oni znaju da je Bog za sebe oduvijek tražio janjad bez ljage! Jedni će pomisliti da imate o sebi odveć skromno mišljenje. Pokušat će Vas upozoriti na Vas same da doživite sebe pa da se smjestite u okvirima društva. Drugi će smatrati da ste zavarani i učinit će Vam uslugu da Vas »od-varaju«. Treći će sebi odgovoriti, da ste odlučili kroz cijeli život biti farizeji, dvosmislenjaci, koji jedno govore i uče, a po drugom žive. A što ako otkriju da Vi uistinu *jeste što jeste?!* Samim tim postat ćete glasnicima i propovjednicima jednoga višega svijeta! I to neodoljivo!

Ljudi uvijek misle u svojim kategorijama. I jer je za njih problem, kako se čovjek može do svećeničke mjere žrtvovati, pomislit će i to da se svećenikom biti »isplati«. Da! Za njihovu plaću još bi se isplatilo *igrati svećenika!* No, *svećenik biti* — toga oni nisu kadri platiti! A to se, Vi to razumijete, jedino isplati!

Uopće — i to ću Vam usput reći — neka Vas se ne doima, barem ne previše, što »svijet« misli o Vašem svećeništvu. Ta Gospodin je samo Vama pridržao tu milost da shvatite svoje svećeništvo! Pročitajte samo pažljivo njegove riječi (Mt 19, 10-12) i riječi Duha (1 Kor 7, 25-35). Važno je da ga Vi razumijete do dna, u sve četiri pavlovske dimenzije (Ef 3, 18).

Vratimo se još začas pitanju: *Kako danas biti svećenik?* Ako sam sav naglasak stavio na *biti,* ne niječem da je u Vašem pitanju važno i ono *kako,* kao i ono *danas.* A ne smijemo pretpostaviti ni da je ono posljednje — *svećenik* — stvar dobro poznata. Naglasimo to! *Svećenik:* to je posve određena, Bogom i Crkvom skrojena vrijednost. Mi smo, kad se radi o svećeništvu, pred strogo određenim zadatkom. Pazimo li dosta da naše mjere odgovaraju Božjima? Da ne bismo o svećeništvu imali *svoja,* nego *Božja* mišljenja, mjere i ukuse! Ne može proći ređenje, a da mladomisnici ne čuju važno upozorenje biskupovo: »Agnoscite quid agitis! Imajte na pameti što vršite!« To u isto vrijeme znači: »Imajte uvijek na pameti *što jeste!*«

Zavoljeno svećeništvo

Pitate: *Koji je vaš kriterij za prosuđivanje svećeničke ličnosti?* Reći ću Vam odmah: »Zaljubljenost u svećeništvo!« Znaš li što to znači —i voliš li to biti: svećenik?! Jest! Nije

dosta voljeti! Treba voljeti baš ono — tj. svećeništvo prema mjeri Božjoj, prema mjeri Crkve! Ali svakako: treba voljeti!

Znate gdje sam to prvi put snažno doživio? Ispripovjedit ću Vam to. Bogu sam zahvalan za taj susret. Tu mi je postalo doživljeno jasno što znači: *voljeti svoje svećeništvo.* Sjedio sam na koru naše samostanske subotičke crkve. Slušao sam propovijed. Prišulja se k meni mali ministrant. Mršavac, dugovrat, opaljena lica, od svojih 11-12 godina. Posve iznenada, a da nije dospio niti umio uvesti svoje riječi, postavi mi pitanje: »Pater, *da li vi volite biti ovo što jeste?*« Bio sam još bogoslov. Našao me posve nepripravna. Zamislite se malo sami u svaki članak ovog pitanja. To što jeste, da li volite biti?! Jesam svećenik. Znam li što to »biti svećenik« znači? U širinu, dužinu, visinu, dubinu? I konačno da li to volim biti? Da dobijem na vremenu — ne za odgovor, nego za asimilaciju — stavim malomu protuupit: »A što bi ti volio biti?« On će i opet odsječeno, kao da je imao u pripravi: »Šloser!« Samo od sebe mi izleti: »A zašto?« I on opet odsiječe: »Mogao bih tada cijeli dan imati zamazane ruke, a mama me ne bi grdila!«

O taj blaženi »zašto« svih svećeničkih zvanja! I svakog zvanja uopće! Ovdje ga doživjeh izrasla na njivici mlade duše! Uistinu, iako će dječakov »zato« doživjeti preorijentaciju, sazrijevanje, ne možemo reći da ovdje nije bilo motivacije. Zamazane ruke, opravdano zamazane, za koje mati ne će prigovarati, motiviraju malome da postane »šloser«! U svoj jednostavnosti ovog potihog razgovora doživjeh što sam kasnije čitao, a što se zove: cilj, motivacija, zavoljenost itd.

Eto, to Vam, moja mlada braćo, smatram najvažnijim kriterijem u prosuđivanju svećenikove ličnosti. Prvo, koliko je u meni jasna, svestrano jasna, spoznaja što to znači »biti svećenik«. Drugo, koliko sam to svestrano spoznato svećeništvo zavolio kao vlastiti, svoj ideal.

Uostalom, Gospodin nam je označio perspektive svećeničke ličnosti, kad je triput pitao svog prvosvećenika Petra: »Ljubiš li me? Voliš li me?« (Iv 21, 15-17).

I zato bih Vam odmah odgovorio na treće Vaše pitanje: *Koja je vrlina po vašem mišljenju najpotrebnija svećeniku, koja mana najpogubnija?* Svećeništvo je stvar velike zaljubljenosti u Krista, i ništa ga toliko ne ugrožava kao nemotiviranost, besciljnost, neusredotočenost na Krista. Time ujedno objašnjavam mnogostruko složeni problem svećeničke apostazije, o kojem također pitate.

U Kristu ciljevite ličnosti

Na jednom samo primjeru, ali vrlo istaknutom, želim Vam pokazati što znači »ciljevita« duša. Uopće, studij hagiografije — ali baš: studij! — pokazao bi nam tu konstitutivnu značajku svih herojskih ličnosti, tj. svetaca: velike duše — to su visoki, u Kristu postavljeni i shvaćeni ciljevi kojima se čovjek potpuno predao do posljednjih ostvarenja. Jest! Svaka stvaralačka ličnost — to je, često u iznenadnom milosnom momentu, svestrano i blistavo u Kristu Isusu shvaćen cilj koji pokreće misaono, voljno, čuvstveno cijelu osobu da mu se sva, upravo strastveno, predaje, dok ga posvema u Kristu ne ostvari. U vezi s tim volim uvijek iznova isticati važan elemenat u izvještaju o obraćenju sv. Pavla (Dj 22, 8-10). Zbačen s konja svog otpora, prvo njegovo pitanje jest: »Tko si ti, Gospodine?« Istom iza toga pita: »Što da činim?«

Mimoilazim mnoge primjere. Zaustavit ću se na djevojčetu koje je u trci sazorilo za nebo. Poznate je dobro. Ta ona je zaštitnica i voditeljica k ostvarenju svih svećeničkih zvanja — sv. Mala Terezija. Živi primjer visoko ciljevite duše. Već se dugo spremam, još iz dana svoje priprave na svećeništvo, da o njoj napišem studiju u duhu psihologije religije, ali svaka stvar čeka svoje vrijeme. Danas k tome dodajem novu temu: ona je primjerak biblijski orijentirane i Sv. pismom ishranjene duše. Ali o tom po tom!

Trebalo bi sakupiti i sustavno proučiti sve elemente njezina zvanja. Zaustavimo se zasada samo na jednom! Zar ne zadivljuje kojom jasnoćom ova osamnaestogodišnja djevojka uoči svog zavjetovanja formulira — u Kristu! — cilj svoje karmelske žrtve?! »Došla sam da spasavam duše, a osobito da molim za svećenike!« Pročitajte samo pažljivo tu stranicu njezine Povijesti (novo izdanje: Zagreb 1961, str. 196). Ona je temeljna. A onda se vratite na one prijašnje (str. 155-157) da uvidite kako joj je Bog dao doživljajno spoznati visoke ciljeve života. Pođite zatim k onim najljepšim, u vezi s našim predmetom, a to su str. 249-253. Ta to je pjesma

raspjevane zaručničke duše kojoj Bog, u punoj njezinoj zrelosti, objavljuje svu mistiku njezina zvanja. Uživajte, braćo! Uživajte, molim Vas, u svem bogatstvu tih stranica! Kad ćemo se dotle vinuti?! Koliko tu ima teološkog, kristološkog i — prije enciklike Pija XII! — eklezioloških proživljavanja i vrednovanja svog zvanja! S koliko ushita ova visoko kvalificirana duša otkriva svoje mjesto u samom Mističnom Tijelu Kristovu i otkriva svu eklezialnu perspektivu svog zvanja: zvanje proživljava i vrednuje u odnosu s Crkvom, Kristovom zaručnicom, dakle — zaručnički. Nakon toga bit će nam jasno da je svaki njezin čin, ne znam kako malen bio i beznačajan, imao zamašaj njezine eklezialne i zato univerzalne i univerzumske, ljubavi. Jest! Svemir je premalen da bude okvir njezine aktivnosti! Koje li škole za nas! Neka nas zaštitnica naših zvanja učini visoko ciljevitim dušama!

Tko više prima, više mu se daje

Ne mogu se još otkinuti od Vaših pitanja o svećeništvu. Pitate: *Da li svoje svećeništvo osjećate više kao dar ili obvezu?* Malo sam ljubomoran na Vaše pitanje. Smatram ga, donekle, plodom naših prethodnih zajedničkih razgovora. A možda i nije tako. Onda su nam duše slične. Hvala Bogu! Ja, naime, smatram da je u tom mnogo puta zatajila inicijacija u svećeništvo: što ga je prikazivala prvenstveno kao obvezu. Ipak, još ću zaoštriti pitanje! Što Vi mislite: »Da li je svećeništvo prvenstveno dar Božji Vama, ili Vaš dar Bogu?« Tu nije važno, što teoretski mislite, nego kako doživljavate. Jer pogledajte! Ako mi svoje zvanje doživljavamo kao *svoj dar Bogu*, kolikogod odmjerimo Bogu, uvijek smo darivatelji. Veći ili manji, ali darivatelji. No, ako promatram svećeništvo kao *Božji dar meni*, onda što više primam, više će mi se dati. Tko u banku stavlja, makar sebi na korist, uvijek na neki način sebi otkida. Ali, kad bi banka izložila prvom dolazniku milijun, tko ne će pohitjeti da uzme sve, kad je ponuđeno?!

Krist ponovo ističe, da je on prvi zaigrao u našem svećeništvu: »Ne izabraste vi mene, nego sam ja sebi izabrao vas« (Iv 16, 15). Svećeničko zvanje je, prema tome, prvenstveno *Božji dar meni i zato moja obveza prema Bogu.* Ali,

ne toliko obveza darivanja, koliko obveza primanja. Što svesrdnije primam, to sam bogatije darivan! Stoga treba da svoje svećeništvo doživljavam dušom sv. Elizabete: »Unde hoc mihi! Odakle meni to!« (Lk 2, 43). I onda, po načelu Božje igre, trebalo bi nastati neko smiono natjecanje tko će koga više obdariti. Sam se Bog udostojao upustiti u tu igru sa svojim stvorenjem (Rim 11, 35). Postoji, naime, i mistika svećeništva, koja nije nikome, tko gladuje, uskraćena!

Iz jedne mladomisničke propovijedi

Mogu Vam zato reći da me zabolila glava od mladomisničkih propovijedi. Koliko god sam ih slušao, sve su zastranile u neku »pasionsku igru«. Trudili se grlati propovjednici da dočaraju kršćanskome puku, kolika je to »žrtva« ovdje na oltaru. Gotovo da treba požaliti mlada čovjeka što ga je zadesilo svećeništvo! Oprostite! Možda je slika malko karikirana! Ali, kad bude zgode, slušajte i sudite!

Htjedoh da svome bratu, koji me pozvao na svoju sreću, kažem »svoju« riječ o svećeništvu. Slušao me ugledan duhovnik sjemeništa. Možda je to bilo iz njegove dobrote, ali — zamolimo me da mu dadnem tu propovijed. Osjetio je da sam htio nešto malo drugačije govoriti o svećeništvu i mladomisništvu. Nećete mi zamjeriti ako Vam predam djelić te propovijedi. Sagrađena je upravo na razgovoru između Gospodina Isusa i Petra (Iv 21, 15-23).

> ... Od rana djetinjstva prisustvujem mnogim mladim misama. Iz kraja sam gdje te sreće ima svake godine dosta. I uvijek sam istraživao tajnu: prije umom djeteta kasnije umom odrasla čovjeka. Koja to sila sabire kršćanski svijet oko oltara, na kojemu mladi svećenik prikazuje svoju prvu misnu žrtvu? Što to zajednički imadu mladomisnik i kršćani?
>
> ... Ta zato se malo duže zaustavismo na početku, da promotrimo prizor s jezera Genezaretskoga. Zato smo malo duže prisluškivali razgovor Isusov s Petrom: da bismo razumjeli što se to danas — kod ove mlade mise — događa; što je to što veže u tako intimnu zajednicu mladomisnika i nas.
>
> Kroz tisućljeća se ponavlja uvijek ono isto pitanje, koje je nekoć uzbudilo dušu i srce Pe-

trovo: »Ljubiš li me? — Pasi ovce moje!« I oduvijek su zato ovce Kristove osjećale i srcem pronicale, da jest nešto u svećeniku što ga čini njihovim. A to je ljubav Kristova, koju mu je Krist u srce stavio za njih — ovce Kristove.

Evo, zato se i mi danas ovdje sabrasmo. Osjećamo i znademo da ćemo ovdje na oltaru naći mladog čovjeka koji se za nas sav Kristu darovao da bi sav savcat Njemu, a po Njemu nama, pripao.

Jest! Krist svećenika treba za mene! To je tajni izvor radosti, što je osjeća svaki kršćanin, kad god se tiska oko mladomisnikova oltara, kad god se gura da dotakne mladomisnikove ruke! Ove ruke — pjeva kršćaninova duša — moje su, da mene blagoslivljaju...

... O svete li sebičnosti puka kršćanskoga, koji ima pravo da se raduje što jedan mladi čovjek ne pripada više sebi nego Kristu da pripadne svima! O svete li otimačine Kristove, koji najbolje sinove naroda otima sebi, da ih onda opet daruje narodu (Hebr 5, 1) — ali preobražene, u svoju silu obučene, u svoju ljubav zaogrnute!

... Isus je na križu raširio ruke, da njima zagrli svijet. Ali, kao da su mu se ruke učinile premalenima da sav svijet obujmi. On zaželi da se nađe mnogo ruku, koje bi dohvatile njegove spasiteljske, da tako umnoži svoje ruke rukama svojih svećenika i da svom silom svoje spasiteljske ljubavi zagrli svijet!

I tako se dogodilo, da je naš mladomisnik — slijedeći povijest svih Božjih izabranja — u danima svog dječaštva sve jasnije razabirao glas Isusov: »Sinko, ruke mi svoje daj da njima zagrlim svijet!«

Neumorno je Isus za svog života obilazio od sela do sela, od grada do grada... da potraži, da nađe, da spasi. No ljubavi njegovoj nisu bile dosta njegove noge...

O slatka usta Kristova, s kojih se točio med riječi Božjih!... Nikada, nikada do kraja svijeta ne htjede Isus da zanijeme njegova usta. I zato je htio riječ svoju da prenese na usta svojih svećenika...

Isus je imao božansko srce, srce koje neizmjerno ljubi... Ali, kao što je htio da nebom uz velika svjetla svjetluca i bezbrojno mnoštvo zvijezda, tako je htio da uz njegovo srce vjerni njegovi na ovome svijetu imadu mnogo svećeničkih srdaca u kojima će za njih kucati srce Isusovo. Srce je svoje htio umnožiti u srcima svojih svećenika — za vjerne svoje do kraja svijeta.

I tako je dušom našeg mladomisnika sve jasnije odzvanjao poziv: »Sinko, ruke, mi svoje daj! Ruke i noge, usta i srce — svega mi sebe daj!« I što je jasnija bila Božja riječ, sve čvršći, sve jasniji i sve velikodušniji je bivao njegov odgovor: »Da Gospodine! I ruke i noge, i usta i jezik, i srce i život — sve, ali baš sve Tebi dajem za ovce Tvoje!

Dakle, da sažmemo! Svećeništvo je, prvenstveno, Božji dar nama, a onda, dakako, i naš dar Bogu. A jedan i drugi dar — ovo obostrano darivanje — u sadašnjem poretku ide kroz križ. Zato je svećeništvo i žrtva. A jer se radi o ponudi sa strane Božje, ono je i obveza. Važno je samo, pod kojim ga vidom prvenstveno doživljavamo.

Svećenik i suvremeni čovjek

Posve je jasan među Vašim pitanjima odsjek koji sav vrvi upitnicima, a sva se svode na ovaj: *Svećenik i suvremeni čovjek*. Da odmah predusretnem Vaše pitanje, stavljam ga sam: *Ima li danas smisla biti svećenik?* Po računu mnogih, koji su to i Vama rekli, jedva da ima. Još, još nekada! Ali danas!

Buntovno odgovaram: »Nikada smislenije nego danas! Nikada ljepše nego danas!« Samo, uočimo dobro stajališta! Svećeništvo raste na tlu vjere. I zato se može pravo prosuditi samo s tog stajališta. Molim, ako današnjica ruši sve naravne motivacije da budemo svećenici, onda nam omogućuje samo to da budemo čistiji i ljepši primjerci svećeništva. Možda je nekoć »biti svećenik« značilo ljepši i sigurniji položaj u društvu itd. Postojala je, dakle, opasnost da se netko igra svećenika, umjesto da to bude. Danas, naprotiv, još jedino ima smisla *biti* svećenik. A to je moguće samo ako si se zasadio na tlo vjere.

Osim toga, sjetimo se da je svećeništvo uvijek u dvostrukom odnosu. Jest! Prema ljudima, dakako, ali prvenstveno

prema Bogu. Pa sve da se i ne isplati biti svećenikom zbog ljudi, još uvijek ostaje vrijedan našeg svećeničkog dara naš Bog. Netko je iza najpomnije otpjevanih lamentacija upitao: »Da li se tolik trud isplati, kad nikog u crkvi nema?« Zar je jedina opravdanost lamentacija pastoralna? Zar Majka Crkva ne želi — barem preko nas, svojih najmilijih sinova — oplakivati muku i smrt svog Zaručnika? Zar nije prvi cilj lamentacija da nas — svećenike i redovnike — gdje je to moguće, uvedu u dublju sažalnost s našim Gospodinom? Isus nije pozvao Jeruzalem da s njime bdije one bolne noći, pa čak ni sve svoje apostole. Samo je najvjernije i najmilije izabrao da mu u muci budu blizu! Kad i na sam Božić kod sv. Mise ne biste imali nikoga u crkvi, što bi bitno nedostajalo Vašoj Misi? Samo bi se morala pojačati Vaša želja, da sada Vi sami umjesto svih ljubite i služite Isusa Krista. Zar je Djevica bila zbog ljudi ili zbog Isusa? Zbog Isusa — i zato zbog ljudi! Ona ga je svojom ljubavlju čuvala od njihove mržnje. Pročitajte, molim Vas, pomno i pažljivo one stranice koje su niknule u srcu dragog P. Kozelja (ZAJEDNIČKA SLUŽBA, Makarska 1963, 102-105)! Ne zaboravite na ovu božansku opravdanost svog svećeništva, da Vas nikada ne uhvati bespomoćnost i bezizglednost! Uostalom, što svijet manje treba svećenika, on mu je potrebniji. Krist nije svijetu nikada bio manje potreban nego u golgotski čas. A ipak — tada je vršio kulminantni čin sve povijesti svijeta!

Ne spavajmo!

Pitate me, dosta vješto, *koji je sat svijeta*. Što da Vam odgovorim? Gospodin nam je »odbrusio«: »Ne spada na vas da znadete vrijeme i pogodan čas« (Dj. 1, 7). Važno je samo da nas, u koji god čas dođe, budne nađe! I radine! Kao sluge koje su nastojale da izvrše Gospodarevu volju! Ta nije li nam sam rekao da nećemo ni stići do kraja posla, a on će već biti tu (Mt 10, 23). Treba da žurno radimo. Sa svom hitnjom! Ako slutimo da bi mogao biti posljednji sat, što krzmamo? Nije li mudar čovjek rekao, da će Krist do kraja svijeta biti u agoniji? A njegovi učenici da će uvijek podlijegati napasti zaspalosti? Nije važno koji je sat svijeta nego da nam bokovi budu opasani, da poslujemo s talentima, da

okapamo Božje njive i vinograde. U svetom trodnevlju ima neka antifona ili responzorij: »Simon dormis? Judas non dormit! — Šimune, spavaš? Juda ne spava!«

Među vukove?

Pitate, s pravom, *u kakav Vas svijet vodi Vaše svećeništvo*. Krist Vam to nije sakrio: »Među vukove!« (Lk 10, 3) — barem u najgorem slučaju. Ipak, budimo pravedni! S koliko ćete se ljubavi i poštivanja susresti! Ja mislim da ni s kim ljudi toliko svoje neposredne i nehinjene ljubavi ne dijele koliko sa svećenikom. Naš (blagopokojni) Papa Ivan mnogo Vam je toga rekao. On nas je stalno upozoravao da mi ne nosimo crno odijelo zato da postanemo ptice kukavice. Neka kukaju drugi! Pročitajte samo iznova govor otvorenja sv. Sabora! Bilo je i težih vremena nego su ova naša! Nazire se zora dana žetve Kristove!

Kako samo ohrabruje onaj odlomak iz govora što ga je 8. XII 1950. održao Pio XII Veliki redovnicima:

> U težnji da odgovorite potrebama novonastalog doba, treba da po našem sudu najviše pripazite te mudrim i prodornim ispitivanjem ustanovite koje su duhovne snage sakrivene u vašim suvremenicima, koje tajne težnje njima pokreću, koje je pravo lice njihove duše... U ljudima, naime, ukoliko su ljudi, napose ukoliko su kršćani, postoji uvijek dosta dobra, postoji težnja za dobrim... Vaš rad treba da se nadoveže na takve težnje. Treba da iziđete ususret takvim pobudama... Treba dakle, nastojati podići ono dobro što se u drugima bojažljivo krije. To treba da obrađujete i povećavate. Iz toga, kao iz djelića zlata, treba da izrađujete dragocjene posude. Iz toga, kao iz malih potoka, treba da stvorite veliku rijeku.

U našim se svećeničkim rukama često nađu — i treba da se nađu — različiti enhiridiji zabluda, definicija itd. Zašto bogoslovci još ne izradiše enhiridije kršćanskog optimizma nade?! Kakav bi to bio bogat enhiridij Pija XII, koji obiluje pohvalama i poticajima mnogostrukoj ljudskoj radinosti — znanstvenoj, tehničkoj, socijalnoj itd. — i pokazuje načine

poevanđeljenja svih ljudskih, pa i čisto zemaljskih vrednota! A istom enhiridij nade i zaufanosti Pape Ivana XXIII! To nije optimizam! To je ono pravo kršćansko ufanje koje svojima ulijeva »plemeniti Pobjednik« svijeta — Triumphator nobilis — Isus Krist (Iv 16, 33)!

Blagoslovljen Otac Ignacije koji nas je naučio formuli: »Sentire cum Ecclesia«! Da li mi s Crkvom osjećamo i odbacujemo napast kukanja, crninu zlogukih? Danas bi formulu trebalo prekovati u još jaču: »Sentire Ecclesiam!« (Kao što bi trebalo ono »živjeti s Crkvom« još jače istaknuti sa »živjeti u Crkvi«!) Živi li u nama vitalnost Crkve, koja asimilira sve dobro u čovječanstvu, da ga onda oplodi, pojača, osigura? Živi li u nama koncilski duh — duh nade, suradnje, pojačavanja svega što je plemenito na bilo kojem kraju zemlje, da bi se ostvarila, tandem aliquando, jedinstvena obitelj svijeta? Treba samo da u nama provre poslanje Kristovo i da se ucijepimo u vitalnost njegove Crkve i naša će prisutnost u svijetu — aktivna ili pasivna, tj. djelatna ili trpna — izvršiti svoje. Istaknusmo dosta: prvi je zadatak naše aktivnosti već samo to što jesmo svećenici. Samo — budimo ono što jesmo!

Problem svećeničke aktivnosti

Zanima Vas, dakako uspješnost svećenikova djelovanja. O tom postavljate mnoga pitanja. Čak i vrlo određena i razrađena. Vjerujem da će Vam stručnjaci i pastoralisti mnogo toga znati reći. Ja bih sa svoje strane — dopustite mi! — i to sa sasvim određenih vidika postavio Vama nekoliko vrlo važnih pitanja baš o tom problemu svećeničke aktivnosti.

Prije svega, da li ćete odmah pogoditi koje je najveće »djelo — actio« koje je ikada izvedeno u čovječanstvu? Odgovaram sam! To je muka i smrt — »passio« — Gospodina našega Isusa Krista. Ona je ovjekovječena u sv. Misi, koja se rado naziva »actio«, a u sebi je »memorio passionis«! Kad je Gospodin Isus visio prikovan na križu, ruku i nogu čvrsto pribijenih, tada je bio najaktivniji za spasenje svijeta. Otada je križ i trpljenje vrhunac svake spasilačke akcije. Koliko smo mi, Kristovi aktivci, proniknuti tom teologijom kršćanske aktivnosti koja kulminira u »pasivnosti«?

Jeste li kada razmišljali o jednom drugom paradoksu, o sv. Maloj Tereziji? Opet o njoj govorim. Kako se to dogodilo da je ova u cvijetu mladosti pokošena karmelićanka, zatvorena redovnica, sušičava bolesnica proglašena zaštitnicom katoličkih misija? Na uštrb svima koji u svojim misijskim nogama broje možda i tisuće prohodanih kilometara!

Da li je do Vas stigla već riječ Pape Ivana, koju je upravio kontemplativnim redovnicama uoči koncila, gdje kaže da je kontemplacija najviši oblik apostolata? Da li biste odmah, bez komentara, sami mogli otkriti smisao Papinih riječi? Bernardo je nekoć napisao: »Negotium negotiorum — vacare Deo! Posao nad poslovima — baviti se Bogom!« Da li Vi tako mislite? Duša koja je kadra »sve ostaviti« i »zatvoriti se u samostan« i »unutar četiri zida« naći pun sadržaj svoga života, samim tim propovijeda da je Bog velika realnost koja je kadra posvema zaposliti i usrećiti dušu već ovdje na zemlji. Što Vi o tome mislite?

Želite biti aktivci? Da! Bogu hvala! Izjeda Vas i ždere pitanje veće uspješnosti i prisutnosti Crkve u svijetu? Smijem li Vas podrezati u tom plamenu? Bože sačuvaj! Ali, dopustite da Vas upozorim da postoji aktivnost sinova ljudskih i sinova Božjih; svećenika Balovih i proroka Boga Jahve!

Postoje načela nadnaravne metodike apostolata, koja se lako mogu zamijeniti s naravnima. Jeste li se dobro suočili s objavom da u kršćanstvu postoji stanovita obrnutost između sredstava i ciljeva, uzroka i posljedica — da bi se pokazala na djelu aktivnost Božja. Svime ravna metoda križa i metoda ludosti Božje nasuprot mudrosti ljudske. U tom će Vam mnogo pomoći, ako uniđete u svu tajnu prvih glava Prve Korinćanima. Rekao bih da se tu nalazi »logica formalis« cijelog kršćanstva, načelna osnovica kršćanske ideologije. To je abeceda!

Moramo biti navalni kršćani, svakako! Samo — treba kršćanski navaljivati. Aktivizirajmo se u tri dimenzije: molitvom, trpljenjem, radom. Možete mi reći što je od toga troje najvažnije?!

Ognjem gorite! Divno! Sjećate li se Poljakovih stihova: »Planite, bijeli ognjevi duše!« Pripazite samo, nije li to prije vrućica da doživite sebe, da se isprsite, ili su to uistinu »bijeli ognjevi duše«! I sinovi Zebedejevi iskali su oganj s

neba, a Gospodin ih je ošinuo: »Ne znate čijega ste duha« (Lk 9, 54)! Svaki pravi oganj svećeničke aktivnosti treba biti zapaljen na ognju Srca Isusova koje je plamtjelo željom da zapali svijet (Lk 12, 49). Ali — prvi je On njime bio zahvaćen i u svom se ognju prinio za žrtvu-paljenicu Bogu. I tim je ognjem vlastite žrtvovanosti zapalio svijet! Evo nam putokaza ognjene aktivnosti!

Ljubav prema čovjeku

Ne mogu nikada dosta zahvaliti svojim učiteljima, a volio bih o svima njima pisati! Učili su me divnim pravilima čovjekoljublja. Često više primjerom nego riječima. Volio bih da me mogu smatrati svojim učenikom koji ih nije izdao. Da odgovorim na mnoga vaša pitanja koja se odnose na način svećeničke prisutnosti u svijetu, saopćavam Vam nešto od njihova bogatstva. Možda ćete biti bolji njihovi učenici!

Prvo, *ni nad kim ne treba lomiti štapa.* Ni nad pojedincima ni nad skupinama. »Bog hoće da se svi ljudi spase« (1 Tim 2, 4). Bog je uvijek čovjekoljubac (Tit 3, 4). Takve želi svoje svećenike. Mi smo svećenici Boga Spasitelja i Boga čovjekoljupca. Spasiteljsko srce i čovjekoljubiva ljubav — to mora biti naša osnovna značajka u susretu s braćom ljudima. Spasenje svih naših suvremnika tiče se, na svoj način, svakoga od nas. Tu nema granica! Nema morala ni crkvenog prava koje bi moglo točno razgraničiti što je čija dužnost. Mnogo slučajeva ima, gdje je dužan onaj koji prvi naiđe, koji osjeti jači poticaj Duha... Veselimo se, kad god i gdje god netko vrši spasiteljsko djelo Isusovo (usp. Mk 9, 38-41).

Drugo, *dobrota se uvijek isplaćuje,* pa i onda kad se čini da čovjek zbog nje »gubi«. Nikada nije, naime, gubitak ako ste ostvarili dobrotu. Ona je sama — čisti dobitak! Reći će tko: »A što Vi mislite o razboritosti?« Odgovaram Vam: Zar se setre sv. Pape Pija X kroz cijeli život s njim nisu borile za razboritost, koja bi nekako ograničila i u pravu mjeru stjerala njegovu dobrotu? A ipak, kao kod svakog procesa beatifikacije, i za njega je trebalo dokazati da je bio nadnaravno — ali nadnaravno! — razborit!

I evanđelje nam govori o zmijskoj razboritosti. Ali, dobro uočimo, i o golubinjoj prostodušnosti i dobrodušnosti. Recite

mi šta je evanđeoskije? Svakako, oboje zajedno. Ali, kad bi trebalo barem jedno sačuvati? Ne znam što bih odgovorio! Što se grijeha i zla tiče, treba sačuvati onu osnovnu zmijsku razboritost, kojom — tako tumače Oci — zmija glavu čuva! A u svemu drugome budite dobri, dobri. Dobroti se naime ništa ne može oprijeti, ili barem ne dugo opirati! Oduvijek me u litanijama oduševljavao zaziv: »Isuse, dobroto beskrajna!« Kršćanstvo je religija velikodušnosti, plemenite darežljivosti, luksuzne ljubavi i dobrote, otkada je nas Krist »luksuzno« otkupio, prolivši za nas svu krv predragocjenu, makar je dostajala jedna kap!

Treće... Glede našeg odnosa prema ljudima mnogo upotrebljavamo riječ »psihološki«. Upozoriti nas treba da postoji težnja da stanoviti naravan riječnik potisne našu pravu kršćansku terminologiju. Tako umjesto »nada« i »zaufanost« rado upotrebljavamo riječ »optimizam«; umjesto »svladavanje« i »mrtvenje« radije govorimo »vladanje sobom« itd. Čemu se emancipirati od »svetog« jezika, od biblijskih kategorija mišljenja i izražavanja?! Zato ćemo mi kršćani umjesto »psihološki« često radije reći »evaneđoski«. Zar, dakle, suvremenom čovjeku ne treba prići »psihološki«. I te kako! Često čak i psihijatarski! Ta svećenik je Bogom nadareni poznavalac duša. On je liječnik duša. Često to čini uspjelije nego najodličniji psihijatar, jer — opskrbljen sakramentalnim lijekovima — ne stoji bespomoćan pred svojim pacijentom. Ali, ipak, to nije sve! *Suvremenom čovjeku* — kao i čovjeku u sva vremena — *treba pristupati nadasve evanđeoski.* Što to znači? Svećenik nije prvenstveno vještak za poznavanje duša; on prije svega treba da bude vještak ljubavi: ljubavi nehinjene, nenametljive, pristupačne... Uostalom, čemu nabrajati! Duh Sveti nam je dao kodeks ljubavi. Naučimo napamet 13. glavu Prve Korinćanima!

Rekosmo već, čovjek je nesposoban da se odupire ljubavi. Samo treba dobro zapamtiti: »bombardiranja« ljubavi djeluju iznutra na van! Led se topi najprije oko srca! Stoga nikad ne klonite duhom! Ne želite brzo žeti! Budite ustrajni u ljubavi i u dobroti! Ljubav će Vas uvijek poticati da oštro sudite sebe da niste učinili sve, da niste pošli s prave strane...

Koliko toga za nas svećnike krije — još uvijek neiskorišćeno — parabola o milosrdnom Samarjaninu! Jedan od blagoslovljenih mojih učitelja — P. Zerwick D. I. — zapitao nas je usred predavanja na Biblijskom institutu: »Što Vam se čini, da li će ova perikopa biti jača i djelotvornija, ako je shvatimo kao historijski događaj ili ako je takva, kao parabola ili alegorija, smišljena u duši Učiteljevoj?« Mi smo se svi kao jedan »poskliznuli«. Odlučili smo se za to da će perikopa biti djelotvornija ako se shvati kao povijesni događaj na koji nišani Isus. P. Zerwick se nasmiješio i upozorio nas na ovo: ako je to stvaran događaj, onda se jednom dogodio i tada — jednom — bijaše baš tako da je upravo svećenik i levita mimoišao čovjeka potrebnika. Ali, ako je tako baš Učitelj naš mislio i upravo svećenika i levitu stavio kao tip nemilosrdna i bezobzirna čovjeka, onda nam ova parabola drži jaku lekciju! Nama za utjehu, radi se o židovskom svećeniku i leviti, ne o kršćanskom! Pazimo samo na to da ne bismo nikada mi ovu parabolu pokršćanili!

Četvrto, *vjernici neka osjete da Vi, u Kristu njima pripadate!* Svećenik nije činovnik, pa bio i najsavjesniji! Nije namještenik, pa bio i najtočniji! On mora biti *otac*, makar i s pogreškama, ali otac! On nije najamnik, nego pastir! Oduvijek sam uživao u alelujskom napjevu iza poslanice na nedjelju dobrog Pastira. Upozorio nas je na to naš učitelj pjevanja. Muzika se sva iživljava nad tekstom, koji onomatopejski izražava blejanje ovaca Kristovih: »Et cognoscunt me meaé!« Na te riječi »me meae« razvijen je sav pjev!

S tim u vezi kad se radi o Vašem odnosu prema vjernicima, dopustite da Vam stavim još jednu primjedbu. Mi ne mislimo koliko ljudi, pa i oni »od svijeta«, imaju razvijen osjećaj da proniknu jesmo li mi ili nismo »od svijeta«. Oni nas ne žele vidjeti »ufitiljene«, »separatiste«, koji uvijek »pamet sole«. Ali također ne žele da nas nađu sebi jednakima. Oni hoće da Vi budete uvijek svećenik, a ne samo kada obučete crkveno ruho. Oni žele da nastupate posve neizvještačeno, ali opet tako da je jasno da Vi živite u drugom svijetu nego oni; da se nekom prirođenošću krećete u natprirodnom; da za Vas nadnaravne kategorije ne predstavljaju naročito mučan način egzistiranja; da ne ispadnete — pa ni u najjednostavnijim životnim zgodama — iz nadnaravnoga.

Smijem li biti konkretan? Motorizirali ste se. Imate čak auto. Opskrbit ćete se namještajem, garderobom. Jao! Vaši vjernici ne smiju dobiti dojam da ste se »popeli na zelenu granu«, da je i Vama uspjelo »ušićariti« nešto od života. U Vama sve mora biti »službeničko«. Sve to Vi smijete imati, ali samo zato da biste mogli njima bolje u Kristu služiti. Samo — u zagradi ću Vam reći — što im budete bolje služili, to ćete manje imati vremena i mogućnosti da sebi poslužite! Pročitajmo i iznova čitajmo život i služenje sv. Pape Pija X!

Bit ćete uredni, pa čak možda i dotjerani. Samo — neka to ne bude »fićfirićka« urednost. Ako Vam to diktira iskreno poštovanje prema Bogu koga predstavljate i prema ljudima kojima služite — dobro! Vaši vjernici će to dobro razlučiti, ne bojte se!

Sport, film, književnost, novine, politika — sve Vam to može poslužiti u Vašem apostolatu. Nemilosrdni budite u ispitivanju savjesti: da li se Vi tim radi apostolata bavite? Zato da se time u služenju poslužite? Ili se polako pretvarate u slugu? Jer, ako ljudi, pogotvo mladi, zapaze, da se Vi time bavite — kao možda oni — da ispunite svoje praznine, jao, zijevat će im se pri pomisli na Vas. Možda će posumnjati da Bog nije kadar ispuniti Vaše praznine. Kakav će onda biti Vaš apostolat među njima? Na mjestu je da zapišemo značajnu riječ svetog aktivca milanskog kardinala Schustera. Pitali su ga što misli o tom da se mladi svećenici, zbog apostolata, bave sportom itd. Odgovorio je: »Premalo nas ima ma samo i svećenici da budemo!« Razumijete li tu riječ? Apostoli ostaviše i »službu stolovima« — dakle karitativnu aktivnost, — da se posvete nezaobilazivo svećeničkom poslu (Dj 6, 2). Pripazimo, dakle, da naše posuvremenjenje apostolata ne dovede u pitanje sam naš apostolat! Za svećeništvo budimo kadri sve žrtvovati — pa i to da se bavimo sportom itd.! Svećeništvo ničemu!

Peto, *čuvajmo i umnožimo svoju svećeničku solidarnost!* Riječ se danas češće ponavlja. Ona igra i na tržištu posve ljudskih odnosa. No, posebno svoje značenje ima unutar Mističnog Tijela Kristova. Prema Pavlu (Ef 4, 16) upravo o hijerarhijskim udovima ovisi kompaktnost, cjelina, čvrstina, povezanost cijelog Tijela. Pročitajte u RJEČNIKU STRANIH RIJEČI što znači riječ »solidan«, »solidaran«, »solidnost«,

»solidarnost«. Dajte svemu tome još i nadnaravno značenje, gdje se samo pojačava »čvrstina«, »uzajamnost« itd., koju ti izrazi po sebi već znače.

Širimo posvuda duh svećeničke suradnje. Govorimo o onome što nas spaja. Izmičemo onome što nas razdvaja. Prešutimo i pregorimo i očite nepravde. Zaštićujmo svoje biskupe i redovničke poglavare. Učimo se od pravih sinova Noinih odvraćena pogleda prekrivati golotinju svoje braće i svojih očeva! Ako nemamo reći dobro, šutimo i ne širimo zlo. Veselimo se svakome dobru svoje braće kao svojemu. Tada ćemo biti bogati. Inače bi se na nas mogla odnositi Isusova riječ: »Zar je tvoje oko zlo zato što sam ja dobar?« (Mt 20, 15). I onda, sjetimo se testamentiranih riječi Pavlovih: »Blaženije je davati nego primati« (Dj 20, 35)! Jedini nam je on — apostolska duša, koja se sva razdavala drugima — zapisao ovu riječ Gospodinovu. On joj je također živi komentar!

Baš međusobnu, uzajamnu, duboko pročišćenu i u život provedenu ljubav među samim učenicima — svećenicima — Krist Gospodin stavlja kao kriterij, po kojemu ćemo raspoznati, koliko smo njegovi učenici.

Naša svećenička solidarnost — dakako, u Kristu Isusu — to je jedan od stupovnih preduvjeta našeg istinski uspješnog apostolata.

Moji svećenički susreti

Vaša mladenačka radoznalost dosiže vrhunac u pitanju: *Da li ste u svećeničkom životu imali uzbudljivih susreta?* Sigurno se bojite da Vam možda svećenički život ne bi bio jednoličan. Ne bojte se! Ako ostvarite svoje svećeništvo, ako uistinu *budete* svećenik, Bog će Vam dati od one radosti što je osjetiše prvi njegovi učenici (Lk 10, 17-20). Mogu Vam reći: za mene je svaki susret s ljudima koji Boga traže uzbudljiv. Neću nikada zaboraviti svojih mladomisničkih doživljaja, kad me moj gvardijan poslao za Božić, za Uskrs na selo. I danas, kad se to opet ponovi, doživljavam istu sreću. Dočekali su me saonicama na kolodvoru. Prva upoznavanja. Prva imena koja nastojim popamtiti. Nemate pojma koliko

ljudi vole čuti svoje ime, ime svoga djeteta iz Vaših usta. Zatim, na kolima već ispitam cijelu povijest sela. Vi se među njima morate pojaviti kao onaj koji ih odavna poznate, volite, koji ste upravo za njih ređeni. Jedna se starija žena nije mogla svladati, a da mi ne kaže kako sam ja u pol dana uspio vidjeti više njihove djece i s njima razgovarati nego njihov župnik otkada je među njima. Kod blagoslova kuće osobito sam pazio da se zadržim s djecom i starcima. Što da Vam dalje pripovijedam? To valjda i sami znadete.

Od onih »uzbudljivih« susreta najznačajniji je onaj na autoputu između Ženeve i Lausanne. Izostavljam mnoge uzbudljive i zanimljive pojedinosti. Tog jutra — baš je tako trebalo biti — odlučio sam se prvi put na putovanje autostopom. Dugo sam čekao sreću i dočekao je. Ono dugo čekanje bilo je providnosno. Najednom, opazimo da je put zabrtven. Automobili su stajali u redu, zaustavljeni. Nesreća. Iziđem iz automobila da vidim da li tko treba moje svećeničke pomoći. Priđem mjestu nesreće. Oko mene sve sami poslovni ljudi, šoferi, direktori. U tuđem svijetu. U trojezičnom kraju. U mješavini konfesija. Priđem unesrećenome. Ležao je u nesvjestici, sasvim slomljene bedrene kosti. Kleknem na oba koljena, ondje nasred puta. Oko mene zavlada šutnja. Kojim jezikom da govorim (a nijedan baš najbolje ne znam)? Da li se radi o protestantu ili katoliku. Sagnem se k uhu i zavičem na sva tri jezika najkraću formulu koju mi je duša diktirala: »Mein Gott Barmherzigkeit! Dio mio, io Ti amo! Mon Dieu, misericorde!« Još nisam ni dovršio francuski, kadli unesrećenik otvori oči i bolno me pogleda. Bilo je u tom pogledu i nešto utjehe što sam ja uz njega: svećenik — jedini ne baš posve tuđ i nepoznat. Bio je to mladić u punoj snazi. Smjesta padne opet u nesvijest. Moram još ustanoviti da li je katolik. Majka Marija mi nadahne misao da molim Zdravomariju. Počinjem: »Je Vous salue, Marie!« I opet se oči otvore. Pomilujem ono lice svoga brata, Bog zna odakle. Brže mu sugeriram čin savršenog pokajanja za sve grijehe i podijelim odrešenje. U to spazih na rubu ceste drugog unesrećenika. Priđem k njemu. Izgledalo je kao da spava. Izvana ni traga ozljedi. Posred svečane šutnje i nijemih svjedoka — cesta je u čas postala crkva — i njemu u uho zavikah pokajanje i podijelih odrešenje. Imam čvrstu nadu da me je

čuo, iako nije odavao znaka života. U prvom susretu s ovom dvojicom svoje braće pomislih na njihovu majku. Iz razgovora s trećim drugom, neozlijeđenim, doznao sam cijelu povijest. Bili su to francuski skauti, na izletu kroz Švicarsku, svojih 1000 km od zavičaja. Upravo su izlazili na svojim skuterima iz benzinske stanice, kad ih presiječe automobil, koji je svom brzinom letio iz Ženeve u Lausanne. Javio sam majci cijelu sliku. Bila je sva sretna, što joj se uz sina, koji je umro u tuđem svijetu, našao svećenik. Stupio sam u prave rodbinske veze s tom dalekom obitelju. Volio bih da Vam mogu pokazati sva njihova pisma. A kolika me istom veza veže s onom dušom koja je pobožnošću prvih petaka zaslužila tu milost da joj na samrti bude blizu svećenik koji se slučajno onuda provezao. Dakako, da se žurim da Vam samo materijalno opišem slučaj. U svom srcu nosim o tom osjećaje kojih ne umijem nikome reći.

Na tom istom putu, dan iza toga, na blagdan sv. Ane 1957. našao sam se u glasovitoj kartuziji Vallesainte. Sudjelovao sam kod noćnog matutina koji je trajao dva sata. Neću spominjati cijeli mozaik doživljaja i čuvstava. Silno me se dojmila antifona, mislim da su je nekoliko puta ponavljali: »Tko nađe dragocjeni biser, proda sve što ima da ga kupi! Što mi aktivci znamo o sreći koju Bog dodjeljuje onima koji radi njega uistinu sve ostaviše! U tom svetom kraju, u dolini svetih duša, čuo sam najuzbudljiviju povijest jednog svećeničkog srca. Pošao sam na šetnju. Kraj je pun mira, mirisa, zelenila, žubora, potočića. Želio sam biti sam. Pridružio mi se moj sustolnik, koji je zajedno sa mnom bio tih dana gost bijelih otaca. Predstavio se kao profesor povijesti. Ubrzo nam se sretoše duše. Sjedosmo kraj potoka. Plakali smo obojica. Slušao sam povijest apostazije i povijest povratka i restauracije svećeničkog zvanja. Nikada dosta neću Bogu zahvaliti za taj susret.

Bilo ih je još. Čuvam ih u svom srcu, jer su odveć svježi, a veže me i zahvalnost za dar koji sam primio iz duša svoje braće ljudi, a dan je samo meni — zapravo Bogu.

Ali postoji u mom životu jedan, uistinu providnostan — na porti jednog samostana časnih sestara. Radi se o meni i o Isusu, dobroti beskrajnoj, koji je tada već počeo plesti oko mene svoje ribarske mreže. Bio sam u građanskoj školi na Sušaku. Sa sobom sam donio iz zavičaja dušu odgojenu u sjeni crkve, ali — kako sam bio najmlađi u razredu, — a Sušak je lučki grad — i svu sposobnost voska da se od njega izdjela svaka figura. O svojim drugovima neću pripovijedati. Čuo sam i vidio svašta. I zlo me se počelo hvatati. Imao sam istom 10 godina. Školska misa nas je okupila u crkvi časnih sestara sv. Križa. Tu sam se sjetio da znam ministrirati. Pola godine je trebalo da se odvažim i pozvonim na porti sestara. Došla je sakristanka. Izložim joj svoju molbu. Odbila me. Imali su dosta ministranata. A vjerojatno nisam davao dojam dobra dječaka. Ustrajao sam. Slijedećeg jutra sam došao prije svih. Kad je otvarala crkvena vrata, već sam bio ondje. Odministrirao sam i udaljio se. Tako je i sutra, i prekosutra. Danas znam da je to bila ustrajnost milosti. Sestra je popustila. Počela se zanimati za me. Postala mi je majkom. Od nje sam prvi put čuo da treba u životu nešto biti, i da bi to najbolje bilo biti franjevac. Otvorile su mi se za njih oči! Često sam trčao na Trsat da odnesem franjevcima neku poruku. O što bih sve znao napisati o tim susretima, o toj dobroti kojom me obasipahu! I jednog dana evo me na Trsatu da ih zamolim neka me prime za samostanskog brata. I oni me poslaše u školu. I tako je to išlo dalje. Možda ćete se začuditi: sestra sakristanka pobjegla je od kuće preko granice da mogne postati redovnicom. Molila je svim žarom svoga srca da joj brat bude svećenik: Da izmoli mene! Petnaest je godina bila na Sušaku, mimo svih običaja njihove Družbe: baš toliko koliko je bilo potrebno da dočeka mene! Kad sam otišao u franjevačku gimnaziju, nakon godinu dana ona je bila premještena. A kako je umjela oduševljeno govoriti o svećeništvu i redovništvu! Ja sam u njezinim riječima i na njezinu licu čitao kako to mora biti dobro. I zavolio sam franjevce i svećenike — do danas. Umjela je u me preliti svoju ljubav. Još bih Vam o tom mogao mnogo reći. Neka bude dosta ovaj put. Kad god na taj prvi susret s njom mislim, uvijek mi dušom preleti pjesma: »Isuse, dobroto beskrajna!« To je bio motto moje mladomisničke sličice! U tom beskraju Isusove dobrote i ova je časna sestra sv. Križa jedna nit! Ima ih još mnogo! O njima ću pisati drugi put.

Sanjajte, mlada braćo!

Popustio sam Vašem navaljivanju. Još uvijek ne znam da li je tako bolje. Možda bi bolje bilo šutjeti dok odgovori sasvim ne sazore. Ali, mladi vole i nezrelo voće!

Možda sam previše moralizirao, davao savjete. Zapravo, htjedoh Vam saopćiti nešto svojih misli i osjećaja, koji zapravo nisu moji, jer ih dugujem Božjoj dobroti i dobroti tolikih svojih učitelja. A »communio« je jedan od osnovnih principa u Mističnom Tijelu. Možda će savjeti, koje meni drugi dadoše, u dobroj zemlji Vašega srca uroditi Bogu boljim plodovima.

Na kraju još jedan susret. Dok sam bio na studiju, došao je u Rim glasoviti talijanski misionar u Kini franjevac P. Allegra. Došao je s cijelom svojom svetopisamskom ekipom. O čemu se radi? Kad je o. Allegra kao mlad misionar došao u Kinu, ostao je ošinut činjenicom da Kinezi još nemaju katoličkog prijevoda Sv. Pisma. U njegovoj mladoj i velikoj duši sine misao: postati stručnjak kineskog jezika, usavršiti se u poznavanju svetopisamskih znanosti, što savršenije prevesti sv. Pismo na kineski. Danas je posao gotov. Kinezi imaju cijelo Sv. Pismo u odličnom katoličkom prijevodu. To je samo jedna od herojskih aktivnosti zanosnog Sicilijanca. Boravio je među nama godinu dana. Došao je sa svojom ekipom mladih kineskih franjevaca da se u Rimu i u Palestini spremi na prevođenje Novog Zavjeta. Njegova skromna pojava, tih govor i hod, jednosatna zahvala iza sv. Mise, vizionarske pronicave oči — okupiše nas studente oko njega. Svaki je želio da s njime o sebi govori. Držao nam je nagovore. Tako što nisam nikad čuo. To je bila svetopisamska poplava! Kad je odlazio, pozvali smo ga među nas. Održao nam je govor, koji Vama želim prenijeti. On — sanjar i ostvaritelj — rekao je ovo: »Znadete li što je to lijep i sretan život? Neki je francuski pisac rekao da sretan život znači: mladost puna snova koji se tijekom života jedan za drugim ostvaruju.. Sanjajte, dakle, mladi moji prijatelji. Sanjajte, kao što su sanjali svi veliki ljudi Starog Zavjeta! Sanjajte poput Djeteta Isusa u naručju Marijinu! A Gospodin neka Vam sve vaše lijepe sne tijekom života dadne ostvariti!«

Nedavno sam gledao jednog velikog franjevca i svećenika na odru — o. dra Petra Grabića. Vraćao sam se više puta k

odru da zadržim što duže u sjećanju tu figuru. Izgledao je kao stari ratnik koji je legao da se odmori. Kapuca mu je poput šljema uokvirila imperatorski profil. Ruke su mu se ukrstile na raspelu kao na dršku mača. Prste mu je ovila krunica — simbol njegove podaničke vjernosti Bezgrešnoj. Lice mu je bilo mirno i spokojno. Iako lice starca, ni najmanje ostarjelo. Čvrsto stisnute usne, učvoreno mudro i odlučno čelo — sve, ama baš sve odavalo je neku potpunu završenost i ostvarenost.

Ne zbog franjevačke propagande, već zbog tog dojma, zbog tog pojma — završenost i ostvarenost — napisah ove retke. Sanjajte, dakle, mladi moji prijatelji! Neka Vam se u snovima spuštaju s neba na zemlju ljestve po kojima će silaziti i uzlaziti anđeli, po kojima ćete Vi pomoći da na ljude siđe milovanje Božje, i ljudi se dizati do blaženstva s Bogom. Sanjajte! I Bog Vam ostvario sve Vaše prave svećeničke sne! Doživjeli njihovu potpunu završenost i ostvarenost!

Smijem li još dodati nekoliko misli. Napisane su kao pjesma. Da li jesu ili nisu pjesma, nije važno. Stari su pisali okomito svoja djela — vidio sam u kodeksima — da bi se uočila svaka nova misao. Možda baš zato i Kinezi pišu okomito. U mom rukopisu ovaj okomit sastavak ima naslov MJESEČINA. Naslov nije važan. Važna je središnja molitva. Molim je za sebe i za Vas.

Oduvijek sam volio mjesečinu.
U njoj sve stvari se čine
u isto vrijeme da jesu
i kao da nisu.

I sebi sam tako izgledam:
da jesam
i kao da nisam.

I kad mislim da jesam,
skoro da želim da nisam.
Jer — jao! — ja koji jesam
više sam onaj koji nisam.

I moglo bi biti da k Bogu dođem
kao da jesam,
a on će mi reći da nisam.

A tada —
bolje bi bilo
da nije me bilo.

A kada mislim da nisam,
bude mi žao,
jer volim da jesam.

O kako je dobro: biti!
To možda i ne znam pravo,
već samo slutim
kako je dobro: biti!

Jer —
i ovo malo što jesam
dok nisam,
kako je lijepo biti.

O Ti koji jesi
i nikada nisi!
O daj mi,
biti mi daj!
Da jesam, i samo jesam!
Vječno i zauvijek jesam — u Tebi!
O Ti koji jesi :
biti mi daj !

Pisano na Sveti Četvrtak,
dan svećeničke solidarnosti, 1963.

P. Bonaventura Duda
franjevac

»SOCIJALNA ODGOVORNOST SVIJU NAS UTJEČE NA ZBIVANJA U SVIJETU PREMA ZAKONU SPOJENIH POSUDA... PAD, ODNOSNO USPON U JEDNOJ DUŠI, DONOSI PROMJENE U SVE DUŠE SVIJETA... PRAVILAN JE DAKLE NAZOR, DA JE POVIJEST SVIJETA ZAPRAVO POVIJEST MILOSTI BOŽJE U LJUDSKIM DUŠAMA.«

Dr. VILKO FAJDIGA

BIOGRAFIJA

Rođen je 22. lipnja 1903. u Radovljici u Gorenjskoj (Slovenija). U Šent Vidu je posjećivao gimnaziju u Zavodu sv. Stanislava. 1927. diplomirao je u Ljubljani teologiju. Nastavio je teološke studije u Parizu (Institut Catholique), gdje je postigao doktorat iz teologije. Na Sorboni je diplomirao iz etnologije. Od 1930. do 1934. bio je kapelan u Šmarju i u Škofjoj Loki, a zatim gimnazijski vjeroučitelj do 1943, kad je preuzeo katedru na teološkom fakultetu u Ljubljani. Uz teoretsku i praktičnu apologetiku predaje misiologiju i povijest religija. Napisao je više znanstvenih i popularno znanstvenih djela i religioznih knjiga, te izdao više prijevoda. Uvijek ga je naposе zanimala problematika vjere i nevjere u suvremenom svijetu. U svom spisu »Put do vjere« pokušao je pokazati smjer kako ukloniti subjektivne vjerske krize.

MI PITAMO:

Da li je sve jača ekspanzija panseksualizma samo prolazna kriza, ili, nasuprot, neizlječiva rak-rana naše civilizacije?

Kakav je odnos između suvremenog svjetskog ateizma i suvremenog svjetskog kaosa?

Kako bi izgledala Vaša lamentacija nad današnjim vremenom?

Kako bi izgledao Vaš hvalospjev današnjem vremenu?

U kojoj je mjeri danas vjera samo tradicija, životarenje, život?

Da li današnjem kršćanstvu više nedostaje razborite i taktične akcije ili duboke i solidne duhovnosti?

Što mislite o prijateljstvu uopće? Može li se u čovjeku doživljavati Bog?

Kako tumačite svećeničke apostazije? Postoje li za to zajednički razlozi?

Što biste poručili svojoj braći svećenicima?

Da li je sve jača ekspanzija panseksualizma samo prolazna kriza, ili, nasuprot, neizlječiva rak-rana naše civilizacije?

Na ovo pitanje bilo bi moguće odgovoriti tek onda, kad bismo prikupili koliko toliko potpun pregled o današnjem panseksualizmu, kao i dobar uvid u povijest razvoja panseksualizma tokom čovječje civilizacije. Tek na bazi ovakvih pregleda bilo bi moguće donijeti sud, da li je ova pojava doista toliko rasprostranjena, koliko je označuje riječ sama, i u koliko je povezana s civilizacijom, današnjom i jučerašnjom. To pitanje nisam proučio, niti to namjeravam, zato mogu dati samo svoj subjektivni dojam.

Prema mom shvaćanju mi u tom katkada prelazimo granice, osobito, ako se radi o vremenu, kojeg ne volimo i htjeli bismo ga ožigosati negativno. Razumljivo, bilo bi za naše doba vrlo negativno, u koliko bi u njemu vladao panseksualizam, tj. ako bi seksualni život i iživljavanje stajalo na prvom mjestu kulturnog i privatnog života sadašnjeg čovjeka. Tko pozna život, katkada ga hvata upravo jeza radi seksualne razulatenosti današnjeg čovjeka. Mogli bismo mu predbaciti sa sv. Petrom, da ima slobodu za pokrivač pakosti. Koliko toga čujemo na pr. o seksualnoj pokvarenosti djece, o seksualnim prekršajima mladeži, o seksualnim nastranostima u braku, pravoj seksualnoj poplavi u štampi, seksualnim filmovima i dramama. Slobodno vrijeme kao da savremeni čovjek ne zna iskoristiti ni za što drugo nego za seksualne teme, sex-apeal u svim mogućim oblicima, koji kao da su postali njegov kruh svagdašnji. Ovakvo stanovište, premda u tome ne valja pretjerivati, svakako je vrijedno sažaljenja, budući da upropašćuje mladež i obitelj te vrijeđa Boga kršenjem njegove zapovijedi: Ne sagriješi bludno! Osobito treba žaliti nad ovom panseksualnošću i iz narodnog stanovišta, budući da ovakvo

iživljavanje znači uništenje skupocjenih energija narodnog zdravlja i njegove budućnosti. Seksualni užici, koje je Stvoritelj dao za razmnožavanje ljudskog roda, iskorišćavaju se za protivnu svrhu. To može da bude sudbonosno baš za male narode, kojih bi radi neobuzdanog panseksualizma moglo posve nestati.

Ipak možda nije zgodno govoriti o panseksualizmu, jer to bi bilo pretjerano u pravoj stvarnosti. Istini za ljubav treba naime priznati, da seksualno iživljavanje ni kod odraslih ni kod mladeži ipak nije tako prevladalo, kao što se to nama katkada čini. Današnja mladež ima i druge interese, naročito sport i svoje zvanje, koji joj ograničuju panseksualizam. Isto tako ima mnogo čestitih bračnih drugova, koji ne mare za nizine panseksualizma. Među filmovima ima mnogo čestitih, koji šibaju seksualne prekršaje. Također ostale grane umjetnosti osjetljive su na sadržaj svojih umjetničkih ostvarenja. Mislimo li na silnu rasprostranjenost vjere u svijetu, naročito kršćanstva, koje već samo svojom prisutnošću postavlja granice panseksualizmu, onda s ovom pojavom ne valja nikako pretjerivati. Čovjek uglavnom ostaje čovjek, svijestan si je svoga naravnog i vruhunaravnog dostojanstva i radi toga ne može podleći lošem panseksualizmu.

Ova rak-rana naše civilizacije ima svoje granice i nadu u ozdravljenje. Zdrav razum, čovjekova savjest, poštivanje prirode i moć religije, naročito snaga sakramentalnog života i štovanja bl. Djevice Marije, njezini su najbolji lijekovi. U koliko bi civilizacija značila pravu protivnost tim spomenutim činjenicama, bio bi seksualizam po svojem pretjeranom i grešnom obliku zaista njezin nužni pratilac. Ako civilizacija izrazuje teoretski, i još više praktični životni materijalizam, onda može seksualnost preći sve dopuštene granice i stvarno se pretvoriti u poplavu panseksualizma.

Bog je dao čovjeku zadaću da mu duh stalno svladava materiju. I Krist je došao zato, da navješćuje i omogući nam pobjedu duha nad materijom i ustanovio kršćanstvo i Crkvu, koji će nastaviti njegov rad. Povijest potvrđuje, da su ovo svoje poslanje kršćanstvo i Crkva doista odlično vršili, premda su njihovi pristaše, i štaviše, sami pred-

stavnici ponekad u ovoj ljutoj borbi podlegli. Pobjeda duha nad materijom, tj. nad svakim oblikom nedozvoljenog seksualizma, bez sumnje je potrebna i moguća svima, koji se u dovoljnoj mjeri okoriste naravnim i vrhunaravnim sredstvima, koja su imali na raspolaganju.

Možemo dakle zaključiti, da je panseksualizam nužni pratilac životnog materijalizma i njegova neizlječiva rak-rana, budući da se samo takav materijalizam potpunoma odupire pobjedi duha nad materijom, protivi kršćanstvu i Crkvi, koji ovu pobjedu žele izvojštiti. Ipak bismo učinili nepravdu, u koliko bismo našu civilizaciju poistovjetili sa životnim materijalizmom, budući da je ovaj samo jedan od njeznih ogranaka i još on nije nužan. Ako bude civilizacija sve više nastojala osloboditi se ovog materijalizma, oslobodit će se i panseksualizma, koji je ovdje-ondje značajan za nju. Civilizacija treba naime također da znači pobjedu duha nad materijom. U ovom primjeru ona zaslužuje uzvišeni naziv »kultura«, koja pomoću znanosti i vjere neprestano nastoji spasavati čovječje dostojanstvo i također seksualizam držati u pravim i zdravim granicama.

Kakav je odnos između suvremenog svjetskog ateizma i suvremenog svjetskog kaosa?

Mislim, da zbog odgovora na ovo pitanje treba najprije raščistiti pojmove »bezboštvo« i »kaos«. Vidjet ćemo, da su oni zaista u međusobnom odnosu, ipak drukčije nego si mi to obično zamišljamo.

Da li uopće možemo govoriti i o svjetskom bezboštvu? Pater Kozelj DI. u temeljitoj raspravi, koju je napisao za »Bogoslovsku smotru«, dokazao je, da svjetskoga bezboštva zapravo nema. Golema većina ljudi vjeruje u Boga, javno ili barem privatno i tu vjeru također ispovijeda i u društvenom životu. Pravih bezbožaca vrlo je malo, ako uopće postoje, budući da u nešto vjeruje svaki čovjek: u Boga ili barem nadomjestak za Boga.

Istina je također, da je i svaki čovjek u nekom smislu bezbožac. U koliko pustimo grijehu i zabludi da zavladaju nama — u toliko niječemo Boga i sudjelujemo u svjetskim redovima onih, koji Boga riječju ili praktičnim životom

niječu. Bezboštvo dakle, jest i nije svjetska pojava. Pojava zablude i grijeha u svijetu tolikih je dimenzija, da u ovom smislu zaista možemo govoriti o svjetskom bezboštvu.

Nema nikakve sumnje o tome, da zabluda i grijeh prouzrokuje nered, kaos. Ovaj je kaos najprije u duši čovjeka pojedinca, zatim se nužno pojavljuje i izvana. Može se na različite načine povezati i čak organizirati, a pomoću sredstava propagande može postati što više opasna svjetska pojava. Opasna je ova pojava i zato, jer nered rađa sve veći nered, a abyssus abyssum invocat. Dakle zabluda i grijeh jedine su štetne i opasne pojave za ljudski rod. Prema tome čovječanstvo mora učiniti sve, što može, da ovo dvoje u zlokobnom djelovanju barem ograniči na minimum, budući da ni jedno ni drugo nikad ne će biti moguće potpuno eliminirati.

Kako su na pr. strašne posljedice zablude i grijeha već za život pojedine čovječje osobnosti. Komu to nije poznato iz osobnog iskustva, pa i iz iskustva drugih, o čemu čita u knjigama i štampi, gleda u filmu i na kazališnoj pozornici? Kako je tek velik nered koji grijeh i zablude unose u obiteljski život, u život muža, žene i djeteta. Ako li se taj nered proširi u društvu i obuhvati sav svijet, on je kadar prouzročiti zlo međunarodnog značenja, ma bilo kakvo njegovo ime. Dakle bezboštvo i grijeh jedini su uzročnici svjetskog kaosa, kod kojega svi sudjelujemo.

Bolesna sv. Bernardica Soubirous u Neversu kazala je naime nekom časniku, koji ju je došao obavijestiti o invaziji Nijemaca u Francusku i lošim posljedicama poraza, da se ona svega toga ni najmanje ne plaši, nego se plaši katolika, koji su se iznevjerili svojoj vjeri i žive lošim životom. Tim je izabranica iz Lurda kazala, da smo i mi suučesnici zla u svijetu. Kad bismo zaista živjeli iz vjere i dosljedno izbjegavali svaku zabludu i svaki grijeh te svojim životom svjedočili za Krista, bilo bi na svijetu mnogo manje zbrke, kaosa. Kad bi na pr. svi vjernici barem toliko učinili za sve nevjernike, kao što je to preporučila prije 40 godina Paulina Jaricot, ustanoviteljica Družbe za širenje vjere tj. kad bismo na tu nakanu žrtvovali svaki mjesec par dinara, i prije svega svaku veče izmolili jedan očenaš, koliko bi se nevjernika kroz dvije hiljade godina već obratilo i živjelo

kršćanski, i kako bi to imalo silan utjecaj na sređenost u svijetu. Dakle mi smo zaista sukrivci nereda u svijetu, jer popuštamo u vjeri i vjerskom životu.

Suodgovorni su dakako i drugi, svaki po mjeri i položaju, koji zauzima u svijetu. Socijalna odgovornost sviju nas utječe na zbivanja u svijetu prema zakonu »spojenih posuda«. Koliko se tekućina diže ili pada u jednoj posudi, razmjerno pada, odnosno diže se u svim ostalima, koje su s njom spojene. Svi smo si toga premalo svjesni: svaki naš čin, dobar ili zao, utječe na red, odnosno nered u cijelom svijetu. Ako to vrijedi već u naravnom redu, vrijedi još mnogo više u redu milosti. Pad, odnosno uspon milosti u jednoj duši donosi promjene u sve duše svijeta. Dakako da je time pozitivno ili negativno pogođen sav čovječji rod, budući da su narav i vrhunaravnost najtješnje povezane. Pravilan je dakle nazor, da je povijest svijeta zapravo povijest milosti Božje u ljudskim dušama.

Kako bi izgledala Vaša lamentacija nad današnjim vremenom?

Zapravo ne bismo smjeli lamentirati radi ni kojeg doba, budući da nam je svako dano od Providnosti Božje, da u njemu učinimo, što najviše možemo, u slavu Božju i korist bližnjega. Istina je također, da se onima, koji ljube Boga, sve obraća na dobro. Lamentiranje nad vremenom uvijek je nezdrava i nekršćanska pojava, budući da se iza nje krije nekakvo ljenčarenje, tobože da se ne da ništa učiniti za Boga i besmrtne duše, jer je baš ovakvo vrijeme. Jedino nad čime smijemo lamentirati u svako vrijeme, jest negacija Boga i svega što je Božje. A to su zablude i grijeh. Dozvoljeno nam je, dakle, lamentirati nad vremenom samo u toliko, u koliko u njemu kraljuju zablude i grijeh.

Na žalost i u naše doba ima puno zabluda i još više ljudi, koji žive u zabludi. Dakako da ne smijemo nikoga osuđivati, nego moramo osudu prepustiti Bogu, a sami se ravnati prema riječima sv. Augustina: »Zabludu osuđujte, a čovjeka, koji je u zabludi, ljubite!«

Mi kršćani, koje prosvjetljuje svjetlo vjere i vodi učiteljstvo Crkve, možemo lako razlikovati zabludu od istine. Ono što bi morali željeti kršćanima svakog doba, bila bi u prvom redu upotreba zdravog razuma koji rasvjetljuje vjera i dakako potpuna odanost sv. Crkvi. Koliko manje ljudi postalo bi tako žrtvom zabluda, osobito onih, koje su najčešće, na pr. zablude o životu s ovu i onu stranu groba, obiteljskim pravima i dužnostima, različitim predrasudama, i sl. Zaista je žalosno što ljudi vole tamu nego svjetlo, kojim ih je rasvijetlio Krist.

Riječ Gospodinova: »Istina će vas osloboditi« također je u naše doba, kao i u svako, najpotrebnija. U koliko će istina sjati ljudima, toliko manje razloga bit će za lamentiranje. Tako se zapravo moramo najviše tužiti, što ljudi tako malo nastoje oko spoznanja istine. Odviše se brzo čovjek našeg doba zadovolji, premalo je kritičan, premalo misli. Zato i svugdje na svijetu premalo luči zrno od pljeve, istinu od zablude, svjetlost od tame. Nije li stoga bila vrlo uspjela zamisao, što su na svjetskoj izložbi u Bruxellesu ispred papinskog paviljona postavili kip Rodinova »Mislioca«? Sapienti sat.

Drugo, zbog čega bismo smjeli lamentirati, jest grijeh, mnogo grijeha u naše doba. Doduše ne mogu sa svom sigurnošću tvrditi, da bi danas bilo više grijeha nego u prijašnja vremena. Ali je sigurno, da ga ima vrlo mnogo, bilo da se radi o grijehu pojedinaca, o grijehu u obitelji, ili o grijehu u javnosti. Grijeh je i kod kršćanina, koji pozna Božje i crkvene zapovjedi, brzo opažen i opravdano nas zbog toga hvata jeza. Ne smijemo tvrditi, da je sav svijet u grijehu, ta na svijetu ima još toliko dobra i zdrava. Ali koliko gdje ima grijeha, toliko ga treba žaliti ne samo zato, što grijeh vrijeđa Boga, nego i zato što su njegove posljedice za individualni i socijalni život nedogledne. Povijest može o tome mnogo pričati.

Na pitanje, kako je grijeh mogao toliko zavladati, da opravdano zbog njega pjevamo tužaljke, mogli bismo u prvom redu kazati dvoje. Najprije treba reći, da smo si svi premalo svjesni »drugog zakona, koji vojuje protiv, zakona duha«, zakona naime, koji svaki nosi u sebi kao

posljedicu istočnog grijeha. Previše se pouzdajemo u sebe. Čovjek našeg doba misli, da je sve naravno i stoga pravilno štogod čini. Ne boji se ničega, pred ničim ne bježi, najmanje si je svjestan svoje vlastite nutarnje slabosti, koju ima u mislima sv. Pavao, kad kaže: »Tko misli, da stoji, neka gleda da ne padne.« Kršćani bi morali sebe i druge uvjeravati o posebnoj stvarnosti, koja zapane svakog čovjeka, koji dođe na svijet, naime o stvarnosti posljedica istočnog grijeha, od kojih nas spasenje nije oslobodilo, pa smo stoga odveć oslabljeni i po naravi skloni grijehu. Takvo uvjerenje objasnit će nam, zašto tako brzo podliježemo težnji za svim što je zabranjeno. Bez dogme o istočnom grijehu bila bi to tajna. Pascal kaže: »Čovjek bez istine o istočnom grijehu veća je tajna nego sama tajna istočnoga grijeha.« Ove istine i ove stvarnosti suvremeni si je čovjek premalo svjestan. Zbog toga tonut će sve dublje u ponore grijeha, i to treba žaliti.

Isto tako treba žaliti, što u čovjeku sadašnjice nema prave volje odupirati se nagnuću prema zlu. Iz Objave je poznato, da nam je Bog dao pobjedu nad ovim nagnućem po Isusu Kristu. Naša vjera i Crkva nudi nam sve, što je potrebno za tu pobjedu. Ali treba crpiti iz vrela Spasiteljevih. Ova nehajnost proizlazi iz prevelike težnje za udobnošću te odvratnosti prema odricanju, što opet može biti uzrok lamentacije našeg doba. Znamo također, što smijemo i što ne smijemo, ali da bi se potrudili i tako učinili, to nikako. Opravdano pjeva Ovid: »Video meliora, proboque, deteriora sequor!« Zakon manjeg otpora prožeo je čitav naš život, zakon udobnosti postao je vođa, zaboravljamo veličanstvene uzore odricanja iz povijesti Crkve i povijesti naših naroda. Dakako, da je u svemu tomu nekakvo prokletstvo: sve manje bit ćemo sposobni odupirati se zlu, sve niže ćemo padati, sve manje ćemo biti pripravni da se opet dignemo u visine. Zar nije narod, koji sve više svladava bijela kuga, potresan primjer, kuda sve to vodi? Pa ipak je sve to u potpunoj suprotnosti s Kristovim riječima: »Tko hoće da ide za mnom, neka se odreče samoga sebe«, i mišlju iz knjige »Nasljeduj Krista«: »Koliko ćete se svladavati, toliko ćete napredovati...«

Kako bi izgledao Vaš hvalospjev današnjem vremenu?

Prema mojem shvaćanju trebalo bi pjevati hvalospjev u prvom redu zbog velike djelatnosti na svim životnim područjima. Unatoč tomu, što prevladava zakon lagodnosti; a baš možda radi toga današnji je čovjek izvanredno pronicav i marljiv. Poticaji za ovu razgibanu djelatnost doduše nisu uvijek najidealniji, ali usprkos tome obistinjuje se danas više no ikada Božja poruka prvih stranica sv. Pisma: »Bog ih je blagoslovio (prve ljude) i rekao im: Rađajte se i množite se! Napunite zemlju i podvrgnite je sebi! Vladajte nad ribama morskim, nad pticama nebeskim i nad svakim živim bićem, što se miče na zemlji!« Ovo je stvarno jedna od svrha čovječjeg boravka na zemlji, kao što opet kaže sv. Pismo: »Uze, dakle, Gospod čovjeka i stavi ga u vrt zemaljski, da ga obrađuje i goji«. Tko ne uviđa silnog poleta, kojim čovjek izvršuje ovu Božju naredbu, ali i silnih uspjeha?

Učenjaci su oteli zemlji već bezbroj tajna, na mnogostruke načine podvrgli su sebi mrtvu i oživljenu materiju, čežnja za podvrgnućem svijeta ne popušta. Dakako, i priroda se ovoj prevlasti odupire na različite načine, kao da hoće čovjeku dati lekciju o poniznosti, a ipak se čovjek čvrsto uzda, da će još napredovati i konačno pobijediti na cijelom frontu. Nas kršćane ova djelatnost veoma veseli. Naš razum i Božja zapovijed nalažu nam da kod tih otkrića i napredovanja radosno i izdašno pomažemo. Ali se moramo čuvati, da si s naprednim svijetom ne umišljamo, da će nam jednoć i sam Stvoritelj biti suvišan, jer ćemo moći sve sami i da ćemo »biti kao Bog«. Ovakvoj okolnosti nužno slijedi pad sa svim sudbonosnim posljedicama, koje će najviše osjećati oholi čovjek. Neka, dakle, bude pametan, dok je vrijeme, i neka sa starom kineskom mudrošću ponavlja: Ako vidiš rijeku, misli na izvor! Thaler, jedan od najvećih američkih atomista, izrazio je istu misao riječima: »Jedina zadaća znanosti jest otkrivati tajni, koje je od početka stavio u prirodu njezin Stvoritelj i koristiti se njima na dobro čovječanstva. Zato prema mom najdubljem uvjerenju nikada ne može doći do sukoba između vjere i znanosti.«

Na žalost, nisu baš svi kršćani oduševljeni za izvršivanje Božjeg naređenja u raju. Neki misle, da je poslije grijeha ova zapovjed izgubila na svom značenju i potrebi, tobože da razvoj znanosti i opći napredak služi kao oruđe grijeha i posredno sotoni, jer u ljudima raspiruje sotonsku oholost, koja hoće zbaciti Boga i sama zasjesti na njegovo prijestolje. Povijest znanstvenih otkrića ovu žalosnu činjenicu na žalost previše često potvrđuje. Stoga takvi vjernici misle, da bi bilo bolje povući se od napretka u svijetu i pobjeći u samoću sabranog očekivanja posljednjih stvari i ometanjem napretka štaviše pospješiti dan drugog dolaska Kristova, budući da je i sv. Pavao zapovijedio, da se ne smijemo izjednačiti sa svijetom, nego bježati pred njim. Ali ovo eshatologističko gledanje na svijet nije u skladu ni s razumom ni s Objavom.

Naš razum mora se naime ravnati po starom načelu: »Abusus non tollit usum«, stoga zloporaba napretka i znanosti ne moraju zavesti čovjeka, da ih uopće odbaci. Takvo stanovište bilo bi u potpunoj suprotnosti s riječima sv. Pisma, koje slijede neposredno iza zapovijedi da treba neumorno djelovati na zemlji. Piše naime: »Kad vidje Bog sve, što je učinio, nađe to za veoma dobro«. U suprotnosti je takvo stanovište i s Kristom, koji nije htio biti Spasitelj jedino u eshatološkom smislu, Spasitelj u životu s one strane groba, nego Spasitelj svijeta u potpunom smislu riječi. Prema naredbi nebeskog Oca On svijet nije mrzio i odbacio, samo se bojao njegovih napasti i zato se kod posljednje večere za svoje učenike ovako molio Ocu: »Ne molim Te da ih uzmeš sa svijeta, nego da ih očuvaš od zla«. Najveću potvrdu o tome dobio je svijet u utjelovljenju druge Božanske osobe.

Upravo to vrijedno je posebnog hvalospjeva, da većina kršćana pravilno shvaća misao sv. Pavla, te si moramo biti svjesni premnogih opasnosti u svijetu, koji je uronjen u zlo, ali to ni najmanje ne umanjuje vrijednost njegovih riječi: »Sve je vaše, a vi ste Kristovi«. Ne samo katolička teologija, koja umeće nova poglavlja u svoje knjige, na pr. teologiju o ovozemaljskim vrijednostima, teologiju rada, teologiju odmora i t. d., nego i sam život vjernika svaki dan u sve većoj mjeri potvrđuje, da žele sudjelovati u

naredbi, neka čovjek posjeduje zemlju i vlada nad njom. Dokaz za to nije samo u činjenici, da je ogromna većina velikih učenjaka u prošlom i sadašnjem vremenu bila duboke vjere, nego i pozitivne odredbe, koje su svojim vjernicima dali pape 20. stoljeća, osobito Pio XII., neka se pozitivno drže prema svim područjma čovječje kulture i Ivan XXIII. s cijelom svojom naukom osobito s okružnicama »Mater et magistra« i »Pacem in terris«.

U kojoj je mjeri danas vjera samo tradicija, životarenje, život?

Pitanje je vrlo važno, budući da vjera ne smije biti samo tradicija ili malovrijedno životarenje, nego mora biti puna života. Upravo toga je u našoj vjeri premalo, zato nije toliko privlačiva i spasonosna, kao što bi morala da bude.

Govorimo li o tradiciji, moramo biti oprezni, što pod ovom riječju razumijemo. Tradicija prema nauci Crkve nešto je vrlo dragocjeno, budući da se po vrijednosti poistovjećuje sa samim sv. Pismom. Ona čuva sve ono, što su apostoli učili, ali nisu napisali. Ova se predaja nastavlja po učiteljstvu Crkve, preko papa i biskupa, bilo na crkvenim saborima svečano, ili u običnim i redovitim oblicima crkvenog naučavanja.

Tradicija je u našoj vjeri također sve ono, što smo dobro primili od prve Crkve, što se je i kasnije kroz stoljeća sakupljalo i prelazilo od pokoljenja na pokoljenje, premda nije uključeno u definicije i riznicu naše vjere. Svemu tomu mora vjernik ostati vjeran. Vjeru prvoj tradiciji duguje, kao pisanoj Objavi, drugoj obzirom na crkvene propise. Nikakvo zlo nije, ako nam netko predbaci, da smo konzervativni, da više gledamo unatrag nego naprijed. Vjernost objavljenoj istini nije konzervativnost u slabom značenju riječi, ta to je vjernost istini kao takvoj. Također vjernost predaji u Crkvi nije nešto slabo i ponizujuće, nego nešto zaista zdravo. I u vjeri vrijedi načelo, da se mora njezina budućnost temeljiti na zdravim temeljima prošlosti, dakle u okviru ovakve tradicije naš je pogled više uperen naprijed nego natrag.

Ipak ovu dvostruku tradiciju treba razlikovati od nekojih ostalih vjerskih predaja, koje nikako ne možemo odobravati. To su ostaci vjernosti u obitelji ili kod pojedinaca, koji svetkuju određene svetkovine, a da i ne znaju, zašto i otkuda to dolazi. Takovu čovjeku kažemo, da je vjeran iz tradicije, budući da su i njegovi roditelji činili tako ili je takav običaj u njegovu mjestu i sl. U tom slučaju bila bi vjera nekakav fosil, koji je usred punog života gotovo neupotrebljiv. Takva tradicija praktičnom vjerskom životu pravi više štete nego koristi, i njezino je mjesto zaista u muzeju.

Ako bi gdje postojala vjernost samo takvoj vrsti tradicije, onda je to nezdrava pojava, koju treba oživjeti i dati joj misaono značenje, da vjera bude opet živa i životvorna, odnosno odstraniti je, ili možda s poštovanjem čuvati, kao što čuvamo folklorne tradicije. Ni u kojem slučaju naša vjera ne smije si prisvajati imena da živi, ako je u stvari nešto mrtvo.

Bilo bi ipak premalo kad bismo ovakovu tradiciju tek napola oživjeli i samo napola živjeli u njoj. U tom primjeru radilo bi se samo o vjerskom životarenju, što je opet loše. Nažalost ovakvih polovinskih oblika vjerovanja i vjerskog života ima previše među nama. Odviše je vjernika koji vrlo rijetko pohađaju sv. misu, na pr. za Uskrs i za Božić, možda tu i tamo tek iz običaja primi ovaj ili onaj sakramenat, a inače se od njegova kršćanskog života može malo šta vidjeti. Prigodom blagdana pokazuju, barem kod kuće, ponešto vjere, ali njoj nema traga, kad je u kancelariji ili tvornici, u društvu ili sam za se. Njihova je vjera plašljiva i bez života, pravo vjersko životarenje. Nema sumnje, da se kraj takova slabašnog plamička nitko ne ogrije i ne rasvijetli, jer pun život izlazi samo iz puna života.

Upravo ovakav pun život htio nam je donijeti Gospodin i njime raspaliti živu vatru, kao što sam kaže: »Došao sam, da imaju život i da ga imaju u izobilju«. Tek onda, kad je vjera živa, osjećamo, kako je jaka i primamljiva. Njezinu jakost čovjek najviše osjeća prigodom teških kušnja života, kad otkažu svi oslonci i utjehe. Jao onome, koji tada nema žive vjere! Na njemu se prečesto obistinjuju riječi narodne poslovice: »Najveća kazna za život bez Boga jest patnja bez utjehe!« Takva vjera je ujedno i »svjetlo

koje svijetli u tami«. Koliko ima tame na svijetu! Tko neka pokaže gdje je svjetlost i spas? Vjera. Ohladi li među ljudima ljubav i prožme ih bolna hladnoća, opet je vjera ono što će sve ogrijati svojom toplinom.

Vjera će sve ovo moći tek onda, bude li u istinu puna života, a ne samo životarenje ili besmislena tradicija. Životarenje i puka tradicija nemaju snage, ni svjetla, ni ljubavi. Samo vjera, koja je živa, koja nije tek prijanjanje uz Objavu, nego i život po njoj, budući da je vjera bez djela mrtva, samo takva vjera pobjeđuje sve teškoće života. Jedino vjera, koja nije tek odani pristanak na zapovijedi Božje, nego po njima dosljedno živi, donijet će u naš život pobjedu nad grijehom i zabludama. Tek vjera, koja se ne ispoljava u rijetkim običajnim pohađanjima crkve i domaćim vjerskim obredima, koje tobože treba sačuvati, nego tek onaj, koji doista živi iz misne žrtve i obilnog korišćenja sakramentalnog života, bit će kadar svladati naturalizam i materijalizam, kao što kaže apostol: »Ovo je pobjeda, koja pobjeđuje svijet: naša vjera.« Samo takvu vjeru hoće Bog, samo je ona privlačiva, samo ona spašava čovjeka u ovom i drugom životu.

Da li današnjem kršćanstvu više nedostaje razborite i taktične akcije ili duboke i solidne duhovnosti?

Odgovor na ovo pitanje ne bi smio biti ni dug ni težak. Kršćanskim ljudima uvijek i posvuda nedostaje duboke i solidne duhovnosti. Za naše vrijeme i za koju god djelatnost kršćana treba ponoviti riječi Gospodnje: »Vozi na dubinu!« Temelj je praktičnog kršćanskog života u dubinama razmatranja kršćanskih misterija, u dubokoj tišini njihova proživljavanja u sakramentalnom životu Crkve, općenito u dubokom duhovnom odgoju svećenstva i vjernika. To je ona »duša svega apostolata«, o kojoj tako lijepo piše Chautard. Premalo smo uvjereni o pravoj potrebi duboke i solidne duhovnosti, premalo se za nju trsimo.

Kako bi na pr. bio divan život svećenika, koji su predstavnici kršćanstva, kad bi u nas bilo dovoljno solidnih dubina. S pravom bi nosili svoje ime »svećenici - sveti«, i

baš ovo ljudi od nas najprije očekuju. Istom kad se budući svećenik u godinama priprave i kasnijim usavršavanjem napuni pravim kršćanskim dubinama, može voditi na duboko i druge, djecu i odrasle, u crkvi i gdjegod se s njima susretao. Takve dubine katkada opravdano istovjetujemo s nadnaravnim djelovanjem. Može li si svećenik zaželjeti veće pohvale, od one što je izražena u riječima: Ovaj je zaista vrhunaravan. Budući da misli na temelju vjere, radi dosljedno po vjeri, on je zaista pravednik, koji živi iz vjere. Bile na svijetu prilike takve ili onakve, doista duboko duhovni zastupnici kršćanstva i Crkve već samom svojom prisutnošću neprekidno bi svjedočili za njezinu istinitost.

Kad bi uz to duhovne dubine sjajile i iz kršćana-laika, kojima se u crkvi obećaje slavna budućnost, onda bismo istom mogli kazati, da je kršćanstvo ljude doista preobrazilo i visoko ih podiglo iznad poplave savremenog materijalizma. Istom ovakve dubine moći će ga svladati. Stoga i svećenicima i laicima upravljena je velika poruka sv. Pavla: »Vaš život neka bude s Kristom sakriven u Bogu!« Ovom porukom upozoreni smo na ono, što je savremenim kršćanima najporebnije. Bog, apsolutni duh, mora postati životom našega života, u njegovu duhu moramo hodati, budući da samo oni, »koje vodi duh Božji, sinovi su Božji«. Produbimo i produhovimo dakle sav svoj život, također i molitvu i žrtvu, jer »Bog je duh, i koji mu se klanjaju u duhu i istini treba da mu se klanjaju«.

Koliko toga ima čak u našoj pobožnosti previše tek vanjskog i površnog! Ovo je do neke granice i razumljivo, budući da smo tako stvoreni da preko sjetilnih pojava prodiremo u duhovne dubine. Onaj koji sa svim shvaćanjem i svom snagom ne nastoji izgraditi svoju duhovnost, ostat će nužno površan, vanjski i previše samo naravan. Kršćanski život ostat će u njemu prazan, bez onih njemu vlastitih dubina, i imat ćemo posla sa sudbonosnom pojavom naturaliziranog kršćanstva. U čemu će dakle, biti još razlika između kršćanstva i ostalih vjera i vjerskih nazora?

Toliko puta naglašavana želja za razboritim akcijama i taktičkim nastupima kršćana gotovo je do neke mjere potrebna, i ovakvi su nastupi potrebni. Čovjek se sastoji iz duše i tijela, sav njegov rad također kršćanski, mora

nositi taj dvostruki pečat. Treba se ipak bojati, da ova naša želja ne bude više odraz našeg mlakog kršćanstva i jedna između tolikih napasti, kojima je kršćanin u svijetu izložen. Moramo si biti svijesni, da će prava i potrebna akcija nadmoći sama po sebi, bude li doista zdrave i duboke duhovnosti. Zar ne bismo mogli u tom smislu tumačiti riječi sv. Augustina: »Ama, et fac quod vis!«

Što mislite o prijateljstvu uopće? Može li se u čovjeku doživljavati Bog?

Kad sam pročitao pitanje, najprije mi se činilo, da ova dva pitanja ne idu zajedno. Ipak, priznati treba, da je najidealnije prijateljstvo između dvaju ljudskih bića tada, kad jedno drugome pomažu na putu prema Bogu, kad si pomažu doživljavati Boga. To se može postići tamo, gdje se dvojica ljube zbog odlika ili savršenstva, koje posjeduju. Tko ljubi savršenstvo, ljubi Boga, koji je apsolutno savršenstvo. Pravo prijateljstvo dakle vodi k doživljavanju Boga. Kad je prijateljstvo uistinu pravo? Nije svako prijateljstvo tako idealno. Moguće je da se dvoje uzljubi zbog subjektivnih, posve čuvstvenih raspoloženja. Čuvstvo je slijepo i lako se izrodi. Ponekad se ljudi sprijatelje u zle svrhe, do kojih vode grešni putevi. Takvo je prijateljstvo oskvrnjivanje jedne od najuzvišenijih vrednota u ljudskom životu.

Najljepše je ono prijateljstvo, koje je sklopljeno zbog objektivnih vrednota; bilo da netko te vrednote sam ne posjeduje, pa sebi kao dopunu izabire za prijatelja čovjeka, koji takve vrednote ima; ili ih pak već sam posjeduje, ali im se divi također kod prijatelja, od kojega se više ne će rastavljati. Takva veza dvaju ljudskih bića jest nešto najljepše: zajednički se zauzimaju za iste ciljeve i zajednički hodaju istim putevima. Stotinu je puta blagoslovljena takva prijateljska povezanost, ako joj je svrha slava Božja i dobro čovječanstva. Kako je lijepo prijateljstvo dvaju svećenika, dvaju liječnika, ili dvojice koji se hoće žrtvovati za druge više ideale u ljudskom društvu. Takva povezanost ne rađa samo uvijek nove i ljepše osnove, nego znači i zajedničku snagu za njihovo izvođenje. Tko bi mogao uzeti za zlo, što je prijateljima i srce zajedničko — »cor unum

et anima una« –, kad su presretni kod svojih susreta i u zajedničkim poslovima. Ali jao, ako se takva sveta povezanost oskvrni ili raskine nevjerom ili izdajom u nesreći. Toga srce nikad ne će moći posve preboljeti.

Kad se sklopi prijateljstvo ne samo zbog subjektivnog slaganja već i poradi objektivnih vrednota, kad se dvojica nesebično povežu za objektivno uzvišeni cilj, u želji da traže samo dobro svog bližnjega, tad Bog nije daleko od njih. Sjedinile su ih objektivne savršenosti, objektivni cilјevi dali su im zalet u visine, traže objektivnu istinu, dobrotu i ljepotu u svemu što rade, i zato upravo time traže Boga još prije nego su možda spomenuli njegovo ime. Kad nastoje ostvarivati istinu, dobrotu i ljepotu, koja je u mrvicama razasuta po stvarima, uistinu već traže, ljube i doživljuju apsolutnu Istinu, Dobrotu i Ljepotu-Boga. Ako pak Bog postane svijesno život njihova života, izraziti sadržaj njihova životnog poleta u prijateljskom zagrljaju, tada sigurno više nego jedamput doživljavaju ono, što je neki hodočasnik doživio u Arsu u Francuskoj kod susreta sa svetim župnikom Vianney-om. Pitali su ga, s kakvim se dojmovima i doživljajima vraća sa svog puta. Sav sretan odgovarao je: »Vidio sam Boga u čovjeku!« Dobar svetački čovjek pomogao je drugom čovjeku doživjeti Boga. Ako je to moguće u slučaju, gdje nije bilo pravog prijateljstva, moglo bi biti bar nešto slično među pravim prijateljima, i posebno među njima. Stoga je istinita riječ sv. Pisma: »Tko nađe prijatelja, našao je blago.«

Kako tumačite svećeničke apostazije? Postoje li za to zajednički razlozi?

Nema sumnje, da je svećeničko zvanje i njegova zadaća najuzvišenije na zemlji. A katolički svećenik ima napose uzvišenu misiju – ta on je sudionik Kristova svećeništva, on je svećenik jedino prave vjere i djelitelj jedino prave milosti. Stoga mu s pravom vjerni narod iskazuje poštovanje i ljubav. Njega obasjava Božje svjetlo i jača Božja snaga. Kao takav on je današnjem čovjeku neophodno potreban vođa na putu života sa zemlje u nebo.

Stoga otpad katoličkog svećenika tako duboko potresa vjernike. Corruptio optimi pessima! Pisac Zermatten u

romanu »U planinama zvijezde više ne svijetle«, opisuje svećenika, kojemu je povjerena služba duhovnog pastira visoko u brdima. Nije mu to bilo drago, jer je uvijek želio samo lijepe gradove u dolini, gdje bi gradio crkve i prosvjetne domove. Stoga nije htio uzljubiti svoje stado, nije htio raditi za svoje vjernike. Provalija između pastira i stada bivala je sve dublja. Jedne je noći na svoju ruku napustio župu u planinama i preselio se u dolinu. Takvo odstupanje od svoje dužnosti i pravilnog shvaćanja svećeničkog zvanja strašno je uznemirilo inače dobre vjernike. – Ne ćemo više nikakova svećenika, sami ćemo obavljati molitve, sami ćemo misiti – tako su govorili i tako učinili. Koliko snažnije potrese vjernike potpuni otpad, apostazija, i kako strašne posljedice rađa u srcima vjernika.

Sve bi to morao imati pred očima svećenik, kojeg mami požuda očiju, požuda tijela i oholost života na otpad. Sigurno je, da su uzroci otpada vrlo različiti. Istina je također, da svaki takav svećenik više računa na sebe samog nego na Boga; zanemaruje milost, napose posebnu molitvu, s kojom bi je mogao izmolti u dovoljnoj mjeri. Premda je taj uzrok zajednički svim otpadima, ipak napasti, koje neposredno prouzrokuju otpad, imaju stotinu različitih lica. Sigurno je i to, da prije vanjske katastrofe nastupaju postepeni nutarnji otpadi od pravilnog shvaćanja zvanja i vjernog izvršivanja svećeničkih dužnosti. Takav se svećenik prestaje moliti i svladavati, dobro se osjeća u mlakosti, zanemaruje red svećeničkog života, traži poslove, koji mu donose priznanja, previše se obazire na svijet, lakomislen je u odnosu prema ženskim osobama i sl. Predaje se sve više životnom materijalizmu.

Ipak neka nitko od ljudi ne sudi i ne osuđuje takva svećenika, jer u takvim slučajevima sigurno vrijedi pouka Gospodinova: »Nemojte suditi, da ne budete osuđeni! Osuda je moja!« Počeci apostazije sežu možda u davninu pređa i širinu stotine utjecaja. Kako čovjek može sve to znati? Zato u ispovijedi života »Pastiri u magli« – Boyd Barret otvoreno kaže, da su mu za povratak u svećenički život najviše pomogli oni, koji nisu ničim pokazali, da znaju za njegov otpad i da ga osuđuju. Takvi se naime ljudi – obzirni i puni ljubavi – uzdržavaju se od svakog suda, jer

se boje, da ne bi njihov sud bio nepravedan; radije u tihoj molitvi i žrtvi za otpale svećenike, predaju čitavu stvar u ruke nebeskog Oca, koji jedini najbolje znade, kako treba čekati na izgubljenog sina.

Što biste poručili svojoj braći svećenicima?

Nipošto im ne želim izraziti saučešće, što moraju živjeti u tako zapletenim i više puta upravo tvrdim vremenima. Nasuprot čestitam im, što žive upravo danas, kad mogu toliko raditi i trpjeti za Kraljevstvo Božje.

Nije li posebna čast da živimo na velikoj prekretnici, kad se prigodom drugog vatikanskog sabora u duhu pape Ivana XXIII. Crkva širom otvara svijetu, koji je tako teško očekuje i toliko treba. Ljudi su očajni zbog preživjelih strahota dvaju svjetskih ratova i opasnosti od trećeg. U ovakvo doba stati pred narod, donositi mu svjetlo Kristove istine i toplinu kršćanske ljubavi naročito je lijepa dužnost. Bog nas je izabrao baš za ovo vrijeme, da prinesemo svoj plod u strpljivosti i gorljivom nastojanju za njegovu slavu i spas duša, koje zaboravljaju da su besmrtne. Nemojmo se predati pesimizmu, da se tobože ne da ništa učiniti! Iskustvo cijele Crkve, a i naše vlastito, osvjedočit će nas, da se može još puno toga spasiti. Ravnajmo se, dakle, prema naredbi apostola: »Učini djelo evanđelista, službu svoju izvrši potpuno!« Budimo optimisti, budući da smo poslani za Krista, jer nas na to tjera njegova ljubav.

Da budemo kadri izvršiti ovu veliku zadaću, slušajmo i izvršimo naputak jednog od najvećih i najobljubljenijih knezova crkve, pariškog kardinala Verdiera. Mladim svećenicima, koji su studirali u Parizu, govorio je jednoć o temeljnim vlastitostima suvremenog svećenika. Njega mora odlikovati čvrsta filozofska i teološka naobrazba (»doctrine sure«), duboka i vrhunaravna pobožnost (»piété profonde«) i širokogrudnost u naporima i vladanju — (»esprit ouvert«).

Danas nam treba svećenika, kojih je naobrazba tolika, da mogu odgovoriti na sva pitanja, koja donosi vrijeme. Ne radi se samo o dobrom znanju starih teoloških formulacija, nego o produbljenom znanju filozofije i telogije, u kojima se odrazuje neprestani napredak svijeta na svim područjima.

Crkveni sabor, koji se otvoreno i junački susreće sa svim problemima života, mora nam biti uzorom i putokazom, u čemu nam treba svoje znanje dopuniti i produbiti.

Duboka pobožnost mora resiti svakog svećenika, koji hoće da bude svjetlo tmina naših dana. Što bi nam koristilo, kad bismo htjeli predobiti svijet, a na duši svojoj štetu trpjeli? I ako sol obljutavi, čemu je korisna? Istom naša osobna povezanost s Bogom moći će i druge povezati s njime, koji je početak i svršetak svega. Moramo biti sjedinjeni s Bogom ne samo u svećeničko praskozorje nego i preko dana, u vrevi života. Maritain kaže na jednom mjestu, da je tip suvremenog sveca onaj, koji se posveti usred svijeta i pomoću njega. Za svetošću moramo svi čeznuti. To je ujedno i uvjet uspješnog apostolata. Na pastoralnom kongresu u Besançonu ustanovili su, da ne bi bilo teško obratiti svijet, kad bismo imali samo nekolika svetih Franja Asiških...

Ponovo treba upozoriti na primjer pokojnog poglavara sv. Crkve Ivana XXIII. Širina njegova pogleda na svijet i širina njegova srca, kojim je kao dobar pastir primao u svoj zagrljaj sav svijet, istok i zapad, urodila je u njegovu kratkom pontifikatu pravim čudesima na oslobođenju sputanosti duhova i pridobila Crkvi bezbroj prijatelja. Upravo je toga nama svećenicima možda najviše nedostajalo. Papin optimizam i srčanost obavezuje također i nas, da se oslobodimo uskogrudnosti svake vrste, osobito ubitačnog pesimizma.

Dakako, bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu! Istom, kad se u svećeniku ujedini temeljito znanje, duboka religioznost i otvoreno shvaćanje suvremenog života, bit će njegov lik takav, kakva ljudi trebaju i vole.

Upravo ovo je najvažnije. Ljudi nas moraju voljeti, ta o apostolima je rečeno, da su bili obljubljeni. U svojoj nježnosti moramo biti oprezni na sve, što bi moglo umanjiti ili čak potpuno uništiti simpatije prema katoličkom svećeniku. Naročito izbjegavajmo sve, što bi našu vjeru učinilo nesimpatičnom ili naprosto odbojnom. Preko nas ljudi kršćanstvo i Crkvu ili primaju, ili otklanjaju. Budimo sva-

kom ono što od nas s pravom očekuje i želi. Još uvijek naime vrijedi pučka poslovica: »Po svećeniku se vjera diže, ili pada«. Budemo li to stalno imali pred očima, nećemo ni u kancelariji, ni kod vjeronauka i obreda, ni u privatnom životu, ili bilo gdje, učiniti nešto, što bi po našoj krivnji moglo smanjiti vrijednost vjere. Dakako, vrijedi i ovdje kao i u svemu ostalom riječ Isusova: »Bez mene ne možete ništa učiniti!«

Prof Dr Vilko Fajdiga

»MOŽEMO OPREMLJENI NAJFINIJIM APARATIMA ODLETJETI NE SAMO NA MJESEC ILI MARS, MOŽEMO DOPRIJETI DO NAJUDALJENIJIH ZVIJEZDA, ISTRAŽITI ZADNJE DUBINE SVEMIRA ILI NAJZABITNIJE KUTIĆE I NAJMANJE ČESTICE SUBATOMSKOG SVIJETA, U PRAVOJ SE ŽIVOTNOJ MUDROSTI TAKO NI KORAK NISMO POMAKNULI NAPRIJED.«

Dr. o. IVAN KOZELJ

BIOGRAFIJA

Rodio se godine 1896. u Sloveniji (Gorenjska). Gimnaziju je svršio kod isusovaca u Travniku. Iza četvrtog razreda stupio je u isusovački novicijat u Zagrebu. Redovite filozofske i teološke nauke je polazio na učilištima reda u Innsbrucku, Sarajevu, Louvainu i Pullachu (kraj Münchena). Njegov svećenički život i rad odvijao se u Zagrebu: pri uredništvu »Života«, kao duhovnik i upravitelj Mar. kongregacije akademske mladeži, konferencijer i propovjednik u Bazilici Presv. Srca, višegodišnji učitelj podmlatka reda, a od g. 1952. predaje skolastičku filozofiju na rmkt. bogoslovskom fakultetu u Zagrebu.

JESAM LI vas pravo shvatio? Za vaše kolektivno djelo o svećeniku i svećeništvu htjeli biste i od mene mali prinos. Ne tražite od mene nekakav hladan, čisto objektivan, znanstven prinos o nekoj posve određenoj temi. Želite nešto, što bi imalo individualnu, ličnu notu; nešto, što je izražaj osobnog svećeničkog iskustva; neko pomalo autobiografsko svjedočanstvo. Uvjereni ste, da se u svakom individualnom iskustvu krije i neka općenita vrijednost, koja može poslužiti za vašu bogoslovsku orijentaciju i za kasniji vaš svećenički život i rad.

Mladenački ste smioni i vrlo daleko idete u svojim željama. Sami ćete bez muke dokučiti razloge, zašto vam ne mogu u potpunosti udovoljiti. A ne mogu vas naprosto ni odbiti. S toliko poštovanja i povjernja, s toliko dobre volje i idealizma dolazite.

Poznato vam je možda francusko djelce: Qu'attendez-vous du Prêtre? (Paris - Plon - 1949.) Ima tu dubljih i kraćih, vrednijih i manje vrijednih prinosa. Među anketiranima bio je i Claudel. Odgovorio je s nekoliko riječi. Na pitanje, što je za vas svećenik: Svećenik je za mene predstavnik Isusa Krista na zemlji. — Što od njega očekujete: Sakramentalni život! — Bio sam i ja u napasti, da se s par lijepih riječi izvučem iz neprilike, u koju ste me svojom molbom doveli. Pa ipak ne mogu. Prvo: nisam Claudel; a drugo: odveć ste mi blizu i odveć osjećam s vama.

Mladi ste. Život je gotovo još u cjelini, netaknut, nenačet pred vama i zove vas. Stojite pred njim puni zdravlja, puni tjelesne i duševne snage; puni poleta, puni volje da nešto ostvarite, postignete, i svom životu dadnete puni smisao. Niste slijepi, u koji historijski sat i u kakvim prilikama živite. Iz vaših pitanja proizlazi, da vas veoma zanimaju perspektive budućnosti. Ako se radi o većem vre-

menskom razdoblju, tko vam te perspektive s bilo kakvom sigurnošću može razotkriti? Budućnost čovječanstva nije determinirana nikakvim nužnim, ni fizičkim ni psihološkim zakonima. Njegova povijest bitno ovisi o dva ljudskom oku posve nepristupačna faktora, obadva puna nepredvidivosti i iznenađenja: suvereno slobodno djelovanje milosti u našoj stvarnoj povijesti i čovjekov slobodni odziv; njegovo slobodno aktivno sudjelovanje u ostvarivanju milosnih planova Božjih. Unatoč tomu — izmaknemo li dakako trajnoj i posve realnoj prijetnji atomskog uništenja — perspektive za svećenički život u bližoj budućnosti, koja je vaša, prilično su jasne. S puno vjerojatnosti znate, što možete očekivati, čemu se kao svećenik u bližoj budućnosti nadati. U takvo vrijeme, u takvim prilikama i s takvim perspektivama u budućnost, vi ste se odlučili, da u život stupite i u njegov razvoj posegnete kao Kristovi svećenici.

Neshvatljivo bi mi bilo i teško bih mogao vjerovati, da se itko od vas na to odlučio iz nekih sebičnih, vremenitih interesa. Ne vjerujem, da bilo tko od vas to čini pod pritiskom socijalnog miljea, pa bio to i onaj najjači: obitelj. Uvjeren sam, da je ta odluka autohtona i samostalna; da je nikla i procvala na prirodno zdravoj, svježoj i bujnoj stabljici vaše čiste i nepokvarene mladosti; da je ona plod vašeg mladenačkog poleta; viteškog zanosa i odvažnosti; one plemenitosti i velikodušnosti koja oživljava i pokreće srce mladosti. Krist vas je osvojio i oduševio. Ideja Njegova kraljevstva vas je zahvatila i očarala.

Pa ipak! Kad vas iz neke neposredne ljudske blizine, u bratskoj povezanosti i nutarnjoj srodnosti naših svećeničkih duša, u duhu motrim, kako se s obale, gdje kao bogoslovi još stojite, spremate na skok u uzburkane i divlje valove da spasavate ono, što prividno zauvijek iščezava i tone; kako se iz relativnog zatišja bogoslovije spremate da jurnete u strahovito rvanje i krvavo kreševo za stvar, koja je na ljudsku i onako osuđena na propast — gotovo sam u napasti, da vas čvrsto uhvatim i zaustavim; da vam doviknem riječi Pontifikala subdjakonima: Hactenus... liberi estis, licetque vobis pro arbitrio ad saecularia vota transire! Ne budite ludi! Ne upuštajte se u tu pustolovinu! Ne postajte svećenici!

Znam, naravni čovjek u meni tako osjeća i govori. Onaj, koji sve gleda i promatra samo površnim i kratkovidnim ljudskim okom; sve mjeri i važe varavim ljudskim mjerilom: i vas i vašu dobru volju; vaše sile i sposobnosti; vaše dobre i loše crte; veličinu i težinu zadatka, koji je pred vama; jakost neprijateljskih sila, sve nutarnje i vanjske poteškoće. A pri tom zaboravlja na prvo i najglavnije: da je Kristovo oko, koje u svakoj historijskoj epohi i u svakoj generaciji traži junake i apostole, u mnoštvu razabralo vas; da se Njegov bogo-čovječji pogled zaustavio na vama; da je baš na vas položio svoju veliko-svećeničku ruku; i da je u najdubljim dubinama vašega bića odjeknuo Njegov glas: Dođi, slijedi mene! Budi mojim svećenikom! U tom pogledu, u tom dodiru Njegove ruke, u tom neodoljivom Njegovu glasu, krije se tajna i milost zvanja. Tajna i milost zvanja, kojom je od početka, od utrobe majčine, do kraja obuhvaćen, i u svakom svom trenutku nošen svećenički život. U njoj se krije božanska, stvaralačka moć, koja sve preporađa i preobražava. Ne mimoilazi i ne uništava naravi. Prihvaća je i poštuje. Ali ulijeva u nju onaj božanski elemenat, po kojem slabić postaje jak, kolebljivac neočekivano čvrst. Po tom božanskom elementu nestalni i prevrtljivac ustraje i izdrži do konca; i onaj, koji bi po zakonima ljudske mudrosti morao već davno podleći, konačno nadvladava i pobjeđuje. Po toj sam milosti zvanja ono, što jesam; u njoj i po njoj i danas stojim; u njoj je obećanje i jamstvo konačne pobjede.

Ne, vaša odluka postati svećenikom nije i ne smije biti a u t o h t o n a. Ona ne izvire i ne smije izvirati iz vas samih, nego iz Onoga, koji je po riječima Augustinovim: interior intimo meo! Iz Onoga, kojemu ćete u svim borbama svećeničkog života s Psalmistom vapiti: Ljubim te, Gospode, jakosti moja! Gospode, stijeno moja, tvrđo moja, spasitelju moj! Bože moj, branište moje, u koje se zaklanjam; štite moj, rože spasenja mojega, grade moj!... Bili su na me pobješnjeli valovi smrti, rijeke zla držale su me u tjeskobi, okovi pakla sapeli me, pale na me zaruke smrti... U nevolji svojoj povikah Gospodu, zavapih Bogu svojemu; On razabra iz šatora svojega glas moj, do ušiju njegovih

dođe vapaj moj... S visine stiže i uhvati me, iz silnih voda izvuče me. Istrgnu me od jakih neprijatelja mojih, mrzitelja mojih što su bili od mene jači.« Ps. 18.

Vjera i povjerenje, duboko i nepokolebljivo pouzdanje u tajnu i milost zvanja, iz toga — zar ne? — niče naša odluka postati svećenikom; na to se oslanjamo; na tom sve gradimo; u tom je jamstvo našeg uspjeha i konačne pobjede. Do dna svijesti prožeti, upravo opojeni duhom zvanja, vi mladi leviti druge polovice XX. stoljeća možete i morate vedro i odvažno zakoračiti u boj, uhvatiti se u koštac s današnjim oblikom zla ponavljajući riječi pastirčeta Davida: »Ti dolaziš na me s mačem, kopljem i štitom, a ja dolazim na te u ime Boga nad vojskama... i dat će te Bog danas u ruke moje.« I. Reg. XVII. 45.

Hoće li tako naš svećenički život biti bez rizika? Hoće li izgubiti karakter neke smione, viteške pustolovine? Hoće li nas mimoići časovi teških kušnja i ozbiljne krize? Momenti gdje će vam se činiti, da lebdite u zrakopraznom prostoru nad mračnim ponorom; trenuci, gdje će vam izgledati na kocki i sama vaša vječna sudbina? Varao bi se tko bi tako mislio. Ni pravog, autentičnog ljudskog života nema bez toga; a kako bi bez toga mogao biti život, koji se odvija na vrtoglavim visinama svećeničkog poziva?

Istaknuti kršćanski egzistencijalistički mislilac P e t a r W u s t poklonio je glasovitom münsterskom kardinalu v o n G a l e n - u svoje djelo: »Ungewissheit und Wagnis« (1946.). Vele, da je kardinal svoje neslaganje s naslovom djela odao riječima: »Moj vjerski život za mene nije nikakva nesigurnost, i moja težnja za svetošću za mene nije nikakav smion pothvat, nego apsolutna sigurnost.« Dva prilično oprečna gledanja na kršćanski život, zar ne? Kojemu biste se vi priklonuli? Gdje vam se čini da vjernije i adekvatnije dolazi do izražaja zamršena stvarnost našeg ljudskog života? Reći ćete, da vam se teško opredijeliti. Sam naslov knjige: »Neizvjesnost i odvažnost«, pogotovo ako vam nije poznata današnja filozofska problematika, odveć je neodređen; premalo vam kaže. Kardinalove riječi po sebi su jasnije i određenije, ali i one se — kao svaka ljudska riječ — različito mogu tumačiti. Nemojte se iznenaditi i

sablazniti: po onoj neposrednoj i općenitoj rezonanciji, koju u vezi s današnjom problematikom, u meni budi jedan i drugi rijek, ja nisam na strani kardinalovoj, ja bih se prije priklonio Petru Wustu. Držim, da bi se i veliki kardinal Newman našao na toj strani. Pokazuju to ove njegove riječi: »Plemenitost i ljepota vjere jest u tom, što imamo srce, koje se kadro na nešto odvažiti.«

Bio bi dakako dug i mučan posao, kada bih vam htio ovo shvaćanje svestrano i temeljito opravdati. Reći ću vam — pod više filozofskim vidikom — neke osobne refleksije, koje bi i vama mogle biti od koristi. — Ne čini li vam se, da je neka neizvjesnost utkana u samu srž ljudskog bića, iz njeg neiskorjeniva. Ono ne počiva čvrsto samo u sebi; osjeća se nesigurno u vlastitoj opstojnosti, nekako sa svih strana ugroženo. Samo nekom odvažnošću i smionošću možemo tu neizvjesnost nadvladati, da ne postane za nas pogubna i smrtonosna. Odakle ta neizvjesnost u nama? Dana je samom našom kontingentnošću i ograničenošću. Zato smo također biće, koje nije na čistu samo sa sobom i ne može sama sebe ni izvesti posve na čistac; u nekoj mjeri samom sebi vječni upitnik. Nismo samo izvana okruženi zagonetnom stvarnošću. U najnutarnijoj jezgri svojoj, u svakom svijesnom činu, prožeti smo i pokretani, upravo magnetizirani m i s t e r i j e m b i t k a, onoga što jest. Još i danas ostaje istina, što je tako duboko i genijalno u svoje vrijeme konstatirao A r i s t o t e l: »Et olim et nunc et semper quaerendum et investigandum est, quid sit ens.« Moderni filozof Jaspers tvrdi isto: Što znači biti, to je vječno pitanje filozofije.

Koliko je upravo zato i zagonetna svaka i najjednostavnija moja tvrdnja; svaki naš j e s t, što ga izgovaramo. Reći ćete: pa šta ima zagonetno u tom, kad kažem: t o j e s t. Ta to je jednostavna konstatacija određene činjenice. A je li baš tako? Činjenicu konstatiraju, ako hoćete, registriraju sjetila. A kada reknem: to jest, ja činjenicu nekako istrgnem iz čisto osjetnoga, pojavnoga, fenomenalnoga svijeta i prenosim je u neko drugo carstvo, u carstvo bitka, o kojem sjetila ništa ne znaju. Osjetan fenomen je nešto leptirasto, nestalno; nešto posve anonimno, neprozirno i mračno, bez određenog značenja i smisla. Moja afirmacija

to nestalno i jeguljasto pribije i pričvrsti uz nešto čvrsto, stalno i apsolutno: to tako jest; i što jest, ne može u isto vrijeme ne biti. Mojom afirmacijom je nestalno i neodređeno osjetno uklopljeno u cjelinu onoga, što j e s t; dobilo je u toj cjelini određeno i čvrsto mjesto, svoj određeni smisao; drugim riječima, ja sam ga shvatio i razumio, a nesamo osjetno i pojedinačno percipirao. U činu moje misli, u mojoj afirmaciji, pojavilo se u svijetu pojedinačnog, kontingentnog, nenužnog, nešto nužno, univerzalno i apsolutno. Ta blijeda iskra moje misli sama po sebi nije takova, odakle i kako to apsolutno i univerzalno u njoj? Odakle mojoj misli ta nevjerojatna, zapanjujuća nosivost i zamašaj — diese ungeheure Tragweite, — rekao bi Nijemac — nosivost, koja nije ni u kakvu razmjeru s mojim individualnim bitkom? Kako ja mojom mišlju od prve otkrivam i izričem (barem implicite!) vječne, univerzalne i apsolutne zakone i pravila svake, bilo realne bilo samo moguće stvarnosti? U prvom potpuno svijesnom činu, u prvom istinskom sudu, u prvoj jednostavnoj afirmaciji, kakve zagonetke, kakvi misteriji! Sva zamršena problematika ljudske spoznaje. Francuz kaže: za čovjeka connaitre-c'est être. Spoznati je za čovjeka biti. Spoznaja — to sam ja u činu, moj aktualni bitak. A eto, već u najelementarnijoj mojoj umskoj spoznaji, čim pravo dođem k sebi, ja se d o ž i v l j a j n o nalazim uhvaćen u mrežu apsolutnog, nužnoga i univerzalnoga, što sam nisam; upravo nekako pipam misterij bitka u samom sebi, kako me sa svih strana obuhvaća i nosi; kako u njem živim, mičem se i jesam.

Prihvatim li tu prvotnu i osnovnu datost mog svijesnog života, najjednostavniju afirmaciju, onakvu, kakva mi se ona prvotno i spontano javlja i nameće, nepatvorenu, neokrnjenu, neiskrivljenu; ne pokušavam li je refleksno, svijesno i nasilno okljaštriti, iskriviti i iznakaziti, oduzimajući joj njezinu objektivnu i realističku intencionalnost i značenje; njezin metafizički domet, njezinu zagonetnu apsolutnost i univerzalnost, moram priznati, da me je b i t a k pretekao; da sam po svojoj misaonoj naravi preodređen za zaruke s bitkom, sav upravljen na bitak kao potencija na akt. I doista u svakoj afirmaciji ja se s bitkom nekako vjenčavam, životno s njim povezujem. Svaka istinska spo-

znaja ukazuje mi se kao neka intussuscepcija bitka. Bitak po njoj u mene ulazi, obogaćuje me i jača; i ja mu se svakim svojim aktivnim pristankom u sve većoj mjeri predajem; s njim se nekako poistovjetujem i tako mu sve potpunije pripadam.

Dok ovako umujem, nisam nerealan. Ne bavim se apstrakcijama ili fiktivnim problemima. Ne lebdim u zraku, daleko od stvarnosti. Ne razvijam i ne dokazujem neku hladnu, mrtvu, objektivnu tezu bez veze sa životom. Pokušavam naprosto i sebi i vama vjerno, jasno i razgovijetno izraziti ono, što doživljavam, kada afirmiram.

Svi ne će prihvatiti moga izlaganja. Oni tobože ne nalaze u afirmaciji one apsolutnosti i univerzalnosti, koju ja u njoj otkrivam. Činu spoznaje pridaju drugo značenje, drugi smisao. Istina im nije ono, što je čovjeku posve prirodno i spontano oduvijek bila: adaequatio mentis ad rem, podudaranje, usklađenost misli s onim, što jest. O spoznaji i istini postavljaju niz drugih definicija. Zapliću se u otvoreno proturječje naučavajući r e l a t i v i z a m svake spoznaje. Nakon XX vjekova filozofiranja na Pilatovo skeptičko pitanje: quid est veritas? moderna misao nema odgovora. U njoj se pomalo izgubio osjećaj i smisao za veličinu i svetost Istine. Pokazuje se bolesno osjetljivom i razdražljivom, čim netko za svoju Istinu traži apsolutnost i univerzalnost. U tom gleda nepodnosiv dogmatizam i intolerantnost; umišljeno omalovažavanje drukčijeg mišljenja. Zato s njom zapravo i ne može biti ozbiljnog razgovora i prave komunikacije. Istinski je kontakt s bitkom izgubljen, pa nema, gdje bi nam se misli susrele i što bi nas moglo ujediniti.

Hoćeš, ne ćeš, ta anarhija i na me djeluje. Crv skepticizma uvlači se i u me i podgriza moje duševno zdravlje. U najmanju ruku postao sam osjetljiv za problem. Ne mogu više kao dijete jednostavno i bezazleno afirmirati. Nemam više onog nevinog, nepomućenog povjerenja u svoju misao i njezino značenje, kakvo su mogli imati ljudi pretkritičkog doba. Da i jednostavnu afirmaciju prihvatim u njezinu punom, ne okrnjenom smislu, treba mi neke hrabrosti i odvažnosti. Da se čvrsto, nepokolebljivo i dosljedno stavim na prve najopćenitije logičke principe, koji su uklju-

ćeni u svakom sudu; da se s punim povjerenjem na njih oslonim; pogotovo da se oslonjen na njih otrgnem od obale vidljivoga i opipljivoga i zaplovim u krajeve nevidljivoga, u carstvo metafizike, zato u doba empirizma i pozitivizma; u doba agnosticizma i tehničkog mentaliteta treba neke nutarnje ozbiljnosti i čvrstoće, hrabrosti i odvažnosti. Inače bi i sa mnom moglo svršiti, kao što J. Rostand završava u svom djelu: Ce que je crois (Paris, Grasset): »Kadikada su se neki čudili, kako — priznavajući u mnogom pogledu nedostatnost odgovora, što nam ih znanost daje — nisam popustio napasti i potražio drugdje olakšanje za moj duh. Ali ja volim ovako ostati gladan, nego posizati za surogatima (»Faux-aliments«) metafizičkoga nagađanja.«

Oni prije mene možda tog problema nisu osjećali; na njih nije vrebala ta pogibelj. Ali što ćete? Moja misao nije nikakav bezosjećajni logički stroj; nekakav kibernetik, koji bez obzira na duhovnu klimu, u kojoj se nalazi, matematičkom točnošću i neumoljivošću niže rezultat za rezultatom; tvrdnju za tvrdnjom. I kod mene se obistinjuje: ne spoznaje samo misao; čitav čovjek misli i spoznaje; konkretni i individualni čovjek određene historijske epohe i određene kulturne sredine. I kao takav ne mogu potpuno nadvladati neko nepovjerenje u moju vlastitu misao i njezinu nosivost; kod prelaza i skoka iz vidljivog u nevidljivo psihološki osjećam neku nevoljkost, neku nesigurnost, neki riziko, koji valja hrabro uzeti na se. Ponekad me — dijete vremena i kulturne sredine, u kojoj suvereno vlada pragmatizam; gdje je sve upravljeno i sve se mjeri po neposrednoj koristi — obuzme strah: nisam li ja sa svojom metafizikom mjesečnjak, kojega zavaraju sanje i utvare. Jasno mi je, da je taj strah logički neopravdan i bez temelja; da stojim na čvrstom tlu i onda, kad nema više osjetnoga pod nogama; ali uzevši u obzir moju situaciju u svijetu, ne mogu se te nevoljkosti i straha otresti, kao što se tih osjećaja ne mogu otresti, kad po uskoj dasci treba da pređem preko dubokog ponora. Neka se u mojoj duši nešto razboli, komplicira, taj će se strah udružiti s ostalim elementima nereda, da me ugrozi i uzdrma u mojim najdubljim duhovnim temeljima, te me baci u ponor totalnoga kaosa i mraka. Osjećam, da bih mogao u kušnji postati — kako je negdje

Gabrijel Marcel rekao za Sartra - čovjek, koji je promašio i raskinuo »zaručnički vez« s Bitkom, i dosljeno s Istinom. A što bi mi onda ostalo? Ostala bi mi filozofija ništavila i apsurda, kojoj se današnji utječu. Ali mi je očito, da ta filozofija nije plod uma, nego da proizlazi iz nekog resentimenta. Ona je neki očajnički i osvetnički gest prema Bitku, kojeg smo se pokazali nevrijedni i s kojim smo se vlastitom krivnjom rastali. Sad ga pokušavamo maknuti s puta i razoriti, zaboravljajući, da ga tim samim afirmiramo.

Stvarno je moguće, veli negdje Gabrijel Marcel, da u sebi ušutkamo težnju i potrebu za Bitkom. I onako općenito govoreći nije li baš prema tomu moderna misao u zadnje vrijeme i težila? — Kako možemo neprihvatiti Bitak, kako mu se možemo iznevjeriti, kad je on utkan u srž naše misaone naravi? To je moguće zato, što nam se on javlja tako tajanstveno, kao u polumraku, samo kroz zastor osjetnoga i fenomenalnoga. Radi toga je kod duhovno probuđenog i zrelog čovjeka već u samom prihvaćanju najprvotnijih i najosnovnijih načela spoznaje moguća sloboda; slobodno opredjeljenje za Bitak, a ne za Nebitak, za svjetlo, a ne za mrak; za smisao, a ne za besmisao. Ne smijemo li onda već za taj osnovni čin naše ljudske egzistencije upotrijebiti izraz Wust-a: Ungewissheit und Wagnis.

To ne znači zagovarati skepticizam u bilo kojem obliku. Pascal, čiji je veliki i širom otvoreni duh poput najfinijeg seizmografa bio osjetljiv za svu tako zamršenu, od samih suprotnosti satkanu ljudsku stvarnost, dobro opaža: uza svu nemoć našeg spoznanja i polumraka, u kojem se krećemo, ima u nama iskra svjetla i sigurnosti, koja odolijeva svakom skepticizmu; hrid sigurnosti, o koju se razbija svaka sumnja. Mogu, u mojim slabim časovima uzdrman sumnjama, trenutno gubiti poziciju za pozicijom, kad u svom uzmicanju stignem do te čvrste točke, otrijeznim se i priberem; ona postaje odskočna daska i polazna točka za nova osvajanja u carstvu Istine. Ali Pascal jednako, a možda još i jače, naglašava suprotnost: ima u nama neka neizlječiva slabost i nemoć spoznanja, neki clair-obscur misterija, kojeg ne može rasvijetliti ni odstraniti nikakav racionalizam. U tom duhu treba shvatiti onu njegovu: Neshvatljivo, da Bog jest! — Neshvatljivo, da Boga nema! Radi

toga eto nisam na strani kardinala von Galen-a. Njegove riječi zvuče odveć racionalistički. Kao da je sva naša, i metafizička spoznaja, matematički jasna, točna i egzaktna. Izatkana od samih kartezijanskih »idea clara et distincta«. Kao neka S p i n o z i n - a Ethica more geometrico demonstrata. Držim, da smo bliže stvarnosti, ako velimo, da smo u potrazi za Istinom, u procesu spoznavanja od početka zahvaćeni misterijem; da je misterij utkan u prve logičke i ontološke principe; da oni nipošto nisu za nas tako prozirni i do dna jasni, kako bi neki htjeli. Naš prvi korak u carstvo Istine — u koliko radimo kao zreli i prisebni ljudi — ne zbiva se mehanički i nužno, nego je nošen ličnim faktorom slobode. Naše čvrsto uvjerenje i neograničeno povjerenje u prve principe već je djelo naše slobode. Pod njezinim je utjecajem ono nastalo. Ono se — u duhovnom budnom i aktivnom ljudskom biću — održava samo trajnim ličnim i slobodnim zalaganjem i naporom. I tako se već pri tom prvom i temeljnom koraku pokazuje, da spoznavajući subjekt nije nikakav mehanizam, stroj ili stvar, nego osobno biće, ličnost, koja si sama slobodnim djelovanjem bira i daje određenu duhovnu fizionomiju. A u srži slobode, mogućnosti biranja, samostalnog odlučivanja krije se neizbježivo neka neizvjesnost, neki riziko i odgovornost, što se ne uzima na se bez neke nutarnje plemenštine i duševne veličine, bez hrabrosti i odvažnosti. Z u n d e l je mogao o spoznavanju općenito reći: La connaissance comporte une exigence inexorable, un e n g a g e m e n t personel, qui implique en definitive, le don de toute la vie, car tout intêret propre constitue une zone opaque qui resiste á la verité.

Kako bi to moglo drukčije i biti? Kako bismo se mogli Istini približiti, Istinu posjedovati bez osobnog, slobodnog angažiranja? Ne mislim prvenstveno, na znanstvenu, ili kako bi nekoji rekli, objektivnu, predmetnu istinu, koju posebnim metodama tražimo i nalazimo na raznim područjima znanosti. I tu se traži neko lično zalaganje. Ali ta istina ostaje na površini nešaga bića, nekako izvanjska. Možemo najfinijim aparatima odletjeti ne samo na Mjesec ili Mars, možemo doprijeti do najudaljenijih zvijezda, istražiti zadnje dubine svemira ili najzabitnije kutiće i najmanje čestice subatomskog svijeta, u pravoj se životnoj mudrosti tako

ni korak nismo pomaknuli naprijed. Nama je prije svega stalo do Istine, koja može naš vlastiti osobni bitak, našu ljudsku egzistenciju iznutra osvijetliti, dati nam tako pravu životnu mudrost; duhovno nas obogatiti i zasititi. U traženju te Istine vrijedi ona Augustinova: Noli foras ire, intus latet veritas. — Multi lucem et veritatem inquisiverunt s e d f o r a s t a n t u m u b i n o n e r a t, qui ad extremum adeo a seipsis procul recesserunt, ut nunquam ad interiora sua reversi fuerint, nec tamen quam investigabant veritatem reperire potuerunt. H a e c i n t u s e s t, i n f u n d o.« (Conf.) Kada uđemo u se, mirno i pažljivo osluškujemo kucaje vlastitog bića, pa postavimo pitanje: što se zapravo krije pod misterijem Bitka, kojim samo »u najnutarnijoj jezgri, u svakom svom svijesnom činu pokretani, prožeti, upravo magnetizirani«; pod tim misterijem Bitka, što ga susrećemo odmah na pragu svoje svijesti; što kao najnutarnija srž oživljava sve naše pojmove, kao najnutarniji dinamizam i životni dah provejava i nosi sve naše mišljenje s kojim smo napose pri metafizičkom spoznavanju u neprestanom životnom dodiru, odgovor za nas nije težak. Pod Bitkom se ne krije samo neka blijeda apstrakcija, niti neka najopćenitija umska kategorija, pod koju bez ikakva pravog temelja svrstavamo svu — u jezgri nepoznatu i nespoznatljivu — stvarnost. Bitak za nas ne znači ni skup — cjelinu svih bića, sve ono, što jest. Pod misterijem se Bitka uopće ne krije n e š t o, nego N e t k o. Nitko drugi nego onaj, koji je svoje ime dao M o j s i j i: Ja sam onaj, koji J e s t. Živi i osobni Bog, to je Istina, prema kojoj smo upravljeni, za kojom tako silno žeđamo, koja nas zagonetno privlači, koja nas jedino može umiriti. — Način našeg ljudskog spoznavanja takav je, da sve što dodirnemo, pretvaramo u objekt, predmet; nešto, što je stavljeno pred nas kao mrtva, bezlična stvar, s kojom kao gospodari postupamo, po volji rastavljamo i sastavljamo. Tako i u Istini gledamo neku bezličnu normu, neku mrtvu, hladnu, objektivnu stvarnost; neki apstraktan, anoniman, univerzalan aksiom. Tako se onda često prema njoj i odnosimo. Zaboravljamo, da Istina nije nešto nego N e t k o. Jedina prava stvarnost, jedina prava i najveća zbilja, s kojom se kao misaono biće moramo uskladiti i ujediniti,

jest Osoba, živo, osobno biće, posve prisebno, puno slobode, srca i ljubavi. Za tu Istinu vrijedi ona duboka Augustinova: Non intratur in veritatem nisi per caritatem. Ne možeš k Istini, živom, osobnom biću prilaziti s računicom ili logaritmičkim tablicama, s egzaktnom znanstvenom metodom, s hladnom, željeznom logikom. Ne možeš tobože nezainteresirano, nepristrano, pedantnom preciznošću nizati jasne i točno određene, ali apstraktne i općenite pojmove, oprezno i čvrsto ih međusobno povezivati u jednu zaokruženu sliku, koja bi trebala izražavati stvarnost, i umišljati si da tako posjeduješ Istinu. Po riječima Platonovim Istinu treba tražiti svom dušom, čitavim bićem. Čitavo spoznajno nastojanje mora od početka biti nošeno simpatijom, poštovanjem, ljubavlju i nekim svetim zanosom za Istinu. Inače je već od početka iskrivljeno i teče po krivim tračnicama. Ne može biti ono, što je za vrijeme svoje religiozne krize u svojoj sebičnosti priželjkivao mladi Renan: »Ah, zašto te velike i sudbonosne životne istine nisu evidentne i neosporne kao matematički aksiomi!« Zašto? Duh nije materija i kvantitet. Osoba se ne može izjednačiti s mrtvom i bezličnom stvari. Carstvo istine je Netko, živ i svijestan, prisebno, budno i slobodno biće. Spoznavanje Istine je život i sloboda. Istini prilazimo, s njom se sjedinjujemo, nju konačno posjedujemo na analogan način, kako se ostvaruju duboka i prava prijateljstva, veze i zajednice ljubavi među stvorenim bićima. U srž tih osobnih odnosa utkana je duboka srodnost i simpatija; međusobno poštovanje, neka plemenitost, nesebičnost i velikodušnost, kao izražaj osobne slobode i slobodnog izbora. U svakom činu, gdje se potpuno povjeravamo i predajemo drugoj Osobi — slobodnom biću, u kojem su neispitljive dubine, neizbježivo se krije neka neizvjesnost, neki riziko, preko kojega nesebično, s nekim plemenitim i odvažnim povjerenjem prelazimo. Mladić, koji pred izborom životne drugarice, pod izlikom razboritosti i opreza, plašljivo i tjeskobno računa i važe, koleba i zateže, promašit će najljepše prilike. Dobre i plemenite djevojke i ne zaslužuje. Odveć je sebičan. Odveć se tjeskobno drži sebe, mjesto da se — kako to zdrava ljudska narav traži — s povjerenjem, plemenito i odvažno baci u naručaj ljubavi, koja ga zove i čeka. — Ne bojte se. Ne mislim

tim omalovažiti apstraktne logičke spoznaje. Zabaciti ono mirno, trijezno, solidno, na jasnim, objektivnim, općim pojmovima i na prokušanoj silogističkoj metodi osnovano dokazivanje velikih životnih istina. Za naš duhovni organizam ono je isto tako potrebno, ko što je potreban kostur i hrptenjača za naš tjelesni organizam. Hoću samo da naglasim lični faktor, značenje ćudorednih dispozicija i ulogu slobode u oblikovanju naše duhovne fizionomije. Nema metode i nema dokaza, koji bi nas bez toga mogli dovesti do prave životne mudrosti i u njoj nas očuvati. U čitav tok ljudske spoznaje — od početka do kraja — utkiva se sloboda, i s njom se odigrava tajanstvena i potresna drama ljudske sudbine. Kad ne bi bilo te slobode, sve bi se dakako odvijalo bez pogreške i sa stopostotnom sigurnošću; ne bi bilo mogućnosti zablude i laži, ni ćudorednog dobra ili zla; ne bi bilo ni odgovornosti ni životne tragike; ali ne bi također u svemu, što se zbiva u svemiru i povijesti, bilo nikakva smisla; to jest, ne bi se u njem ostvarivala i izgrađivala, ne bi u njoj pomalo dozrijevala i k svojoj punini dolazila nikakva misao. Svijet i povijest bili bi bez utjelovljenog besmrtnog duha, koji im jedini daje pravi raison d' être.

Sjećam se, nekako pri kraju mog filozofskog studija često me mučila misao: a odakle ti znadeš i odakle ti sigurnost, da si u kaosu ideja, kod tolikog mnoštva filozofskih sistema, usred toliko različitih religija, baš ti u posjedu jedine, spasonosne i apsolutne Istine. Da si obukao bijelu haljinu sv. Dominika, sa 99% sigurnošću bi bio uvjeren o istinitosti nekih teza, što ih danas zabacuješ; a to isto vrijedi za tvog subrata mladog dominikanca, da je kojim slučajem postao sin sv. Ignacija. Da si se s istim psihičkim dispozicijama i pod sličnim uzgojnim utjecajima razvijao negdje u Indiji, vjerojatno bi sada pobožno stupao kao mladi bonc u kakav budistički hram, da se pomoliš u zboru budističkih svećenika, kao što sada stupaš u ovu crkvu da se pokloniš, u društvu svoje redovničke subraće, presv. oltarskom sakramentu. Mislite li, da se ovakvi problemi u tim godinama mogu rješavati samo hladnim, objektivnim, razumskim i logičkim putem, bez nekog osobnog zalaganja, bez preuzimanja nekog rizika i bez neke odva-

žnosti? Takvi problemi, ma da su u prvom redu spoznajni, rješavaju se — kako bi danas rekli — egzistencijalnim putem; plemenitim i velikodušnim zalaganjem čitave slobodne ličnositi, u osobnom, živom dijalogu sa živom, univerzalnom i vječnom Istinom; koja je ujedno Dobrota i Ljubav, koja sa svakim ljudskim bićem u svetištu savjesti posve individualno i lično razgovara. I nikad ne ćete naći ni izreći adekvatni razlog, zašto je ovaj iz svojih životnih borbi izašao pobjednik, a drugi je podlegao; zašto je ovaj ostao vjeran, a drugi otpao od Istine i Života. Pravi i konačni razlog krije se u nepristupačnim i neispitljivim dubinama dviju sloboda: Božje i ljudske!

Nekako u isto vrijeme čitao sam s užitkom i korišću djelce Dr. Ušeničnika: Knjiga življenja (prvi put izašlo pri kraju prvog svjetskog rata 1916., na hrvatski preveo Dr. Đuro Gračanin: Filozofija života 1926.). Tu je prvi puta jače privukla moju pažnju misao, koju sam kasnije nalazio i kod mnogih drugih pisaca: čovjek se tek onda probudi, dođe k sebi, potpuno se osvijesti i prepozna svoj pravi lik, kad se prepozna u svojoj bitnoj, transcendentnoj upravljenosti na Boga; u svojoj određenosti za Boga; tek onda kad u Bogu prepozna svoj »Ti«, postaje on u punom smislu riječi osoba. U prvi mah dakako nisam to potpuno razumio. Pravo veli Hello: U nekoj knjizi pravo razumiješ tek ono, što već nekako nosiš upisano u vlastitom srcu. — Danas, nakon što sam se toliko puta — i u filozofskom razmišljanju, i u raznim peripetijama svog vlastitog ili tuđeg života, a napose u tišini osamdnevnih i mjesečnih duh. vježbi sv. Ignacija — opet i opet suočio sa zagonetkom svog vlastitog bića, ta misao sačinjava temeljnu i očevidnu životnu spoznaju. Kad se tjelesni čovjek probudi i otvori oči, on ugleda Sunce; kada se pravo probudi duh i otvori oči, on ugleda Onoga, koji je vječno Svjetlo, vrelo svakog svjetla i svake misli. Nije mi teško razumjeti petnaestgodišnjega Newmana, kad govori: Od svega što me okružuje, za me izravno i u nekoj neposrednoj očevidnosti postoje samo dva bića: Ja sâm i moj Stvoritelj. — A žila kucavica i pravo i najdublje značenje mojega života jest onaj nečujni i potresni dijalog, koji se kroz sav moj život i u svakom njegovu trenutku u svetištu mojê savjesti odvija između mene i moga

Stvoritelja. Kroz taj se dijalog odlučuje moja sudbina. Ili: po lojalnosti i vjernosti glasu savjesti, po velikodušnom i plemenitom ispunjavanju njezinih poticaja u ljubavi k Bogu rastem, i moje prijateljstvo s Njim postaje sve čvršće i tješnje; ili se naprotiv po oglušivanju i nevjeri — do onog konačnog rastanka na dan suda — od Njega, vrela života, sve više udaljujem.

Nije u tom pravi, najdublji i neprolazni, vječni smisao možda samo mojega života. Ne! U tom je konačni smisao svemirskog života i čitave povijesti uopće. Kako su lijepe i duboke one riječi bl. Terezije de Soubiran: Bog diže i obara; zida i razgrađuje svjetove, samo da kroz to kleše svece. Nije važno i sudbonosno, što i kako se izvan nas zbiva. Sudbonosno i važno je, kako svojim slobodnim aktivitetom i osobnim zalaganjem, to zbivanje primamo; kako ga u duhu prerađujemo i asimiliramo; kako kroz sve kušnje rastemo i pobjeđujemo. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Dakako, da u konkretnoj realnosti, u kakvoj živimo i kakva nas u našem svećeničkom životu čeka, budemo na visini i da u životu pobijedimo, nije dosta samo zdrava filozofija. Potrebna nam je vjera u misterij Križa. Vjera, da su Božji putovi pri ostvarivanju tajanstvenih i vječnih njegovih planova u nadnaravnoj ekonomiji spasenja po Kristu, vrlo često poganima ludost, a Židovima sablazan. Tek tu su na mjestu riječi Ivanove: To je pobjeda, koja pobjeđuje svijet: vjera vaša. Recite: što bi još moglo pomutiti i zbuniti oko, koje je dosta dugo i dosta duboko gledalo u misterij Križa. Nema tmine i nema strahote, koja bi mogla nadvladati to vječno i božansko svjetlo, koje je ujedno vrelo nadljudske snage.

Na koncu, draga moja braćo, sam zapravo ne znam, kako da sam vam sve ovo rekao. Tako su mi eto navirale misli. Ipak znam, što me je otprilike pri tom vodilo. Htio sam vam — kao stariji brat i prijatelj — reći: Ne bojte se ni u ovakvim historijskim prilikama stupiti u život kao Kristovi svećenici. Pođite u boj s velikom vjerom i nepokolebljivim pouzdanjem u svoj poziv. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos! Uzmite na se uzvišeni teret svećeništva

kao potpuno probuđene i zrele ličnosti: u svoj prisebnosti i slobodi duha. Ne tajite samima sebi neizvjesnosti i rizika, koji takav život u sebi nosi. Neizvjesnost i riziko ne da se odstraniti iz ljudske egzistencije, jer se iz nje ne može odstraniti sloboda. Budite hrabri i odvažni, viteški plemeniti i velikodušni. Imajte povjerenje u misterij Bitka; u Ljubav, koja vas zove! Izgubiti osim sebe ne možete ništa. A blago vama, ako sebe izgubite. Pisano je naime: Ko svoj život hoće da sačuva, izgubit će ga; a tko ga izgubi mene radi, naći će ga!

O. Ivan Kozelj D. I.

»IDEJNA JE I ŽIVOTNA KARAKTERISTIKA MODERNOG ČOVJEKA TA, DA JE KAO ONAJ, KOJI NEMA KAMO OTIĆI.«

Dr. o. JORDAN KUNIČIĆ

BIOGRAFIJA

Rodio se 21. VII. 1908. u Dolu, općine Starigrad na Hvaru. U rodnom mjestu završio je osnovnu školu, a gimnaziju u Staromgradu i Dubrovniku. Filozofiju i teologiju u Rimu na sveučilištu »Angelicum«. Tu je položio profesorski ispit iz filozofije i teologije 1933. i doktorat teologije 1934. Zaređen je za svećenika u Rimu 30. VI. 1931.

God. 1934. postaje profesor na dominikanskoj Visokoj bogoslovnoj školi u Dubrovniku. U istom mjestu od 1936. vršio je službu katehete i profesora nekih predmeta na učiteljskoj i gimnazijskoj školi. Ovdje je također obavljao službu predsjednika Dijecezanske komisije za Crkvenu glazbu, cenzora, priora samostana (dvaput), i devet godina bio rektor spomenute Visoke bogoslovne škole... itd.

1956. preuzima katedru moralke na RKT. bog. fakultetu u Zagrebu.

Na temelju dekreta Sv. kongregacije De religiosis od Vrhovne uprave Reda promaknut je na čast »Magistri Sacrae Theologiae«.

Danas službuje kao profesor moralke i kat. sociologije na Bog. fakultetu u Zagrebu, gdje obavlja i službu Judicis Prosynodalis pro Archidioecesi Zagrebiensi.

MI PITAMO:

Kako bi glasila Vaša definicija ljudskog života uopće?

Kako bi glasila Vaša definicija svećeničkog života?

Biste li nam iznijeli koji značajni momenat Vašeg života?

Smatrate li da naše vrijeme predstavlja vrhunac moralne dekadence?

Koje su glavne struje u etičkim sistemima današnjice?

Kako se katolički moralisti snalaze u ovim previranjima?

Kako — po Vašem mišljenju — treba prilaziti današnjem čovjeku, da mu se dadne kršćansko-moralni svijet u dušu?

Zašto katolička vjera malo utječe na socijalna strujanja današnjice? Da li je taj utjecaj zaista malen?

Ima li katolika, koji su žrtve moralnog relativizma?

U usporedbi s prethodnim razdobljima povijesti da li naše vrijeme predstavlja degradaciju osnovnih pojmova života?

Kako gledate na budućnost kršćanstva?

NA IDEJNIM TEMELJIMA ŽIVOTA

Vaša je inicijativa, đakovački studenti bogoslovije, doista vrijedna pohvale. Želite u neposrednoj izmjeni misli čuti živu kršćansku riječ o temeljima ljudskog života. Razumije se, život vas zanima ponajprije toliko, koliko se utjelovljuje u svećenikovu životu.

Odmah se susrećemo s problemom. Svećenik mora dokazati, da je sin današnjice. Zatvoriti oči pred prošlosti? To bi bila fatalna pogreška. Svećenik mora na stupovima kršćanske istine, ukorijenjen u prošlosti, rasprostirati grane unutarnje punine duhovnog života nad sadašnjošt.

To nije lako. Valovi zbivanja sadašnjice zapljuskuju bokove lađice svakog i pojedinog života, dosljedno i svećenikova života. A koja je dominantna nota u tom akordu sadašnjice? Koji je njezin najviši val? Rekao bih radije, da sadašnjost živi u nekom preobratu akorada, a da najviši val stvara i najdublju provaliju. Sjetimo se najglasovitije Sofoklove tragedije, naime Antigone. Antigona je uzor ženskog karaktera antike. Odlučno prati oca u progonstvo i pokopava brata usprkos zabrani. No ona je i protagonist idejne problematike života, jer, nezadovoljna pitanjem, KAKO čovjek mora živjeti, da poluči svrhu života, ona suočuje čovječanstvo s upitom, ZAŠTO uopće čovjek živi, ima li uopće njegov život smisla?! To je najviši idejni val sadašnjice, a on je, s druge strane i njena najdublja provalija. Današnjica se utapa u krizi finaliteta. Hoćemo li primijeniti sud iz djela »Zapisci iz podzemlja« te reći, da je sumnja u svrhu, još više nijekanje svrhe, znak ili zlonamjernosti, ili prkosa, ili ludila? Velika je mudrost u tome, da se drugi razumije, a ne osuđuje ni onda, kad se o njemu posve realno sudi.

Moderna filozofija »besmisla« jest najočitija negacija finaliteta. Da li su patnje, napose ratna iskustva, dovela čovjeka do tako crnih misli o životu? Patnje su modernog Sizifa orošene suzama osamljenosti, nesnalaženja. Onaj pijanica govori Raskolnjikovu »Ja nemam kamo otići. A znate li, dragi gospodine, što to znači, kad čovjek može nekamo otići? Svaki čovjek mora imati mjesto, kamo bi mogao otići« (Dostojevski u »Zločin i kazna«). Idejna je i životna karakteristika modernog čovjeka ta, da je kao onaj, koji »nema kamo otići«, jer svijesno zatvara oči pred svrhom života. Još teže: on tu svrhu života odbacuje. Je li time hotični lutalac?

Kako bi glasila Vaša definicija ljudskog života uopće?

Definicija je izraz bitnosti. Danas je očit »horror essentiarum« — neki zazor od definicija. Ono što je »egzistencijalno«, dakle prolazno, ograničeno, nesavršeno, potiskuje ono, što je bitno ili esencijalno, trajno, neograničeno. A bitnost nam otkriva srčiku, strukturu bića i njegovih bitnih, strukturalnih odnosa. Bez uočavanja onoga, što je bitno, vrlo lako se upada u zbrku riječi i pojmova, u logomahiju.

Nije moguće strogo filozofski definirati život, kako npr. definiramo čovjeka. Kada rečem, da je čovjek biće sastavljeno od organskog tijela i razumske duše, time izričem viši, generički, i niži, specifični pojam, što mi omogućuje, da čovjeka shvatim u sebi, i koliko se razlikuje od drugih bića. Međutim pojam života izmiče tako strogoj i jasnoj definiciji. Što dakle? Poslužit ćemo se drugim načinima definicije, koji će biti više opisni.

Ako život promatramo statički, on nam predstavlja samo jedan odsječak bistvovanja, jednu kategoriju bića, kojoj je vlastito, da njeni subjekti ili nosioci bistvuju i žive. Život pak naziremo u fenomenima promjenljivosti i gibanja. Razni vegetabilni i sjetilni fenomeni na području fizičkog života najbolje nam stavljaju pred oči tu promjenljivost i gibanje.

Život je pak i dinamika, djelovanje. Ako ga promatramo s te strane, on mi se očituje i u onoj izvanjskoj djelatnosti npr. sječi šume, i u onoj imanentnoj npr. u umovanju.

Jesmo li time prodrli u unutarnju bitnost života? Ne. Tko »proživljuje« ili »doživljuje« neki fenomen života, taj najbolje postaje svijestan, što je život. Rekao je sv. Augustin, da pojam ljubavi može najbolje razumjeti onaj, koji ljubi. Slično recimo i o pojmu života.

Onaj svijesni čovječji život jest svijesna dinamika, neko angažiranje, pregnuće za onim, za čim se teži, spokoj u onomu, što se postigne. Na dnu te dinamike nalazi se težnja, ljubav. Za čim ide lovac? »Lov mi je život«, reći će Vam. Kako prijatelj zove pravog prijatelja? »Svojim životom«. Tako i pravi sljedbenik Kristov ponavlja sa sv. Pavlom: »Za mene je uistinu život Krist« (Fil. 1, 21). Bez sustezanja možemo odobriti ove riječi: »Otkrij mi, što zaista voliš, što svom željom tražiš, nadajući se, da ćeš naći, i ti si mi ocrtao svoj život. Ti živiš od onoga, što voliš« (Fichte).

Gornju, odjednom unutarnjo-izvanjsku deskriptivnu definiciju života čitam osobito u kršćaninu, koji je doista pokrenut od kršćanskog ufanja. Neki teolozi nazivaju kršćansko ufanje »formalnom komponentom kršćanskog morala«. To bi značilo, da ufanje daje kršćanstvu bitno obilježje. Morali bismo proživljavati onaj dinamizam života prvih kršćana, da uvidimo, kako je ufanje prava dinamika kršćanskog života. Ovozemni život prvih kršćana bio je pun napetosti, iščekivanja. Njihovo je ufanje bilo »horizontalno«, očekivali su paruziju ili povratak Gospodnji (Apok. 22, 21). Istovremeno se njihovo ufanje projiciralo u vječnost, ono je bilo eshatološko. Postavimo život kršćanina između ova dva pola: vizije Trojedinoga u nebu i ostvarenja kraljevstva Božjega na zemlji, između vječne sreće u zajednici s odabranima u nebu i ostvarene kršćanske ljubavi u zajednici s braćom u Kristu na zemlji. Nije li time život kršćanina doista u trajnoj dinamici? Ne zaboravimo, da se rad za vječnu sreću ne smije rastaviti od rada za triumf ljubavi prema bližnjemu na zemlji. Shvatite pak tu ljubav u njenoj čistoći i sveobuhvatnosti. Takva ljubav ne pozna počinka: ona se trajno žrtvuje, angažira.

Nadodajmo na gornju definiciju kršćanski »specificum«, i kršćanski će nam se život pokazati kao angažiranje kršćanina za postizavanjem zadnje svrhe života u vječnosti. Kršćanin živi od svrhe, ali tako, da ideal vječne sreće mora baciti zrake sreće i na ovozemni život. Nije dovoljno reći, da smo na svijetu zato, da Boga spoznamo, ljubimo i tako da se spasimo, treba naime izraz »ljubimo« shvatiti konkretno, djelotvorno, sveobuhvatno. Recimo s Pijom XII: »Prema kršćanskoj nauci čovjeku je udijeljena socijalna narav, i smješten je na ovu zemlju, da živi u društvu i podvrgnut vlasti od Boga uređenoj, da sve svoje sposobnosti potpuno odgoji i razvije na slavu i diku svoga Stvoritelja, te da, vjerno vršeći dužnosti svoga zanimanja ili drugog zvanja, zajedno poluči vremenitu i vječnu sreću« (enc. QA). Kršćanina finalizira i ovozemna sreća, razumije se u podređenosti i uzročnoj ovisnosti o vječnoj sreći, koja ovozemnoj utire staze, pokazuje put. Zašto stavljati u oprečnost ovozemnu i vječnu sreću? Iz jedne u drugu kršćanina prenosi smrt, koja mora biti svršetak pregnuća ili angažiranja do maksimuma za ostvarenjem prave ovozemne sreća. Time je osuđen svaki pasivizam, imobilizam ili indiferentizam u pitanjima ovozemnog blagostanja.

Ovako izražen pojam života uopće, napose pak pojam kršćanskog života, proširuje se i zahvaća i ono »socijalno«, a ne zatvara se u krug tijesnog »individualnog«. Ivan XXIII u enciklici »Mater et Magistra« ističe, da kršćanin mora biti integralno odgojen, tj. da bude savršen u ekonomskoj i u socijalnoj djelatnosti, i to kao kršćanin. Ne smije se, piše Papa, dovoditi u protuslovlje vlastito usavršavanje i aktivno sudjelovanje u obnovi ovoga života, dapače, treba sebe usavršavati preko ovozemnog, svakidašnjeg angažiranja ili rada. Dok ovozemna djelatnost bude otvorena prema duhovnim i nadnaravnim vrednotama, rast će i proizvodna snaga na području ovozemnih dobara. Prava ljubav ne smije ostati pasivna, dok bližnji očekuju pomoći. Time je kršćanski moral doista moral neprekidne, integralne slobode, ali i odgovornosti.

Istina je, da kršćanin shvaća život kao putovanje putnika, koji ponavlja: »Naša je domovina na nebesima« (Fil 3, 20), ali i stvaraoca, koji gradi ovozemni život tako, da bude odraz Kristova života (II Kor 4, 10-12). Pravi je kršćanin uvijek spreman na žrtvu, spreman je biti rastavljen i od Krista, ako je potrebno da spasi braću (Rim 9, 3). On nastoji, da

se na zemlji ostvari tijesna zajednica svih ljudi u pravdi, ljubavi i miru. Mnoge su pojave društvenih života prolazne, ali ne sve, jer nas ta prolaznost prisiljava, da ispod pojava, što se mijenjaju, postavimo nepromjenljive zasade morala npr. poštivanje prava čovjekovih, slobodan izbor zvanja, razvijanje samoinicijative itd. U neprolazne komponente spada i vjerska orijentacija. Ona je sastavna komponenta realno-shvaćenog čovječjeg života na zemlji.

Mogu zaključiti, da je ljudski život, shvaćen dinamički i deontološki, tj. kakav mora biti, ljubav Boga i bližnjega, ali ljubav u pokretu. To je ljubav, koja je kao prvi »movens« na djelovanje, na zalaganje. Ta ljubav pokreće kršćanina u vidu postizavanja svrhe. Bez svrhe pred očima život je kao brod, koji plovi bez cilja, kao zgrada bez krova. Tko zaniječe životu svrhu, zanijekao mu je i sreću, jer sreća je spokojstvo u postignuću svrhe. Svaka je svrha neka sreća, zadnja je svrha života potpuna sreća života. Ta zadnja sreća za kršćanina jest onkraj groba, u viziji Trojedinoga, a ta vizija nije samo »gledanje«, to je suživljenje s Bogom, o kojemu pjeva Dante: »O vječno svjetlo, što traješ sred sreće — i sebe poznaš i poznajuć ljubiš — i osjećaš se ko dobro najveće« (»Raj«, 33, 124). Ne radi se samo o nekom suhom pojmovnom uronjenju u Boga, radi se o doživljavanju potpune sreće u suživljenju s Bogom.

Kako bi glasila Vaša definicija svećeničkog života?

Na ovaj bih upit mogao primijeniti ono, što je Jaspers rekao o čovjeku općenito, naime, da je čovjek-svećenik »nešto više nego ono, što on može znati o samome sebi«. Lako je preći u ekstrem, i to na dva načina: ne cijeniti dovoljno svećenikovu službu ili pak ukrasivati svećenika tako uzvišenim ukrasima, da čitalac ili slušalac pomisli, da li je svećenik prestao biti čovjekom. Ekstrem potcjenjivanja krnji stvarnost, niječe objektivnu istinu, drugi pak ekstrem tj. precjenjivanja, kao da zaboravlja, da i svećenik nosi svoju čast »u zemljanim posudama, da bude očito, da ova izvanredna snaga dolazi od Boga, a ne od nas« (Kor 4, 7). Pretjerivanje najmanje odgovara kršćanskoj ravnoteži.

Nadnaravne svećenikove odlike ostali ljudi moraju vjerovati, ne vide ih, ali naravne slabosti i te kako vide. Prikazivati svećenikovu slabost ili zloću u pravom svjetlu čovjeka smrtnika posjeduje jaču apologetsku snagu nego isticanje njegovih nadnaravnih prerogativa, kojima se koji put protivi niskost, slabost i zloća istog svećenika. Barokno, pleonastičko prikazivanje svećenikova dostojanstva negativnije djeluje nego uravnoteženo, zrelo prikazivanje istih odlika u duhu zdrava realizma.

Za definiciju, koja će nam otkriti specifičnu komponentu svećenikova života, uzmimo ekvilibrirane riječi sv. Tome: »Služba se svećenikova u pravom smislu sastoji u tome, da bude posrednikom između Boga i naroda, koliko naime božanske vrednote ili dobra dijeli narodu, zato je »sacerdos« kao »sacra dans«, te nadalje, koliko on molitve naroda prinosi Bogu, te za grijehe naroda Bogu daje neku zadovoljštinu« (II P. q, 22, a. 1).

Je li, dakle, specifična komponenta svećenikova života u osobnoj svetosti? Izgleda, da se svećenikov život mora shvatiti prvotno kao socijalna funkcija, služba u vjerskoj zajednici. Za prve kršćane »hiereus« je samo Krist, svećenik je »presbyter«, što znači »star«, »stariji«. Sakramenat krštenja je sakramenat osobnog posvećenja, sakramenat, kojim se kršteniku dijeli karakter, trajni biljeg članstva Kristove zajednice, sakramenat pak ređenja dijeli svećeniku službu. Ovo se potvrđuje praksom prvih kršćana i Apostola. U izboru sv. Ambroza, Hilarija, Augustina itd. kao da se radi o nekim »prisilnim zvanjima«. Osobito je značajan primjer izbora biskupa Sinezija iz Cirene, koji nije uopće bio kršten, ali je izabran, kršten i zaređen za biskupa (vidi INITIATION TH., IV, str. 723). Zgodno opaža P. Congar, da je pojam svećeništva-funkcije u zajednici bio pretjerano zastrt pojmom svećeništva — osobnog dostojanstva, a ovo je dostojanstvo plod unutarnjeg posvećenja na krštenju.

U odnosu prema Bogu — svećenik mora što časnije odgovoriti povjerenju koje mu je Bog iskazao time, što ga je izabrao posrednikom, u odnosu pak prema narodu, kojemu služi, svećenik mora živjeti i postupati kao žrtva. Ova dva pola: Bog i narod, određuju svećenikov život, prikazuju

nam njegov »specificum«. Svećenik mora što vjernije predstavljati Boga, što predanije služiti dušama. Ne znači li to, da svećenik mora sebe »preći«, sebe »nadvisiti«?

Kolikogod taj izraz rado upotrebljavali moderni filozofi, ništa ne smeta da ga upotrijebimo i mi. Dapače, nalazim ga u Oficiju sv. Vlaha za dubrovačku biskupiju. O sv. Vlahu se govori: »Bog ga je poveo u samoću i govorio mu je srcu. On je živio u samoći i šutio, jer se izdignuo iznad sebe«. Odreći se svijeta, zar to ne znači nadvisiti samog sebe? Ne oholom samosviješću, ne umišljenom snagom, već snagom duha iznad prohtjeva tijela. Svetac, a to bi morao učiniti svaki svećenik, svlači sa sebe svoj »ja«, da obuče Krista (Gal 3, 27). Svećenik mora sebe zaboraviti, ne samo nadvisiti, i to zato, što je njegov život služba za braću (I IV. 3, 16) u Kristu, služba za duše.

Protivnici kršćanstva taj način života nazivaju »otuđenje«, a mi ga nazivamo »nalaženje«, u smislu one izreke Kristove: »Tko sačuva svoj život, izgubit će ga. A tko radi mene izgubi svoj život, sačuvat će ga« (Mt 10, 39). Čovjek se otuđuje, kad živi ili djeluje na način, koji se protivi njegovoj specifičnoj naravi. Kršćanin promatra narav u svjetlu razuma, pod vodstvom vjere, u odnosu prema volji Božjoj. To sve znači, da onaj čovjek doista nalazi i afirmira sebe, koji postupa kreposno. U milosti se pak kršćanin ne samo nalazi, afirmira već i pobožanstvenjuje.

Jedan pol svećenikova života otvara mu vidik prema transcendenciji, prema Bogu i vječnosti. Kad svećenik živi kao Božji poslanik, kad nastoji revno odražavati svoga gospodara, Boga, ne niječe vlastitu egzistenciju, on je podiže, usavršuje. Dostojanstvo svećenikove osobe ništa ne trpi od te podređenosti Bogu, od tog življenja u Bogu (Gal. 2, 20), jer ni ljudska narav u Kristu nije samostojno egzistirala, a dosegla je najviši vrhunac dostojanstva, jer je časnije egzistirati u nekomu višemu od sebe nego zasebno egzistirati, kako bi rekao sv. Toma (III P. q. 2, a. 2 ad 2).

Drugi pol, tj. odnos svećenikov prema narodu daje njegovu životnu dinamiku, opravdava njegovu vremensku egzistenciju, jer tko ne radi, neka i ne jede (II Tes 3, 10; Rim 14, 7). Prosvjećivanjem, moralnim odgajanjem, oplemenjivanjem ljudi svećenik se i socijalno afirmira, on širi kulturu, izgrađuje ovozemnu zajednicu, kojoj pripada. Ako ga u tom njegovu poslu svijet ne razumije ili i progoni kao Kristova sljedbenika, on se i opet izdiže iznad sebe, jer se prepušta Duhu, a kapital zasluga, koje stiče, izlijeva kao svoju blagodat na duše onih istih, koji ga progone. Svećenikov život je žrtva prinesena Bogu za spas duša. To je zaključak onoga, što sam rekao. To je najadekvatnija definicija svećenikova života.

Biste li nam iznijeli koji značajni momenat Vašeg života?

Ne gojim veliko povjerenje prema praksi, da se iznose subjektivni momenti života, jer nijedan smrtnik ne predstavlja pravilo djelovanja za druge. Reći ćete, da sam tim već zašao na subjektivno stajalište. Priznajem, da me kontakt s djelima sv. Tome privukao na takvo drugovanje s istinom, da se u tom drugovanju osoba sakrije, da individualno ustupi mjesto onom, što je općenito, da subjektivno bude potisnuto od objektivnog. Važno je otkriti istinu, a nosilac je istine manje važan.

Važan je i on. Vjerujem u moć primjera te ističem životnu ulogu uzora. I religiozna pedagogija na to računa. Međutim, ne zaboravimo onu, da je »individuum ineffabile«, niti se može potpuno shvatiti, niti izreći ili kopirati. Što pristaje ili odgovara jednom pojedincu, ne slijedi da pristaje ili odgovara drugomu. Ovu poredbu skrivanja pojedinca združujem s idejom ili definicijom svećeničkog života, naime, da je on »žrtva«, odnosno, da to mora biti. Sakriti sebe bez sumnje je dio te žrtve, možda ista ta žrtva.

Znam, da je mentalitet današnjice navikao na to, da se u mislima i u postupanju okuplja oko pojedinih osoba. Pojedinac je nešto egzistencijalno, što se vidi, osjeća, dodiruje. Time današnji mentalitet sebe osuđuje, jer dokazuje, da mu manjka samoinicijativa, samostalnost, da je sklon kopiranju na štetu originalnosti i stvaralaštva. »Kult ličnosti« je dekadentna pojava, ali ona nekako pristaje subjektivističkom duhu današnjice. »Subjekt« važi, ne važi ono općenito ni trajno — tako misli taj današnji mentalitet.

Krist nas je naučio da cijenimo objektivnu istinu, bez osvrta na njene nosioce. Istinu moramo prihvatiti, pa makar ona dolazila preko nevrijednih slugu. Književnike i farizeje treba slušati, ali oni ne smiju služiti kao uzori. Zato Krist naređuje: »Vršite i držite sve, što vam reknu« (Mt 23, 3). Niti naime svetost nosioca istine njoj daje obvezatnu snagu, niti joj njegova zloća tu snagu diže. Nosilac istine neka govori u vezi s istinom ono, što je sv. Ivan govorio o Kristu: »On mora rasti, a ja se umanjivati« (Iv 4, 30). Nadnaravnoj je pedagogiji »kult ličnosti« doista tuđ.

Apostolska služba svećenikova sili ga također da »se skriva«, da se kao zrno sakrije u zemlju, umre (Iv 12, 24). Svećenik sadi, zalijeva, ali Bog daje da uzraste. Bog zove, Bog obraća, Bog usrećuje. Istina je, vrijedno je znati kako pojedinac sadi i zalijeva, ali je uputnije to prepustiti inspiraciji pojedinca, koja vrijedi za njega, ono pak glavno, unutarnja preobrazba, to spada na Boga, i to je ono »objektivno« i trajno. Nijesu li često oponašatelji u propovijedanju doživjeli neuspjeh zato, što im postupci drugih ne pristaju? Možemo reći, da apostolska služba svećenikova traži da sebe sakrije. Uostalom ni čisto intelektualni apostolat ne smije biti neka trka ni obožavanje pojedinog mislioca, jer pojedinac ne postaje pametniji samim tim, što zna ono, što drugi misle ili hoće.

Do istog nas zaključka vodi i druga konstatacija. Uspjeh se apostolata ne može odijeliti od duhovnog života raznih apostola. Pogibeljno je pak duhovni život jednoga pretvarati u normativni kriterij. Sjetimo se sv. Tereze. Ona je takvom jasnoćom i takvom sistematičnošću opisivala duhovno zbivanje u duši pod vodstvom Duha Svetoga, da je do XIX stoljeća potisnula sve druge pisce, koji su raščlanjivali isti fenomen. Međutim, ona je iznosila svoje osobno iskustvo, a nije htjela, da to njeno osobno iskustvo bude norma, po kojoj će drugi postupati, jer Bog vodi dušu svaku napose, prema osobnim sklonostima, sposobnostima i prema drugim okolnostima. Generaliziranje postaje neispravno.

Ne mislim, da ću odstupiti od gornjih načela, ako rečem, da je u mom životu za stupanje u svećenički stalež odlučnu riječ imalo unutarnje poticanje, onaj šum, za koji »ne znaš,

odakle dolazi, ni kamo ide« (Iv 3, 8), ali taj je šum bio potpomognut povoljnim obiteljskim ambijentom. Radi se posve jednostavno o primjeni načela konvergencije. Nastup i razvoj zvanja odvijao se bez potresa i bez oluja, a pojedini problematični dagađaji manje su važni nego opća i poznata načela, po kojima ih prosuđujemo.

Ako nešto želite doznati iz mog života, mogu Vam reći, da je za mene naročito svečan momenat, kad u djelima sv. Tome, napose u Sumi, tom remek djelu »najčišće objektivnosti«, nađem formulirano rješenje suvremenih problema. Čitalac se doista ugodno osjeća, kad i na području fizike ili prirodnih znanosti, koje su u ono doba bile tako nesavršene, otkrije neka načela kao načelo gravitacije, privlačivosti i odbojnosti, selekcije, gibanja i materije, periodičnosti u razvoju djeteta, konvergencije itd. A da i ne govorim, kako je ugodno naći rješenje modernih problema usamljenosti, otuđenja, osobnosti, izdizanja iznad sebe, pravog humanizma itd.

Svaki intelektualac zna za intimne radosti, koje se ne pomućuju od ničega, što je ljudsko. On zna za unutarnja rasvjetljenja, za momente pravog zanosa, za slasti slavodobitnih »heureka«, za smirenje prigodom realističkih razgoličenja bijede, za zanosne poglede u visine, za pobude prema idealima, za sažaljenje, samilost itd. Stari je Simonid, rekli bismo u duhu egzistencijalizma, nekomu savjetovao da se ostavi prodiranja u visoke probleme, a da mozga o ovozemnim, vremenitim pitanjima. I Goethe bi rekao, da je smrtno pleme preslabo, da ne bi neobična ga smutila visina«. Ali Aristotel je davno odvratio na to, da neka se čovjek nastoji vinuti prema visinama istine, kolikogod može. Malo će postići? To malo o uzvišenim predmetima znanja bit će časnije i ugodnije nego puno znanja o nižim, ovozemnim pitanjima, pitanjima vremena i prostora.

Smrtnici smo. Ljudi smo. Bolesno isticanje svoga »ja« kao da je neki vapaj za izgubljenim pozicijama. Nije li taj »ja« kao detronizirani kralj, koji iz daleka, bezuspješno viče za svojim pravima, pravima slobode od zabluda i od grijeha, ali ih ne nalazi? Nije li to bolesnik, koji govori o zdravlju, jer ga nema? Ima, bez sumnje, među ljudima

otaca, vođa i učitelja, ali nije bez razloga Krist insistirao na tome, da njegovi sljedbenici idu samo za jednim ocem, vođom i učiteljem (Mt 23, 8-13). Nije li to program zrna, koje se mora sakriti? O tom skrivanju ovisi uspjeh, jer »ako umre, rodi veliki rod« (Iv 12, 24).

Smatrate li da naše vrijeme predstavlja vrhunac moralne dekadence?

Čitao sam, da je A. G. Matoš rekao, da je moderan čovjek »moralno siroče, a moderan život ilustracija bestijalnog egoizma i bestijalne borbe za bestijalan život«. Zar to nije radikalna ocjena? I najnegativnija? Pola stoljeća čitamo i slušamo jadikovke o čovjeku. One nam zadaju strah. André Malraux piše npr. ovako: »Na kraju XIX. stoljeća Nietzsche je uzviknuo staru rečenicu, koja se čula na arhipelagu: — Bog je umro — i dao je toj rečenici sav njezin tragičan naglasak... Problem, koji se pred nas postavlja danas, jest da doznamo, da li je ili nije na ovom starom tlu Evrope čovjek umro«. Čovjek se obratio »čovjeku« mjesto Bogu, a sada sumnja, da li uopće čovjek još postoji. Nema čovjeka? Stravičan upit!

Tko zatvara knjigu života, zadovoljan da bude nazvan »laudator temporis acti«, sadašnjost pak površno motri — taj se odriče dužnosti, da poboljša sebe i svijet. Ima dezertera života, lijenčina, koji sadašnjost jednostavno proglasuju najdekadentnijom epohom u povijesti čovječanstva, da se, kako oni misle oslobode dužnosti dubljeg i objektivnijeg prosuđivanja. Tko je u stanju prodrijeti u tajne prošlosti? Tko može realno izvagnuti sadašnjost? Nije li uvijek bilo ratova, okrutnosti i zloće? Koja je statistika kadra da nam pruži ma i daleku sliku stvarnog stupnja morala današnjice prema prošlosti? Razumije se, ne radi se o nekom narodu ili državi već o d a n a š n j i c i.

Izvjesno je, da je »svakom danu dosta njegova jada« (Mt 6, 34). Ali taj se jad dana ili današnjice osjeća, tangira nas, a više osjećamo bol zuba u sadašnjici nego najtežu operaciju, koja je davno prošla. Fale nam podaci, da bismo

mogli stvoriti komparativni sud o tome, da li je doista današnjica kao pozornica najnižeg stupnja moralne kulture. Fali nam nepristranost, a bez nje ne možemo očekivati ispravan sud.

Bez sumnje postoje očiti simptomi duboke moralne dekadencije. Konstatiramo npr. da se grijeh i zloća nastoje opravdati, da se načelno zastupa buntovništvo protiv Boga, da se zabacuju norme morala itd. Da li je ta pojava tako općenita, da je možemo nazvati pojavom d a n a š n j i c e? Da li doista razni sistemi, što niknu u glavama pisaca, preobrazuju današnjicu? Zar je u čovjeku nestalo glasa savjesti, poticaja na dobro? Nije lako vjerovati niti to, da se oni isti pisci povode u praksi za idejama, koje siju po svojim knjigama, romanima, člancima. Žrtava, bez sumnje, ima. Otrov laži, nemorala i zloće truje nevine duše, ali dovoljno je malo smirenije listati povijest, ona će nas uozbiljiti, pa ćemo i za prošlost reći: i u prošlosti je bilo teško biti čovjekom!

Stvarnost nas sili priznati, da se današnjica može ponositi svojim uspjesima i na etičkom polju. Činjenica je, da, barem na nekim kontinentima, raste broj vjernika. Mnoge nam pojave govore o nekoj duhovnoj renesansi, npr. religiozna literatura, zatvorene duhovne vježbe itd. Na socijalnom području konstatiramo, da se socijalizaciji daje zasluženo mjesto. Jaz se između bogataša i nižih slojeva umanjio. Solidarizam unutar jednog naroda kao i između raznih naroda bilježi neke upadljive uspjehe. Etičko-pravni odnosi među narodima nastoje se iz dana u dan regulirati i sl.

Teško je govoriti o »vrhuncu« moralne dekadencije. Samo je Bog onaj, »koji ispituje srce« (Rim 8, 27). Koliko odgovornosti ima kod pojedinaca, ako su i sudjelovali u procesu moralne degradacije današnjice? Samo Krist je mogao reći, da je njegov sud valjan (Iv 8, 16), običan je smrtnik prevarljiv. Preuzetno je, ako čovjek sudi i osuđuje. Moralna diskvalifikacija, drugim riječima osuda današnjice, predstavlja donekle zadiranje u onu zabranu: »Nemojte suditi, da ne budete suđeni« (Mt 7, 1).

Koje su glavne struje u etičkim sistemima današnjice?

U priručnicima etike navikli smo čitati, da se razni etički sistemi izvan vjere svode na hedonizam, utilitarizam i racionalistički formalizam. Svi ti sistemi odgovaraju na upit: otkud vadimo kriterij da prosudimo ovaj ili onaj čin dobrim, odnosno zlim? Što razumijevamo pod »dobar« ili »etički vrijedan čin«? Odakle dolazi sankcija vrijednih, odnosno nevrijednih čina? Naslada, korist, autonomija razuma — to su odgovori spomenutih sistema.

Svakako svim je etičkim sistemima izvan vjere zajedničko to, da nastoje rješavati etičke probleme samo snagom razuma. Deplasirano je, ako mi u polemici s njima apeliramo na Objavu, jer je ne priznavaju, dosljedno naše argumentiranje za njih postaje bespredmetno. Osim toga moramo znati, da su njihovi sistemi ukorijenjeni u raznim noetičkim, ontološkim, metafizičkim premisama, iako oni zaziru od metafizike. Razni »nazori na svijet i život« diktiraju premise raznim etičkim sistemima.

Nemojte misliti, da su razna etička strujanja samo plod umovanja. Ako je današnjim etičkim strujanjima zajednička autonomija razuma, znači, da u tom stavu ima i afekta, raznih sklonosti, strasti, izvanjskih i unutarnjih okolnosti. Autonomno stanovište, podložno je i ono moralnoj kvalifikaciji. Autonomiju razuma sv. Toma pripisuje preuzetnosti (C. Gentes, I, 5). Potrebno je srediti osjećajno područje u nama, da uzmognemo naći ispravan etički sistem.

I etički su sistemi današnjice obilježeni vrtoglavom dinamikom. Sociologija nas upoznaje sa životom primitivaca, bližih prirodi, zato mnogi misle, da ta autentična djeca prirode moraju diktirati, što odgovara prirodi, što ne odgovara. — Psihopatologija nam predočuje razne nesvijesne, podsvijesne ispade, ispade iz »podpodlja« (Dostojevski), što drugi rado prihvaćaju te čovjeka oslobađaju moralne odgovornosti, nazivaju ga nenormalnim. — Kad Freud svodi sve na »libido«, ili, kad determinizam svaljuje svu krivnju za čovječja nedjela na biološke, atmosferske, socijalne faktore, to su samo neuspjeli pokušaji, da se čovjek rastereti etičke ili moralne odgovornosti. — »Dubinska« psihologija proglašuje bankrot tradicionalnog morala, a sociologiziranje upućuje predstavnike tako uzdržanih zasada, da traže novi oslon, npr. u fenomenu društvenosti, te proglase dobrim ili zlim ono, što društvo ili država proglasi dobrim ili zlim, te se na taj način pojedinac utopi i pretopi u društvo, a sebe liši časti i dostojanstva osobnosti.

Značajno je, da se protivnici kršćanskog morala malo trude, da doista i stvarno upoznaju zasade kršćanskog morala. Oni taj moral jednostavno proglasuju pasivnim, resigniranim, nepomičnim statičkim, samopotcjenjivačkim, siromašnim. Moram reći, da su u tome slični napadačima na kulu, koju su sami izgradili, a izgradili su je loše, pa se ona i ruši. Kršćanski moral ostaje i dalje kao hrid na moru, a valovi prolaznih etičkih sistema dolaze i nestaju u dubinama prolaznosti.

Nosioci etičkih sistema protivnih vjerskom, kršćanskom moralu konstatiraju, da se mi naslađujemo njihovoj neslozi u idejama. Konstatiraju, da im spočitavamo, kako su rasklimali društvo, oslabili snagu onih moralnih norma, koje su dugo držale u kompaktnosti obiteljski i društveni život. Iz njihovih se redova sve češće čuju glasovi SOS, zapomaganje za oslobođenjem od studene mehanizacije, bezdušne standardizacije, bezlične automatizacije i sl. Ti isti priznavaju, kako je čovjek očekivao, da će sebe naći u sebi, a da je izgubio sebe i prirodu. Pisao je npr. A. Malraux, da opustošena i okrvavljena Evropa nije opustošenija ni okrvavljenija od čovjeka, kojega se nadala naći, stvoriti. Drugi opet jadikuju, da danas posvuda otkrivamo najočajniju sliku čovjeka, koja je, možda ikada postojala.

Odlazna točka tih sistema izvan vjere ili kršćanskog morala jest ta, da treba slijediti prirodu, kakva je ona u stvarnosti. Ne priznavaju, da je ta priroda ranjena, sklona na zlo, da je treba liječiti, ispravljati. Ne priznavaju iskonskog grijeha. Pozivaju, da slijedimo porive te »naše« prirode, jer je »naša«. Ta je priroda determinirana, determinirani smo i mi, barem toliko, da se pitanje slobode i odgovornosti mora proglasiti nerješivim. Ipak ti sistemi stavljaju čovjeku u dužnost da sebe potpuno »ostvaruje«, da sebe »prelazi«, dapače, da sebe »oslobađa« itd. Što razumijevaju pod tim izrazima? Koliko pisaca — toliko odgovora.

Reći ćete, da te krive ideje ostaju u glavama nekolicine. Jest, i sva sreća, da to bude tako, ali što je potres jači, to se trešnja na dalje i proteže. Zavodljiv način pisanja mnogih zastupnika krivih sistema privlači, djeluje na pameti i na srca ostalih. Da odmjerite neodrživost njihovih ideja, pokušajte zamisliti, kakav bi izgledao život, kad bi se te ideje provele u praksu. Rekli bismo u našem žargonu, da reducirate njihove tvrdnje »ad absurdum«. Primijeniti determinističku teoriju značilo bi ukinuti sve sankcije, sve kazne. Proglasiti slobodu udovoljavanja prirodnim nagonima značilo bi otvoriti vrata zločinima. Pozivati ljude da se ravnaju po njihovim idejama izraženim izrazima »prelaziti sebe«, »afirmirati sebe« itd. značilo bi pozvati slijepca da vodi slijepca. Ponosno im predočimo Dekalog, koji svojom jasnoćom, određenošću, jednostavnošću zapanjuje, a u kojemu se krije uvjet sreće i blagostanja i za pojedinca i za čovječanstvo.

Kako se katolički moralisti snalaze u ovim previranjima?

Na razne načine. Kad se parobrod ljulja, putnici ne reagiraju na isti način na to ljuljanje, jer nekima škodi više, nekima manje, neki pjevaju, neki plaču. Podražaji su isti, reaktivne su okolnosti pojedinaca različite.

Katolički se moralisti moraju složiti u tome, da moralku treba »ažurirati«. Medicina iznosi nove lijekove, vrši nove kirurške zahvate, moralisti moraju biti spremni na sve to staviti etiketu moralne kvalifikacije, koliko od tih lijekova i zahvata dolazi u pitanje ljudski život. Pozitivne znanosti danas iznose bezbrojne podatke, koji se moraju ispitati u svjetlu moralnih načela. Ne zaboravite, da biblicistika, patristika, liturgija i druge grane teološkog znanja prisiljavaju moraliste da revidiraju neke tvrdnje prošlosti.

Ima moralista, koji tako radikalno reagiraju, da traže obnovu moralke »de fond en comble«. Kad čitamo taj način izražavanja, kao da čitamo kojeg zastupnika relativizma, koji ne luči bitno od sporednoga, glavno od drugotnoga, prolazno od neprolaznoga. Mijenja se, što je sporedno, ostaje ono, što je glavno. Ako se mijenjaju načini kamatnjaštva, ne mijenja se bitna zloća lihve.

Očit je neki napredak u obrađivanju moralke. Više nije suvremena moralka kao neki »katalog grijeha« ili »svežanj zakona i zabrana«. Danas se moralka mora iznositi kao znanost, koja upućuje na realizaciju unutarnjih snaga, na dinamiku, na stvaralašvo, na osvajanje neba, i to svijesnovoljnim — kreposnim — nadnaravnim — zaslužnim djelima. Nastaju i mnogi pokušaji novih sistematizacija, koje su doista nesavršene, ali one dokazuju, da kršćanski genij ne umire niti stari. Govori se o »dijalogalnoj« moralci, kojoj spočitavamo, da čovjeka osakaćuje, jer je on strukturalno vezan odnosima prema sebi — Bogu — bližnjemu, tj. strukturiran je trijalogalno, što je potrebno i načelno izraziti. Neki govore o kristocentričnoj moralci, međutim, i toj koncepciji zamjeramo to, što uzima kao arhitektonsku ideju, koja je historijski-prostorno-vremenski ograničena. U svim se tim pokušajima krije želja za tim, da moralka dobije dinamički karakter, da se što više približi »doživljaju«.

Ne želim duljiti s odgovorom na gornji upit. Duljenjem bih prešao na područje duge studije. Budući da sam o tome drugdje pisao, a i sada je u tisku jedna studija, ne želim ništa nadodavati. Primjenjujem riječi Pija XII, kojima je pozvao, da se produbljuje nauka sv. Tome. On piše: »Il suffira donc au moraliste moderne de continuer dans la même ligne s'il veut approfondir de nouveaux problemes«. Ako dakle moderni moralist želi prodrijeti u nove probleme, što mu ih donosi današnjica, dovoljno je, da nastavi stazom, koju je utro sv. Toma.

Kako — po Vašem mišljenju — treba prilaziti današnjem čovjeku, da mu se dadne kršćansko-moralni svijet u dušu?

Da se razumijemo. Pod izrazom »današnji« čovjek razumijevam onoga, koji u duhu modernog poganstva zastupa mišljenje o potpunoj čovječjoj autonomiji od Boga i Božjih zakona, koji dapače, zagovara neki revolt protiv kršćanskog

Boga i kršćanskog morala. Taj čovjek misli, da će postati sretnim, ako dade oduška svojoj stvaralačkoj invenciji uvijek novim društvenim uređenjima itd. Tako imamo pojam egzistencijaliste, jer egzistencijalist je čovjek, koji hoće biti i ostati jedini i apsolutni gospodar svoje sudbine.

Na putu nam stoje dvije glavne poteškoće. S jedne strane današnji čovjek niti želi biti poučen, niti je raspoložen prihvatiti te ideje »odozgo«, jer to bi značilo odreći se, kako on misli, svoje »autonomije«. S druge pak strane mnogi su kršćani ne samo nedostojni svoga imena i svoga zvanja, već se u izlaganju istina o Bogu i moralu drže tako stereotipnih, zastarjelih metoda, da niti današnji čovjek može lako razumjeti kršćanina, niti kršćanin njega. Nedvojbeno je pak, da bez izmjeničnog razumijevanja nema ni interakcije, nema davanja ni usvajanja, poučavanja ni obraćenja.

Treba ipak raditi. Najprije propovijedati. Treba da »današnji čovjek« čuje o vjeri i moralu (Rim 10, 14). Propovijedati znači raspravljati, govoriti, pisati, služiti se svim didaktičkim sredstvima, da čuje, da se zainteresira, da usvoji. Daleko od nas verbalizam! Nemojmo misliti, da će taj »današnji« čovjek sam doći u crkvu. Treba ga tražiti. Izgubljenu ovcu i drahmu treba nekako »loviti«, dok se ne uhvati. Ostaviti donekle onih devedeset i devet i poći za onom zalutalom (Mt 18, 13). Užeći svjetiljku, pomesti kuću, tražiti pomno izgubljenu drahmu (Lk 15, 8).

Želio bih svoj odgovor na gornje pitanje sintetizirati ovako: prvi i najglavniji predmet svih razgovora, savjetovanja, anketa, rasprava morao bi biti ovaj: kako doći do duše »današnjega« čovjeka, da mu damo vjeru i moral? Osobito pak je važno pokazati vitalnost vjere i morala u praksi života. Ne zaboravimo riječi sv. Petra: »Vladajte se lijepo među poganima, da bi u dan pohođenja, u onome, u čemu vas kleveću kao zločince, promatrajući to pomno, slavili Boga zbog vaših djela... Takva je volja Božja, da, čineći dobro, ušutkate neosnovana govorkanja bezumnih ljudi« (I, 12-17). Ta dobra djela nisu samo ona dobra djela privatne inicijative, već i ona socijalna, ona djela milosrđa tjelesnog i duhovnog, pojedinačnog i skupnog.

Riječi su sv. Petra program rada. Za ispit savjesti: nismo li možda proglasili mrtvom rečenicu sv. Jakova, da je vjera u samoj sebi mrtva, ako se ne pokazuje na djelu? (Jak 2, 17). Pripazite na riječi »u samoj sebi« tj. bez dobrih djela nema onoga, što je u vjeri bitno.

Zašto katolička vjera malo utječe na socijalna strujanja današnjice? Da li je taj utjecaj zaista malen?

Na ovaj, kompleksan upit, ne smije se odgovoriti jednostavno, jer je svijet pun krhotina od razbijenih simplicističkih formula, kako se netko izrazio. Taj simplicizam tuče po prstima koji put i propovjednike, svećenike. On je prozirno pokrivalo komoditeta. Radi njega su mnogi naši odgovori proglašeni infantilnima, daleko od životne stvarnosti.

Sjetimo se situacije, koja je bila u doba Lava XIII, kad je ovaj počeo s naukom socijalnog katolicizma. Van Gestel piše, da je jedan od uzroka ondašnjeg sporog uzlaza katoličke misli na pozornici socijalnog života bio taj, što je katolička Crkva proverbijalno spora. Ona naime posjeduje kriterij vječnosti i vječnih vrednota, pa se ne smućuje radi vremenskih, prolaznih disonanca. To možemo reći i za danas, a isto vrijedi i za sutra. To znači, da je i danas teško izmiriti eshatološke vrednote i vrednote vremena, odnosno pitanja duše i tijela, vječnosti i vremena. A to se mora.

Uzrok je i u tome, što je Crkva često prisiljena da se povuče, da se brine za onaj goli »biti — ne biti«, za egzistenciju, za svoja prava, koja joj daje barem njeno dvadesetstoljetno opstojanje. Njeni joj protivnici to pravo osporavaju, iako i oni žive te nesvjesno usvajaju tolike njene tekovine.

Jedan je od uzroka slabog notiranja kat. Crkve na socijalnom polju i taj, što neki katolici naivno misle, da se socijalna pitanja mogu rješavati na bazi dobrovoljne evanđeoske ljubavi prema bližnjemu. Zaboravljaju, da nije uzaludno Krist naglasio teškoću za bogataša da uđe u kraljevstvo nebesko (Mt 19, 24). Taj simplicizam nekih pravi

je paradoks, jer dovodi do pasivizma, koji predstavlja sablazan za »domaće u vjeri«, još više za nevjernike. Nije li to paradoks što su neki katolici toliko nedorasli, a da je njihova vjera toliko uzvišena? Krist nije pozvao samo na to, da se povodimo za bezazlenošću golubova već i za mudrošću zmija (Mt 10, 17).

Uvijek će jedan od uzroka slabe afirmacije vjere na socijalnom polju biti u tome, što se mnogi mlohavo angažiraju da riječju i djelom dokažu vitalnost socijalnog katolicizma. Fali im elasticiteta, dinamike, dosljednosti, pregalicizma. Beskrajne su potrebe današnjice. Horizont djelovanja danomice se širi. Vjerskih je radnika malo, a mnogima na terenu uputio bi Krist i danas opomenu i poziv: »Što stojite ovdje vazdan besposleni« (Mt 20, 6).

Posve je logično, da zbog svega ovoga među katolicima hara manjak solidarizma. Taj manjak potencira gornje faktore, a ujedno je i njihova posljedica. Sumirajući sve u jedno mogao bih reći, da se glavni uzrok nedovoljne afirmacije katoličke vjere na socijalnom polju sastoji u tome, što su mnogi katolici nedorasli, nedosljedni, lijeni, te niti ispravno shvaćaju niti pravilno primjenjuju načela socijalnog katolicizma u praksi.

Ima li katolika, koji su žrtve moralnog relativizma?

Rekao bih, da u vezi s ovim upitom postoje dvije vrsti moralnog relativizma. Oštriji se oblik relativizma ravna po onomu, »lijepo je gadno, a gadno je lijepo«, kako pjevaju one usudnice iz »Machbetha«. Taj relativizam niječe objektivnost i opću vrijednost etičkih ili moralnih norma. Po toj teoriji etičke su norme samo subjektivne pojave, vezane uz svijest pojedinca, bez koje ne postoje i ne znače ništa. Moral se neprestano mijenja.

Nama je poznata bitna demarkacija dobrih i zlih čina. Ima čina, s kojima je nerazdruživo vezan deformitet, i njih nijedna okolnost ne može učiniti dobrima npr. preljub. Ima čina, koji prema nakani mogu biti dobri i zli, npr. razgovarati s nekim iz potrebe, mržnje, osvete, zlobe i sl.

Ima čina koji su vrijedni osude, ali ih neka okolnost može učiniti dobrima, npr. zlo je ubiti nevinog čovjeka, ali nije zlo braniti sebe od ubojice tako, da se krvno odbraniš, ako ga ne možeš na drugi način odstraniti.

Postoji i blaži relativizam. To je stanovište onih katolika, kojima je ideal u transakciji, kompromisu, pa makar to bilo na štetu dosljednosti, principijelnosti. Tim postupkom sablažnjuju protivnike, a vjeri nanose veliku štetu. Oni se zavaravaju, da će »osvojiti« protivnika, a zaboravljaju, da će nedosljednošću izazvati kod njega »sažaljenje«, jer je protivnik često puta radikalno dosljedan u svojim načelima, pa će katolika nazvati »bijednim«. A to i zaslužuje. Koliko ima katolika, koji izmiču crkvenom auktoritetu, — koji zastupaju svoja, nezrela mišljenja, — koji predlažu nezrele reforme itd.!

Zaključak je očit: treba se čuvati nepomičnog konzervativizma na štetu vitalnosti, ali i nestalnog osciliranja na štetu opće vrijednosti načela, od kojih se ne može odstupiti bez apostazije. Uvijek treba lučiti ono, što je nepromjenljivo, od onoga, što je podložno promjeni. Nema površnijeg suda od ovoga: »Moral se mijenja«. Tko ne vidi, da se izdajstvo domovine uvijek smatralo zlim djelom? Zar su se ikada ubojice nevinih nagrađivali? Heroji su se naroda uvijek krunili nagradama. Altruizam se uvijek hvalio. Solidarizam se uvijek smatrao idealom, ciljem, normom. Ima, dakle, nepromjenljivih, ima i promjenljivih pojava na području morala, ali uvijek je bilo i biti će etičkih zasada, koje će se smatrati vječnim, opće vrijednim, nepromjenljivim.

U usporedbi s prethodnim razdobljima povijesti da li naše vrijeme predstavlja degradaciju osnovnih pojmova života?

Osnovni je pojam života za kršćanina: Bog kao tvorni uzrok svega i kao zadnja svrha svega. Tko uzdrma tim temeljima, taj izlaže brod života takovu ljuljanju, da prijeti pogibelj, kako bi rekao Paul Valery, da se i najbolje obješene lampe na kraju prevrnu. Ovdje svraćam pažnju na pojam o Bogu.

Sjećate li se starog Speusipa, Pitagorejevaca, koji Vrhovno biće ne smatraju najsavršenijim? Najnegativniju ocjenu o misliocu dao je sv. Toma o Davidu de Dinando, koji »stultissime posuit Deum esse materiam primam« (I P. q. 3, a. 8; q. 4. a 1). Sv. Toma je znao za premnoge zablude, ali nijedna nije zaslužila tako strogu, negativnu ocjenu kao ta, jer tvrdi za Boga, što mu je najoprečnije.

Lako opažamo razliku. Stari su krivi pojmovi o Bogu nikli na području ideja, zadržavali su se u carstvu spekulacije. Današnji krivi pojmovi o Bogu zadiru na polje volje, nose obilježje revolta, obilježeni su prometejski. U tom smislu je pisao Papini, da su stari i moderni pogani tobože »rehabilitirali« čovjeka time, što su ga postavili na mjesto Boga. Koji je rezultat toga prevrata? Isti pisac odgovara: »Netom se čovjek u doba renesanse uspravio pred Bogom, kasnije pak zauzeo stav protiv Bogu i konačno se stavio na mjesto Boga, započele su epohe zadovoljene animalnosti, pokolja naveliko, progresivnog ludila (IL SACCO DELL ORCO, str. 37). Kada kod modernih čitate, da je čovjek čovjeku bog, ili da je čovjek sam sebi bog i sl., očito Vam je, da je pojam Boga degradiran do maksimum-a.

Ne očajavajmo. Niti su život pretvorili u besmisao oni, koji ga smatraju besmislenim, niti su sebe pretvorili u Boga oni, koji se smatraju bogom. Kako bi izgledala u praksi ideja, prema kojoj je čovjek isto što i životinja, ili prema kojoj je on Bog? Poistovjetiti nekoga sa životinjom i dalje će se smatrati uvredom, a proglasiti sebe Bogom i dalje će se smatrati zastranjenjem uma.

Kako gledate na budućnost kršćanstva?

U perspektivi Providnosti kršćanstvu je budućnost osigurana, trajnost je Crkvi zagarantirana (Mt 16, 18). Krist je s Crkvom »u sve dane, do svršetka svijeta« (Mt 28, 20). S te strane promatrano kršćanstvo ne zna za prošlost, ono je uvijek u sadašnjosti, trajno.

Kako će se realizirati to trajanje kršćanstva i Crkve? To je pak drugo pitanje. Nedavno sam čitao, da se čovječanstvo u vremenskom razdoblju od 1880 — 1960. umnožilo u

proporciji 2,20, a da se u tom istom razdoblju broj katolika umnožio 2,34 puta. Međutim, taj je porast katolika u Evropi bio 1,4 puta, u Africi 12,5 puta (Vidi »Herder Korrespondenz« 1960). Što iz ovoga slijedi? Odgovor se nameće po sebi.

Nitko ne zna, koji će kontinent doživjeti vjersku renesansu i biti glavni nosilac kršćanske vjere i morala. Odabrani narod nije primio Krista. Palestina danas nije prva u ispovijedanju kršćanske vjere. Nekadašnje su kolijevke kršćanstva prešle u druge ruke. U tom nam je, dakle, smislu budućnost zastrta koprenom.

To je pak sporedna strana pitanja. Glavno je jedno: ne postati krivcem tako, da se mora priznati, da je vjerska baština prešla na drugoga (Thren. 5, 2). To bi značilo primljeni talent zakopati, time snositi životnu odgovornost. A to nije lako. To je kriterij vječne osude.

Od srca Vam želim uspjeh i u Kristu pozdravljam odani

Dr Jordan Kuničić O. P.

»VESELE ME ZNANSTVENA OTKRIĆA, KAO ŠTO BI SINA NEKOG SLAVNOG SLIKARA VESELILO OTKRIĆE DOTADA NEPOZNATOG DJELA NJEGOVA OCA, A BOJIM SE NEZNANJA KAO ŠTO BI SE ŽALOSTIO SIN ONOG SLIKARA, KAD BI SE POKAZALO, DA NEKO DJELO, KOJE JE DOTAD NOSILO IME NJEGOVOG OCA, NIJE NJEGOVO I NIJE TAKO VRIJEDNO.«

JURAJ B. MARUŠIĆ

BIOGRAFIJA

Rođen 1915. u selu Podgradje (Poljica), gdje je završio osnovnu školu. Gimnaziju i bogoslovske nauke nastavio je i završio u Splitu. Poslije rata djeluje u pastoralnoj službi zatim kao nastavnik u Biskupskoj gimnaziji i Visokoj Bogoslonoj školi u Splitu.

MI PITAMO:

Kakve su danas po Vašem mišljenju teoretske pozicije ateizma u svijetu?

Otkud po Vašem mišljenju u spletu svjetskih zbivanja prijeti najveća pogibelj napretku spoznaje u razlučivanju materijalno dobrih i zlih djela?

U kojoj mjeri nemoral danas predstavlja opasnost za teizam?

Napredak prirodnih znanosti često se iskorišćavao u ateističke svrhe; da li ateizam na tom području još uvijek napreduje ili stagnira?

Ponekad se čuje krilatica: »popovi i oni koji vjeruju boje se znanstvenih otkrića...«; jeste li Vi jedan od tih?

Koji momenat danas u svijetu igra glavnu ulogu pri odlučivanju za i protiv religije?

Što je razlog golemom neskladu između suvremenih ljudskih dostignuća i suvremenog ljudskog kaosa?

Koji je raison d'être Vaše egzistencije a) kao čovjeka b) kao svećenika?

— MI, KOLEKTIV novomisnika iz đakovačke bogoslovije planiramo izdati jednu knjigu, koja bi po svojoj zamisli morala biti ugodan novitet. Knjiga je zamišljena u formi intervjua s mnogim poznatim svećeničkim ličnostima naše zemlje.

Tematika zamišljene knjige veoma je raznolika. Odgovori na postavljena pitanja morali bi biti nešto više od novinskih intervjua, ali također ne čista doktrinalnost. To bi zapravo bile lične ispovijesti, pogledi na život, stvari, događaje, svjetska, sadanja i povijesna zbivanja, prenošenje iskustava, životne poruke... zatim kršćansko-doktrinalni osvrti na neke pojave.

Molimo Vas dakle, hoćete li se priključiti ovoj povorci duha i srdaca? Vaš pristanak bio bi znatan prinos ugledu naše zamisli.

— Veoma sam počašćen vašom ponudom i rado je prihvaćam. Veselim se vašem poletu, plodu vašeg doista zrelog odnosa prema vremenu u kojem živite — što je ujedno uspjeh vaših učitelja i odgojitelja — kad je Crkva osjetila potrebu, da sazove Ekumenski koncil i nađe najbolja, u mnogočem posve nova sredstva k uvijek istom idealu: Ljubi Boga vrhu svega, a bližnjega kao sebe.

— Vama smo namijenili posebna pitanja, već prema Vašim publiciranim radovima, kao i na temelju nepristranih informacija. To će biti pitanja o savremenom ateizmu.

— Veselim se, što se ovaj razgovor vodi u doba enciklike Pacem in terris, jer će, nadam se, i njega oploditi riječi Ivana XXIII, velikog Sluge slugu Božjih, kojemu taj naslov tako dobro pristaje, a nama olakšati, da ono što već odavna u sebi nosimo i nekako tepajući govorimo, bez oklijevanja kažemo. Prošle božićne noći, slušajući preko radija sv. Misu, koju je služio Namjesnik Kristov i slušajući iz njegovih

ustiju riječi Kristova mira, pune svježe snage i ljubavi, osjetio sam potrebu da reknem: hvala ti, Slugo slugu Božjih; pa i rekao sam to, radiju i noćnoj tišini, a onda sam uzeo papir i napisao, i na papiru je ostala nekakva, recimo pjesma u prozi, ili proza u pjesmi, kako hoćete, ali svakako ono, što sam osjećao i što sam htio reći jednostavnim riječima: to sam, uz još jedan takav pokušaj, poslao sv. Ocu kao novogodišnju čestitku (hrvatski original i talijanski prijevod), makar sv. Otac, kažu, zna bugarski, pa bi mogao razumjeti i nešto hrvatskog, i dobio sam odgovor, pismo u kojem stoji da je nekadašnji jednostavni seljačić, a sada duhom i srcem doista veliki i jednako jednostavni Otac i Učitelj s ne malim veseljem (»haud parvo cum animi oblectamento legisse«) pročitao moje pjesme, šaljući mi svoj blagoslov: evo jedna od tih pjesama, ona iz Božićne noći, iz koje ćete odmah razabrati, kakav će biti opći ton mojih odgovora.

IVANU XXIII

Korak je moj čvršći,
koljena su mi krepča
i pločnik ko da to, čini mi se, zna.

Čelo mi je rječito
oko susret s okom traži
susreti su mi već pozdravi
a pozdravi ponos: katolik sam,

Ivane, Slugo slugu Božjih,
hvala Ti
za Tvoje riječi i Tvoja djela;

pa onda, pamet mi je bistrija
iza slova lako duh doseže
bila to slova sinajskog kamena
ili ona iz besjede na gori.

Ivane, Učitelju hvala Ti;

molitva mi je toplija
i pronalazi lako, što da moli.
(među ostalim i za Tvoje zdravlje)
i zemlja biva nevelika i nebo nedaleko.

Ivane, sveti Oče, hvala Ti.

Makar je sveti Otac već onda bio jako bolestan, glas mu je na božićnoj Misi podrhtavao, ono o molitvi za njegovo zdravlje namjerno sam stavio u zagrade i mislim, da se i to njemu svidjelo.

Tako, dakle, nastojat ću, da moji odgovori budu u skladu s nastojanjem Kristova Namjesnika: da se uvijek novim i neumornim trudom ukazuje na ljepotu kuće Božje, i da se toj ljepoti prinosi mnogo toga što će potaknuti ljude, da mnogi požele u nju ući i u njoj ostati. Ali jer će, kako kažete, naš razgovor biti o ateizmu, to će nam pogled biti upravljen u temelje kuće Božje, to jest u bit vjere da pokušamo pregledati otkud im dolazi snaga, i što bi ih moglo oslabiti: poglavito o ovom potonjem bit će riječi: što bi ih moglo oslabiti.

Tako će ovaj naš razgovor biti sadržajan možda nekako i sumoran, ali, mislim, koristan, da vaš rzgovor s drugim subesjednicima mogne biti vedar do tog stepena te prede u himnu: svet, svet, svet,... puna su nebesa i zemlja slave Tvoje... hosana!

— Sviđaju nam se Vaši pogledi, misli, stil,... Vi ste zaista shvatili našu misao: evo dakle naše prvo pitanje.

Netko može biti u teoriji teist, a u praksi živjeti kršeći etičke obaveze i obratno. Razlikujući tako praktički i teoretski teizam i ateizam, željeli bismo, da nam odgovorite: Kakve su danas po Vašem mišljenju, pozicije teoretskog ateizma u svijetu?

Makar ćemo, kako velite, razgovarati o teoretskom ateizmu, ipak će biti, mislim, veoma korisno, ako ponajprije svratimo pažnju na to, kako se odnosi teorija prema praksi u ovoj stvari.

Dozvolite da te odnose, objasnim s nekoliko pozajmljenih, pažljivo formuliranih rečenica, koje se, kao brižno izbrušeni kamenčići živih boja lako slažu u rječit mozaik: te rečenice, misli, uzimam iz veoma uspjele rasprave prof. Dr. I. Kozelja D. I., »ETNOLOŠKI DOKAZ ZA OPSTOJNOST BOŽJU, U SVJETLU DANAŠNJICE« što je nedavno objavljena u prvom broju nanovo izašle Bogoslovske smotre, u Zagrebu.

Naš cijenjeni autor kaže: »Nije svako izričito poricanje Boga već pravi, pogotovo ne potpuni ateizam. Niti je dosta pravoga i živoga Boga ispovijedati usnama, pribivati čak i nekim bogoslužnim činima, pa da nekoga već smatramo pravim teistom«.

Naš autor navodi, ne bez odobravanja, riječi što ih izriče jedan »uvaženi savremeni skolastički mislilac« (De Finance) koji kaže: »Zato možemo reći, da one koji — ma da inače Boga izričito ne poznaju, ili ga čak izričito niječu, ali ipak priznaju I D E A L (ćudoredne) V R E D N O T E, nikako ne možemo ubrojiti među prave ateiste«.

Pa isto tako naš cijenjeni autor navodi misao jednog drugog uvaženog mislioca (Joly-a) koji piše: »Svi oni, koji od svog ja čine središte života, svi su oni ‚bez-bošci', makar išli na sv. Misu.«

Svi oni koji se podređuju jednom idealu, jednom apsolutnom, kojem priznaju pravo da upravlja čitavim njihovim djelovanjem i daje pravac čitavom njihovom životu, svi oni afirmiraju Najviše dobro i nalaze se na strani vjernika, makar bili upisani u kakvu ligu »bezbožnika«.

Pa dalje naš autor, razlažući misao još jednog uvaženog mislioca Lippert-a, kaže:

»Ovako primjećuje Lippert govoreći o razlici između vjernih i nevjernih: vjernim čovjekom u punom smislu riječi smjeli bismo nazvati samo onoga kojemu je vjera doista preoblikovala život... ali i obratno, ateistom u potpunom smislu riječi mogli bismo nazvati tek onoga, koji posve dosljedno prema toj negaciji živi. Kad bismo u tom svjetlu i prema toj normi prosuđivali ljude našli bismo vrlo malo pravih i potpunih ateista, ali i broj teista vrlo bi se smanjio«.

»Svaki se od nas, vjerojatno, susreo u životu s čovjekom, koji otvoreno i, čini se, iskreno ispovijeda svoj ateizam, ali pokazuje vrlo istančan osjećaj za pravednost i poštenje, pa se u čitavom životu i djelovanju — koliko to ljudsko oko može dosegnuti — pokazuje karakteran čovjek spreman podnijeti prije i najveće žrtve nego li se iznevjeriti poštenju ili pregaziti pravednost«.

Konačno dovršimo tu sliku sudom cijenjenog autora: »Nikako ne poričemo, da unatoč, svojoj nesavršenosti i pojmovno spoznanje Boga za religiozni život ostaje od najveće važnosti. Izgleda ipak da glavni i odlučni kriterij, da li ćemo nekoga uvrstiti među ateiste ili teiste ili možda panteiste, treba tražiti na ćudorednom području...«

Nešto od toga, što ta slika pozajmljenih misli kazuje znanstvenom konciznošću, pokušao sam licentia poetica, reći u svojoj knjižici »Otajstva ljubavi«.

Nekako nam se čini da je i u ovom slučaju moguće važnost prakse (praktičnog djelovanja) tako naglasiti, da važnost teorije (teoretske spoznaje) spadne gotovo na ništa: Mislimo da Vi to nikako niste htjeli reći?

Vidim, da će ovaj razgovor biti ne samo koristan nego i veoma ugodan, jer vaš duh je veoma budan, kao što se nadam da je i moj i ne će biti razgovora među gluhima.

Ne, nisam htio važnost teoretske spoznaje svesti gotovo na ništa, jer tad i ne bismo imali o čemu razgovarati, i naš bi razgovor o temi, koju ste vi odabrali i najavili, bio završen.

Ja želim osobito naglasiti važnost teoretske spoznaje i imat ćemo o čemu razgovarati, i poduže, ali prije svega želim naglasiti važnost teoretske spoznaje na ćudorednom području — želim naglasiti važnost TEORIJE O PRAKSI: zbog toga je bilo potrebno reći ono, što sam rekao u predašnjem odgovoru. Poslije će, dakako biti govora i o čisto spekulativnoj spoznaji koja je ne samo važna, nego i nužna, ali zasad ostanimo i zadržimo se na teoretskoj spoznaji o praksi.

Osnovno etičko načelo, po kojem se razabire, kad je čovjek dobar ili zao, jest ovo: kad se čovjek svojom voljom odlučuje za ono, što on iskreno pred samim sobom smatra etički dobrim, i to radi, tad je taj čovjek dobar — pa makar on bio u spoznajnoj zabludi te radio čak i neko stvarno zlo.

To se, kako znadete, terminologijom naše katoličke moralke kaže: neko djelo je FORMALNO dobro, ili zlo, kad je djelatelj iskreno uvjeren, da je ono dobro, ili zlo, a MATERIJALNO je dobro, ili zlo, u samom sebi, bez obzira kakvim ga smatra djelatelj.

To je ono, što kaže sv. Pavao u poslanici Rimljanima: »Blažen onaj, koji sam sebe ne sudi za ono, što nađe za pravo!... A sve što ne biva po uvjernju jest grijeh«.

Tako dakle formalna dobrota ili zloća spada u područje slobodne volje a materijalna dobrota ili zloća spada u spoznajno područje.

U mom odgovoru na vaše prvo pitanje bila je riječ o tome, da je formalno dobar čovjek, naime onaj koji slijedi svoj vlastiti I D E A L, teist pa makar on bio u čisto spekulativnoj zabludi obzirom na opstojnost Božju: on je P R A K T I Č N I T E I S T, makar je možda čisto S P E K U L A T I V N I A T E I S T.

Naprotiv, formalno zao čovjek, naime onaj koji gazi svoj vlastiti I d e a l, p r a k t i č k i j e a n t i t e i s t (dakle, ne: ateist), pa makar on čisto spekulativnom spoznajom priznavao Boga: on je praktički antiteist, makar je možda spekulativni t e i s t.

Ali i na samom praktičnom području treba, prema onome, što je gore rečeno, kazati: formalna dobrota, ili zloća, čini nekoga formalnim teistom, ili antiteistom (dakle ne: ateistom) — a materijalna dobrota ili zloća, čini nekoga materijalnim teistom, ili a t e i s t o m (dakle, ne antiteistom).

Tako dakle, prema toj našoj distinkciji i terminologiji, antiteizam spada u područje slobodne volje, a ateizam u spoznajno područje.

Ne ćete mi, nadam se zamjeriti što sam u ovaj naš razgovor uveo tih par svojih distinkcija, bez kojih bi se moglo desiti, da u budućem našem razgovoru dođe do nesporazuma i rasprave o riječima, a ne o stvarima.

Ja bih dakle želio najprije govoriti o važnosti teoretske spoznaje na praktičnom području, naime o M A T E R I J A L N O M A T E I Z M U.

Uvijek jednako je bilo potrebno uložiti najveći razborito mogući trud i oprez, da se uklone, ili smanje spoznajne greške na ćudorednom području, jer Boga više slave i materijalno i formalno dobra djela, nego samo formalno dobra.

Uvijek jednako bilo je potrebno, da svaki pojedinac ulaže u to najveći razborito mogući trud i oprez, i zanemarivanje te primarne dužnosti već vodi na put formalnog antiteizma.

Uvijek jednako je bilo potrebno ulagati takav trud i oprez, jer i samo materijalno zlo djelo izvor je sablazni za bližnjega, jer su bližnjemu pristupačnija i vidljivija naša djela nego naša uvjerenja.

Ali, meni se čini, da gornja granica razborito najvećeg truda i opreza u savremenom svijetu mora biti pomaknuta na više, na mnogo više, i na sve više.

Danas je svijet, zbog velike i sve veće povezanosti, postao malen, i djela i riječi, pa i šutnja, svakog pojedinog čovjeka efikasno utječu na život svih ostalih ljudi, na primjer u obliku javnog mišljenja koje je moćan faktor u mnogim svjetskim zbivanjima — pa pogrešne spoznaje na ćudorednom području, odnosno tek materijalno zla djela, unose sve veći nered u čitav svijet, i izvor su sve veće sablazni za bližnjega.

Evo na primjer, prije par godina, sjećam se, u Vjesniku vaše biskupije bio je objavljen lijep članak, čini mi se pod naslovom UZORI, u kojem je riječ o jednom priprostom čovjeku, radniku, francuskom vojniku u Alžiru; taj vojnik je sumnjao u pravednost rata, u kojem je sudjelovao, pa je istražujući stvar s velikim naporom i tjeskobom, došao do uvjerenja da je to nepravedan rat, i život je dao za to svoje uvjernje. Ali ne samo on, koji je u tom ratu sudjelovao, nego i svaki onaj koji je, ovako ili onako o toj stvari zauzeo stanovište, utjecao je, preko javnog mišljenja. na tok tamošnjih zbivanja.

A to isto treba reći ne samo o pitanju rata ili mira, nego i o mnogim svjetskim zbivanjima, da je u današnje doba sve manje moguća i dopuštena neka ležernost, da čovjek bude tek kao neki znatiželjni promatrač, onakav kako ga je recimo Goethe opisao u svom Faustu (ovo je prijevod I. Velikanovića):

U nedjelju i blagdan najmilije mi je
Pretresat ratnu huku, ljuti boj,
Kad tamo negdje u Turskoj
Sa narodom se narod bije.
Uz prozor stojiš čašicu pijući
Niz rijeku motriš vožnju šarenih brodova,

A pred mrak krećeš u veselju kući
Blagosivljuć vremena mirna ova.
Jest, susjede! tad mene ni brigeša:
Nek sijeku glavu ako im je milo,
Nek tamo sve se prokomeša,
Al kod nas nek je, što je bilo!

U današnje doba je sve manje moguće i dopušteno neko uvlačenje u sama sebe, kako je to na mnogim mjestima istaknuto u enciklici Pacem in terris.

Prije dvije godine nas pedesetak svećenika biskupija splitske i makarske imali smo tri dana duhovne vježbe, koje je vodio o. K. Ferenčić D. I.: on je odmah stavio kao uvjet uspjeha ovih duhovnih vježbi ovo: da ne bude šutnje, nego da učesnici razgovaraju što više, i jedan s drugim, i s njim, voditeljem, i za vrijeme razmatranja, i prije i poslije — ali, dakako, jedino o stvarima koje spadaju na duhovne vježbe; rekao je odmah i to da nam ne će servirati misli, koje je tek popabirčio iz knjiga, nego samo ono, što je sam provjerio iskustvom tokom svog života (da ne bi, veli: drugima tovario terete, koje ni sam ne može nositi), a kako je iskustvo svakoga pojedinoga čovjeka dosta ograničeno, to on moli svakoga učesnika, da svojim učešćem i iskustvom pridonese općem uspjehu. Ja sam bio veoma zadovoljan tom izuzetno originalnom i po mom mišljenju korisnom metodom, i neki drugi su bili zadovoljni, a drugi opet nisu, žaleći za tradicionalnom metodom šutnje, ali razgovarali smo i učestvovali smo uglavnom svi; ja sam razgovarao i s kolegama i s voditeljem o mnogim stvarima, slušajući mišljenja svojih subesjednika i iznoseći svoja; kao najvrednije od svojih mišljenja smatrao sam i iznio pred kolege i voditelja ovo: dosad je nekako nastojanje bilo usmjereno na to da se traži način, kako da se okrijepi volja, vodeći računa o onoj poznatoj izreci: video bona proboque, deteriora sequor! — naime sve je nekako bilo usmjereno da se ojača formalna dobrota, a za materijalnu se nekako ponajviše pretpostovljalo, da se već posjeduje (video proboque) — no meni se čini, da treba sve više naglašavati i problem materijalne dobrote, jer to je u mnogim slučajevima sve složenijeg života na zemlji, doista problem (non video...) te pored gore navedene neophodno po-

trebne izreke s uskličnikom, trebalo bi sve više naglašavati još jednu s upitnikom, recimo ovako formuliranu: quantum nisus sum, ut viderem bona, ne deteriora probarem sequererque?

Tako dakle teoretska spoznaja na ćudorednom području veoma je važna i da se Bogu dade što veća slava, i da se djelatelj, zbog nemarnosti, ne izvrgne pogibelji skretanja na put formalnog antiteizma, i da se izbjegne sablazan bližnjega, da on skrene na put ateizma ili antiteizma.

Ali ne samo na ćudorednom području, nego i na čisto spekulativnom području teoretska spoznaja jednako je važna: više slave Boga dobra djela koja se ne čine samo po ispravnoj spoznaji o dobroti djela i iz dobre volje djelatelja nego također iz poslušnosti svetoj volji Božjoj, koju je djelatelj spoznao čisto spekulativnom spoznajom; uz takvu spoznaju djelatelj će postojanije činiti ta djela, a bližnji će biti upravljen na put teizma.

Čini nam se, da ćemo pogoditi Vašu misao, ako kažemo, da je enciklika Pacem in terris svjetionik, koji olakšava, da se u spletu svjetskih zbivanja razluče materijalno dobra djela od zlih; jesmo li pogodili Vašu misao?

Sasvim, sasvim ste pogodili, to je meni se čini, veoma visok svjetionik, koji na daleko, izuzetno daleko, rasipa jake snopove svjetla, što omogućava, da ljudi, pregledaju i razaberu sve jasnije, što je dobro, a što je zlo, i dobro nazovu dobrim, a zlo zlim.

Čitajući Pacem in terris činilo mi se, da i fizički osjećam, kako mi koljena bivaju krepča, čelo uznositije, pamet bistrija.

Uz opća, divnom jasnoćom gotovo do detalja razrađena načela, enciklika traži baš to, da se ne bude ležerni promatrač zbivanja u svijetu, već da se prema načelima u enciklici, pažljivo rasuđuje i razabira dobro od zla. A da bi se to učinilo, potrebno je biti obaviješten (radijem, štampom...) o sadašnjim zbivanjima i studirati povijest prošlih zbivanja, da bi se mogao pratiti i pregledati razvoj ljud-

skog društva k sve savršenijim, čovječnijim, moralnijim sadržajima, pa da se taj razvoj sve više unapređuje u budućnosti.

Tako, dakle, onaj upitnik, o kojem sam govorio u prešašnjem odgovoru, traži studij, i to mislim, prvenstveno studij društvenih nauka: ekonomije, prava, statistike s područja društvenih zbivanja... ali, posebno studij sociologije; kod nas je tom studiju već odavno posvećna dužna pažnja umnim i pionirskim djelima Pavla Butorca, sada dubrovačkog biskupa (jednom od tih djela dogodine se može slaviti četrdesetgodišnjica objavljivanja); mislim, da je doista veoma koristan rad svakog katoličkog časopisa: objavljivati rasprave, članke, informacije s područja društvenih nauka, koje su u čitavom svijetu jako napredovale, te mislim, da to ide u teodicejski rad, i može se nazvati teodicejskim radom.

Posebno je sretna okolnost što pored enciklike Pacem in terris, koja je nekako sveobuhvatna, imamo i drugu encikliku velikog pape Ivana XXIII, Mater et magistra, koja jakim svjetlom osvjetljava neka uža područja socijalnog života, da tamo razluči i razabere zlo od dobra i ukaže put k sve većem dobru.

Dopustite mi, molim, da vam pokažem i onu drugu svoju pjesmu u prozi ili prozu u pjesmi, kako hoćete, koju sam kao novogodišnju čestitku poslao sv. Ocu: tu sam ako smijem, tako reći, pokušao jednostavnim riječima povući neku crtu portreta Ivana XXIII; kad sam pet mjeseci kasnije čitao njegovu encikliku Pacem in terris, činilo mi se da sam i pogodio po neku crtu, i to me je veoma obradovalo, i ako nije neskromno to reći, možda je to mrvičak obradovalo i sv. Oca; evo je:

GLAS KRISTOVA NAMJESNIKA

Tvoj glas je jak ko onaj s obala
Jordana : pokoru činite :

tvoj glas je uvijek isti, ko onaj drugoga
Ivana : dječice, ljubite se :

ko onaj iz Getsemanija, miran je glas
tvoj : svi su dani dobri, da se rodimo,
i svi su dobri da umremo.

Zbog toga je tvoj glas ispunio zemlju
i odjeknuo kozmosom,

da čuva, što je izgrađeno,
i gradi još mnogo neizgrađena
na zemlji
i možda na zvijezdama

i zasadi križ Kristov
na vrhove gora i kontinente
svih boja
i možda na zvijezde sjajne

da mnoga nijema usta progovore:
Slava Bogu, mir ljudima.

Moralna snaga, da se u znaku pokore, priznaju povijesni nedostaci i manjkavosti posvuda, pa i u vlastitoj kući, što dolazi od slabosti ljudskog elementa, već pri otvaranju Koncila bijaše slična snazi Proroka, koji je pripravljao put Gospodnji.

Nadahnuta intuicija potakla je nezaboravnog Slugu slugu Božjih da uzme ime Ivan i da ne prestane ponavljati riječi, što ih je do duboke starosti Evanđelist ponavljao, znajući, kako su ljudi velika djeca, podliježu reklamnom ponavljanju, pa neka podlegnu i ovoj dobroj velikoj reklami.

Njegova su usta zborila i glas dolazio iz punine srca, u kojem bijaše mir i sigurnost; kad je posjetio jednu dječju bolnicu u Rimu i očinskom vedrinom tješio male bolesnike, neki mu iz pratnje rekoše: i Vi ste sami veoma bolesni; on im je mirno i vedro odgovorio: svi su dani dobri, da se rodimo, i svi dobri, da umremo.

Kormilar, koji se smrti ne boji, sigurno upravlja brodom, pa je On, starac, ali hrabar i smion osjetio blizinu hrabrog i smionog mladog astronauta, koji je jedne nedjelje za vrijeme Angelusa na trgu sv. Petra u Rimu, upravo u svom svemirskom brodu plovio plavim visinama, i poželio mu

mnogo uspjeha, njemu i svim drugim astronautima i svim pregaocima za bolji i ljepši život ovdje na zemlji i možda na zvijezdama.

Kristov mir čuva, što je izgrađeno, i potiče na izgradnju sve većeg čovještva u ljudskim dušama i sve većeg blagostanja na zemlji, prema riječima: »Ne živi čovjek o samom kruhu«... »Kruh naš svagdanji daj nam...« — zato će ljudi poželjeti, da dragocjeno drvo križa Kristova bude zasađeno pod sva podneblja.

»Vrati mač svoj u korice« rekao je Sin Čovječji Petru, a On Kristov Namjesnik i Petrov nasljednik, to kaže svim ljudima, da oni reknu: Slava Bogu.

Polazeći sa stanovišta da je sve dublja spoznaja i razlučivanje materijalno dobrih i zlih djela ujedno i uslov sve većeg rada, mira i napretka među ljudima, i uspon k Bogu — htjeli bismo Vas pitati, otkud, po Vašem mišljenju u spletu svjetskih zbivanja prijeti najveća pogibelj tom napretku spoznaje?

Ja mislim, da sa strane amoralnog »nadčovjeka« i sa strane licemjernog farizeja i obje te pogibelji treba imati u vidu.

Evo slike amoralnih načela »nadčovjeka«:

Ljubi svoju slobodu, koja nije ropkinja nikakva zakona.

Ako te oko tvoje sablažnjava, veseli se, jer to je znak, da dobro vidiš, kako bi trebalo živjeti kao »nadčovjek«.

Ako te ruka tvoja sablažnjava, veseli se, jer to je znak, da snagu osjećaš da doista živiš kao »nadčovjek«.

U džungli slabašan crvić gmiže, a lav caruje, ali, oba žive i između te dvije skrajnosti živi niz drugih životinja — sve žive po zakonu biološke ravnoteže.

Nepriznavanje moralnog zakona među ljudima, amoral, ne bi značilo uništenje ljudskog roda, nego degradaciju moralnog zakona na biološki zakon, po kojem bi bilo »ljudi-lavova« i »ljudi-crvića« i čitav niz između te dvije skrajnosti.

»Sloboda« bi bila sinonim neodgovornosti.

Sasvim slobodni »nadljudi« bili bi sasvim neodgovorni, a svi drugi baš toliko neodgovorni, koliko su slobodni.

Takova amorala ima u današnjem svijetu još u priličnoj mjeri i očituje se u raznim oblicima, varijantama, stepenima, u životu i u knjigama. Spomenimo samo par primjera: to je osnovna crta nekih filozofskih sistema recimo kod Nietzsche-a, to je oživljeno na mnogim stranama književnih djela, recimo nekih egzistencijalista, to je kodificirano u rasističkim zakonima Južne Afrike, ili u nedavnoj prošlosti, u mnogim knjigama nacističkog rasizma; rasizam je kako znadete, enciklika Pacem in terris izričito osudila.

Filozofiju »nadčovjeka« opovrgava sama ljudska narav, kako se to kaže u enciklici Pacem in terris, taj je naime zakon ubilježen u ljudskim srcima; zato amoral dobro suzbiju ne samo filozofska djela, nego možda još uspješnije ona umjetnička djela, koja istražuju dubine ljudskoga srca, kao što su, da spomenemo jedan primjer, djela Dostojevskog.

Ali, dakako, Evanđelje, i uopće Sveto Pismo ujedno je i najdublje poniranje u srce čovjeka i riječ Božja, pa je ono, osobito za vjernike, najdublji izvor moralnih spoznaja; ali ne samo za vjernike nego i za sve ljude jer je od jednakog osnovnog tkanja satkana narav svih ljudi.

Uz amoral »nadčovjeka« najveća pogibelj spoznaji i razabiranju materijalno dobrih djela od zlih dolazi sa strane farizejskog licemjerja i pseudomorala, kojim se farizejstvo kao dimom i čađom, nabacuje na lice Božje i odvraća ljude od Boga, do onog stepena, da nisu prepoznali Sina Božjega nego ga na Križ propeli.

Najbolji način da se raskrinka farizejsko licemjerje i pseudomoral je ovaj indirektni, da se pokaže ljepota dobrih djela i sjaj lica Božjega kako je to činio Isus; zato je Evanđelje ujedno i primarni učitelj morala i najuspješnija teodiceja, koja čovjeku otkriva kako je njegova duša »naturaliter teistica«; ali baš zato da bi ljepota dobrih djela i sjaj lica Božjega bili svakomu što vidljiviji, Isus je ponekad sajnoj slici dodavao i sjenu: direktnim riječima a jedanput i djelom, bičem, raskrinkavao je farizejsko licemjerje i pseudomoral.

Meni se čini da je jedan od najštetnijih aspekata farizejskog licemjerja opisan ovim Isusovim riječima:

»Teško vama književnici i farizeji licemjeri! Vi gradite grobove prorocima i krasite spomenike pravednicima. I govorite: Da smo mi živjeli u dane otaca svojih, ne bismo se s njima ogriješili o krv proroka«.

»Tako svjedočite i odobravate djela otaca svojih. Oni ih pobijaše, a vi im podižete spomenike«.

»Zemlja i leglo gujino, kako ćete umaći osudi paklenoj? »... ja šaljem k vama proroke... Jedne ćete pobiti i propeti, druge u sinagogama svojim bičevati.«

»Teško vama zakonoše! Vi oduzimate ključ spoznaje. Sami ne uđoste, a zapriječiste onima koji htjedoše ući«.

Farizejska pogibelj uvijek postoji. Oko svake velike ideje, velikog Ideala polariziraju se dvije tendence: služiti Idealu, i služiti se Idealom.

Farizejstvo se služi Idealom u svoje egoističke svrhe, ali se služi na rafiniran način (to i jest bit farizejstva) brišući ili muteći što više granicu između onoga: služiti i služiti se.

Proroštvo vodi boljemu, izgradnji na bilo kojem području. A obzirom na predmet našeg razgovora, riječ je o proroštvu, koje je Isus opisao, koje vodi k boljoj primjeni moralnog zakona, naime k sve boljem spoznanju i razabiranju dobrih i zlih djela.

Da bi se prikazalo kao sluga Ideala, farizejstvo hvali prošle proroke i diže im spomenike, ali suvremene proroke progoni, jer oni traže žrtve: svaka izgradnja traži žrtve od graditelja, a nadasve moralna izgradnja, a farizejstvo to želi izbjeći.

Farizejstvo je izvor sablazni, osobito za slabiće, koji kao šišmiši imaju oči više otvorene za tamu farizejstva nego za svjetlo Ideala.

U opsežnom i veoma uspjelom i originalnom djelu Dr. fra. I. Gavrana »Bludna psovka« Sarajevo 1963. autor obimnom dokumentacijom i uvjerljivom analizom istražuje porijeklo psovke i nalazi da je jedan od važnih aspekata tog problema i ovo: psovač, psujući prividno pravog Boga, psuje zapravo »subesjednikova boga«.

A očito je da iz takve pomutnje može nastati znatna šteta za teizam: ako psovač ne psuje riječima, nego u sebi, iz toga može nastati možda još i veća šteta.

Zbog toga je, mislim, vrijedno okoristiti se što više Isusovim raskrinkavanjem farizejstva, ne samo u njegovim općim, najdubljim aspektima, kako sam to malo prije naveo, nego i u pojedinostima, onako, kako je to Isus činio, nabrajajući tipična konkretna farizejska djela.

Teizmu, čini nam se, prijeti opasnost i od nemorala; onaj, koji svjesno čini zlo djelo, grešnik, može željeti da ne bude nekog nadsvjetskog zakonodavca i da sve ostane u razmjerima ovog svijeta; željeli bismo Vas pitati što Vi mislite o tome?

Takva želja ne će grešnika izbaviti od grižnje savjesti, koja će mu uvijek govoriti, i to baš povišenim glasom, o Zakonodavcu, koji sve vidi i sve sudi.

Zato se i događa, da onakvi grešnici, koji žele izbjeći kazni, pokušavaju savjest smiriti na način »nadčovjeka« kojemu je njegova sloboda sinonim neodgovornosti, ili na način farizeja, koji i pred samim sobom svoj pseudomoral proglašuje voljom vječnog Zakonodavca, koji će ga još i nagraditi za počinjena djela.

Čini se, da oni koji svjesno krše moralni zakon, mogu pokušavati, da umire svoju savjest na taj način, što se hvataju za znanstvene »razloge« koji da govore, kako izvan ovoga svijeta nema ničega, pa nema ni onog sveznajućeg Zakonodavca. A oni, koji vrše moralna djela, pa i herojska, za dobro bližnjega, ponekad kao da kažu, da bi bili poniženi, ako bi to činili ne samo iz svoje dobre volje, nego iz poslušnosti prema vječnom Zakonodavcu, koji će ih za sve to nagraditi vječnim sretnim životom, pa se čini da bi i oni mogli biti skloni onim »razlozima«; željeli bismo Vas pitati što o tome mislite?

Čovjeka ne može ponizivati pokornost moralnom zakonu i Zakonodavcu, koji bi mu dao vječni sretni život, kao što ga ne ponizuje pokornost fizičkim zakonima, recimo zakonu disanja koji mu čuvaju zemaljski život. Zato sv. Pavao

govoreći, atenskim poganskim mudracima na Areopagu o »nepoznatom Bogu« veoma je znalački rekao: »U njemu živimo, mičemo se, i jesmo, kao što i neki od vaših pjesnika rekoše: 'Njegov smo i rod'«.

U čovjeku je tako usađena želja za vječnim sretnim životom, da se on te želje ne može odreći, niti može željeti da takva života ne bude, nego tek može žaliti, što sumnja, da ga nema, ako ga oni »razlozi« uvjeravaju pa je često u isticanju tih razloga skrivena želja, da ih netko opovrgne jačim razlozima; ja mislim, da ste se već sreli, ili ćete se sresti s takvim subesjednicima, koji baš uporno žele da čuju proturazloge svojim »razlozima«.

Ali, naprotiv, baš zbog težnje da se izbjegne grižnja savjesti, kad se čini zlo, može se čovjek doista hvatati onakvih »razloga«. Zbog toga, meni se čini, jako je odgovoran posao upotrebljavati komplicirane znanstvene formulacije dokaza za opstojnost Božju. Meni se čini, da se treba prije svega osloniti na onu osnovnu metafizičku potrebu, koja je duboko usađena u svakom čovjeku, jednako neukom i učenom, po kojoj on, makar nekako nejasno, ali dosta sigurno uviđa, da mora postojati neki vječni Zakonodavac moralnog zakona u čovjeku i fizičkih zakona u svijetu.

Jer baš nedostatak i pogreška u kompliciranoj znanstvenoj formulaciji može postati jedan od onih »ateističkih razloga«. Osobito je, meni se čini, loš posao u ovoj stvari upotrebljavati tuđe formulacije, recimo iz knjige, ako ih onaj koji ih upotrebljava nije sasvim razumio, i ne samo razumio, nego i iskrenim uvjerenjem prihvatio i usvojio, pa očekuje neki uspjeh, tako rekav »ex opere operato«; meni se čini, da je u ovoj stvari »opus operantis« neophodno potreban, i da je ovdje umjesno imati na umu liječničko načelo kod davanja lijekova: primum non nocere.

Ali, dakako s takvim načelom nije moguće i uvijek uspješno liječiti, nije moguće osloniti se tek na onu opću metafizičku potrebu, kad se protiv teizma navode konkretni znanstveni »razlozi« osobito s područja prirodnih znanosti.

Napredak prirodnih znanosti često se iskorišćavao u ateističke svrhe; da li ateizam na tom području još uvijek napreduje ili stagnira?

Ja mislim, da niti ne stagnira, nego veoma nazaduje, i to zbog napretka prirodnih znanosti te zbog većeg opreza i razboritosti savremenih teista.

Kad su u novom vijeku prirodne znanosti počele napredovati, znanstvena otkrića se redala jedno za drugim, to je bilo djetinje ili dječačko doba tih znanosti, puno veselja i radosti zbog nekih otkrića, ali to je ujedno kod nekih postao izvor naivnih pretenzija, pa su takvi držali, da je otkriti neki prirodni zakon isto što i biti njegov potpuni gospodar.

Gradile su se korisne mašine svih vrsta, novi kemijski spojevi, prevozna sredstva, lijekovi...

To je veselje mladog studenta prava, koji je s odlikom položio ispite iz poznavanja zakona, ili veselje mladog suca, koji je takvo svoje znanje veoma korisno primjenjivao.

Ali kad se stišalo veselje zbog položenog ispita i prvih sretno donesenih odluka, sve više je raslo poštovanje — prema Zakonodavcu.

Tako su prirodne znanosti dostižući sve veće uspjehe u otkrivanju i primjeni prirodnih zakona, ali sve većim naporom, zbog dubine i veličajnog sadržaja tih zakona, osjećale sve veće poštovanje prema Zakonodavcu. Meni se čini, da je naš veliki Ruđer Josip Bošković i u tome znatno pretekao druge učenjake, što je shvatio ne samo ljepotu prirodnih zakona nego i obrazložio i njihovu relativnost, koja je baš znak ovisnosti o nekom apsolutnom Zakonodavcu. Ili da to kažem jednom slikom, recimo ovako: koristan je zakon, da je svaki vozač dužan kod mimoilaženja voziti desnom stranom da se izbjegnu sudari; ali sudari bi se jednako izbjegli, kad bi svaki držao i lijevu stranu; najgore bi bilo, kad ne bi bilo nikakva zakona, tad bi vladao kaos, i bilo bi mnogo sudara. Tako je i kod prirodnih zakona, kaže Bošković, ili se bar meni čini, da je to, u najkrupnijim potezima, njegova teodicejska misao: činjenica, što uopće postoje neki prirodni zakoni, a ne kaos, to već govori, da postoji Zakonodavac, i činjenica, da postoje baš ovakvi

zakoni, a ne koji drugi, također govori da postoji Zakonodavac, koji je prirodi dao baš ove zakone, a ne koje druge. Dakako, tom svojom slikom htio sam tek u najkrupnijim crtama, ovdje u našem razgovoru, naglasti ono, što sam nastojao potanko razraditi u svojoj raspravi TEODICEJSKI PUTEVI RUĐERA JOSIPA BOŠKOVIĆA.

Ali ne samo uspon prirodnih znanosti nego i veći oprez i razboritost savremenog teizma pridonijela je ovomu, da se napredak znanosti ne može iskorišćavati u ateističke svrhe, nego baš obratno.

Savremeni teisti su se, mislim, u ovom slučaju veoma okoristili izrekom »historia magistra vitae«.

Danas su neki skloni, da se gotovo snebivaju nad činjenicom, što je moglo doći do toga, da se, recimo, kretanje zemlje oko sunca onako mnogo iskorištavalo kao ateistički argument, i skloni su, da ondašnjem vremenu odmahnu rukom i reknu: mnogo vike ni za što.

A ipak, čini mi se da je, recimo, baš na tom primjeru moguće mnogo naučiti, kako je ponekad potreban velik napor da sami teisti, makar i nehotice, ne nanesu znatnu štetu teizmu.

Prihvatiti to, da se zemlja i drugi planeti kreću oko sunca značilo je, činilo se, mjesto Aristotelove harmonije i hijerarhičkog reda uvesti u kozmos kaos i nered, pa čak i više: značilo je uvesti nihilizam mjesto punine, značilo je degradaciju nebeskih tjelesa, pa možda čak i ubistvo, jer su ta tjelesa možda živa bića.

Evo te aristotelovske, onda opće prihvaćene, slike kozmosa: U središtu je svemira kugla zemaljska; ona je sastavljena od četiri elementa: zemlje, vode, zraka i vatre; najsavršeniji elemenat je zemlja i ona se nalazi u samom središtu svemira, a iznad njega je nešto savršeniji elemenat, voda; zemlju i vodu okružuje debeli sloj, sfera (šuplja kugla) još savršenijeg elementa, zraka; a sferu zraka okružuje sfera još savršenijeg elementa — vatre.

Iznad tih zemaljskih sfera nalaze se nebeske sfere (šuplje kugle, njeh devet, jedna u drugoj, niža u višoj; tjelesa tih nebeskih sfera su sasvim prozirna i nevidljiva, osim na nekim mje-

stima koja su svijetla, a to su zvijezde stajačice, sve u jednoj sferi, i planeti (Mjesec, Merkur, Venera, Sunce, Mars, Jupiter, Saturn), svaki u svojoj sferi.

Tjelesa su nebeskih sfera ne samo savršenija, odličnija od zemaljskih, nego su i bitno savršenija; zemaljski elementi mogu se, djelovanjem nekog uzroka miješati jedan s drugim, i tako nastaju mješavine (sol, željezo, drvo, tjelesa životinja...) i mogu se, djelovanjem nekog uzroka, pretvarati jedan u drugi, recimo voda u zrak i obratno.

Tjelesa nebeskih sfera tako su savršena, da se ne mogu pretvarati u nešto drugo, nego uvijek ostaju onakva, kakva jesu i ne mogu se miješati jedno s drugim; ona su čak prema Aristotelu, živa (habent animam intellectivam) koja ih pokreće i okreće oko zemlje kao oko centra, ili, prema skolastici, recimo prema sv. Tomi, njih pokreće i oko zemlje okreće neka substantia intellectualis separata.

To kretanje nebeskih sfera uzrok je svega gibanja, svih događaja na zemaljskim elementima i mješavinama, kao što su: kiše, snjegovi, vjetrovi... klijanje bilja, rađanje životinja... i kad bi prestalo gibanje nebeskih sfera, nestalo bi i svih gibanja i promjena na zemaljskim tjelesima.

Jedno tijelo može uzročno djelovati na drugo tijelo samo onda, ako je s njim u dodiru; nebeske su sfere u dodiru jedna s drugom, viša s nižom, a najniža je u dodiru s najvišom zemaljskom sferom, a zemaljski elementi su u dodiru jedan s drugim, tako da u čitavom svemiru nema nigdje ni malo prazna prostora, niti ga može biti (»non datur vacuum in natura«). Uzročno djelovanje ide samo u jednom smjeru, od nebeskih sfera prema zemaljskim, zemaljske sfere ne mogu uzročno djelovati na nebeske sfere, a treba reći, da ih niti ne dodiruju, makar trpe njihov dodir (»corpora enim caelestia agunt, et non patiuntur, unde tangunt, et non tanguntur«). A i među samim nebeskim tjelesima je nešto takovo: pokretač više sfere može pokretati nižu sferu, ali ne obratno (»motor inferioris caeli non potest movere coelum superius«)

Kod takova stanja ondašnje nauke lako je shvatiti, što je značilo reći da se zemlja i svi planeti vrte sami po zakonu ustrajnosti, oko sunca, koje ih privlači, i koje oni privlače; to je značilo da nema nebeskih sfera, nego mjesto njih, uglavnom, prazan prostor, da nema hijerarhičnog reda među svemirskim tjelesima, nego nekakav kaos u kojemu vrijedi zakon akcije i reakcije.

Danas zadivljeni otkrićima nauke, znademo, da u svemiru vlada divan red, po zakonima, koji slave svog Zakonodavca.

Kao s kozmologijom i astronomijom, bilo je nešto slično i s drugim naukama, ponajviše sa biologijom i naukom o evoluciji; kad teisti stoje na stanovištu, kakvo je, na primjer, prikazano u knjizi koja vam je na dohvatu ruke, ABBÉ G. REMY »OD STVARANJA DO ATOMSKOG DOBA« prijevod Split 1961, tad rezultati i otkrića modernih znanosti mogu teističkom stanovištu donijeti samo korist.

Po Vašem mišljenju, ateizam, zbog napretka prirodnih znanosti i ažurnosti teista ima sve manje mogućnosti da traži neki oslon na području prirodnih nauka; znači li to, da su savremeni učenjaci na tom području sve manje skloni ateizmu, a sve više teizmu?

Meni se čini, da jedva ima onih, koji su skloni ateizmu, naime stanovištu, da je uz poznavanje i primjenu prirodnih zakona suvišno pomišljati na Zakonodavca. Savremeni učenjaci, mislim, većinom pomišljaju na Zakonodavca, bar na način EINSTEINA koji veli, da je duboko uvjeren u postojanje neke više duhovne, misaone sile, koja se manifestira u veličajnom uređenju svemira, od čega je tek nešto na dohvatu slabog ljudskog saznanja: zbog toga, makar učenjaka ima sve više, njihovih ateistički obojenih izjava ima sve manje; a što ni izričito teističke, kao recimo one M. Plancka, nisu u razmjeru sa brojem učenjaka, to je, meni se čini zbog toga, što su oni prezaposleni svojim stručnim poslovima, pa i međusobnim takmičenjem k sve većim stručnim uspjesima, te nemaju vremena da filozofskim razmišljanjem dograđuju onu svoju primarnu metafizičku potrebu, kojom priznaju postojanje nekog višeg, misaonog Zakonodavca; u današnje doba je, meni se čini, jedva moguće očekivati nekog sintetičara poput Aristotela koji bi jednim pogledom pregledao i ujedinio sve, što je naučna analiza do sada otkrila i pronašla. Zbog toga je danas teo-

diceja prepuštena stručnjacima, koji treba da se okoriste rezultatima prirodnih znanosti, i prirodoznanstvenim učenjacima za uzvrat pokažu plodove svoga rada.

Nažalost, čini se kao da su ponekad teodicejski stručnjaci nekako zaplašeni baš štetom, koju je teizam imao od prevelike privrženosti aristotelovskom shvaćanju uređenja svemira, pa ponekad pokazuje sklonost da bježe što dalje od prirodnih znanosti. Ali, čini se, da takva metoda nije opravdana, nego je valjana Aristotelova metoda, dakako, prihvaćajući tekovine savremene znanosti, koje bi, naravno, i Aristotel prihvatio da su mu bile na dohvatu.

Sv. Toma je vjerno slijedio Aristotela, pa su obje njegove Sume upravo protkane sintezom fizike i metafizike.

Ponekad se čuje krilatica: »popovi i oni koji vjeruju boje se znanstvenih otkrića...« jeste li i Vi jedan od tih?

Vesele me znanstvena otkrića, kao što bi sina nekog slavnog slikara veselilo otkriće do tada nepoznatog djela njegova oca, a bojim se neznanja kao što bi se žalostio sin onog slikara, kad bi se pokazalo, da neko djelo koje je do tada nosilo ime njegova oca, nije njegovo i nije tako vrijedno.

Možda ste neku nelagodnost naslutili čitajući moje objavljene radove, ali ste, nadam se, razabrali i neku lagodnost, zbog rješenja, koja se meni čine prihvatljiva: reći ću nešto o tome.

Meni se čini, da je novi, pažnje vrijedan moment nastupio tim, što je fizika otkrila i prihvatila princip ustrajnosti, po kojem tvar (zvijezde, planeti... molekule, atomi...) kad se već giblje, prepuštena sama sebi ustraje u tom gibanju.

Poslije toga, mislim, mnogo je teže metafizičkim analizama tražiti nekog vantvarnog Pokretača, koji bi morao tvar podržavati u gibanju a mnogo lakše je tražiti i naći nekog vantvarnog Pokretnika, koji je nekad, u početku gibanja, tvar pokrenuo, jer se, kaže onaj isti princip ustrajnosti, tvar kad već miruje, ne može sama pokrenuti, nego ustraje i u mirovanju.

Već u prvom svom objavljenom radu o ovom problemu »O TVARI I GIBANJU«, Split 1952. — ukazao sam na ovo: sve kad bi se uzelo, da bi mogla postojati tvar bez gibanja, i da bi ona mogla biti sva nabijena tako zvanom potencijalnom energijom, naime energijom »napetog mirovanja«, ta se energija ne bi nikad mogla pretvoriti u gibanje, kinetičku energiju, ako je ne bi oslobodilo neko gibanje (da bi strelica s napetog luka poletjela, neko gibanje mora luk odapeti); tako, dakle, tvar, u kojoj ne bi bilo nikakva gibanja, ne bi se nikako mogla sama pokrenuti, početi gibati. Ali, u toj istoj svojoj raspravi nastojao sam obrazložiti i ovu misao: »energija mirovanja«, potencijalna energija zapravo i ne postoji, nego je to tek naziv za prikriveno gibanje, prikrivenu kinetičku energiju, pa kad u svijetu ne bi bilo nikakve kinetičke energije, ne bi bilo ni potencijalne (kao što je, na primjer, potencijalna energija zagrijane pare u zatvorenom parnom kotlu, zapravo kinetička energija molekula pare.) Kad bi se, dakle, mogao dokazati nužni početak gibanja, to bi značilo, da je tvarni svijet ovisan o nekom vansvjetskom Pokretniku.

Ako se pak, istakao sam dalje u toj svojoj raspravi, prihvati stanovište moderne fizike, da tvar ne može postojati bez gibanja, tad nužni početak gibanja znači ujedno i početak postojanja tvari, a to vodi k spoznaji, da postoji Stvoritelj tvarnog svijeta.

Tako, dakle, tražiti dokaz za nužni početak gibanja učinilo mi se valjanim poslom, koji sam poduzeo u toj raspravi, i u drugim, kasnije objavljenim, dograđujući uvijek istu misao.

Sv. Toma (slijedeći Aristotela) nije znao za princip ustrajnosti, po kojem tvar prepuštena sama sebi može ustrajati u gibanju, pa je njemu gibanje tvari (zemaljskih i nebeskih tjelesa) bilo znak da postoji neki netvarni »movens intellectuale« koji to gibanje neprestano podržava.

On je dopuštao vječnost gibanja, naime beskonačnost niza prošlih promjena, bez ikakve štete za svoj teodicejski dokaz, jer je to eventualno vječno gibanje bilo tek znak, da ga onaj »movens intellectuale« oduvijek podržava — ali,

to želim naročito naglasiti, sv. Toma nije nipošto svoj dokaz oslanjao na niz uzroka, koji bi možda mogao biti i beskonačan.

Čini mi se, da se, u ovako laganom, ugodnom razgovoru, sav taj problem može zgodno objasniti, jednom često upotrebljavanom slikom, slikom mehanizma sata, ako se ona upotrijebi na adekvatan način, što, čini se nije uvijek slučaj, pa mjesto objašnjenja ta slika može unijeti zabunu.

Sat ima njihalo, koje se njiše amo-tamo, ali to bi njihanje njihala prestalo, kad ga ne bi kolo svojim okretanjem, gibanjem svojih zubaca, gurkalo, ali ni kolo ne bi ustrajalo u okretanju, kad ne bi bilo pokretano od nekog drugog kola..., i makar koliko takvih kola bilo, u jednom satu više, u drugom manje, u svakom satu ima jedno kolo, koje nije pokretano od drugog kola, nego od napetog čeličnog pera, i baš to napeto čelično pero jest pokretač, koji podržava u gibanju sav mehanizam i ako bi ono prslo prestalo bi gibanje u čitavom mehanizmu.

Mjesto onog napetog čeličnog pera, sv. Toma ima onaj »movens intellectuale« koji se nalazi na kraju niza »pokretnih pokretača«, u našoj slici: niza kolesa; kad bi taj niz bio beskonačan, on se ne bi mogao gibati kaže sv. Toma, jer tad ne bi postojao onaj »movens intellectuale«.

Sv. Toma formulira svoj dokaz oslonom na ovo: »Non est procedere in infinitum« to jest, niz uzrokovanih uzroka mora biti konačan.

To je, po mom mišljenju, nedvojbeno stanovište sv. Tome, kako je istaknuto u objema Sumama, baš u formulaciji dokaza o kojima je riječ u poglavljima koji nose naslove: »Utrum Deus sit« (Theol...) i »Rationes ad probandum Deum esse« (Gent.).

Ako se prihvati princip, da tvar prepuštena sama sebi može ustrajati u gibanju, tad svijet nije sličan onomu satu, što ga pokreće napeto pero — nego je sličan savršenoj termos boci, punoj tople vode; molekule te vode gibaju se same, po principu ustrajnosti, i zbog toga, makar se međusobno sukobljavaju, usporavaju i ubrzavaju, voda ostaje uvijek jednako topla, naime ukupna količina gibanja molekula ostaje uvijek jednaka; jer koliko jedna molekula u sukobu

izgubi brzine, toliko ona druga molekula, njezin partner iz sukoba, dobije. Tako je i u čitavom tvarnom svijetu: količina gibanja u njemu ostaje uvijek ista, jer se svi njegovi dijelovi (zvijezde, planeti,... molekule, atomi...) gibaju sami po principu ustrajnosti.

U takvom slučaju, meni se čini, treba teodicejski dokaz, o kojem je riječ, osloniti na ovo, da gibanje, niz prošlih promjena, mora imati početak.

Dokazujući da niz prošlih promjena mora imati početak, dolazi se u protivnost sa sv. Tomom u stvari sekundarne važnosti, ali se ostaje u skladu sa sv. Tomom u stvari primarne važnosti: da teodicejski dokaz treba osloniti na ono: »Non est procedere in infinitum.«

Svakako, kod upotrebe teodicejskih dokaza važno je, mislim, ono što sam već prije spomenuo, da se ne očekuje uspjeh tako rekav »ex opere operato« nego je u najvećoj mjeri potreban »opus operantis«.

Želeći na neki način sve dosadašnje upite sažeti u jedan, čini nam se, da bi to mogao biti ovaj: Koji momenat danas u svijetu, po Vašem mišljenju, igra glavnu ulogu pri odlučivanju za ili protiv religije, kakvu ulogu pri tom ima znanje?

Od teizma do religije postoji put, što ga treba prevaliti; teizam je priznavanje postojanja Boga, a religija je dijalog s Bogom, svakako, dijalog je ujedno i znak vitalne snage teizma, ali ne uvijek, ne recimo, kod farizejstva.

Većinom ljudi ne dolaze u prigodu da stvaraju nove odluke, da revidiraju svoja stara stanovišta, nego u pitanju teizma ili ateizma prihvaćaju stanje naslijeđeno od roditelja ili nadahnuto od ambijenta.

Ali, u drugu ruku, svojim dnevnim odlukama, riječima, djelima, makar na oko malenim, ljudi stvaraju ambijent, ili, drugim riječima, javno mišljenje; teodicejski studij, teodicejske spoznaje, veoma su važne za stvaranje takva ambijenta, teodicejskog ambijenta.

Što je razlog golemom neskladu između savremenih ljudskih dostignuća i savremenog ljudskog kaosa?

U današnjem svijetu dostignuća znanosti doista su velika i stepen moralnosti međuljudskih odnosa nije u razmjeru s onim dostignućima (recimo, u slučaju atomskog rata) pa se u tom smislu može govoriti i o kaosu. Ali, inače mislim, da treba reći, kako danas ima u međuljudskim odnosima, mnogo manje kaosa nego, na primjer, u doba rimskog carstva kad je mnoštvo robova bilo sasvim bespravno poput životinja.

Uspjeh enciklike *Pacem in terris* dokazuje, kako religija može imati i u današnjem svijetu snažan utjecaj na razvoj međuljudskih odnosa prema boljemu, kao što je imala, recimo, i u ono doba rimskog carstva.

Htjeli bismo Vam napokon, postaviti posljednje pitanje: Koji je »raison d'être« Vaše egzistencije: Kao čovjeka? Kao svećenika?

Na oba ta upitnika mogao bih odgovoriti jednim usklićnikom, lozinkom sa spomen-sličice svoje Prve sv. Mise: »Ljubav sve podnosi!«

A u malo široj razradi to bi izgledalo ovako:

Prvo: Ljubi Boga vrhu svega, a bližnjega kao sebe,

Drugo: Kriterij kojim ću provjeriti, koliko ima onoga prvoga jest ovo: »Tko ne ljubi brata svoga koga vidi, kako može ljubiti Boga, koga ne vidi?«

Treće: Kriterij kojim ću provjeriti koliko ima onoga drugoga, jest ovo: »Dođite, blagoslovljeni Oca mojega!... bio sam gladan, i dali ste mi jesti, žedan, i dali ste mi piti, bio sam stranac i primili ste me na konak. Go, i zaodjeli ste me... Što ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće, meni ste učinili«.

I napokon, ove refleksije iz svoje knjižice »Otajstva ljubavi« uz drugu postaju križnog puta kad Isus uzima križ:

Od lijepih riječi prijeći k lijepom djelu nije lako.

Ljepše riječi, ljepše djelo — dublji i širi ponor među njima.

Tvoje riječi, tvoj križ, tvoje ruke se pružaju preko ponora.

Zar da nas, Prijatelju, ponor rastavi? Kako da nas ne rastavi, kad me hvata vrtoglavica gledajući mu širinu i dubinu. Čekaj, počekaj, strpljiv budi, Prijatelju, ti mi budi most.

— Hvala Vam za ovaj razgovor, i želimo Vam mnogo uspjeha u radu.

— Razgovor sa vama bio je vrlo ugodan, i ja vam želim mnogo uspjeha u vremenu, koje vi doista zrelo shvaćate.

— Još samo nešto; željeli bismo imati nekoliko Vaših biografskih podataka počevši od imena; uvijek ga pišete samo sa inicijalima, J. B. Marušić.

— Da ne bude dugačko pisati dva imena, Juraj Božidar, pišem obično inicijale, jer sam oba dobio na krštenju; drugo mi je familijarno u obitelji i rodnom kraju; rođen sam 2. lipnja 1915. u selu Podgrađe; to je jedno og petnaest sela nekadašnje male seljačke slobodne republike Poljica (u velikom zavijutku rijeke Cetine, do rječice Žrnovnice, kod Splita), u kojoj su popovi glagoljaši životom i živom riječju kroz mnogo vjekova čuvali i očuvali vjeru otaca. Osnovnu školu završio sam u rodnom selu, a gimnaziju i bogoslovne nauke u Splitu i upravo pred početak rata bio zaređen za svećenika i čitao Prvu sv. Misu u Rimu na grobu sv. Petra 15. kolovoza 1939; vršio sam u svojoj biskupiji pastoralnu službu, koliko je to bilo moguće, u uslovima ratnih teškoća i najezde okupatora. Poslije rata opet u pastoralnoj službi pa nastavnik u Biskupskoj gimnaziji i Visokoj Bogoslovnoj školi u Splitu.

Objavljeni su mi radovi s filozofsko-teodicejskog područja: O TVARI I GIBANJU, Split 1952. i drugo, prošireno izdanje te rasprave: TVAR I GIBANJE, Split 1953: U POČETKU BIJAŠE..., Zagreb 1960; TEODICEJSKI PUTOVI R. J. BOŠKOVIĆA, Split 1962.

Objavljeni književni pokušaj: OTAJSTVA LJUBAVI, Split 1961, PRIČA O MILI GOJSALIĆ, Zagreb 1960. — to je pokušaj oživljavanja slavnih dana poljičke prošlosti, a doba te poljičke junakinje pokušao sam oživjeti i u jednoj drami napisanoj u isto doba kad i priča, još neobjavljenoj.

Juraj B. Marušić

»SUVREMENI ATEIZAM JE VRLO BLIZU BOGU: ON SE S NJIM STALNO SVAĐA.«

Dr. o. RUFIN ŠILIĆ

CURRICULUM VITAE

Rodio sam se u selu Trešnjevici, blizu Konjica, u Hercegovini, 30. XII. 1911.

Djetinjstvo sam proveo u drugom selu, jednako zabitnom i šumovitom, to su Borci na obroncima Prenja.

5. I. 1919. ostao sam siroče. Na ulici bez igdje ičega.

Franjevci su me iškolali kao siroče.

Godine 1928. stupio sam u novicijat i postao hercegovački franjevac.

Teološki studij završio sam u Breslavi (danas Wroclav u Poljskoj) godine 1938. Položio sam doktorat teologije, i to iz dogmatske grupe.

Od 1938. do 1945. bio sam profesor na franjevačkoj teologiji u Mostaru, a predavao sam — prema potrebi — dogmatiku, apologetiku i biblijske znanosti.

1945. — 1947. bio sam kao profesor »bez zaposlenja«. Posvetio sam se privatnom studiju i propovijedanju.

1947. pozvan sam za profesora dogmatike na franjevačkoj teologiji u Sarajevu. Tu sam ostao sve do 1960.

Jednu godinu vršio sam dužnost tajnika provincije u Mostaru. Koncem 1961. pošao sam u USA. Sad se nalazim u Chicagu: osuđujem tehniku i civilizaciju i bogato iskorištavam njezine blagodati.

MI PITAMO:

Kako glasi Vaše životno načelo?

Što smatrate najvećim zadovoljstvom, koje Vam je donio život?

Što je utjecalo na Vašu životnu formaciju?

Koliko je po Vašem mišljenju odgoj odlučan u formiranju čovjekove ličnosti? Koliko je bio odlučan za Vašu formaciju? Koliko je kod Vas bio odlučan samoodgoj?

Kako bi izgledala Vaša skica idealnog svećenika, poželjnog u naše vrijeme?

Koja je vrlina — po Vašem mišljenju — najpotrebnija svećeniku? Koja mana najpogubnija?

Kako objašnjavate slučaj svećeničke apostazije? Postoje li zajednički razlozi, koji uvjetuju takve posljedice?

Kakvi su Vaši pojmovi o čovjeku i prijateljstvu? U kojoj mjeri možete u čovjeku doživljavati Boga?

U čemu gledate najveću degradaciju čovjeka?

Kakvi su Vaši pojmovi o vremenu, u kojem živite? Ima li — po Vašem mišljenju — naša današnjica »materinje grudi«, od koje možemo očekivati sretno potomstvo, sretne budućnosti?

Što danas cvate najviše na svijetu: religija, ateizam, nauka i tehnika, umjetnost, apsurd...? Opravdajte!

Kad biste pokušali između nekoliko junaka svjetske literature naći predsliku dvadesetog vijeka, koji bi to bio: Don Kihot, Hamlet, Faust, Raskoljnikov...?

Postaju li odnosi u ljudskoj zajednici danas sve hladniji ili sve prisniji? Razlog?

»Homo homini lupus«, rekoše stari Latini. »Čovjek je čovjeku đavao i sotona« — napisa Fran Mažuranić. A Vi? Što Vi imate na to danas primijetiti?

Kako bi izgledala Vaša lamentacija nad ovim vremenom?

Kako bi izgledao Vaš hvalospjev posvećen ovom vremenu?

Smatrate li, da je kršćanstvo kroz 20 stoljeća opstanka razmjerno nedovoljno izvršilo svoju misiju? Ako je tako, gdje je tome glavni razlog?

Da li napredak Crkve koče više neprilike izvana ili iznutra? Zašto?

Na kojoj bi formi apostolata trebalo napose inzistirati u svrhu što uspješnije kristijanizacije svijeta?

Da li Vas pomisao na Vašu viziju kršćanske budućnosti ispunja nadom ili stravom?

Što biste iz Vašeg životnog iskustva prenijeli kao svoju poruku onima, koji danas postaju svećenici?

Što biste poručili svojim suvremenicima?

DVIJE NAPOMENE

I

Dvadeset dva pitanja: o svećeniku i svećeništvu, o čovjeku i čovječanstvu, o Crkvi i kršćanstvu.

Odgovoriti na njih znači: izreći osudu nad prošlosti, sadašnjosti i budućnosti kršćanstva i čovječanstva, a nemati za to potrebnog znanja i iskustva. Gledati u budućnost, a ne biti prorok. Pisati »ispovijesti«, a ne biti ni svet ni ponizan. Pjevati pjesmu »bratu suncu«, a nemati ni zanosa ni široke ljubavi svetog Franje. Ostavljati poruke budućim pokoljenjima, a nemati ni velikih misli ni velikih djela.

Nemojte me krivo shvatiti! Nisam ni drzak ni umišljen u tolikoj mjeri, da bih sam od sebe došao na pomisao takvo nešto napisati i objaviti. Ako sam se ipak odlučio to učiniti, to je jedino za volju onih mladih ljudi, koji su mi ta pitanja postavili. Previše cijenim njihove originalne zamisli i mladenački zanos, da bih ih mogao odbiti.

Žao mi je, što sam napisao one rečenice, koje opisuju mene i moj život. Stidim se svih onih »u jednom komadu« osuda ljudskog znanja i nastojanja. Sam sebe osuđujem zbog pokušaja, da postanem »putokaz budućim pokoljenjima«. Ali kad sam već odlučio odgovoriti na postavljeno pitanje, nisam imao drugog izbora. Nisam htio biti neiskren.

II

Prije nego što počnem pisati, želio bih čitatelje upozoriti na neke izraze, kojima sam dao neuobičajeno značenje.

»Današnje čovječanstvo« jest skup svih naroda i pojedinaca, koji se bore za »podizanje životnog standarda«. Ja čovječanstvo zamišljam kao jednu jedinstvenu zgradu, i to piramidu. Ta je piramida cijelom svojom širinom i dužinom

ukopana u zemlju i blato. Samo jedan mali dio kupa se u suncu. To je vrhunac piramide. Tako je bilo uvijek. Ali danas se temelji piramide, oni dijelovi iz zemlje i blata, trzaju: htjeli bi i oni biti vrhunac i kupati se u suncu. Htjeli bi uništiti razliku između najviših i najnižih dijelova. To se nazivlje »podizanje standarda«. Teško je zamisliti, da bi izjednačenje moglo nastati tako, da bi se temelji popeli na vrhunac Vjerojatnije je, da će se temelji raspasti, popucati, vrhunac se nakriviti i polagano pasti u blato. Mjesto da se temelj kupa u suncu, vrhunac će se valjati u blatu. Ali jednakost će ipak nastati!

»Suvremeni čovjek« jest pojedinac, koji je zarobljen od tehnike. I najzaostaliji primitivci bacaju se svom dušom u naručje stroju i mehanizaciji. Njihova je duša već zarobljena. Ne ćemo dugo čekati, da u tim okovima bude i njihovo tijelo. Tehnika je »otprirodila« one »najrazvijenije«, najcivliziranije. One s vrhunca piramide. Ali ta bolest se naglo širi po svim dijelovima čovječanstva. Davno su prošla vremena »džungle na asfaltu«, danas asfalt prodire u džunglu, da je uništi. Nije više vrijeme »popapučenog opanka«, ali prijeti opasnost »poopančene papuče«. »Napredak« prodire u pustinjske šatore, u pigmejske kolibice, u eskimske iglove. Nestaje primitivaca, a nastaje novi sloj čovječanstva: »pismeni divljak«. — Biološko je načelo, da »svaku vrstu treba procjenjivati prema najrazvijenijim pojedincima«. Tako treba prosuđivati i čovjeka: prema pojedincima, koji su se najbrže razvili, to jest koji su već danas stigli tamo, kamo će ostali stići sutra ili možda tek za sto godina. Zato današnjeg čovjeka gledam utjelovljena u onim »najrazvijenijim, najciviliziranijim, najtehniciziranijim narodima i pojedincima«. Čovječanstvo se već poredalo u procesiju prema istom cilju. Oni najrazvijeniji idu prvi. Ali svi se ostali nalaze na istom putu, iza njih. Imamo, dakle, pravo slikati put čoječanstva s pročelja, to jest od onih, koji se nalaze na čelu te procesije.

Stablo »suvremenog čovjeka« još nije potpuno procvalo. Ali je »propupalo«. Pojavili su se prvi cvjetovi. Već se danas nazire, kako će izgledati, kad čitavo stablo bude u »punom beharu«. Zato se u slijedećim retcima o njemu govori, kao da je već potpuno u cvatu!

Kako glasi Vaše životno načelo?

Ja volim čovjeka! — To je moje životno načelo.

Volim današnjeg, suvremenog čovjeka.

Vjerujem u njegovu plemenitost, imam pouzdanje u njegovu budućnost, ljubim njegovu bespomoćnost, njegovu tešku bolest.

Ljubim je, makar bio apsurd!

Znam, da je današnji čovjek težak bolesnik. Boluje od raka na duši. Vene u njemu sve, što je duhovno, a naglo se razvija sve, što je u njemu životinjsko. Znam, da je čovjek jedina životinja koja sama sebe uništava. Znam, da je sam sebi oduzeo iskaznicu osobe, a izjednačio se s ostalim »komadima« u svemiru. Čovjek sam sebe »raščovječuje«. Bježi od sebe, da bi utekao od Boga. Ne bih se usudio usprotiviti onomu, koji je rekao, da je čovjek »gnjusno stvorenje« (Sârtre).

Pa ipak ja tog čovjeka volim!

U onim rijetkim časovima, kad počnem fantazirati i zamišljati, kakva bih želio vidjeti sam sebe i druge, iskrsne mi pred očima slika svetog Franje iz Asizà, kako skače s konja, pristupa gubavcu i ljubi mu gadne rane. I uvijek me potegne želja, da mi je bar u tom biti sličan svom svetom ocu. Da mi je ovu sitnu ljubav prema čovjeku, koja u meni jedva tinja, rasplamtjeti toliko, da mognem grliti i ljubiti čovječanstvo i onda, kada je najgnjusnije i najbolesnije.

Možda u toj ljubavi ima nešto biološko, nasljedno, atavističko. Ali sigurno je, da je svećenički karakter i svećenička služba moju biološku ljubav »pokrstila«, pretvorila je u kršćansku, nesebičnu, »kristovsku« ljubav.

Svećeništvo sili čovjeka na ljubav prema čovjeku. Barem svećeništvo, kako ga ja poimam. Kroz duge godine svećeničke službe, kao profesor teologije, propovjednik i pučki misionar stekao sam kao »nepredviđeni proizvod«, svoj osobni i posebni pojam o svećeništvu.

Svećenik je zato na svijetu, da Krista učini prisutnim svijetu. Prisutnim na oltaru, u crkvi, u dušama, u svijetu. Prisutnost Kristova treba da ispuni svećenika, a po svećeniku sav ostali svijet.

Sedam svetih redova, četiri niža i tri viša, predstavljaju liturgijski portrait svećeništva: vratar prima vlast da čuva prisutnost Kristovu u kamenom hramu, čitalac je čuva u papirnatom hramu, to jest u Svetom pismu; egzorcista čuva hram u dušama; a akolit čuva prisutnog Krista na oltaru. Viši redovi »proizvode« prisutnost Kristovu: podđakon i đakon navješćujući riječ Božju i dijeleći svetu pričest »hrane duše Kristovom prisutnosti«, a svećenik postaje toliko pun Krista, da mu u svetoj misi pozajmljuje svoje »ja«.

Svećenik je na svijetu zato, da ljudska srca ispunjava Kristovom prisutnosti.

I današnji je svećenik na svijetu zato, da suvremenog, bolesnog, gnjusnog čovjeka povrati na dostojnu sliku i priliku svog Stvoritelja, i da ga onda pretvori u hram Božji, dijete Božje.

Priznajem, da svijet sve više postaje štala. Ali Krist je prije došao u štalu nego u hram jeruzalemski. Zato on ne bježi ni od naše današnje štale.

»Plenitudo temporis« nije bila u nekom nevidljivom brojčaniku, koji je čekao, da se nabroji određeni broj godina. Punina vremena sastojala se u tom, da svi razni »paidagogosi«, pa i Mojsijev Zakon, postanu čovjeku preteški, da čovječanstvo utone u blato i počne se dušiti; da dođe na granicu, gdje počinje »raščovječenje«. I tada je Krist došao i spasio onoga, koji je bez Boga bio nespasiv. Ako je čovjek danas opet stigao blizu te iste granice, znači, da je Krist blizu. Znači, da je kucnuo čas, kad svećenik mora poći i nositi Krista tom čovjeku. Ako je svijet postao štala, ne smije svećenik postati betlehemski građanin, da ponavlja: »Nema mjesta«. Naprotiv, mora poći usred te štale, u njoj se roditi, zavoljeti je kao svoj dom.

Potrebno je mnogo vjere, da se u suvremenom čovjeku ugleda kalež, koji treba napuniti Kristovom krvi. Ali svećenik mora imati tu vjeru.

Suvremena guba liječi se samo usnama, koje ju ljube i cjelivaju. I to cjelovom prave, žarke ljubavi. Osjećam, da je moja ljubav malena, i da nije sposobna biti ljekarija. Ali vjerujem, kad bih bio bolji, »suvremeniji« svećenik, da bih imao silnu, ljekovitu ljubav prema današnjem čovječanstvu.

Nisam nikada prezirao učenjake, pogotovo ne učene svećenike. Možda i previše cijenim velike teologe. Ali za uzor sam izabrao Hermanna Schella, koji je rekao, da u ponedjeljak ne bi umio progovoriti s profesorske katedre, kad u nedjelju ne bi govorio s propovjedaonice.

Cijenim ljude samoće i molitve. Vjerujem, da je ta žrtva teža od najteže žrtve u radu među ljudima. Vjerujem, da raširenje kraljevstva Božjega duguje pustinjacima isto toliko koliko i propovjednicima i misionarima. Pa ipak nekako mi je sveti Pavao, kad kaže, da bi »pošao i u prokletstvo za svoju braću« (Rim 9, 3), bliži nego onaj Pavao iz pustinjske samoće. Vjerujem, da bih mogao u pustinji izdržati šest dana u tjednu. Ali onaj sedmi dan, Gospodnji dan, ne bih izdržao. Nešto bi me vuklo među ljude, koji čekaju na Krista. To je valjda glas moga svećeništva iz mene!

Ja ljubim čovjeka. Bolesnoga, gnjusnoga, grešnoga suvremenog čovjeka.

Ljubim ga i onda, kad to izgleda paradoksno i apsurdno.

Ljubim ga, jer sam čovjek, i jer sam svećenik.

Što smatrate najvećim zadovoljstvom, koje Vam je donio život?

U tom pogledu, ja sam pravi čudak.

Moje je zadovoljstvo pokazati ljubav za brata čovjeka i biti ljubljen od njega. Nesretan sam, kad osjetim, da netko »ima nešto protiv mene«.

Kad u novinama, ili romanu, čitam o nekoj ljubaznosti i velikodušnosti prema djetetu, bolesniku, starici, siromahu, osuđeniku, toliko me se to dojmi, da mi poteku suze radosnice. Svaki, pa i najneuspjeliji film, kadar je rasplakati me, samo ako je u njemu opisana neka plemenitost prema progonjenima. Usrećuje me čovjekoljublje, i to ono samaritansko čo-

vjekoljublje. Izveo ga ja sam ili ga drugi učinili, svejedno je: ja sam sretan, kad vidim ostvarenu ljubav prema čovjeku.

Ne tvrdim, da sam u tom krepostan. Naprotiv, možda u tom ima više mane nego kreposti. Narav, koju mi je Bog dao, takva je, da mi se prijatelji rugaju, kako »spajam nespojivo«. Vele, da bih mogao i na Luciferu otkriti »nešto, što je za pohvaliti«. Uza sve to, ja nisam uspio u sebi zatomiti razne sumnjičavosti i antipatije. Znam se ponekada potužiti na nekoga, i to nepravedno. Ali vjerujte mi, da sam poslije toga nekoliko dana »nemiran«. Svaka neljubav pokvari mi raspoloženje, učini me »nesretnim« kroz neko vrijeme.

Koje je, dakle, najveće zadovoljstvo, koje mi je život donio?

Božja me je ruka kroz život vodila tako, da sam uvijek mogao uživati čineći djela ljubavi prema drugima i diveći se ljubavi, koju su drugi iskazivali meni ili nekom drugom u mojoj prisutnosti. To je toliko ispunilo dane moga života, da sam uistinu kroz život bio sretan. Ne bih se ni s kim na svijetu zamijenio za sreću. Kad bih sutra imao početi novi životni put, ja bih od Gospodina molio, da mi dadne opet onaj, koji mi je već jedanput dao.

Jedan primjer za ilustraciju:

> Bilo nas je 15. Mjesecima smo skupa sjedili od jutra do mraka i razgovarali. Vanjske okolnosti držale su nas na okupu. Bilo je tjedana, kad se svatko sa svakim svađao, i to od zore do mrkle noći. Moja je dužnost bila »posvađane pomiriti«. Išlo je to dosta lako...
>
> Jednoga dana dobismo u društvo novoga člana. Luđak još neizliječen, pobjegao iz ludnice. Bio je neizdrživ. Počeo se tući: sad s jednim, onda s drugim, a onda s većinom. Došao je nadglednik, da uspostavi mir.
>
> — Ti si kriv! — ukorio je luđaka.
>
> — Zašto ja?
>
> — Pa, evo, svi su protiv tebe! — rastumači nadglednik.
>
> — Nije on! — upre luđak prstom u mene.
>
> — Gospodine, on nije ni protiv koga — rastumačiše oni ostali. — Ali da je bilo protiv koga na svijetu, bio bi i protiv njega.

Cvao sam od sreće toga dana zbog toga priznanja. Možda nisam imao pravo. Bolje bi bilo, da sam se ponizio i priznao »Gospodine, da sam iskoristio milosti i darove, koje si mi dao, koliko bih dobra mogao učiniti...!«

Ali srce mi je takvo, da ustrepti radošću i napuni me srećom, kad god mi vlastita savjest ili tuđe priznanje dadne dokaz, da sam bio »pravi čovjek«, da sam pokazao čovjekoljublje prema bratu čovjeku.

A takvih dokaza život mi je donio mnogo, vrlo mnogo. I skup tih svjedočanstava moje savjesti i tuđih priznanja sačinjava najveće zadovoljstvo, koje mi je život donio.

Što je utjecalo na Vašu životnu formaciju?

Sve. Ne znam, koga bih izuzeo iz zbora svojih graditelja i razgraditelja. »Nitko nije otok«, pa ni ja. Gruda sam zemlje, otkinuta od majke Zemlje. Ništa zemaljsko nije bez neke veze sa mnom. Bez veze i bez utjecaja na mene.

Ipak ima jedna riječ, zapravo pojam, koji obuhvaća sve ono, pred čim ja ponekada stanem i uzdahnem: »Sve, što na meni vrijedi, dugujem tebi. Sve, što ne vrijedi, ostavljam sebi«.

Taj pojam jest: majčinstvo.

Od prvog do posljednjeg dana moj se život odvijao u krilu triju majki. Jedna me je predavala drugoj. Dao Bog, da tako ostane, da me ova treća majka preda u krilo četvrtoj: majci Zemlji.

Prva majka bila je, naravno, rođena majka. Oca su mi ustrijelili razbojnici, kad sam bio još nejako dijete. Pred očima majke, i nas šestero djece, pokupili sav novac, sve vrednije stvari i onda oca ubili. A bio je on ono, što se nazivlje »seoski milioner«. Omrkli smo kao milionerska, osvanuli kao prosjačka djeca. Da nevolja bude još gora, usred ciče zime izbačeni smo na ulicu, jer je stan bio državni. Nekoliko godina majka je prosila, da bi nas prehranila. Oboljela je od tuberkuloze i umrla. Bila je mučenica majčinske ljubavi. Tko nije bio siroče majke prosjački siromašne ne može to shva-

titi. Djeca shvate, — ne toliko razumom, koliko krvlju i životom, — da je majka žrtva za njih. Nesvjesno je kanoniziraju. Stave joj svetačku aureolu oko glave. Majku ljubiti može svatko, ali kao siromašno siroče nitko. To je razlog, da je meni majka postala najmudrija mudrost, najljepša ljepota, najsvetija svetost. Čitavim bićem predao sam se njoj, da me vodi. Uspjela je provesti me kroz pubertetske godine i dovesti me na put Božji.

Druga majka moga života jest redovnička zajednica, u kojoj danas živim, Hercegovačka Franjevačka Provincija. Da bi mojoj majci olakšali muke, hercegovački franjevci primili su me i odgojili me i iškolali »za ljubav Božju«. Upravo onih dana, kad sam stekao sve potrebne uvjete, da stupim u redovnički novicijat, kad sam već zatražio, da budem primljen, majka mi je umrla. Kao da me je predala novoj majci i udaljila se, »da jedna drugoj ne bi smetala«. Gdje je rođena majka prestala, tu je nova, redovnička majka nastavila. Nije mi bilo teško djetinju ljubav prenijeti s rođene na novu majku. Bile su tako slične: progonjena i jedna i druga, siromašna jedna i druga, do smrtne postelje iscrpljena i jedna i druga, a prema meni majčinska i jedna i druga.

A onda je neki čudni slučaj htio, da se posvetim studiju dogmatike, a dogmatska ekleziologija, nauka o Crkvi kao mističnom tijelu Kristovu, nametnuta mi je kao predmet za »specijalizaciju«. Crkva kao majka djece Božje, kao moja majka, postala je tako najprije moj »ljubljeni predmet«, a onda »predmet moje ljubavi«. Majčinsko krilo u mojoj podsvijesti proživjelo je evoluciju: od malenog krila žene prosjakinje do krila svete Crkve, koje je široko kao svemir, a bogato kao nebeska baština.

Što je sve utjecalo na moju životnu formaciju?

Sve, ali nikad ništa izvan majčinskog krila. Svi savjeti ljudske mudrosti, a i svi poticaji Božje providnosti, pruženi su mi majčinskom rukom, odisali su majčinskom ljubavi. Naprotiv, svi prestupci, koji su u mom životu dosta brojni i dosta veliki, nose na sebi biljeg, koji zaslužuje ukor moje savjesti kao »izdaja majčinske ljubavi«.

Rođena majka bila je stroga: dosta sam kazna od nje primio. Nikada je nisam mogao ne voljeti. Isto je tako poslije bilo s redovničkim i crkvenim poglavarima. Od župnika do Svetog Oca, svatko mi je ponekada izgledao nepravedan. I pak nikada u životu, ni za jednu sekundu, nisam u Crkvi i svojoj redovničkoj zajednici vidio nešto drugo osim majke. Nikada mi nije bilo teško primiti od Crkve neku nauku. »Grijesi Crkve« u povijesti nikada mi nisu pravili poteškoće. Nikada nisam čuo šalu na račun Crkve, a da me to nije zaboljelo. Nekako mi je prešlo u drugu narav, da pod ljudskom vanjštinom naše Crkve vidim Duha Svetoga.

U traktatu »De fide« neki teolozi uče: »redoviti put«, kojim Bog u svom vjerniku učvršćuje temelje vjerovanja ide preko tri stepenice: djetetu je majčinska riječ najsigurniji dokaz, da je njegovu vjeru objavio Bog; onda dolazi riječ katehete; a na koncu čovjeku učenjaku pruži ruku Crkva sa svojom tisućgodišnjom predajom, svetosti i neprevarljivosti. Kad bacim pogled unazad, kroz protekle godine života, nalazim taj redoviti put Božjeg vodstva, ali uvijek u obliku majčinstva. Božja je ljubav udesila, da njegova ruka svaki put bude ujedno i majčinska ruka. Božja pedagogija meni se objavila obasjana majčinskom ljepotom i ljubavi. Tri majke, sve tri onakve, kakve želi srce siromašnog, prosjački bijednog siročeta: siromašne i progonjene, pune dobrote i ljepote, pune opraštanja, požrtvovnosti i dobrotvorne mudrosti. To su tarabe oko moga životnog puta.

Moja životna formacija tako je svakodnevna, da nije zavrijedila, da se o njoj piše. Ipak u njoj je Božja izvanredna dobrota toliko očita, da se ne bih usudio napisati zahvalnicu Božjoj providnosti. Premalo sam pjesnik za tako veličanstven predmet.

Nema se što ni naučiti iz mog životnog puta. Možda jedino to, da je majka nedostiživ odgojitelj. Poslije nje najbolji je pedagog onaj, tko se njoj najviše približi.

Ako bih morao birati između pedagogije ljubavi bez mudrosti i pedagogije mudrosti bez ljubavi, ja bih prihvatio pedagogiju ljubavi. U mom životu pedagozi ljubavi odigrali su daleko uspješniju ulogu. Naravno bili su ujedno i mudri. Ali ljubav je bila njihovo glavno oruđe.

Koliko je po Vašem mišljenju odgoj odlučan u formiranju čovjekove ličnosti? Koliko je bio odlučan za Vašu formaciju? Koliko je kod Vas bio odlučan samoodgoj?

»Ništa nam, braćo, ne bi koristilo, što smo se rodili, da nismo imali sreću, pa se i dobro odgojili«. Ja bih tako parafrazirao poznatu rečenicu iz »Exultet«. Makar zvučilo kao paradoks, ipak ima smisla reći: »Čovjek se ne rađa, čovjek se odgaja«. Bez odgoja možemo dobiti čovječuljka, ali nikako potpuno izgrađenog čovjeka.

Odgoj je tako potreban i odlučan u formiranju čovjekove osobnosti, da se odgojitelji — uzeti u skupnom obliku — mogu nazvati drugim roditeljima osobe, koju odgajaju.

Pa ipak u toj izgradnji nije odgoj najodlučniji čimbenik!

Još u školskim klupama, kao student, iznenadio sam se, kad sam pročitao tvrdnju učenog profesora pastoralke Rulanda: »U upravljanju čovjekovim životom bore se odgoj i nasljedne sposobnosti. Odgoj je jači kroz kratko vrijeme, ali na dulje rokove nasljednost je jača«. Nisam tada mogao vjerovati, da bi »krv progovorila« i onda, kad je kroz duge godine njezin glas ugušivan dobrim odgojnim sredstvima. Kroz 30 godina života i rada s mladeži i među mladeži, promatrao sam sebe i druge, pravio ankete, tragao po knjigama, dušama i srcima. Nisam uspio naći dokaza kojim bih oborio Rulandovu tvrdnju. Makar tim bio stavljen jedan veliki upitnik pred naše profesorsko zvanje i rad, ipak prihvaćam Rulandovo mišljenje. Ali to mišljenje preinačujem u tvrdnju: Odgoj je vrlo snažan čimbenik, ali ipak samo jedan čimbenik, koji s mnogo drugih jakih i važnih čimbenika daje odgojenog i izgrađenog čovjeka.

Nisam pristaša Freudove nauke. Ali čvrsto sam uvjeren, da je odgajanje mladića ili djevojke nemoguće, ako su oni izabrali životni put, koji je u sukobu s njihovim seksualnim nastrojenjem.

Bergmannov rasizam osuđujem i dušom i srcem. Ali ipak čvrsto vjerujem, da ima nasljednih opterećenja, štoviše i izvjesnih rasnih osobina, koje čovjeku smetaju da bude dobar svećenik.

Nisam behaviorist, da bih i religiju i poštenje svodio na utjecaj okoline. Ipak nije moguće zanijekati, da neke okoline postaju »tvornice zločinaca«. Isto tako neke vrste ljudi u pojedinim zemljama i narodima: ili moraju izludjeti, ili postati protudržavni »tipovi«.

U Michiganu, u USA, dječak od 12 godina pobjegao od rodne kuće. Roditelji zatražili pomoć od policije i pozvali još 50 dobrovoljaca. Tragali za dječakom, ali ga nisu mogli naći. Nakon sedam sati sakrivanja dječak je sam od svoje volje došo kući.

— Zašto si bježao? — pitala policija.

— Danas je na mene došao red, da operem posuđe poslije objeda. Pobjegao sam, neka to drugi učine mjesto mene — odgovorio je dječak.

— Pazite dobro! Taj će dječak postati ili luđak ili zločinac! upozorio je jedan profesor pedagogije.

— U našoj zemlji, gdje svatko radi, lijenčine moraju postati ili jedno ili drugo: luđaci, ili zločinci.

Znam potpuno sigurno, da ima 25 posto svećenika, koji u sebi nose nasljedno opterećenje i krvne nagone, a nalaze se u protusvećeničkoj okolini, pa ipak uz dobar odgoj i pomoć milosti Božje izdrže na položaju, na koji ih je doveo odgoj. Oni su dokaz i protiv Freuda i protiv Bergmanna, i protiv behaviorizma. Ali isto tako one druge tri četvrtine drugih 75 posto svećenika, koji slijede »srednji pravac« između odgoja, okoline, krvi i nasljedstva, dokazuju Rulandovu tvrdnju.

Znači li to, da odgoj ne odlučuje mnogo u oblikovanju osobe?

Naprotiv to znači, da odgoj može mijenjati pravac i krvi i nasljedstva i okoline. A to nije malo. Ni slobodna volja u čovjeku ne može čovjeka osamostaliti više od 25 posto. Ostalih 75 posto podložni su raznim zahtjevima i nagonima. Znači li to, da je slobodna volja u čovjeku malo odlučna? Ne! I to je dosta, da ona bude kormilar u čamcu našega života. Uzde su ipak samo u njezinoj ruci. To što vrijedi o slobodnoj volji, vrijedi i o odgoju.

Koliko je odgoj odlučan u mojoj osobnoj formaciji?

Premalo sam Augustin — nemam ni svetosti ni učenosti — da bih pisao »ispovijesti«. Ipak ovoliko sam se kadar »ispovjediti«: Jedan od mojih učenika, koji dosta duboko prodire u ljudska srca, zaključio je ovako o meni: »Kad ne bi bio

svećenik, bio bi ili pjesnik, ili pijanica, a najvjerojatnije i jedno i drugo«. Takva me je Bog stvorio: nikoga i ništa ne mrzim. Svakoga i sve volim. Volim pjesme i pjesnike, volim glazbu i glazbenike, volim jazz, film, šah, nogomet, volim svaki sport, karikature, viceve, volim dogmatiku, liturgiku, Bibliju, propovjednike... Na sve se dadnem svom dušom, u svemu uživam čitavim bićem. Dok gledam djecu, kako po ulici gonjaju loptu, zaboravim na najteže boli i probleme.

Bog me je doveo u samostan, da postavi kineski zid između nedopuštenih ljepota i mene.

Moji profesori i odgojitelji uspjeli su mi otvoriti oči, da uvidim dubinu, ljepotu i uzvišenost teologije.

Nisam kolerik. Brzo se zagrijem, ali i ohladim. Mišljenje i razmišljanje iscrpljuje me i umara. Zbog toga nikada nisam mogao svom dušom i svim organizmom dulje vremena ostati kod jedne teološke discipline, jednog traktata. Nakon nekoliko godina zanosa i ljubavi prema »novom traktatu« spopao bi me umor... Ali uvijek bi taj umor opet prošao, i ja bih se dao na nova područja teologije, i to opet svom dušom. Nekoliko puta u životu desilo mi se, da sam godinama, dan i noć, gutao knjige. Nekad je moja »ljubav« bila dogmatika, nekad skolastika, nekad liturgika, nekad biblika, nekad biologija, nekad fiziologija, ali uvijek je cilj bio: teologija.

Stvoren sam, da se za nešto zagrijem svim bićem: i fizičkim, i psihičkim. Odgoj mi je otkrio teologiju. Vjerujem, da me je to spasilo za uzvišenu, a sačuvalo od neuzvišene ljubavi. A to znači: moja osobna formacija jest kombinacija odgoja i samoodgoja.

U mom životu odgoj je bio uzda, koja je snage moje krvi i nasljednosti, moga srca i duha, skrenula na put, na kojem je samoodgoj dalje vukao kola života upregnut skupa s odgojem. Vukao ih je u istom, od odgoja započetom pravcu, prema istom cilju.

Ne tvrdim, da sam izgrađen čovjek. Ne ograđujem se ni od naziva čovječuljak. Ali imam pravo reći: da nije bilo svećeničkog i redovničkog odgoja, vjerojatno bih bio nečovjek. Ovako sam ipak čovjek, makar malen i neznatan.

Kako bi izgledala Vaša skica idealnog svećenika, poželjnog u naše vrijeme?

Idealan je svećenik iznad vremena. Ako je uistinu idealan, on je poželjan u svako vrijeme. On u sebi ima nešto nepromjenljivo, nešto vječno. Sposoban je dati svetost svakom vremenu.

Idealan svećenik je onaj, koji je pun Krista. Tako je bilo jučer, tako je danas, i bit će uvijek. Svećenik mora biti »pontifex«, graditelj mosta između naravi i nadnaravi. Zapravo, on sam po sebi jest taj most. Ako je pun Krista, uza sve nesuvremenosti, on će postati razgovornica, u kojoj će čovjek susresti Boga.

»Sacerdos alter Christus«, to je vječna slika idealnog svećenika. Vječna, pa zato i suvremena.

Ipak svaka razgovornica, pa i Kristova razgovornica, traži neko udešavanje i ukrasivanje prema zahtjevima vremena. Svećenik je »maska Kristova«, prvi oblik, u kojem se Krist očituje čovjeku, tražitelju Boga. Ta slika mora biti privlačiva, a ne odbojna. Mora na sebi nositi sliku života, a ne smrti; budućnosti, a ne prošlosti.

Idealan svećenik mora svoju nutrinu ispuniti nepromjenljivim Kristom, ali svoju vanjštinu mora obući po najnovijoj modi. U »duhovnoj garderobi« suvremenog svećenika morali bi biti i ovi »komadi odjeće«:

1. *Enciklopedijska naobrazba.* — Suvremeni čovjek luta tijelom, a još više duhom. Prije nekoliko desetaka godina ljudi bi utrošili po nekoliko mjeseci, da obiđu zemlju. Isto tako mjesecima i mjesecima proučavali bi svaku novu značajnu povijesnu, filozofsku ili prirodoznanstvenu knjigu. Danas čovjek uđe u satelit i za 47 minuta obiđe Zemlju. A na najozbiljniju knjigu od 600 stranica — prema istraživanjima profesora Halle, iz Geneve — utroši najviše 120 minuta.

Izgubili smo dubinu prijašnjih stoljeća, a dobili širinu, o kojoj stari nisu ni slutili. Nemamo nekadašnjih stručnjaka, ali imamo neslućeno mnoštvo »sveznadara«. Nije njihovo znanje duboko. Možda uopće nije ni znanje. »Tko čita samo novine, zna manje od onoga, tko ništa ne čita« (B. Franklin). Ali takva je danas moda ljudskog mišljenja. Današnji čovjek tako misli, to voli i to cijeni. A toga i takova čovjeka svećenik mora dovesti Bogu.

Vjerujem, da je to jedini razlog — potpuno opravdan razlog! — neprestanom uvođenju novih predmeta u teologiju. U zadnjih 50 godina potrostručio se broj katedra na teološkim fakultetima. A svi ti novi predmeti idu za tim, da bace evanđeosko svjetlo na nova područja znanosti i života.

Pijo XII govorio je svakoj vrsti učenjaka »pod suncem«. Svima je govorio »kao onaj, koji ima vlast«. I svi su ga slušali sa zanimanjem i divljenjem. Nije to slučajno. On je govorio čovječanstvu onako, kako svaki svećenik mora govoriti čovjeku, svom subesjedniku. Govori Pija XII mogu se nazvati »Summa theologica za suvremenog čovjeka«. A tu sumu mora »pretjerati« i svaki svećenik. Suvremeni čovjek, makar bio lutalac i duhom i tijelom, traži vodiča. Ipak on će ruku pružiti samo onom, tko u svim bezbrojnim područjima, koja njega zanimaju i na kojima luta, ima bar malo više znanja i malo više sigurnosti.

Zato se od današnjeg idealnog svećenika traži širina znanja, u onom opsegu, u kojem je posjeduje njegov vjernik, prosječni čovjek današnjice. Velik je to i težak zadatak. Svećenik ne može biti lutalac tijelom, jer je po svom zvanju rezidencijalan. On će morati priznati, da nije, kao većina njegovih vjernika, »svagdje bio i sve vidio«. Svećenik ne može biti ni lutalac duhom. On je po svom zvanju svjetionik, a ne krijesnica. On ne može svakog dana mijenjati nazor na svijet. Ne može prihvatiti neku nauku samo zato, jer je nova. Kako onda može govoriti i biti učitelj današnjem čovjeku lutaocu? Samo je jedno rješenje: svećenik mora svojim proučavanjem zaviriti u područja još šira od onih, u koja vjernici poviruju lutanjem duha i tijela. A još je potrebnije, da svećenik u svoje znanje unese »načelnost«. Mora u svakoj znanosti tražiti ono temljito, njezine prve principe. Tako će biti u stanju »sve ispitivati, a samo ono najbolje zadržati« (1 Sol 5, 21).

2. *Širokogrudan prema modi i modernosti.* — Ne mislim samo na žensko odijevanje i nakite. Pod »modom« razumijem onaj dio suvremenog načina življenja i uživanja, koji se stalno mijenja: jazz, film, bosa nova, nogomet, jurnjava u autima, apstraktna umjetnost, nova lirika, kamping, egzistencijalizam... Mi svećenici stekli smo nezgodan običaj da svim ljudima propisujemo, kako će uživati. Ne znam, imamo li

na to ikakvo pravo. Ali znam, da nemamo onoliko prava, koliko smo si ga prigrabili. U svakom slučaju sigurno je, da bi se trebalo dobro zamisliti, prije nego onih 100.000 na stadionu proglasimo »ludima«. Ili one milijune mladih ljudi na korzu i u plesnim dvoranama. Ako nešto nije uživanje za nas, to još ne znači, da je drugima nedopušteno uživati u tom.

Mi svećenici znamo za sukob »starih« i »mladih« samo u književnosti. Možda još i u nekim političkim strujanjima. No treba znati, da taj sukob postoji uvijek, i to na svakom području življenja, a najviše na području uživanja. U plesnim dvoranama, na šetalištima, u kavanama, posvuda postoji napetost između »mode, koja prestaje« i »mode, koja nastaje«. Jedna riječ svećenikova nesviđanja znači u isto vrijeme i riječ pristajanja uz protivnu struju. A to je redovito pristajanje uz onu »staru« struju. Zbog toga nepromišljenog odbojnog stava izgubimo često dodir s mladeži.

Priznajem, da smo mi svećenici pozvani da budemo vodiči u pokori, a ne u uživanju. U poznavanju »zabavnog života« ne ćemo se nikad moći takmičiti sa svojim vjernicima. Zato bismo morali biti oprezniji u osuđivanju i prosuđivanju onoga, u čemu ljudi uživaju. U najmanju ruku morali bismo biti svjesni, da smo u tom neuki, i da se često, da ne reknem redovito, varamo.

Činjenica je, da su svećenici sve današnje »pristojne« plesove nekad osuđivali kao nemoralne. Tada su oni zbog toga gubili ljubav mladeži. Mi danas moramo zbog toga priznati da smo izgubili bitku na moralnom području. To isto se može reći i za odijevanje i kićenje na jednoj ženskoj osobi, koju danas smatramo pristojno odjevenom i ukrašenom, ima desetak »manjaka i višaka«, koji su nekoć osuđivani kao »nepristojni«.

Ne kažem, da se mora prestati sa svakim osuđivanjem i prosuđivanjem. Ali svećenik mora imati srce otvoreno ne samo za vječnu ljepotu, nego i za »modnu ljepotu«.

Jazz je savršen odraz tutnjave u krvi i duši suvremenog mladog čovjeka. Svaku osudu te zaglušne tutnjave mladež će primiti kao osudu svoje krvi i nutrine. Pobjeći će od svojih sudaca!

Apstraktna je umjetnost odraz praznine u suvremenom čovjeku. Ne smije se prezreti ta umjetnost, jer će onda suvremeni čovjek zaključiti, da je prezrena i njgova duša. Pobjći će od tog prezira!

Film i televizija ispunjavaju polovicu života današnjeg čovjeka. Bez toga »zadovoljstva« on bi bio nezadovoljan. Čovjek, koji hoće lutati, a ne može si to lutanje priuštiti, hoće da barem svijet luta ispred njega: sjedne pred filmsko platno i »bulji« u ono, što ispred nejga prolazi. Tko osudi film i televiziju, mora računati s tim, da će taj čovjek s pravom zaključiti, da se tim osuđuje i njegov život.

Kavana, dim duhana, sportsko navijanje, na korzu zurenje, bikini kostimi, i toliko toga, što je nama danas moda donijela, sve to pomaže suvremenom čovjeku, da »pobjegne od mišljenja«. Ako bi netko pokušao to uništiti, naći će se u sukobu s čovječanstvom, jer će čovjek zaključiti, da ga želimo zatvoriti u, za njega, strašnu tamnicu razmišljanja i mozganja.

Nemojte me krivo shvatiti: sve to ponekad traži osudu. Tada je treba i izreći. Ali neka je izreče onaj, tko mora, i samo onda, kad mora.

Ali uvijek moramo imati na umu: ništa od modernog ludila u življenju i uživanju, makar bilo ne znam kako ludo i bolesno, nije plod nečije hirovitosti. Sve je to projekcija iz dubina srca i duše suvremenog čovjeka. Ako nam izgleda, da je to bolesno, onda znajmo, da je suvremeni čovjek čitav takav: bolestan. Ako se već radi o bolesniku i bolesti, onda mu treba pristupiti s ljubavi širokom, punom razumijevanja, a i spremnom na opraštanje.

Danas svećenik mora biti više liječnik nego sudac!

3. *Ljubav prema grešniku.* — »Najveći grijeh našega doba jest taj, da su ljudi izgubili osjećaj za grijeh« (Pijo XII). »Izgubili smo smisao za grijeh, pa ne trpimo nikakav zakonik od nekoga sa strane, pa bilo to i od samoga Boga« (D. Rops). »Nema više ni dobra, ni zla, nema nikoga da mi izdaje naredbe, jer ja sam čovjek« (J. P. Sârtre). »Činiti zlo, a biti uvjeren, da činiš dobro ... Činiti zlo i to svakom priznavati i ponositi se tim ... To je ono zlo, koje se danas u romanima opisuje i širi među najšire slojeve puka ...« (Claudel).

Eto, takva je slika susreta današnjeg čovjeka s grijehom. »O grijehu govore samo propovjednici, ali njih nitko ne sluša«, veli katolički filozof i književnik Gobriel Marcel. »Ako želiš uspavati svoje vjernike, počni govoriti o grijehu. Ako ih želiš istjerati iz crkve, govori o smrti i sudu«, savjetovao je jedan francuski svećenik.

Riječ »grijeh« iščezava iz nesvećeničkog govora i pisanja.

To ipak ne znači, da je suvremeni čovjek »raskrstio« s grijehom. Grijeh je protjeran iz njegove svijesti, ali zato je postao mora, koja ga progoni u podsvijesti. Najveći stručnjaci u psihoanalizi priznaju, da je većina duševnih bolesti u vezi s nečim, što bismo mi nazvali »zatajeni grijeh«. Liječnici tome daju razna imena, ali uvijek dodaju pridjev »podsvijesni«. Ima filozofa, koji misle, da je suvremena književnost nadomjestak za ispovijed«. Ne ispovijeda se čovjek svećeniku, pa se ispovijeda čitaocu. Navala na vestern-folmove ima istu pozadinu: čovjek grešnik osjeća u sebi poraz plemenitoga, zato želi barem na platnu vidjeti pobjedu dobra, a poraz zla. Izvanredni uspjesi romana, drama i filmova o svećeniku tumače se kao nesvjesna ili podsvjesna želja nevjernog čovjeka za ispovijedanjem i odrešenjem.

Suvremeni je čovjek grešnik, makar on tog ne priznavao. Trpi od osjećaja grešnosti, makar on to i ne slutio. Ispovijeda se, makar mu to izgledalo smiješno. Traži svećenika, makar mislio, da bježi od njega.

»Svi bi svećenici morali barem pola godine provesti u ludnici kao duhovnici«, reče mi jedan mladi američki liječnik psihijatar. On to obrazlaže: »Većina mojih bolesnika dolazi k meni, kad je već kasno. Da su došli odmah u početku, čim se pojavila bolest, većina bi se dala izliječiti. Ali oni su onda tražili ispovjednika, koji ih nije umio liječiti«. Ako su činjenice takve, tu se ne da ništa braniti. A vjerujem, da taj liječnik nije lagao.

Svakako današnji svećenik mora uzeti u obzir činjenicu, da se grijeh danas sklonuo u podsvijest i tu od grešnika napravio živčanog i duševnog bolesnika. Grijeh je redovno povezan s psihičkim prisilama.

A tu, u podsvijesti, s takvim čovjekom postupak mora biti drugačiji nego što smo mi navikli postupati s pokornicima u ispovjedaonici.

U studiju o »nervoznim dušama«, Schulte daje savjet ispovjednicima: »Želiš li se otresti histerične osobe, da ti nikada više ne dođe, onda joj otvoreno reci, da je histerična«. Tako je i s mnogim drugim psihičkim bolesnicima. No svećenik ne smije ići za tim, da se grešnika »otrese«. Cilj je, da se grešnik izliječi. Treba od njega napraviti negrešnika.

Tu je potrebno mnogo srca, ljubavi, strpljivosti. Pa i nježnosti. Nadasve pažljivosti u riječima.

Posebno to zahtijeva od nas, da prihvatimo savjet novijih homiletičara, pa da sve svoje propovijedi, savjete, razgovore, sav svoj rad ispunimo naviještanjem ljepote djetinjstva Božjega. »Nije potrebno tmine gonjati po uglovima sobe. Dosta je pustiti svjetlo unutra, i tmine će same od sebe pobjeći«. Tako je i s milosti posvetnom. Ona donese Božji život, a sotonine smrti same od sebe nestaju. Imamo, dakle, pravo ne govoriti o grijehu, ako će to od grešnika napraviti luđaka. Kad već grešnik ne može slušati govor o domovini, koju je dobio, to jest o paklu, govorimo mu o domovini, koju je izgubio, to jest o raju! Uspjeh je osiguran i na taj način. U oba slučaja radi se o istoj istini, samo s druge strane promatranoj.

Grijeh uvijek ostaje grijeh, a grešnik je uvijek grešnik. Ali grešniku se može pristupiti na dva potpuno oprečna načina: kao Krist, ili kao farizeji. Kristov način doveo je grešnicu, da suzama opere Spasiteljeve noge. Farizejski način doveo ih je, da čavlima probiju te iste, Spasiteljeve noge.

Krist je i grešnicima donio »veselu vijest«. I njima je najprije progovorio osam blaženstava, a istom onda počeo govoriti o manama.

I današnji je čovjek patnik, »am haarez«, sitni puk bez užitka, a s mnogo nevolja.

Taj čovjek očekuje, da mu donesemo spasenje. Treba mu pristupiti spasiteljski: s mnogo ljubavi; samo s ljubavi!

4. Kao četvrto, možda najvažnije, svojstvo idealnog svećenika u današnje vrijeme, ja bih stavio čovjekoljublje, ukoliko je opreka »materijoljublju«. No to je odgovor na slijedeće pitanje.

Ponovo upozoravam, da to sve skupa ne sačinjava bitno svojstvo idealnog svećenika. Sve je to nebitno, a biti pun Krista, to će uvijek na svećeniku biti najbitnije, najvažnije, najljepše i najprivlačivije.

To je moja slika idealnog svećenika i idealnog svećenika u današnje doba!

Koja je vrlina — po Vašem mišljenju — najpotrebnija svećeniku? Koja mana najpogubnija?

Najpotrebnija krepost: čovjekoljublje. Mislim: poslije onih kreposti i svojstava, od kojih je sastavljeno ono »biti pun Krista«, koje sačinjava bit svetog svećeništva.

Samaritansko čovjekoljublje ima danas posebnu, apostolsku zadaću.

Više od 100 godina čovječanstvo je odgajano za socijalizam. Što je taj socijalizam, to vjerojatno ne zna nitko. Nigdje se dva čovjeka ne bi složila u njegovoj definiciji. Svejedno, iz tog dugotrajnog propovijedanja o socijalizmu rodila se neka nova »etika«: prestao se čovjek ocjenjivati prema onome. što je i kakav je on u sebi, a počelo se precjenjivati ono, što on čini za drugoga, dotično za zajednicu.

Pošten je — po toj novoj »etici« — svatko, tko ne krade u bilo kojem obliku. Heroj (nadomjestak za »sveca«!) je onaj tko nešto žrtvuje za drugoga. Je li on svoje vlastite nagone obuzdavao, ili je potpuno ogrezao u »individualnim manama«, to nova »etika« ne pita.

Želi li svećenik biti primljen u to novo društvo, mora steći svjedodžbu poštenog, humanog, ili herojskog radnika. A to može samo pomoću bilo kojeg oblika samaritanskog rada, to jest kršćanske ljubavi prema bližnjemu, koja je uistinu ispunjena uvjerenjem, da služeći bijedniku služimo Kristu. Mi imamo nedostiživu »Magna charta« čovjekoljublja. To su Kristove riječi: »Što god učinite jednom od mojih najmanjih, meni ste učinili«. Ostali svijet u bijedniku služi svom bratu, a mi svom Bogu. Ako je svećenik uistinu »pun Krista«, on će uvijek naći prigodu, da svoje čovjekoljublje pokaže na djelu. Njegova će se okolina uvjeriti, da je njegova ljubav prema čovjeku »jednaka njegovoj ljubavi prema Bogu«, to jest da on čovjeka ljubi iz svega srca, svega uma, svom snagom tijela i duše.

Svećeniku, koji je pravi svećenik, to jest pun Boga, potrebno je to čovjekoljublje, da ga — kao nekoć Barnaba Pavla među kršćane — uvede u suvremeno »socijalističko« dru-

štvo. Kad je jedamput ušao u to društvo, kad ljudi u njemu osjete Kristovu prisutnost, onda će sve ostalo biti manje značajno, a Krist u njemu biti će ono, što će ljude privlačiti i obraćati.

Najpogubnija svećenička mana: gramzivost za novcem i materijalnim dobrima.

Pri odmjeravanju pogubnosti svećeničkih mana moramo računati s činjenicom, da je današnji čovjek od materijalizma napravio »bibliju«. Ne od onog filozofskog materijalizma, koji niječe Boga i dušu, nego od onoga, o kojem sveti Pavao veli: »Njihov je bog njihov želudac« (Fil 2, 19). Bilo je takvih ljudi uvijek, vjerovali su, da ima Bog i duša, ali su živjeli, kao da ne postoji ni jedno ni drugo. Današnji je čovjek pošao korak dalje. Stvorio je »Materijalističko evanđelje«. Želiš li mu dokazati, da je neka nova nauka istinita, moraš dokazati, da će čovjek od nje imati materijalne koristi, to jest ili tjelesni užitak ili ekonomski dobitak. Želiš li tom čovjeku Krista prikazati kao Spasitelja, moraš mu dokazati, da je Krist sposoban liječiti njegove tjelesne boli, da je prijatelj mladosti, radosti, sporta, plesa, higijene... Ekonomska računica potisnula je, dobrim dijelom, svaku drugu logiku i filozofiju. Stjecanje novca postao je životni cilj; a svatko, tko to otežava, postao je neprijatelj.

Za vrijeme zadnjeg rata pravljeni su pokusi na ulazima u skloništa od napada iz zraka. Ispitivalo se, koja se riječ najčešće spominje, dok ljudi bježe, da bi spasili život. Daleko najčešća riječ bila je »novac«. Ja osobno pravio sam drugi pokus. Sakrio bih se u jedan ugao, odakle se može čuti razgovor prolaznika. Bilo je to na šetalištu, gdje je šetalo oko 11 tisuća mladića i djevojaka. Čovjek bi mislio, da će tu riječ »ljubav« biti najčešća. Riječ »novac« tri puta se češće spomene u razgovoru zaljubljene mladeži.

Još godine 1914. napisao je proročanski pjesnik Peguy: »Novac je oko sebe okupio sve otrove, koji su ikada postojali i danas postoje. Nekim čudovišnim poremećajem dogodilo se, da novac prestane biti sredstvo, a postane vrijednost, cilj, svijet. Suvremeni svijet jedna je velika prostitutka, i to ne iz razbludnosti, nego zbog novca. Suvremeni je svijet bludnica, jer se dade sav kupiti«.

U ovom i ovakvom svijetu nije dosta takmičiti se u borbi za radnička prava i socijalnu pravdu. To Crkva mora, jer je

učiteljica istine i pravde. Ali čovjeka tim ne ćemo osloboditi od ropstva novcu. A tko želi biti spasitelj, mora čovjeka od toga ropstva spasiti.

Svojim životom mora svećenik pokazati i dokazati, da novac nije »sve«; da postoji raj i s onu stranu groba; da ima sreće i uz prazne novčanike; da se kruh može zarađivati, a ne umirati od straha za jelo i odijelo; da se može po zemlji hodati, a u nebo gledati; da se u smočnicu može staviti hrana, a da duša ostane slobodna, nemagazinirana.

Kardinal Verdier, apostol suvremenog Pariza, dao je svojim, a i svim ostalim, svećenicima ovaj savjet: »Želite li znati, što je mene naučilo moje dugogodišnje iskustvo? Svećenik, koji je prirastao srcu puka nije svećenik govornik, niti učenjak, niti svećenik bogomoljac. Puk voli svećenika, o kojem se može reći: to, to je onaj pravi, on za sebe ništa ne zadržaje«.

»Najplemenitiji među velikim filmskim glumcima«, Garry Cooper, koji je svoju plemenitost okrunio obraćenjem na katolicizam, rekao je malo prije obraćenja: »Ja bih davno prešao u krilo Crkve, ali su mi odbojni svećenici, koji traže novac«.

Suvremeno čovječanstvo slično je nekadašnjim »sooners« u Oklahomi. Izdan je bio proglas: »Trčite, i sve, što uspijete optrčati, to je vaše«. Trčali su, susretali se i davili se. Čim bi se na tom osvajalačkom trčanju« dvojica susrela, znali su da jedan drugom mora oteti dio »sreće«.

Takav je i suvremeni čovjek. Socijalna pravda nastoji ljudske puteve nekako urediti, da se ne križaju. Ali svećenik po svojoj službi mora svakome poći ususret. Želi li ne biti na prvi pogled zamržen, mora imati očit, lako shvatljiv dokaz, da on nije »sooner«, trkač za blagom. Svećenik mora na sebi imati nešto od onog »nutarnjeg siromaštva«, koje je »trojstvena krepost«, koje daje sve, a sebi ne ostavlja ništa.

Svećenik ne smije biti gramzljiv za materijalnim dobrima.

Mora nositi na sebi »izgled onoga, tko zemlju gazi«. Zemlju gazi, a oči i ruke prema nebu pruža.

Svećenik, koji želi osvojiti suvremenog čovjeka, mora imati ono, što se zove čovjekoljublje. Ne smije imati ništa od onoga, što bismo nazvali »materijoljublje«.

Kako objašnjavate slučaj svećeničke apostazije? Postoje li zajednički razlozi, koji uvjetuju takve posljedice?

Nismo mi svećenici nikada i ni u čemu »stadovski« raspoloženi. Ni u apostaziji! Svaki je svećenik kamen, od kojega se dade napraviti neka samostalna umjetnina. Samo nikada se svećeničko kamenje ne da pretvoriti u mozaik. »Masovne psihoze«, pa bile i religiozne, svećeniku su tuđe.

Svojeglavost — bila ona mana ili krepost — ide u opća svećenička svojstva. To nam donosi naša služba. Naučili smo se biti vođe, pa se ne damo voditi. S propovjedaonice govorimo kao »od Boga postavljeni učitelji«; zato nam je pod propovjedaonicom teško priznati, da netko nešto bolje zna. Uvijek popravljamo grešnike, zato kad sami postanemo grešnici, lako se pribrojimo onim »nepopravljivim«.

Svećenik je i u apostaziji svojeglav. Ne postoje »masovni razlozi«, koji bi prouzrokovali »skupne otpade«. Svaki apostata ima svoj razlog. A ti su tako različiti, kao i svećenički karakteri.

Ipak postoji nešto, što bi se moglo nazvati »zajedničkom pozadinom« svećeničkih apostazija. Nije ona uzrok pojedinih apostazija. Ali je okolina, atmosfera, u kojoj pojedini uzroci postanu jaki i uspješni, da ostvare apostaziju.

Doduše, moramo razlikovati između apostate i apostate. Ima svećenika, koji su na dan ređenja samo s pola duše prihvatili svetu službu. Oni, zapravo, nisu nikada ni bili pravi, stopostotni svećnici. Klica apostazije klijala je u njihovu srcu, dok je biskup polagao ruke na njihovu glavu. O tim ovdje ne raspravljamo.

Bolno pitanje svećeničke apostazije odnosi se na one svećenike, koji su nekoć plamtjeli od svete revnosti i zanosa za kuću Božju. Kao nekoć Mojsije ušli su u pustinju svoga života puni žara, puni snage i zanosa. Ali u pustinji je pomalo taj zanos splasnuo, sumnje se pojavile, došla kušnja i izdaja.

Odakle izvire ta pojava?

P. Lippert u »Pismima iz Engandina« upozorava mladog pripravnika za sveti stalež da zanos uvijek opada, a nikada ne raste. Digni zastavu visoko, kad deš, da pokucaš na samostanska vrata. »Imat će kada pokisnuti«, veli veliki poznavalac ljudskih duša. To isto vrijedi i za svećeničko zvanje: zanos kroz svećenički život ohladnjuje, uvijek opada, a nikada se ne povećava. Mladenačka romantika ustupi mjesto »realizmu svećeničkog života«.

Ali zašto to mora biti tako?

Jedna vrlo inteligentna katolička majka, koja je othranila i odgojila sedmero djece, i koja općenito uživa glas majke u »sretnom braku i pravoj kršćanskoj obitelji«, odgovorila je na to pitanje:

Ja ne znam, zašto to mora biti tako, ali znam, da je i u kršćanskom braku tako. Sav zanos ljubavi, koji donesemo u brak, splasne. Tada brak postane žrtva. Samo onaj, tko je spreman žrtvovati se i svakodnevno se Bogu prikazivati kao žrtvu, taj izdrži. Tko ne će žrtve, taj pogazi vjenčanu zakletvu. —

Tako ta dobra majka. Njezin je brak uistinu sretan. Štoviše blizu je onom, što se nazivlje idealnim brakom. Pa ipak i ona je »žrtva«. To znači, da svakako plemenito zvanje donosi sa sobom istu pojavu: idealizam, kojim ga prihvaćamo uvijek se smanjuje, a nikada ne povećava. U toj je pojavi svećeničko zvanje najizrazitiji primjerak, jer je zvanje koje na čovjeka stavlja najveće zahtjeve i traži najveću savršenost: više kreposti, a manje slabosti nego ostala zvanja.

To opadanje zanosa u uzvišenim staležima, moglo bi se ovako protumačiti:

U američkom ratnom filmu »Heroji su umorni« opisana je jedna izabrana četa za vrijeme zadnjeg svjetskog rata. Ta je četa bila opkoljena negdje u brdima blizu Aachena. Izdržali su ti junaci pravu paklenu vatru. Pokazali se kao prava braća: mladići su išli u smrt mjesto onih, koji su imali djecu. Nesebični, neustrašivi, puni bratske ljubavi, sličili su na kršćanske svece. Konačno su oslobođeni. Većina je izginula. Oni, koji su ostali živi, dobili su dva mjeseca odmora, i to u najljepšem hotelu u predgrađu Pariza. Sad se odjednom slika mijenja. Ti heroji postaju »utjelovljenje svih mana«: vječno se svađaju, ubijaju, kradu, razbludni su, lašci, propalice... Gledaocu se nameće pitanje: »Što im bi? Odakle ta nagla promjena?« Odgovor je stavljen u naslov filma: »Umorni su od heroizma«. Nemaju više znage za borbu. Zbog toga su postali plijen svake, pa i najmanje napasti.

Zar taj isti odgovor ne vrijedi i za one, koji se čude, kako nekada dobar svećenik postane apostata, i to »zbog sitnice»?!

Razgovorao sam s mnogima, koji su izdržali ratne strahote i pokazali se junaci. Svi oni kažu, da se »opće iskustvo svih ratnih stručnjaka« slaže u tom, da heroizam iscrpljuje. Iskustvo čovječanstva kroz tisuće godina, u tisuće ratova, kroz sve vjekove i sve narode, pokazalo je opravdanost načela »duhovne energetike«: lakše je izvesti veliko junaštvo u kratkom roku nego malo junaštvo u dugom roku.

A što je drugo svećeništvo nego heroizam u dugom roku? Heroizam visokog stepena i dugog trajanja. Svećenik je vječno na borbenoj liniji. Vječno opkoljen, u »paklenoj vatri« u pravom značenju riječi. On je četa, koja nema odmora: svakoga adna 24 sata mora biti heroj. Svake godine 365 dana: njegov heroizam nema godišnjeg odmora. Svećenik ne smije imati »privatne satove«. On je heroj uvijek i svagdje.

Je li moguće, da ga taj heroizam ne umori? »Taedium vitae sacerdotalis« mora jednom doći na njega. Netko će to nazvati »suhoćom duše«, netko »svećeničkom mlakosti«, netko »gubitkom zvanja«. Nazovite to, kako hoćete. Ali to je gotovo uvijek iscrpljenost od heroizma. I uvijek je idealna podloga za razne napasti. Tko će podleći, i kojoj će napasti podleći, to ovisi o svakom pojedincu i njegovu odnosu prema Božjoj milosti. Ali »pozadina tog podlegnuća« uvijek je ista: umor od heroizma.

Moj odgovor na pitanje, odakle svećenička apostazija:

Od umora.

Odakle umor?

Od heroizma. Od žrtve koju nameće tako uzvišen stalež.

Imali lijeka?

Svaki pojedinac ima lijek: neka izdrži, neka ne podlegne napasti. Ali stalež kao stalež nema lijeka. Jedini lijek bio bi »sniziti normu svetosti«, to jest umanjiti ideal svećeničkog života. Ali to onda ne bi bilo liječenje, ukoliko ne ćemo i eutanaziju proglasiti lijekom. Ne smije se bolesnik liječiti na taj način, da bude ubijen. A svećeništvo, koje ne bi bilo sveto, bez mane i prijekora, koje ne bi bilo »izgrađivanje slike Kristove«, bila bi apostazija, samo što je uzakonjena.

U odgajanju svećenika imamo samo dvije mogućnosti za izbor: ili svećenike heroje svetosti, ili svećenike bez heroizma. U prvom slučaju mora biti apostazija, jer heroizam umara. U drugom slučaju imat ćemo uzakonjenu apostaziju, jer svećenik bez svetosti jest izdaja ideala.

Heroizam umara, ali uvijek će biti tražen.

Nastojmo izgrađivati svete svećenike, pa makar to nužno dovodilo do brojnih apostazija.*)

Kakvi su Vaši pojmovi o čovjeku i prijateljstvu? U kojoj mjeri možete u čovjeku doživljavati Boga?

Kakav je moj pojam o čovjeku? — Onaj iz pučke škole. Naučio sam ga iz »Malog katekizma«. Nisam ga mijenjao. Štoviše, nikada nisam toliko ponosan, što sam kršćanin, kao kad isporedim naš kršćanski humanizam iz »Malog katekizma« s onim, što o čovjeku misli i uči suvremeni, protukršćanski i ateistički humanizam.

Činjenica je, da danas kršćanstvo mora spasavati čast čovjekove osobe, i to od suvremenih čovjekoljubaca, humanista.

Sve mi se čini, da smo mi kršćani, pa i mi svećenici, premalo svjesni veličanstvene uloge, koju imamo u borbi za očuvanje čovjekova dostojanstva!

Ima više od 500 godina što se »humanizam« pojavio i najavio borbu protiv religije, a posebno kršćanstva. Upisao je Crkvi u grijeh, što uzvisuje Boga, a ponizuje čovjeka. Odlučio je srušiti prijestolje Božje i na to mjesto postaviti novi tron za novog, samostalnog, neovisnog i izgrađenog čovjeka:

*Opaska. Autor ovim rješenjem, po općem mišljenju, po tradicionalnom tumačenju slučaja apostazije svećenika, kao i po primjedbi stručnog cenzora — odstupa od uobičajenog načina prosuđivanja svećeničkih apostazija. Autorovo rješenje bi se, moglo primjeniti na iznimne slučajeve apostazije, gdje su apostate krenuli krivim putom, stramputicom u heroizmu i svetosti, dok razumna askeza i heroizam po sebi vodi do poleta i vedrine, do duhovne jakosti i veličine, do izgradnje karaktera i svetosti, a ne do umora, iscrpljenja i konačno do apostazije. Međutim u ovoj knjizi kao tribini slobodnog mišljenja objelodanjujemo ovaj tekst kao orginalno shvaćanje autora.

Bogu ravnog, humanističkog nadčovjeka. Danas nakon 500 godina borbe humanizam je postigao cilj: stvorio je čovjeka neovisna od Boga, napredna, samostalna, izgrađena. Dobili smo novo čovječanstvo, u kojem je bogoštovlje zamijenjeno čovjekoštovljem. Ali čudno! Današnji filozofi, humanisti, najprije odaju priznanje tom novom čovjeku, što je uklonio Boga iz svoga života, a onda počnu nad njim naricati. Humanizam se pretvorio u egzistencijalizam, filozofiju i književnost plača i jaukanja nad čovjekom.

U filmu »Odisej« čarobnica Kirka nudi Odiseju da postane bog. »Ja hoću da budem čovjek, a ne bog«, odbija ponosno Odisej. Nisu to glasovi iz grčke starine nego iz naše sadašnjosti. »Ne vjerujem u Boga, ne vjerujem u vraga, ja vjerujem samo u čovjeka«, veli junak iz jedne Camusove pripovijesti. »Nisi stvoren, da budeš sretan, ali si stvoren, da budeš čovjek. Ne budi ni heroj ni kukavica, ni vjernik ni nevjernik, ne budi ništa, samo budi ti, budi čovjek!« (Bersot).

Ipak taj ponos humanisti pokazuju samo onda, kada se s Bogom svađaju. Čim se okrenu i pogledaju u svoje djelo, u novog čovjeka, spopane ih očajnički grč. Otvorile im se oči, i oni su uvidjeli, da svaki, pa i neovisni čovjek, ako je bez Boga i duše, postaje pregršt blata. I ništa više. Današnji »egzistencijalizam«, filozofija plača i naricanja nad »nerješivim suprotnostima«, postala je naricaljka nad izgubljenom vjerom u humanističkom čovjeku.

Najnoviji »cjenik«:

> Prije nekoliko tjedana objavio je neki američki stručnjak za ekonomska pitanja »ispravak u cijenama«. On veli: davno je to bilo, kad se izračunalo, da vrijednost odraslog čovjeka iznosi 1 dolar i 92 centa.
>
> Onda je računica bila potpuno ispravna: od fosfora se dade napraviti kutija šibica, od vapna obijeliti kokošinjac, od masnoće napraviti 17 komada sapuna... Međutim, danas su cijene poskočile. Prema današnjim cijenama čovjek vrijedi 32 dolara...

Može se netko zgražati. Ipak od svih humanističkih procjena ta je procjena čovjeka najdostojnija. J. P. Sârtre, »najhumanističkiji humanista«, »najegzistencijalističkiji egzistencijalista«, najistaknutiji predstavnik suvremenih bogomrzaca, opisuje čovjeka ovako: »Čovjek nije ništa drugo nego mučenje i trpljenje, biće nekorisno, stvarnost gnjusna i odurna, glupi spoj lijenosti i nemira; čovjek je bijendik, koji od svoje bijede niti može uteći, niti mu se može pomoći«.

Ta je filozofija nazvana humanizmom valjda zato, jer je čovjeka pokopala.

A tako je moralo biti. Adam je bio prvi humanist. On je htio biti ravan Bogu. Uspio je samo otvoriti oči i uvidjeti, da je bez sličnosti Bogu, gološav i sramotan, ravan životinji. Onda je došao poganin-humanista. On se nije zadovoljio da bude ravan Bogu. Htio je biti veći od Boga. Zato je pokušao stvarati svoja božanstva. Pravio je idole iz drvlja i kamenja. I njega je Bog ponizio. Pao je još dublje nego Adam, jer se htio dići još više nego Adam. Ne samo da je postao ravan životinjama, nego još niži od životinja: klečao je pred mačkama i bikovima i klanjao im se kao svom Bogu. Danas je došao treći stadij humanizma: protukršćanski i ateistički. On se ne zadovoljava da bude veći od Boga, nego hoće da bude ubojica, uništitelj Boga. Bog ga je ponizio još dublje nego starog poganina. On ne samo da kleči pred životinjama, nego sam sebi dokazuje, da je životinja. Darvinizam nije plod napretka i znanosti. On je kazna Božja. On je posljedica grijeha, kojim je čovjek ubio Boga u svojoj duši.

I tako će uvijek ostati: tko pokuša od čovjeka napraviti Boga, uspjet će samo čovjeka učiniti golim, bez dostojanstva i uzvišenosti. Kad god čovjek sa sebe skine odjeću Božje sličnosti, pokazat će se golotinja životinjske jednakosti.

To se pokazalo i pred očima današnjeg humaniste. Koje čudo, da on plače nad svojim uspjehom, nad novim bezreligijskim čovjekom?!

A s druge strane stoji kršćanska, katekizamska slika čovjeka. Nazovimo je: kršćanski humanizam.

Kraj božićnih jaslica Crkva nam čita riječi svetog Pavla: »Ljubav i čovjekoljublje Boga našega pokazalo se...« Kao da hoće reći: čovječe, ti si velik i onda, kad si malen. Bog je postao maleno dijete, da nam kaže, da i nejako dijete može postati dionik Božje naravi. Bog je visio i umro na križu da nam kaže, da i bolesnik i patnik i umirući čovjek ima u

sebi veličinu dostojnu Sina Božjega. Bog je uznio na nebo i stavio na prijestolje Božje pravo ljudsko tijelo, da nam kaže, kako smo uistinu veliki i uzvišeni.

Kad bih morao odgovarati na Sârtreovu tužaljku nad čovjekom, samo bih mu pružio »Mali katekizam« i rekao:

Čovjek je biće, koje trpi. — To je istina.

Čovjek je biće nakazno i odurno. — I to je ponekada istina.

Čovjek je lijenost i nemir. — I to može biti istina.

Ali vi humanisti ne znate ono, što smo mi kršćani naučili iz katekizma! Čovjek je biće, koje Bog ljubi. To je istina, i to krvava istina, ispisana krvlju prolivenom na Golgoti.

Čovjek je biće uzvišeno i božanstveno, jer se Bog s njim voli družiti i ujediniti. To je istina, i to slatka istina, kao što je sladak kruh, kojim se mi kršćani hranimo u pričesti.

Čovjek je biće katkada nevrijedno. Ali i onda on ipak vrijedi toliko, da je Bog za njega dao svoju božansku krv. To je istina, i to preskupa istina. Skupa, kao što je skup život pravoga i istinitoga Boga.

Čovjek je biće nemirno, ali ipak određeno, da uživa vječni mir. I to je istina, vječna istina, kao što je vječna i nepromjenljiva riječ Spasiteljeva: »Tko ljubi mene i vrši moje riječi, on je moj brat i moja sestra...«

Čovjek nije Bog. Ali je tako uzvišen, da ga je mogao ocijeniti i procijeniti samo Bog. Tko ga kuša omjeriti i izmjeriti ljudskim, a ne božanskim metrom, taj ga mora staviti pored životinja i stvari, i mjeriti ga istim metrom kao i životinje. A tada čovjek izgleda manji i od životinja i od stvari.

Krist nije samo Spasitelj čovjekove duše, nego i čovjekove osobe i čovjekova dostojanstva. Evanđelje je izgradilo jedini pojam o čovjeku, koji uvijek, svagdje i svakoga napuni ponosom, da je čovjek.

Ja nemam drugog pojma o čovjeku. I sretan sam, što mi ne treba! Sretan sam, što imam »Mali katekizam« i njegov uzvišeni kršćanski humanizam!

U kolikoj mjeri mogu u čovjeku doživljavati Boga? Što sam bliži Kristu, to sam bliži i čovjeku. Koliko sam ispunjen Kristom, toliko sam sposoban u čovjeku susresti Krista. Veliki grešnici susretnu Boga samo u velikim svecima; naprotiv, veliki sveci susretnu Krista svuda, pa i u grešnicima. Štoviše, sveti Franjo je susretao Boga u svakom stvoru.

I najgrešniji čovjek ipak je kalež, pripravljen da primi u sebe krv Kristovu. Kalež, koji je pao u blato, ali je ostao kalež. Grešna duša tamna je prostorija, ali na njezinim prozorima čekaju mlazovi svjetlosti, da uđu i protjeraju tmine. Tko zna? Možda ta svjetlost čeka upravo moj susret s tim čovjekom, pa da počne prodirati u tamu njegove nutrine!?

U Pavlovo vrijeme Korint je bio najpokvareniji grad na svijetu. Prostitutke su se zvale »korinćanke«. Pa ipak, Pavao tim istim Korinćanima opet i opet naglašava: »Zar ne znate, da je vaše tijelo hram Duha Svetoga?... Ne pripadate sami sebi. U strogom smislu ste kupljeni. Proslavite, dakle, Boga svojim tijelom« (1 Kor 7, 19 sl).

Ja se sebe često puta zastidim. Imam ponekada bioloških antipatija prema pojedinim osobama. Ponekada mi sebičnost smeta susresti čovjeka kao Krista: ne mogu da zaboravim uvredu ili poniženje, koje sam od tog čovjeka doživio. Ponekada sam premalo liječnik duša, pa mi i grešnost tih duša zatvara pogled, i ne mogu da ugledam u njima Krista. Svaki put mi savjest prigovara, da sam premalo pun Krista, premalo svet, premalo svećenik.

Listajući povijest starih kršćana uvjerio sam se, da je starom kršćaninu bilo ušlo u krv, da u svakom čovjeku pa i svom krvniku, gleda Krista. I Neronu su bili spremni tako pristupiti. Ali što smo se više udaljavali od apostolskih vremena, to je teže postajalo otkriti na grešnoj duši trag Kristova poljupca. U naše doba po tom poznajemo velike svece. Ja mislim, da treba doslovno shvatiti Kristove riječi: »Tada će se pravednici začuditi i pitati: Gospodine, kada te vidjesmo...?« (Mt 25, 37).

Što dalje odmičemo od apostolskih vremena, to teže je u čovjeku bijedniku i grešniku osjetiti prisutnost Kristovu. Sve više to postaje biljeg, po kojem se poznaju velike i svete duše. Iskreno priznajem, da ja taj biljeg ne posjedujem. Ali onaj »viši čovjek u meni«, moja vjerom rasvijetljena pamet

i milošću posvetnom ojačana slobodna volja, vidi i prihvaća tu nauku. Spreman sam za nju živjeti i umrijeti. Ali ono »niže biće u meni«, premalo je debiologizirano, a previše neobuzdano. Vidim, što Krist hoće. Vidim i odobravam. Ipak malo, ili nimalo, uspijevam izvršiti ono što on traži.

Irska šala:

Neki »tvrdoglavi Irac« stalno je tvrdio, da su sve žene anđeli, koji su s neba pali među nas.

Dok je jedamput sa svojim prijateljima razgovarao, naiđe neka žena, vrlo neugodne vanjštine, a lica upravo nakazna.

— Što misliš sada? Je li i ova žena anđeo, koji je pao s neba? — pitali ga prijatelji sa zlobom i zluradosti.

— Naravno, i ona je anđeo. Samo pala je s neba na lice, pa ga nagrdila... — ostao Irac i dalje tvrdoglav.

Možda je to šala na račun tvrde vjere irskog naroda. Svakako bismo svi mi kršćani morali biti tako tvrdoglavi braneći svoje uvjerenje, da je čovjek »Božji portrait«. Može pasti u blato i biti nagrđen. Ali onaj, tko je uistinu Božje dijete, i u toj nagrđenoj slici prepoznat će svog nebeskog Oca.

Veliki misionar i učenjak, Mateo Ricci, postao je »Kinez među Kinezima«, osvojio ljubav kineskih careva i kineskih učenjaka. Kad su ga jednom pitali:

— Kako si mogao ostaviti svoj dom, domovinu, prijatelje i poznanike? Kako možeš kosti ostaviti u dalekoj Kini?

— Mi kršćani imamo Boga za Oca, čitavo čovječanstvo za braću, a cijeli svijet za domovinu! — odgovorio je učeni isusovac.

To je najbolje tumačenje stvarnog, stopostotnog kršćanstva. Onoliko, koliko smo udaljeni od toga ideala, toliko smo udaljeni od potpunog kršćanstva. Od prave ispunjenosti Kristovom prisutnosti.

Priznajem da sam daleko od te »stopostotne stvarnosti«. Ali nastojim približiti se bar malo.

U čemu gledate najveću degradaciju čovjeka?

U suvremenom »humanizmu«. Još bolje: u izgradnji »novog čovjeka«. To je u stvari rušenje jedinoga čovjeka! »Raščovječenje čovjeka«!

Uistinu, uspijevamo razrušiti staroga čovjeka, ali novoga nismo dobili. Ono »novo«, što smo dobili, nije više čovjek! »Nikada nismo bili dalje od čovještva«, tuži se Sârtre. Od čovjeka se ne da napraviti nadčovjek. Uvijek ispane nečovjek. »Čovjek nije ni anđeo ni životinja. Pokušaš li ga napraviti anđelom, dobit ćeš životinju« (Pascal). Čovjek može biti samo čovjek. Svaka »psihička alkemija« od njega napravi pokusnog kunića. A to je životinja, ne-čovjek.

Napredak tehnike, civilizacije, podizanje životnog standarda svakog dana raste. Ali od toga čovjek ne postaje više čovjek. Naprotiv, postaje sve više razlomak čovjeka. Kao da se rak-rana pojavila na čovječanstvu. Tjelesnost se razvija naglo, a duh zakržljava pod teretom tjelesnosti. Točno kao rak: pretjerani razvoj jednog organa zaguši ostale.

Raščovječenje čovjeka!

»Čovjek je životinja, koja misli, slobodno radi, ljubi, vjeruje, Bogu se moli, stvara obitelj, ujedinjuje se i izgrađuje svoju budućnost«. U toj definiciji čovjeka »životinja« je »genus proximum«, a sve ostalo je »differentia specifica«.

Taj čovjek izgrađuje novu civilizaciju, u kojoj nestaje mišljenja, slobodne volje, ljubavi, vjere, molitve. Nestaje obitelji, nestaje nade u budućnost. Na cijelom području, koje bismo nazvali »differentia specifica« čovjeka, vrši se proces uništavanja. Ne uspije li čovjeku taj proces zaustaviti, ostat će samo »genus proximum«. Čovjekova definicija bit će skraćena na imenicu: životinja.

Čovjek sve manje misli i razmišlja. Strojevi računaju, strojevi pamte, strojevi prave prijevode iz literature, igraju šah. U najnovije doba strojevi biraju djevojku, koja mladiću ima postati ženom. Čovjek nema vremena za raspravljanje o pitanjima života i znanosti, nema vremena za čitanje, nema vremena za molitvu, nema vremena za pisanje pisma. Nema vremena za obiteljski život, za politički život. Oni rijetki, koji pokušaju čitati, »listaju« po znanstvenim knjigama istom brzinom kao po kriminalnim romanima. Sve-

učilište u Geneve pronašlo je, da se danas za ozbiljnu knjigu od 600 stranica utroši 120 minuta, a nekoć se trošilo 15 dana. Pokušalo se napraviti »izbor«, skratiti knjigu na 50 stranica. To je čitalac prelistao za 10 minuta. Danas čovjek studira očima, a ne mozgom. Mišljenje postaje suvišno. Nekoć je čovjek mislio, to jest svjesno, a ne iz navike, obavljao »intelektualne čine«, po nekoliko sati dnevno. Novi čovjek skratio je to vrijeme na kojih 40 minuta. Približuje se ništici.

Isto tako je i u carstvu srca i ljepote. Nije današnjica ni za kakav osjećaj, koji bi bio dubok ili trajan. Zato je suvremena ljepota postala ogoljena do kostura. Slikarstvo se pretvorilo u nekoliko mrlja ili linija na platnu. Kiparstvo spalo na nekoliko isprepletenih žica ili komad neotesana kamena. Graditeljstvo je odbacilo simetriju, a muzika blagoglasje. — Salvator Dali pojavio se na američkoj televiziji, da dadne uvid u svoj, i uopće suvremeni, način slikanja. Stao je iza platna, da svakom bude jasno, da njegove oči ne gledaju što ruke rade. Uzeo je nekoliko tuba paste za zube i iscijedio ih na platno. Onda je uzeo bocu sode i poprskao platno. Zatim je vodu iz jedne posude pljusnuo na platno. I bez riječi pošao kući. »Što ste htjeli?« pitaju zbunjeni priređivači. »Potpišite: apstraktna umjetnost«, bile su riječi slavnog umjetnika. Nestalo ga je s pozornice.

Ja sam shvatio, da je on htio reći: slikamo, kao da očiju nemamo. Slike ispanu, kao da ni pameti nemamo. Nazvali smo ih apstraktnima, jer nemaju ni smisla, ni ljepote, ni vještine, ni svjetla, ni sjene. Ostala je samo boja... i dosadnost.

Ipak ta umjetnost privlači. Ljudi za nju plaćaju. Oni, koji spadaju u to »novo čovječanstvo«, novi »humanisti«, dive joj se. Njima je izvanredno vrijedna. Vrednija od najljepših starinskih slika.

Zašto? Što se vidi na njoj?

Vide naslikanu svoju dušu. Vide ono, što oni izgrađuju. Svaka je umjetnost odjeća duše. Mijenjaju se »materijali«, ali kroj je uvijek isti. Muzika pravi tu odjeću od zvukova, poezija od riječi, slikarstvo od boja. Ali kroj je uvijek prema mjeri duše, koju treba odjenuti. Novi čovjek ima dušu onakvu, kakvu je odjeću skrojio: kao moderna umjetnost, moderna glazba, moderna književnost.

Novi čovjek ne misli. On bježi od mišljenja. Zato mu Rafael ne vrijedi. Tko bi našeg suvremenika prisilio da se smiri, da sjedne i satima promatra jednu Rafaelovu Madonu?! Današnji čovjek juri, baci letimičan pogled iz kola, ugleda sliku... I ako nešto uspije zapaziti, onda je uspjela. Ako mu ništa ne zapne za oči, onda i nije uspjela. Naravno, samo ona slika, koja ima jednu jedinu liniju, može na njega napraviti dojam.

Zašto plaća milijune za besadržajne slike? — Zato jer su to savršene fotografije besadržajne duše. To su uspjeli portreti novoga čovječanstva.

Dostojevski u svojim »Demonima« opisuje kako Kirilov pada u zanos gledajući viziju budućnosti čovječanstva. »Tada će nastati nov život, nov čovjek, sve će biti novo... Tada će se povijest čovječanstva podijeliti na dva dijela: prvi dio od gorile do uništenja Boga, a drugi dio od uništenja Boga..«

— Do gorile? — prekine ga netko upadicom.

— Ne do gorile, nego do stvaranja novoga svijeta... — nastavlja Kirilov.

Dostojevski je to gledao nekim vizionarskim duhom. Slutio je, da bi čovječanstvo moglo skrenuti na takav pravac. Na raščovječenje čovjeka. Nastavljanje razvijanja u okrugu dok se ne vrati natrag u početnu točku, u embrij. Danas više nije potrebna vizionarska nadarenost. Danas se to dade matematički izračunati. U romanu »Lijepi novi svijet« opisuje se čovječanstvo, kako će izgledati godine 2000. Dok bude spavao, tadašnji će čovjek iz svog jastuka slušati parole, koje će mu odrediti, što sutra ima raditi. I on će to neminovno uraditi. Prestao je biti čovjek: lišen je mišljenja i odlučivanja. Živi stroj. U Orwellovom romanu »1984« opisuje se čovjek, kakav će izgledati za 20 godina. Upadno je da će tada svi ljudi — htjeli, ne htjeli — morati mrziti. Za to će biti posebno odgajani...

Ukratko: novi humanizam počeo je stvarati novoga čovjeka, čedo tehnike i civilizacije. Čovjeka, koji ne će misliti, ne će ljubiti, ne će odlučivati o svojoj sudbini, ne će vjerovati

u Boga, ne će moliti... Čovjeka, koji će toliko uživati, da ne će imati kada živjeti. Koji će biti sve, samo ne čovjek.

Gomilajući bogatstvo izgubit ćemo sebe.

Ima pravo onaj, tko je tu nauku nazvao »egzistencijalizmom«. Ona izgriza egzistenciju čovjeka. Kad se ostvari, čovjek će prestati egzistirati.

Na jednom od Focijevih »lažnih sabora« osuđen je patrijarha sveti Ignacije kao »heretik i nametnik«. Trebalo ga je »razpatrijaršiti«. Obavljeno je to na vrlo svečan način: komad po komad svečanog patrijarškog ornata skidan je s njega. Svaki put bi Focije svečano upitao: »Je li dostojan?« Odgovor sabora glasio bi: »Nedostojan«. Onda bi strgnuli taj komad ornata. Na koncu, kad je ostao bez ičega na sebi, uzeli su staklo i s njegovih dlanova ostrugali kožu. »Da ne bi ostaci svetog ulja ostali na tim rukama«. Htjelo se tim predočiti, kako svećenički sveti red prožimlje čitavu dušu i tijelo, svaki najmanji djelić čovjeka. A onda crkvenim prokletstvom to posvećenje iščezava iz svakog djelića...

Suvremeno »izgrađivanje novog čovjeka«, tehnička izgradnja i civilizacija, slične su tom obredu. Iz svakog komadića čovjekova bića izgoni se Božja slika i prilika. Prestajemo misliti, prestajemo odlučivati, prestajemo ljubiti, prestajemo osjećati kao zajednica, prestajemo vjerovati, prestajemo moliti, prestajemo tvrditi, da smo ljudi. Počinjemo uništavati najprije obitelji, pa onda i čitave narode.

Raščovječenje čovjeka.

Zar može postojati veća degradacija čovjeka?

Kakvi su Vaši pojmovi o vremenu, u kojem živite? Ima li — po Vašem mišljenju — naša današnjica »materinje grudi«, od koje možemo očekivati sretno potomstvo, sretne budućnosti?

Današnjica ne samo da nema majčinskih grudi nego u potpunom smislu riječi uništava sve, što »miriše majčinskom ljubavi«. Možemo od nje očekivati svakakvo potomstvo, ali ne sretno.

U novom »izgrađenom društvu« (koje je cilj, za kojim svi ostali teže i kamo će ubrzo stići), majke ne doje svoju djecu svojim mlijekom, nego ih hrane kravljim mlijekom. Idemo u doba, koje će nas osloboditi od »materinjih grudi«. Opća je pojava također i to, da u »porodilištima« na svako rođeno dijete dolazi desetero ubijenih »zakonski odobrenim pobačajem«. I najnoviji uspjeh humanizma: sud u Liegeu i javnost proglasili su dopuštenim, da majka ubije rođeno dijete, samo zato jer je sakato. Proces razmajčivanja majčinstva ide paralelno s procesom raščovječivanja čovjeka.

Rostand, biolog svjetskog glasa, humanista, materijalista, protu-kršćanin, naslikao je čovjeka, kakav će izgledati do 100-godina. Čisto znanstveno-biološka slika. On proriče, da će tada nestati i majčinske utrobe: ljudi će se začeti i odrasti i »roditi« u staklenim epruvetama kemijsko-bioloških laboratorija. Bit će to, dakle, konačni udarac majčinstvu. Čovjek će biti konačno oslobođen od »kompleksa majčinstva«. Ne će dugovati ni život, ni zdravlje, ni ljubav nikakvoj ženi na svijetu.

Bit će to upravo onda, kada — prema učenjacima — radno vrijeme spane na nekoliko sati, a godišnji odmori narastu na nekoliko mjeseci. Tada će ljudi šetati od zvijezde do zvijezde...

Sve to može biti. Učeni su ljudi, koji to tvrde. Ali jedno ne može biti: čovjek, koji nema majke, nije čovjek. Čovječanstvo, koje uništi majčinstvo, nije više čovječanstvo. Bit će to doba, kad će raščovječivanje čovjeka preći u razživinčivljavanje životinja u čovjeku. Jer ni životinja, barem jedan dio svoga života, ne može bez majke.

Što da reknemo na to?

Ako znanost uistinu ide za tim — a izgleda, da ide! — da ublažujući majčinske boli čovjeku otme majku i ostavi čovječanstvo kao siroče, neka bude prokleta ta znanost!

Ako biologija ide za tim, da (odabirajući čistokrvnije potomstvo) majčinsku utrobu pretvori u staklenu epruvetu, a ljudsko srce u kameni laboratorij, onda neka takva biologija bude prokleta. Blago onom, tko ne dočeka takvu budućnost.

Ako tehnika i civilizacija ide za tim, da ženu i u tom izjednači s muškarcem, što ne će rađati kao majka, ljubiti kao majka, odgajati kao majka, ako civilizacija ide za tim, da nestane obitelji i očinskog doma, da nestane djetinje zahvalnosti i odanosti, a roditeljske nježnosti i brige... ako civi-

lizacija ide za uništenjem prve stanice ljudskoga društva, za pretvaranjem čovječanstva u degeneriranu zvijer; onda blago onom, tko umre prije nego ta civilizacija postigne svoj cilj.

Velikani našega vremena izračunali su, matematskom točnošću takav »uspjeh« suvremene civilizacije. »Kakvo će biti oružje u onom posljednjem ratu u budućnosti čovječanstva?« pitali su Alberta Einsteina. »Kamena sjekira kao i u doba Neandertalca«, odgovorio je veliki učenjak. Vidio je, da izgrađujemo nečovjeka, a ne čovjeka.

A. Huxley, filozof, nobelovac, matematičar, materijalista, protukršćanin, humanista. Apostol suvremene civilizacije, graditelj novog čovjeka. Napisao je roman pod naslovom »Majmun i biće«. Opisuje budućnost čovječanstva. Glavni junaci su majmuni. Oni su nadvladali čovjeka. Kamo god idu, vodaju za sobom čovjeka svezana u lanac. Glavna im je zabava, da tako svezani čovjek igra, kao nama danas medvjed. Opisuje rat majmunskih vojska. Poslije rata na bojnom polju susreću se dva majmuna, iz oprečnih tabora. Ali i jedan i drugi vodi sa sobom čovjeka u lancu, kao kakva psića, za zabavu. Kad se sastanu, svezani ljudi se pogledaju i jedan u drugome prepozna blago lice profesora Alberta Einsteina. »Jesi li to ti, Alberte?« pita onaj drugi začuđeno. »Sve se bojim, da jesam . . .« maše glavom Einstein tužno i sjetno. U daljnjem opisivanju Huxley dolazi do zaključka, da će nakon nekoliko majmunskih ratova ljudi prestati biti ljudi . . . Ostat će neka nakaza, koju on zove »biće«.

Tako i dođe! Najprije će od čovjeka postati zvijer. Pa će onda i zvijer prestati biti zvijer, a postati nakaza. Proces ogoljivanja, odbacivanja od čovjeka svega, što je starinsko i suvišno, ide prema »ništici«: Čovjek — nečovjek — zvijer — nezvijer — nakaza — biće — ništa.

Kakav je moj pojam o vremenu u kojem živimo?

Od prevelike sreće postali smo nesretni.

Nitko se ne usuđuje spomenuti riječ kultura, a da ne doda »dodatak«: fizička kultura, sportska kultura, suvremena kultura. Nestalo je obrađivanja duha i duše, razvija se samo tjelesnost. Pod teretom prerazvijene tjelesnosti morat će usahnuti sve duhovno.

Kad je prvi satelit bačen u atmosferu, jedan je književnik napisao: »Bježi Bože, nema ti više mjesta ni na nebu«. Sada čujem odjek tih riječi odbijen od nebeskog plavetnila »Bježi čovječe, tebi nema više mjesta ni na zemlji«.

Tehnika nas obogaćuje sredstvima, ali nam je otela cilj. Imamo stotine strojeva, da uhvatimo sreću, ali koja korist, kad od nje bivamo svaki dan sve udaljeniji!?

Civilizacija je uspjela od običnih barbara napraviti civilizirane barbare.

Napunili smo ruke tranzistorima, leđa natovarili televizorima, ali golotinju nismo ničim pokrili. Gole smo duše do kože.

Nikad nismo mogli biti sitiji, ali nikada nismo bili gladniji. Nikada nije bilo više slobode, a nikada nije više umiralo od straha.

Pišemo studije, kako je čovjek postao divom, to jest od majmuna postao čovjekom. To samo zato, jer se bojimo pogledati u oči činjenici, da čovjek od čovjeka pravi nečovjeka.

Sreća nije vezana uz bogatstvo, ali jest uz čovjekovo dostojanstvo. Suvremena tehnika, uopće čitava suvremena civilizacija, uništava čovjekovo dostojanstvo. Možemo li od nje očekivati sretnu budućnost?

Od nje se sigurno ne može očekivati ništa, što je sreća!

Znači li to, da treba očajati nad budućnosti čovjeka?

Onaj, tko u čovjeku vidi svoga boga, mora očajati. Mi, koji znamo i vjerujemo, da budućnošću čovjekovom ravna ona ista ruka, koja je ravnala njegovom povijesti, mi imamo pravo uprijeti oči prema nebu, očekivati pomoć odozgor i nadati se sretnoj budućnosti.

Mi znamo, da je Spasitelj spasio čitavog čovjeka, to jest i njegovu budućnost!

Što danas cvate najviše na svijetu: religija, ateizam, nauka i tehnika, umjetnost, apsurd . . .? Opravdajte!

Sve drugo opada i propada, cvate i raste samo — praznovjerje. Ono je nadomjestak za izgubljenu religiju.

Sve drugo, ukoliko ne propada, razvija se u pseudo-religiju i postaje praznovjerje.

Religija raste u pojedinim dušama. Broj dubokoreligioznih pojedinaca stalno se povećava. Isto tako i broj intelektualaca vjernika, koji svoju vjeru učvršćuju na najtemeljnijim načelima znanosti filozofije. Sve češće među »senzacijama dana« susrećemo herojske i svetačke duhove, koji ostavljaju sve i slijede Krista. Ali »statistički čovjek«, ona velika nepregledna masa »razosobljenog čovječanstva«, jednako smanjuje vrijeme rada za čovjeka poslodavca i za Boga rajodavca. Statističari Amerike, Njemačke, Francuske i Engleske izračunali su, koliko vremena troši prosječni čovjek tih zemalja na bilo koju životnu potrebu: na kašljanje, na brijanje, skidanje šešira, pranje ruku... Ni u jednom od tih izvještaja ne nalazi se rubrika za molitvu ili bilo što vjersko. Nema mjesta za religiju u tom »novom životu«. Nekoć je Balzac rekao, da su vojnički časnici dobri ljudi, nemaju ništa protiv Boga, bili bi dobri kršćani, da nisu časnici. Ali u njihovu dnevnom redu nema naprosto mjesta za Boga. Ne znaju kamo bi ga stavili. To bi on isto danas ustanovio o životu civiliziranog, humaniziranog, novog, visoko standardiziranog čovjeka.

Zato mora cvasti praznovjerje. Čovjek na sve moguće načine kuša bilo čim popuniti prazninu, koja se nalazi tamo, odakle je nestala religija. One najviše krugove — mislim one s najvišim životnim standardom — obuzeo je »spiritistički zanos«. One niže krugove obuzeo je strah od đavla, u kojega ne vjeruju. Potkovice, lutkice, razni fetiši njišu se na svakim kolima i na svakim vratima. To bi ih imalo sačuvati od zla udesa i usuda. Zanijekali su Bibliju, a kupuju milijune primjeraka »tajnih spisa«. Ne će objave Božje, ali zato slijede tisuće »proroka«. Pljuju na svece, a nadu polažu u tisuće raznih nesvetih »relikvija«. Ne vjeruju u duhove, a »progone vještice«. Progone ih gore nego prije 400 godina. Ne će vjere, a prihvaćaju stotine dogma i stotine katekizama.

Kvasac religije postaje sve jači, a tijesto nereligije postaje sve beskvasnije.

I ateizam je nadomjestak za religiju. Možda postoji jedan mali broj ateista, koji su na svom putu traženja istine stigli u tu prolaznu fazu, da »iskreno i razumski sami sebi dokazuju, da nema Boga«. Ako ih ima, to su rijetki pojedinci. Kao »masovna pojava« ateizam je religija, ili još bolje »pseudoreligija«. Ima svoje materijalističko evanđelje, koje znanost ne može dokazati, koje se mora vjerovati. Ima svoje zapovijedi, svoj katekizam, svoje pape, svoj raj. Ima svoga đavla, personificirana u Katoličkoj crkvi. Ima tisuću dogmi, koje su davno znanstveno oborene, ali se za njih još uvijek mora umirati.

Studenti sveučilišta u Bronxu (New York) svake godine o Božiću izdaju svoju »ateističku spomenicu«. Prošle godine posvećena je jednoj jedinstvenoj temi: opisivanju Majke Isusove kao prostitutke. Jesu li to ateisti? Nipošto. Njihova dogma o Majci Božjoj očita je laž. Ali oni je vjeruju i ponavljaju. Ponavljaju pred cijelim svijetom. Zašto? Jedino, da uvrijede one, koji vjeruju. Kakav im je u tom užitak? Ima psihološko pravilo: »Nesretan čovjek mrzi sve, što ga sjeća na izgubljenu sreću«. Prljav čovjek ne trpi pored sebe uredno obučena čovjeka. Prostitutka ne može vidjeti nevinu djevojku. Zločinac mrzi poštena čovjeka i mirna građanina. Taj isti razlog goni studente iz Bronxa, da vrijeđaju nas, koji nismo izgubili Boga i sreću u njegovu krilu. Suvremeni ateizam nije nereligija, nego »pseudoreligija«. Nije bezvjerje, nego praznovjerje. To je »krik prazne duše«. Očaj zbog izgubljene vjere.

»Poslije dobrog vjernika Bogu je najbliži onaj, tko najviše Boga psuje« (Dostojevski). Suvremeni ateizam je vrlo blizu Bogu: on se s njim stalno svađa.

Znanost i danas napreduje, to jest postiže nove velike uspjehe. Ali ti uspjesi nemaju više onog opojnog učinka na ljudska srca. Prije 100 godina Auguste Comte slavodobitno je navijestio sprovod svakoj religiji. Znanost je imala zasjesti na prijestolje Božje. »Prestaje doba slijepog vjerovanja, a počinje doba čistog razuma i sigurnog dokaza«, bila je parola toga doba. Danas učenjaci prelaze u drugu suprotnost: počinju očajati nad znanosti. Kad su prvi sateliti bačeni u orbit, samo su novinari i pjesnici pali u opojnost i čovjeka proglasili stvoriteljskim bićem, koje je Bogu »zadalo smrtni udarac«. Veliki učenjaci ostali su hladni kao kamen. Upozorili su na prošlost: kad su prvi avioni poletjeli iznad zemlje, nastala je isto takva opojnost. Ali nije trebalo dugo čekati, pa ti isti avioni počeše bacati bombe. Tada je čovjeku ostalo samo jedno: da vapije pomoć od Boga. Znanost kao i tehnika može samo izmišljati nova oruđa, da ih stavi u ruke

čovjeka. To nije dosta. Bilo bi potrebno odgojiti čovjeka, da ne postane ne — čovjek. Ali današnji čovjek učenjak sve više postaje očajan, jer vidi, da čovjek ide prema nečovjeku, a oruđe u njegovim rukama postaje sve strašnije.

Nakon dugih stoljeća skolastičkog filozofiranja porodio se skepticizam, filozofija razočaranog filozofa, koji dokazuje, da se ništa ne može dokazati. Isto tako nakon dugih desetljeća znanstvenih uspjeha rodio se znanstveni determinizam, znanost razočaranog učenjaka, koja dokazuje, da nema sigurnog računa, nego samo račun vjerojatnosti.

Veliki učenjaci raznih nazora na svijet prihvatili su članstvo u Papinoj akademiji znanosti, premda ne žele imati nikakve veze s papinstvom. Htjeli su na taj način priznati, da znanost ne rješava pitanje života, pa je prema tome i danas religija potrebna kao vodič i najvećim učenjacima.

»Kad znanost izda, čovjeku ostane još uvijek molitva«, bila je oporuka sa smrtne postelje velikog poznavaoca ljudske duše, filozofa i psihologa, Petra Wusta.

I znanost, kao i sve ostalo u današnjici, kreće se u dva pravca: veliki učenjaci postaju ili veliki vjernici ili veliki praznovjernici. Znanost im je ispraznila dušu, stvorila nezadovoljstvo, koje vapije za »nečim drugim«. Samo neukom ili poluučenom čovjeku znanost može zamijeniti religiju. Među učenjacima nema klanjalaca »čistom razumu«.

Premda je medicina »najhumanija od svih znanosti«, a k tomu i najuspješnija, ipak i ona je dovela u očaj svoje velikane. Evo jedne jadikovke nad američkom medicinom (koja je dobila Nobelovih nagrada više nego sav ostali svijet!):

»Medicinski fakulteti ne razlikuju se od veterinarskih instituta. Medicina u većini slučajeva može mjesto ljudi staviti konje. Studente osposobimo, da budu tehničari, a ne čovjekoljupci. Premnogo toga znamo za umiranje, a premalo za življenje. Kad treba rješavati obiteljske probleme, mi čovjeku pružamo pilule. Kad treba stvoriti uredan život, mi ne znamo, što je krepost, nego propisujemo praške i kapljice. Ne stvaramo zdrave ljude, nego umišljene bolesnike. Postali smo zemlja, koja je najbogatija i najbolesnija. Bolesni smo od pretjeranog liječenja, pretjeranih operacija, pretjeranog liječničkog pregledanja«. (Dr Ratner, profesor medicine na De Paul sveučilištu u Chicagu).

Ukratko: znanost postiže uspjehe veće nego ikada u povijesti, ali sve manje ispunjava duše. Čovjeku učenjaku sve više se otvaraju oči, da uvidi svoju tragediju: i sa stabla znanja progovara zavodnik čovječanstva i obećaje sličnost s Bogom. Ali kad se u tu rajsku jabuku dobro zagrize, ispostavi se, da je čovjek gol, osramoćen, bijedan. Sav uspjeh je u tom, da takav »poklonik znanosti« izgubi raj Gospodinov, a ne dobije raj na zemlji.

To današnja znanost sve više uviđa. Zato znanstveno očajanje. Procvat znanstvenog zanimanja, ali propast zanosa za »čisti razum«.

T e h n i k a će uvijek napredovati, a nikada nazadovati. Ona je »utjelovljenje ljudskog znanja«. A čovjek je uvijek htio više znati i uspijevao nešto naučiti. Nedavno je otkriven »africanthropos«: star preko 1,500.000 godina. Nisu našli vatre uz njegove kosti. Ali su našli kamene sjekire i čekiće. Našli su ostatke svih mogućih oruđa. Bio je dakle, »homo faber«. I on je svoje znanje znao utjeloviti i pretvoriti u tehničke uspjehe.

Dokle god se ljudsko znanje bude povećavalo, tehnika će se povećavati. Ako se ne bude povećavala u čovječanstvu, povećavat će se u pojedincu. Tehnika nije plod znanosti, nego ljudske pameti.

Ali današnji čovjek svoje kolektivno znanje, zbroj svih ljudskih pameti, uspio je utjeloviti i stvoriti novu, mamutsku tehniku. Preslice naših baka narasle su u tekstilne tvornice. Strelice naših pradjedova postale su raketne bombe.

Ne bi u tom bilo ništa ni neobično ni štetno, da je ta kolektivna tehnika ostala kao oruđe u rukama kolektiva. Ali ona je predata u ruke čovjeka pojedinca, da njegova individualna pamet bude duša stroju, koji je utjelovljenje kolektivne pameti. Maleno dijete dobilo je u ruke velik nož, da se njim igra. Naravno, da će se porezati.

Prometne nesreće su uzrok smrti broj 1.

Broj požara se postostručio, jer su električni vodovi »preopterećeni«.

Broj radnih invalida postaje uvijek veći, premda su »zaštitne mjere u radionicama« postostručene.

Čovjekovo je tijelo postalo žrtva prerazvijene tehnike.

Sve češće i sve glasnije počinje se vapiti za spasenjem od ropstva duše tehnici. »Propeti smo na križ tehnike« (D. Rops). »Spasite nas od civilizacije na dugme! Mi smo stvoreni za nešto više, a ne da samo upiremo u jedno dugme cijeloga života« (radnička parola). Najnoviji vapaj dolazi iz domova: domaćice traže lijek od tehničke bolesti. Prosječna američka domaćica ima 100 strojeva: od električne četkice za zube do električnog otvarača konzervi. Zbog toga su oboljele od »kompleksa manje vrijednosti«, jer nemaju što raditi osim što uključuju struju. Sama se isključuje. Već je osnovano nekoliko sveučilišta za zabavljanje i uposlenje »rada željnih domaćica«.

Čitao sam negdje dječju pričicu, kako je majka spremila sinčića, da napase kozu. On svezao kozu za uže i odveo na livadu. Ali koza voli u šumu. Povukla dijete za sobom, verali se kroz plotove i trnje,a dijete nejako, pa je ne može ustaviti. Kad sinčić nije mogao više trpjeti ubode trnja, počeo kozi dokazivati:

— Kozo, kozo! Majka je mene spremila, da ja tebe vodim, a ne da ti mene vučeš...

Današnji čovjek je slika toga djeteta. Tehnika je koza. Trebalo je, da čovjek upravlja tehnikom. Tehnika je odvukla čovjeka u trnje, kroz koje se vere i jauče. Sve današnje priredbe učenih ljudi, da bi obustavili natjecanje u ratnim strahotama i oružjima, nisu ništa drugo nego vapaj tog nemoćnog djeteta.

Tehnika je narasla toliko, da je ne može obuzdati pojedina pamet. Ni pamet pojedinih naroda i država.

Ona je plod čovječanstva kao zajednice, i jedino složno čovječanstvo može njom vladati i upraviti je na onaj put, koji služi na dobro čitavom čovječanstvu.

To osjeća svaki pojedinac. I zato svi strahujemo.

Tehnika se ne zaustavlja, raste i rasti će.

Već danas čovjek počinje ogledati se, ne će li naći pomoć odnekuda izvana, s neba ili iz pakla, da ga spasi od te »podivljale koze«.

I tehnika stvara praznovjerje. Upravo sili čovjeka da pruži ruku nekom savezniku: Bogu kao vjernik, ili magiji kao nevjernik.

Tako je i s umjetnosti.

A apsurd? — U tom i jest najveći apsurd, da je čovjek bezvjerac postao slijepi vjernik. Odbacio je »razumnu službu Bogu«, a bacio se u naručje tisućama »luđačkih dogmi«.

Sve je u opadanju. U punom je procvatu samo nadomjestak za izgubljenu vjeru — praznovjerje.

Kad biste pokušali između nekoliko junaka svjetske literature naći predsliku dvadesetog vijeka, koji bi to bio: Don Kihot, Hamlet, Faust, Raskoljnikov...?

Ni jedan od te četvorice. Doduše svi oni imaju u sebi nešto od onog »vječnog čovještva«. Svijet nikad ne će biti bez Don Kihota, Hamleta, Fausta, Raskoljnikova. Ali to je »predslika svakog vijeka«. Da bismo dobili »predsliku našega vijeka«, potrebno je još i ono, što bi se skolastičkim jezikom nazvalo »differentia specifica suvremenog čovjeka«. Raskoljnikov i Faust vrlo dobro dokazuju, da je čovjek uvijek i svagdje čovjek. No na jednoj smotri »ljudskih duša i srdaca kroz dva milijuna godina i 10.000 ljudskih pokoljenja« pokazalo bi se, da današnji čovjek nosi na sebi biljeg, koji ga izdvaja iz svih dosadašnjih generacija. Taj bjeg ja bih nazvao: planetarizam.

Planetarizam nije kruženje u satelitima oko zemlje, nego kruženje u srcima. Ne radi se tu samo o osvajanju Marsa i ostalih planeta. Vjerujem, da ne ćemo na to dugo čekati. Ali oni pojedinci, koji se budu spustili na Mars, možda ne će bolovati od planetarizma. Naprotiv, mnogi od naših mladića, koji čuvaju ovce po Čvrsnici i koji još nikada nisu vidjeli ni asfalta ni lokomotive, već su zaraženi tom »epidemijom suvremenih srdaca«. Nepotpisani njemački publicista opisao je kako se ta bolest očituje kod njemačke mladeži:

»...Ako mladić jednog ljeta ne putuje u inozemstvo on je čitavu godinu nesretan, stalno ponavlja, da nema ništa od života i ozbiljno pomišlja na samoubojstvo. A takva je sva evropska mladež. Ona mora preko granice, pa makar na biciklu. Američka mladež mora na drugi kontinent. A oni, koji su već obišli sav svijet, kupuju karte za putovanje na mjesec i stalno se tuže na znanost, kako »sporo napreduje«. U

svakom većem mjestu grade se »planetariji«, pokazuju se slike najudaljenijih nebeskih tjelesa. Mladež to rado gleda. Možda jedino to i promatra s potrebnom ozbiljnošću . . .«

Zanimljivo je, da se posvuda može čuti riječ: »Svijet je premalen«. Misli se, kako se nigdje ne možeš sakriti. Posvuda nađeš poznate i prijatelje. Kao da se »kugla zemaljska stegla i postala sitna«. A svijet je uvijek isti, samo što se danas češće i brže putuje, manje zastajkuje, ni o čem se ne razmišlja, ni o čem se upravo ne uživa, svuda se poviruje . . . I, naravno, ljudi se često susreću, i to posvuda.

Ljudi su postali »vječni lutaoci«, planetarci.

Samo po sebi nije ni to ništa novo. I to je »vječno čovječansko«. Još prije 150 godina bečki katolik, »glazbenik s najviše srca«, Franz Schubert, uglazbio je pjesmu »Wanderer — Lutalac«.« Riječi glase: »Prevalio sam planine, pretražio doline, slušao more gdje huči. Ja uvijek lutam, uvijek sam tužan, uvijek u meni nešto jauče. O gdje si, gdje si, moj žuđeni kraju!? Vječno traženi, nikad nenađeni«. Schubert je bio lutalac čitava života. Zato je dao toj pjesmi takvu melodiju, da čovjeka »hvata za srce«. Može se nazvati »zvučnom fotografijom čovjeka lutalice«.

Peter Wust u svojoj dubokoj filozofskoj analizi ljudske duše našao je, da je čovjek od Boga stvoren kao »planetarni sistem«. Muškarac mora biti lutalac, planet, koji okolo kruži, osvaja svijet i donosi kruh u kuću, u kojoj je žena osovina, sunce, koje privlači tog planetarca muškarca, da ne ostavi svoj dom i kuću. Ona najsitnija životna stanica ljudskog društva, obitelj stvorena je kao neki »životni atom«, u kojem postoji jezgra, oko koje se elektroni kreću.

Lutanje je u biti čovjekovoj. Ali današnje lutanje nema s tim ništa zajedničko. Nije to više »kruženje«, nego »bježanje«. Ili još bolje »srljanje sve dalje i dalje«. Možda jedina opća značajka u svim tim »bježanjima i srljanjima« jest: traženje užitka. Onaj nepotpisani publicista nastavlja opis današnje mladeži: »Naši mladići misle, da je sva Amerika pokrivena lijepim novim automobilima, a u svakom automobilu sjedi lijepa flimska glumica. Dok putuju prema američkoj obali, svi oni sanjaju, kako će se automobil otvoriti i povikati: »Vozi me!« a glumica će se nasmiješiti i zamoliti ga: »Ljubi me!«

Možda se radi o »alkoholizmu duša«. Čovječanstvo u najširim razmjerima doživjelo je razočaranje u svom braku duše: u odnosu s Bogom. Čovjek je bio nevjeran, učinio je preljub i podao se drugim bogovima i nebogovima. Ispao je iz Božje obitelji, doživio rastavu braka u duši. Postao je suvremeni bezbožnik, humanista, čovjek »bez praznovjerja i predrasuda«.

Desilo mu se ono isto, što se desilo Adamu, kad je postao prvim humanistom i odlučio biti »ravan Bogu«: otvorile mu se oči, i uvidio je, da je gol. Otvorila se vrata raja i on izletio, da luta. Obilazio je svijet, ali taj je svijet tražio njegov znoj i suze. Natrag nije mogao, jer je na vratima izgubljenog raja stajao kerubin s ognjenim mačem. Adam je bio lutalac za »novim rajem«, ali ga nije našao.

Slično je i sa suvremenim čovjekom lutaocem. Izgubio je obiteljsku sreću u Božjem krilu. Izgubio je Boga iz svog srca. Nastala je praznina, koju bi želio nečim »zatripati«. Ali što bi moglo tako veliko da popuni prazninu, koja je ostala iza izgubljene Božje prisutnosti?

Talijanski filozof Bozio zapaža, da je čovjek sam sebe kaznio na »zatvor u samici«. Ispraznio je svijet: njegovo je nebo bez Boga i anđela, njegovo je srce bez duše, materija bez života, a život bez nadnaravi. Ostao je sam, gol, bez igdje ičega. Našao se sam skupa s materijom, kao zatvorenik među četiri zida. Pretvorio je svijet u hladnu prostoriju, bez duše i bez života. Sad kao luđak u svom kavezu srlja od jednog zida do drugoga, od jednog ugla do drugoga, ne bi li našao nekoga, da ne bude sam.

Slika je svakako odveć naturalistička. Ali taj je čovjek našao pravi korijen suvremenog planetarizma. Čovjek lutalac danas »bježi«: od ledene samoće, koju je sam oko sebe stvorio. Traži užitke, koji razdražuju živce, a ne smiruju dušu. Mora to tražiti. Tako postupaju svi »unesrećeni obiteljski ljudi«. Svoju tugu liječe u alkoholu ili opijumu. Ali taj lijek ih ne smiruje, nego stvara novo nezadovoljstvo, goni u novi očaj. »Tjera dalje, u nove krajeve, na nove putove«.

Taj i takav čovjek najsličniji je onom lutaocu, kojega je Ibsen opisao u svom »Peer Gyntu«. Taj Ibsenov junak živio je u svom selu, na Skandinavskom sjeveru, smireno i zadovoljno. Ljubio je svoju ženu, svoju zemlju, svoju kolibicu. A onda odjednom osjeti, da ga nešto vuče, da pogleda, šta ima

iza onog brda, što se vidi tamo daleko na obzorju. Ostavlja ženu, »neka ga pričeka samo jedan časak«, ide na ono brdo. Kad je već tamo stigao i ugledao iza njega drugo još veće, nitko ga nije mogao ustaviti da ne srlja i na to brdo. Srlja uvijek naprijed, prelazi rijeke, prelazi mora, obilazi zemlje i kontinente. Luta čitavog života. Nesretan je svuda, kamo dolazi. Očekuje, da će naći sreću tamo, gdje još nije bio. U svom dugom lutanju obišao je sav svijet. U Americi je bio milijuner, ali nesretan. U Africi je bio vlasnik harema, ali nesretan. U Indiji je bio veliki maharadža, ali nesretan... Na koncu je obišao sav svijet, postao starac i počeo misliti... Njegova duša počela ga vući natrag u nordijsko selo. Počeo je slutiti, da je njegova nesreća odatle, što je ostavio svoju Solvajgu, vjernu ženu. Vraća se. Dolazi pred kuću. Sve je staro, sve trošno, sve ruševno... Ulazi u kolibicu, a kad tamo njegova Solvajga — doduše starica sijeda i smreškana lica — sjedi još uvijek na istoj stolici, na kojoj ju je ostavio, pjeva istu pjesmicu kao onda, prede istu nit kao onda...

Tu Ibsen završuje. I ne treba ništa više reći. Peer Gynt je napravio kružnicu oko zemlje i vratio se natrag na početnu točku: u svoj dom. Tražio je smirenje i našao ga u vjernosti vjerne Solvajge. Sve što svijet može pružiti, pokazalo se kao alkohol, koji ne liječi bolest, nego oduzimlje pamet.

U tom vidim suvremenu parafrazu biblijske povijesti o izgubljenom raju.

Postaju li odnosi u ljudskoj zajednici danas sve hladniji ili sve prisniji? Razlog?

Računica pokazuje, da se jedni drugima približujemo. U to se ne može sumnjati. Daljine se skraćuju, ako se brzine povećavaju. Oni, koji češće putuju, češće se i susreću. Poslije zadnjega rata putovanja su postala dva puta češća i četiri puta brža. Prema tome bi ljudi morali biti jedni drugima 8 puta bliži. Tako je po računici. Ali stvarnost pokazuje i drugu stranu medalje: ljudi ne putuju, da se susretnu, nego da jedni od drugih pobjegnu. Vozila ne služe za sastanke nego za rastanke.

Odnosi među ljudima, ako ih promatramo kao veliku zajednicu, postaju u isto vrijeme prisniji i napetiji.

Ne može se zanijekati, da čovječanstvo sve više poprima značaj jedne velike, općečovječanske zajednice, »međunarodne obitelji«. Stvaraju se zajednička tržišta, »ujedinjeni narodi«, »ujedinjeni kontinenti«, svjetski savezi mladeži, liječnika, seljaka... Sve postaje nekako šire, povezanije, organiziranije, bliže.

Pa ipak ta blizina stvara sve to veću napetost. Nije to blizina usana, koje se ljube, nego susret pesnica, koje se tuku.

Možda se ta tvrdnja mora djelomično ispraviti. Čovjek je uistinu postao prijateljskiji, suosjeća s onim najudaljenijim narodima, pa i sa samim planetima, Marsom i Venerom. Spremni smo dati i krv iz obraza, ali samo za one daleko, s onu stranu Oceana. Njihova nas sloboda zanima, s njima plačemo i radujemo se, otkidamo od svojih usta, da ublažimo njihovu glad.

Stvorili smo susjedstvo široko kao svemir. Ali šteta je, što je bratstvo postalo maleno, manje od atoma.

Približili smo se svi svima na dohvat ruke. Posljedica je, da više nema ratova — osim svjetskih. Ujedinili smo se u nemoćne Ujedinjene narode, i svemoćne ratne saveze. Postali smo jedna obitelj, ali posvađena obitelj. Pružamo ruku dalekim tuđincima, da ih zagrlimo. Čim u njima prepoznamo brata, počet ćemo ga mrziti.

Jedan naš čovjek, koji stanuje u američkom neboderu, priča mi što se desilo u tom »visokom svijetu«. Osjetio se neugodan miris, i to upravo u onom dijelu kuće, gdje je on stanovao. Pozvali su policiju. Ona je istraživala i istom nakon tri dana ustanovila uzrok. Neki starac, samac i penzioner, koji je stanovao upravo iznad mog prijatelja, umro i počeo se raspadati. Kako nije imao nikoga svoga, nije nitko ni osjetio, da njega »nema«. Da nije bilo neugodnog mirisa, možda bi godinama njegova smrt ostala nepoznata.

— Kako mu je bilo ime? — pitao sam prijatelja.

— Ne znam. Nije to znao nitko od nas, koji stanujemo u tom neboderu— priznao je on.

— Od čega je živio, čim se zanimao?

— Ne znam.

— Znaš li išta o njemu?

— Ama baš ništa.

— Je si li ga kad god vidio?

— Kako da ne?! Svako jutro. Sreli bismo se i pozdravili. Ja sam odlazio na posao, a on se odnekuda vraćao...

Vrlo značajno. Popeli smo se pod nebo i vidimo one, koji su na drugim kontinentima. Ali zato ne vidimo one, koji prolaze našim ulicama. Iz naših visina gledani ljudi dolje na ulici više sliče mravima nego ljudima. Zato ih i ne vidimo i ne volimo. Mars i Venera i ostali planeti primiču nam se na dohvat ruke, a susjed, što stanuje iznad naše glave, izmiče dohvatu naših očiju. Brodove pune lijekova šaljemo dalekim neznancima, ali ni kap hladne vode nemamo za bolesnog brata, koji je s nama pod istim krovom. Stidimo se, što ima ljudi, koji gladuju, tamo negdje u pustim i divljim krajevima: a ne tiče nas se ništa, ako od gladi umire starac, kojega svako jutro susretnemo i pozdravimo.

Kratko i jasno: čovjek je danas više nego ikad postao jedna obitelj. Ali ljudi su braća manje nego ikada dosada.

»Homo homini lupus«, rekoše stari Latini. »Čovjek je čovjeku đavao i sotona« — napisa Fran Mažuranić. A Vi? Što Vi imate na to danas primijetiti?

Danas ni stari Latini ne bi bili zadovoljni sa svojom poslovicom. Ili bi je potpuno zabacili, ili bi je pojačali i pretvorili u »homo homini dinosaurus«.

Oružje je svakog dana ubojitije, a prolivanje krvi strahovitije.

Već od početka čovjek je imao u sebi nešto kainovsko, bratoubilačko. Car Kaligula priželjkivao je, da svi ljudi postanu jedan čovjek, da imadnu jednu glavu, pa da onda on jednim zamahom mača odsiječe glavu cijelom čovječanstvu. Onda je to bilo maštanje kainovske duše. A danas je to stvarno mogućnost. Čovjek s atomskim oružjem u ruci kadar je uništiti ne samo čovjeka nego i čovječanstvo.

Čovjek se razvija u »puni stas«. Ali i ono »Kainovo sjeme« u njemu raste. U prethistorijsko doba, u »nepismenom divljaštvu«, o miru se počinjalo misliti, čim bi poginulo desetak ljudi. U Starom vijeku, to jest u prvom »stepenu kulture«, o miru se govorilo, nakon što bi poginulo desetak tisuća ljudi. Srednji vijek tražio je nekoliko desetaka tisuća

mrtvaca kao uvod u mirovne pregovore. Novi vijek u drugom svjetskom ratu uništio je najprije sto milijuna života, a onda smo dobili mir. Atomski ratovi — ne dao Bog! — došli su na red. Njihov »preduvjet za mir« ne može biti manji od milijarde života...

Ako se misli na povijest »kainovskih duša«, onda je malo reći, da je čovjek čovjeku vuk. Pobješnjeli vuci samo su blijeda slika zaraćenih naroda. »Homo homini lupissimus!«.

Ja ipak tu poslovicu mijenjam u drugu ispravniju: »Homo homini frater«.

Makar se mrzili i ubijali, ljudi su ipak braća. Posvađena braća, ali ipak prava braća!.

Upravo ratovi i krvoprolića, sa svom svojom nebratskom krvoločnosti, daju dokaz, da smo braća. Ratne strahote nikada se ne bi mogle rastumačiti životinjskim nagonima ili zvjerskim atavizmom. Naprotiv, psihološka analiza izgubljene bratske ljubavi može naći dovoljan razlog za veliku mržnju među braćom.

Izgubljena velika ljubav redovito se pretvara u veliku mržnju!

U jednoj pripovijesti Sigride Undset napuštena majka nezakonitog djeteta odgaja dijete i sanja o osveti prema ocu svoga djeteta. Kad je sin odrastao, majka traži od njega, da svog oca pozove na dvoboj. Sin je poslušao i ubio ga. Tada nezadovoljan sam sa sobom izgriza se i počinje sumnjati u svoju majku. U takvom jednom napadu sumnje vapije: »Majko, reci mi barem to, jesi li mog oca ikada voljela?« Majka odgovara: »Sine, zar bih ja tvog oca mogla ovako neizrecivo mrziti, da ga prije nisam neizrecivo voljela?«

Izgubljena velika ljubav pretvara se u veliku mržnju. Zato se ljudi ovako mrze i uništavaju, jer su braća, koja su izgubila međusobnu ljubav i pretvorila je u veliku mržnju. Morali su se ljubiti velikom nadživotinjskom ljubavi. Posvadili su se i zamrzili. Ljubav se pretvorila u pod-životinjsku mržnju.

Dokle ćemo se ovako uništavati? Hoće li nas potpuno nestati?

Braća se mogu svađati, ali i pomiriti. Pomirena braća zavole se ljubavlju još većom od one prve, koju su bili izgubili. »Ponovo rođena ljubav postaje veća nego bi bila, da joj mržnja nije prethodila« (Spinoza).

Vjerujem, da će u čovjeku glas bratske krvi nadglasati glas životinjskih nagona.

Snage, koje se danas troše na rat i mržnju, bit će jedamput iskorištene za mir i ljubav.

Čovjek će se jedanput zasititi bratske krvi, pa će početi kušati božansku krv. Prihvatit će kalež Spasiteljev.

Njiva čovječanstva dovoljno je natopljena krvlju. Vrijeme je, da se pojavi Božanski Sijač i posije svoje sjeme i dobije stostruki rod.

Nova »plenitudo temporis« nije daleko.

Ljudi su već sazreli za ljubav. Samo je malo potrebno, da im se oči otvore, te uvide, da su istokrvna braća.

Nad odrom Ivana XXIII čovječanstvo je zaplakalo kao jedan čovjek. Zaplakalo iskreno iz dna duše, kao djeca za ljubljenim ocem. A on nije bio nikakav velikan ni znanosti, ni ekonomije, ni politike, ni umjetnosti. Nije imao ništa osim širokog, roditeljskog srca, koje je ljubilo svakog čovjeka kao rođenog brata.

Dosta je, da se pojavi među nama otac, i mi smo već braća. Veliki »papa dobrote« nosio je na sebi lako zapažen biljeg očinske ljubavi i dobrote. Zato je uspio okupiti oko sebe svu djecu. Otvorio im je oči, barem za trenutak, te uvide, da su ipak braća makar i zavađena.

Malo, vrlo malo, trebalo bi današnjem čovječanstvu »dodati«, pa da opet postanu prava, pomirena, a ne zavađena braća! Naš Spasitelj ima dosta snage, mudrosti i mogućnosti, da nam to daruje.

Može, hoće i učinit će.

Radost je Oca nebeskoga velika nad vjernom djecom, još veća nad obraćenim sinovima, a najveća nad pomirenom braćom.

Homo homini frater!

Kako bi izgledala Vaša lamentacija nad ovim vremenom?

Imamo dosta srušenih hramova, čovjek je ponižen do najsramotnijeg ropstva, bol Crkve je velika kao ocean...

Bilo bi mjesta za jednu suvremenu lamentaciju. Samo ja nisam Jeremija, da bih je mogao napisati! Dok sam imao raspjevanu mladost, sve mi je pjevalo, i nije mi se plakalo. Sad kad imam rasplakanu starost, plače mi se, ali ne u pjesničkom zanosu! Previše imam misli, a premalo osjećaja, da bih bio »suvremeni pjesnik«. Premalo poštujem ustaljene oblike, da bih bio starinski pjesnik.

Ipak imam srce, koje trpi zbog toga, što čovjek trpi.

Osjećam potrebu, da zaplačem. Kad bih negdje sreo nekoga Jeremiju — osjećam, da bih ga umio upozoriti na ono, nad čim treba lamentirati— dao bih mu »nacrt za lamentaciju nad čovjekom«. Zamolio bih ga, da taj nacrt ispuni svojom dušom, dadne mu suvremenu, originalnu, srcem i svježinom ispunjenu pjesničku boju i oblik.

NACRT ZA LAMENTACIJU NAD ČOVJEKOM

SINE BOŽJI !

Dođi i rodi se ponovo: u naše doba!
Zemlja je postala jedna jedina velika štala,
Puna stoke i zvijeri, gnoja i smrada.
Od zidova bije studen, s podova puši se krv.
Vuci raskidaju tvoje stado.
Bez topline i ljubavi, bez svjetla i istine,
Paklena simfonija vječno ponavlja isti napjev:
»Nema mjesta, nema mjesta za tebe, Božji sine!«
Dođi, Gospodine, donesi svjetlost u našu ponoć,
Ušutkaj zavijanje vukova pjesmom o miru,
Dođi i napravi mjesta za Božju, svetu obitelj;
Makar u jedan mali ugao naših jaslica dođi,
Budi i u našoj štali Spasitelj!

NAZARETSKI RADNIČE !

Uzmi sjekiru i pilu i dođi u naše radionice!
Brani nas: od strojeva pred nama i praznine u nama!

Naša je zarada kruh, ali bez riječi iz Božjih usta,
Život je postao čekanje: na subotu i plaću,
Ostali smo bez srca i duše — sa samim rukama,
Strojevi pred nama nemaju duše, ali se dušama hrane,
Sirene nad nama zavijaju, jer smo u vučjem leglu,
Naši se žuljevi stežu i postaju stisnute pesnice,
Nebo je naše palo u blato . . .
Dođi, veliki Radniče, posveti tvornice i radionice!
Stisnute pesnice ispruži: pretvori u bratske desnice!
Poljubi krvave žuljeve, povrati duh u žive leševe,
Neka se pojavi nebo i kroz tvorničke prozore !

VELIKI ČUDOTVORČE !

Dođi i u našu Kanu!
U našim domovima odigrava se čudesna pretvorba:
Vino ljubavi pretvaramo u vodu ljubakanja,
Majčinska prsa u staklene boce,
Majčinske utrobe u mrtvačnice i grobnice,
Majčinsko mlijeko u prašak i pilule,
Vjenčani prsten u okove i lance.
Bračna vjernost umire u sudnicama,
Djetinja zahvalnost jauče u ubožnicama,
Obiteljska sreća izdiše — zbog izgladnjenja.
Uđi, Gospodine, i u naše domove!
Na vratima naći ćeš natpis: »Zabranjen ulaz — ljubavi!«
Ne će te pozdraviti plač djece, nego lavež malenog psića,
Na ognjištu nema vatre, u srcu nema topline,
Ljubav se prerano razvila i prerano umrla . . .
Gospodine, nemaju ni vode ni vina . . .
Dođi, pohiti u našu Kanu!

SINE ČOVJEČJI!

Prohodaj i našom Galilejom! Progovori i s naše Gore!
Naša blaženstva postala su prokletstva, naša ljubav mržnja,
Imamo »svoju istinu«, pa smo izgubili jedinu istinu,
O miru šapućemo, o ratu urličemo,
Pravdi smo začepili usta-papirom i olovom,
Nepravdi pravimo hramove i oltare,

Grešnici nemaju suza, janjci se razvijaju u vukove,
Gubavci skupo prodaju svoju gubu,
Sol zemlje postala je bljutava, svjetlo se sakriva u uglove,
Tvoje su ovce izgubljene, jedna od stotinu nije,
Tisuće ovčinjaka, tisuće stada!
Jedni drugima trun iz oka vadimo i gredom mlatimo,
Bez prestanka o ljubavi govorimo, a vapaj pregaženih ne čujemo.
Sine Čovječji! Ti imaš riječi vječnog života,
Dođi prohodaj i našom Galilejom!

OTKUPITELJU SVIJETA !

Dođi i na našu Golgotu!
Stavi svoj križ između naših križeva,
Lijevo i desno vidjet ćeš kružnicu propetih razbojnika,
I s lijeva i s desna čut ćeš samo uvrede.
Rastegni propete ruke, da budu šire od ekvatora,
Otvori probodeno Srce, da bude šire od Zemljina krila,
Zavapi prema nebu: jer naše su usne zašivene konopom laži,
Upri svoj pogled u nebo: jer naše su oči krvave od mržnje,
Stani pred oca: sakrij nas svojim leđima,
Jer mi smo od glave do pete u grijesima!
Mlazove svoje krvi pretvori u rijeke,
Operi sa zemlje tragove Abelove krvi!
Mi smo u agoniji: umire u čovjeku čovjek . . .
Umri ti! I daruj nam svoj život!
Dođi i spasi čovjeka — od čovjeka!

Kako bi izgledao Vaš hvalospjev posvećen ovom vremenu?

Nisam Jeremija, ali još manje sam sveti Franjo. Kad bih imao Franjinu vjeru i ljubav, njegov pjesnički zanos i ustreptalu dušu, njegovu djetinju odanost Bogu i široku bratsku ljubav prema svakom stvoru, dodao bih nekoliko novih redaka »Pjesmi bratu suncu«. U prozaičnom, neizrađenom obliku izgledalo bi to ovako:

I

Hvala ti, moj Gospodine, za svaku kaplju Adamove krvi u mojim žilama!
Po njoj sam dio Zemlje i Svemira,
A tvoja slika i prilika!
Makar se na nju spustilo tvoje prokletstvo i izgon iz raja,
još uvijek u njoj trepti uzbuđenje od sreće u tvom zagrljaju.
Neka je sunce izgubljene nevinosti davno zašlo za brda,
u toj se krvi još uvijek rumeni zapad moga života.
Ne smeta, što u toj krvi tutnje podzemne rijeke požude i strasti,
nije moguće zaglušiti jeku tvog obećanja spasenja.
Makar mi koplja Adamove krvi donijela sudbinu roba grijehu
i sotoni, samo po njoj sam postao brat Sinu Božjem
i baštinik neba.
Ona je skladište grijeha,
ali i preobilja milosti.
U njoj zavijaju zvijeri
i pjevaju anđeli.
Po njoj postajemo mučitelji i mučenici, grešnici i sveci.
Po njoj, i samo po njoj postajemo ljudi,
a i ti si postao čovjek!

II

Hvala ti, Gospodine, za moje pradjedove divljake!
Znam, da nisu znali ni čitati ni pisati, ali su znali misliti :
bili su ljudi — mislioci.
Znam, da nisu imali tvornica ni strojeva, ali su imali žuljave ruke:
bili su ljudi — stvaraoci.
Znam, da nisu imali sveučilišta ni knjižnica, ali su imali vjeru u Boga:
bili su ljudi — vjernici.
Znam, da nisu imali kazališta ni filmskih glumaca, ali su imali obiteljsku ljubav i radost:
bili su ljudi — sretnici.

Znam, da nisu imali nota ni glazbala, ali su imali raspjevana srca i duše:
bili su ljudi — pjesnici.
Znam, da nisu imali liječnika ni bolnica, ali su imali majčinsko mlijeko, majčinsku njegu i majčinsku ljubav:
bili su ljudi — milosrđa i ljubavi.
Znam, da nisu bili bogati užitcima, ali su bili bogati uživanjem.
Nisu imali naše civilizacije, ali su imali nepokvarene duše:
bili su ljudskiji od novih ljudi!

III

Hvala Ti, Gospodine, što sam današnji čovjek!
Mi bježimo i od sebe i od tebe,
Svemir punimo, a duše praznimo,
Orbite pravimo sve brže i duže,
Pa ipak jedino nama je dano da vidimo,
da su sva svemirska otkrivanja i utrkivanja
samo poigravanje djece na koljenu svog Oca nebeskog.

Mi smo generacija zločinaca i svetaca,
Nevinu krv potocima prolijevamo,
Ali i svoju vlastitu rado prelijevamo
u žile nepoznata ranjenika — brata.
Psujemo te i slavimo te više nego ikada,
Crkvu progonimo i ljubimo više nego ikada.
Okićeni atomskim bombama, zvjerskiji smo od zvijeri,
Odjeveni bodljikavom žicom i namirisani atomskom prašinom
Širimo miris grobova i koncentracionih logora . . .
pa ipak postajemo sve više braća, makar se svađali,
Tebe smo sve to više željni, makar to ne osjećali,
Crkvi-majci sve više smo djeca, makar to nijekali.
Hvala ti, moj Spasitelju, što sam čovjek,
Jer i ti si volio čovjeka,
Jer i ti voliš današnjeg čovjeka,
Jer ti si punina svakoga vremena i svakoga prostora,
Jer ti si najsuvremenija suvremenost i najčovječnija čovječnost !

Smatrate li, da je kršćanstvo kroz 20 stoljeća opstanka razmjerno nedovoljno izvršilo svoju misiju? Ako je tako, gdje je tome glavni razlog?

Poznato mi je, da mnogi ugledni katolički povjesničari misle, da je Crkva, a i čitavo kršćanstvo, premalo učinila za čovječanstvo. Znam također, da mnogi apostolski zagrijani ljudi to isto misle o današnjem kršćanstvu. A među jednima i drugima ima i dobrih katoličkih svećenika.

Nisu mi nepoznate ni »litanije grijeha Crkve i kršćanstva«. Brojni su ti grijesi, teški i znanstveno dokazani. Mene to ipak nikada nije smetalo u životu i radu. Navikao sam se da Crkvu i kršćanstvo identificiram s Kristom, a ne s pojedinim kršćanima ili skupinama kršćana. Nada sve u Crkvi — dosljedno i u kršćanstvu — gledam Majku čovječanstva. Zato k njezinoj povijesti i sadašnjosti pristupam kao dijete: tražim njezinu ljubav u srcu, a ne ljepotu na licu. Od majke ne očekujem, da bude pobjednica u ratovima ili predvodnik u revolucijama. Od nje samo tražim, da bude nedostiživa — u ljubavi.

A crkva je, kako ju ja gledam, kroz cijelu svoju povijest »otok ljubavi u moru mržnje i divljanja«. Zato je povijest Crkve puna »majčinskih uspjeha«. Nije teško vidjeti nabore na licu starice, ali je teško čitati ljubav u njezinu srcu. Teško je izračunati, koliko je majčinska ljubav svojim dlijetom klesala, dok je te nabore na licu isklesala. Ali od djece se traži, da znaju čitati na majčinskom licu. Djeca mogu i moraju otkriti i ljubiti majčinsku ljubav.

Mora se priznati, da je kršćanstvo ostalo »po strani« u pokretanju »građanskih masa« prije 200 godina. Isto tako danas u »podizanju radničkoga staleža«. Ali nije to zato, što Crkva nije radila ništa, nego zbog toga, što je kršćanstvo bilo majčinsko krilo i majčinsko srce tadašnjega čovječanstva. Srce je pak sakriveno, ali nije lijeno; ono nije sjedište vidljive sile, nego nevidljive ljubavi.

Povijest kršćanstva najradije bih usporedio sa sadašnjosti misija u divljim prostranstvima Oceanije. Tamo još uvijek vlada zaostalost, pa i ljudožderstvo. Desetci tisuća otoka, a na svakom posebna vrsta urođenika i njihovih osebina! Putnik, koji bi obišao sve te otoke, dobio bi drugačiju sliku

od onoga, koji se zaustavi samo na nekoliko njih. Što više, dva posjetioca istoga otoka odnesu potpuno drugačije dojmove, već prema tome, s kakvim su raspoloženjem tamo stigli.

Među irskim svećenicima čuo sam šalu...

Neki je irski svećenik otišao u misije na Novu Gvineju među ljudoždere. Tu je proveo cijeli svoj život. Kad je ostario i iznemogao, pozva ga biskup natrag u Irsku, a na njegovo mjesto spremi jednog mladog, da nastavi propovijedati.

Na rastanku starac dao mladiću posljednje savjete i opomene. A onda mladić upita starca:

— Recite mi, što je s ljudožderstvom. Jedu li ovi ljudi još uvijek ljudsko meso?

— Jedu veli mu starac.

— Kako to, da ih kroz toliko vremena niste mogli od toga odučiti? — odvrati mladić.

— Tako... — protumači starac — uspio sam jedino to, da sada ne jedu ljude petkom i u Korizmi.

U ovoj pričici krije se veliki pesimizam. Htjelo se reći, da sav rad kršćanstva ne može čovjeka divljaka odučiti od divljaštva. Drugim riječima, sve naše pouke i propovijedi mijenjaju samo nevažne, vanjske sitnice, a nutrina ostaje i dalje nepromijenjena, divljačka, ljudožderska.

Ipak, nikakav pesimizam nema pravo, pa ni ovaj. Nije rad Crkve samo na vanjštini; on se odvija ponajprije u nutrini duša. Kršćanstvo traži bolesnu nutrinu, ali ne zato, da je pokrije i ostavi bolesnu, nego da polaganim, nevidljivim, nutarnjim oživljavanjem i liječenjem uspije ozdraviti bolesne dijelove čovječanstva i tako divljaštvo pretvori u plemenitost, a ljudožderstvo u čovjekoljublje. Tako oplemenjen i izliječen čovjek postaje otkrivač i osvajač, ali zna i olako zaboraviti, tko ga je rodio za život. Izgleda mu, da kršćanstvo za nejga nije učinilo ništa.

U »Uspomenama iz drugog svjetskog rata« jedan američki novinar opisuje svoje doživljaje u onoj istoj Oceaniji, u kojoj je živio starac misionar iz irske priče. Samo što je novinar zalazio na mnoge otoke skupa s američkim vojnicima. Vodila se bitka za Tihi ocean. More je bilo grobnica, i vojnici su tražili na otocima sklonište. Ali tu je opet vladalo divljaštvo...

»... Kad god smo se približavali kojem otoku — veli američki novinar — jeza nas je hvatala. Hoćemo li se namjeriti na divljake? Hoće li biti ljudožderi? Hoće li nas napadati iz zasjede? Takva su pitanja progonila svakoga od nas. Strašni su ti oceanijski divljaci. Strašniji od zvijeri, jer uz zvjersku krvoločnost imaju još i ljudsku inteligenciju... Ali ako bismo, približujući se otoku, ugledali križ ili misionara, radovali bismo se kao djeca. Obuzelo bi nas radosno raspoloženje. Bacili bismo oružje, legli, spavali i odmorali se... Bili smo sigurni, da nam se tu ne će ništa zlo dogoditi. Kršćanski, redovito katolički misionar uspio je od divljaka stvoriti ljude. Prave ljude, pune ljubavi i dobrote, spremne da svakom pomognu ne pitajući, tko je i što je... Misionari su od tih čovjekoždera napravili čovjekoljupce, kojima je dosta vidjeti, da je nekom potrebno pomoći, i odmah počinju pomagati..,«

To je vjerna slika Oceanije i misija. Fotografija vojničkih osjećaja, bez ikakvih poljepšavanja! Samo to nije pisao pisac u sobi u Evropi, prenoseći se mislima u daleke krajeve i stvarajući sliku misijskoga rada, kako ga mi zamišljamo, a ne kakav u stvarnosti jest. To je slika čovjeka, koji traži čovjeka, da mu pomogne uteći od nečovjeka. Takav najbolje prosudi, što je čovjekoljublje. I on je sposoban dati pravu ocjenu misionarskoga rada i uspjeha. A njegova je ocjena: kršćanstvo je u tom moru divljaštva »otok ljubavi i čovjekoljublja«. Ono, što nitko nije postigao, to je kršćanstvo uspjelo učiniti!

Stotine »turista«, lutalaca bez cilja i posla, navrati se na te iste oceanijske otoke. Svi oni ugledaju divljačke kamene sjekire i strelice. Vrate se kući i pitaju: »Šta je s vama kršćanima? Šta radite!? Dvije tisuće godina nakon smrti Kristove ljudi su još uvijek gori od zvijeri. Što ih ne naučite biti ljudi...?«

Takvim glasovima ljudi počnu vjerovati. Pa i mi katolici počnemo to ponavljati. A to nije istina!

Slika se nimalo ne mijenja, kada mjesto tih nepreglednih prostora Oceanije počnemo obilaziti još nepreglednije prostore dvijetisućgodišnje povijesti Crkve. Kršćanstvo je gotovo svugdje došlo među ljudoždere, zapravo kršćanoždere.

Svugdje je našlo divljaštvo, koje su vjerovjesnici morali pretvarati u čovjekoljublje. I svugdje je Crkva bila »otok ljubavi u moru mržnje«. Ali šetači, u spodobi povjesničara, pristanu uz one otoke, gdje misionar nije dopro ili još nije uspio prožeti ih evanđeljem. I onda imamo »povijest grijeha Crkve«.

Crkva je u povijesti bila ono, što su danas misionari u Oceaniji — »otok čovjekoljublja u moru ljudožderstva«. Samo tu povijest treba proučavati očima djeteta, koje promatra svoju majku. Ili očima bijednika, koji traži pomoć.

Djetinjim očima promatrana Crkva iz »zlatnog doba srednjeg vijeka« dala je djela još veća od onih velebnih gotskih katedrala i teoloških »suma«. Darovala je ljubav onih redovnika i poluredovnika, koji su, uz molitvu, imali još i posebni zavjet, da će graditi mostove, gasiti požare, spasavati putnike u alpskim snjegovima, njegovati gubavce, isušivati močvare, hraniti starce i siročad. Sve ono lijepo, što danas razna socijalna osiguranja i socijalne ustanove čine za novac, to isto činili su kršćanski ljudi iz čiste ljubavi prema Spasitelju. Oni su dakle, stvorili »otoke ljubavi« u ono primitivno poluslobodno, feudalno doba!

Slično je bilo i u doba »mračnog ranog srednjeg vijeka«, za seobe naroda i stvaranja novih evropskih, germanskih i slavenskih država. Dok je učeni Hettinger listao desetke tisuća stranica »Monumenta Germaniae Historica« bio je sav izvan sebe zbog okrutnosti, koja se nalazi u »zakonicima« i »saborima« tadašnjih Germana divljaka. S druge strane, skoro svaki čas — veli — namjerio bi se na neku plemenitost, koja »miriše evanđeljem«. Tražeći podrijetlo tih »bisera plemenitosti«, uvijek bi se namjerio na neki crkveni sabor ili nekog velikog biskupa, koji je svojim još uvijek neplemenitim i divljim vjernicima uspio nametnuti evanđeosku plemenitost. — To svjedoči, da je i tada kršćanstvo bilo »otok majčinske ljubavi« za odmor duša.

Poznato je, da Rimsko carstvo nikada nije imalo ni jedne bolnice, niti doma za starce. A čim je kršćanstvo, godine 313., dobilo slobodu, počele su nicati i bolnice i sirotišta i ubožnice. U Rimu se pojavila prva bolnica već 316.

Još u apostolsko doba nepoznati pisac »Poslanice Diognetu« napisao je: »Što je duša u tijelu, to je kr.ćanstvo u svi-

jetu. Duša u tijelu stanuje, ali nije tjelesna. Kršćani stanuju u svijetu, ali nisu od svijeta... Tijelo mrzi dušu, svijet mrzi kršćane... Duša ipak tijelo voli; kršćani ipak ljube svoje neprijatelje«.

Tako je bilo u apostolsko doba. Ali tako je i u svako doba, pa i danas.

U povijesti vođenja ratova, stvaranja dinastija, rušenja država, podjarmljivanja naroda, dijeljenja zemalja i ugušivanja buna utjecaj se Crkve malo ili nimalo ne zapaža. Ali tko bi napisao povijest ljubavi i čovjekoljublja ili povijest one istinske dobrote, koja bi ujedno bila povijest duše u tijelu čovječanstva, onda bi povijest bila malo ili nimalo proširena povijest kršćanstva!

Neka se piše i o »grijesima Crkve«! Ali onaj, tko ne vidi ništa drugo osim grijeha, taj na jednoj dobroj majci ne može da vidi ništa osim bora na licu i mrlja na odjeći.

Ja ipak ne nalazim nijendoga dana u prošlosti i sadašnjosti Crkve, u kojemu ne bih mogao osjetiti »dan Duha Svetoga«. Zato me ne smeta, ako se namjerim na kršćane, koji još uvijek izgledaju puni »duha nečistoga«.

Crkva je čovječanstvu darovana da mu bude majka. I ona je tu zadaću uvijek izvršivala!

Da li napredak Crkve koče više neprilike izvana ili iznutra? Zašto?

Najveći dokaz protiv kršćanstva jesu kršćani.

Dok je kvasac prav, zdrav kvasac, ništa na svijetu ne može priječiti njegovo prodiranje i prožimanje tijesta. Može ga samo usporiti, ali ne može potpuno spriječiti. Ali kada kvasac ishlapi i izgubi svoju nutarnju snagu, onda ništa na svijetu ne može pospješiti njegovo prodiranje u tijesto.

Kršćanstvo je kvasac, ali jednim dijelom, možda i velikim, ishlapio kvasac. To je najveća zapreka osvajanju i spasavanju svijeta.

Svakom svojom pričom o Crkvi Krist je upozoravao, da je snaga kršćanstva biološko-nadnaravna. Sjeme, kvasac, svjetlost... sve to raste, svijetli, grije nutarnjom snagom. Više biološki nego mehanički. Ali ne znači to, da vanjske

okolnosti ne mogu smetati ili pospješavati razvijanje nutarnje biologije. No to je uvijek samo djelomično i mjestimično. Ako sjeme na jednom mjestu ugine, na drugom će donijeti stostruki rod. Ako kvasac ostavi negdje tijesto »sirovo«, neprožeto, na drugom će mjestu »uzrasti stostruko«. Ako sunce ne prodre u neku tamnu prostoriju, prodrijet će u drugu... Dok je nutarnja snaga zdrava, ona ne može ne raditi ne razvijati se. Ona nužno osvaja svoj prostor.

> U biologiji je ovako: kad se biljka s mora prenese u pustinju, ona ubrzo postane pustinjska, lišće joj »nabubri i postane kao cisterna vode«. Ako tropsku biljku prenesu na Alpe, ona izgubi miris, ali poprimi neku svjetloću i ljepotu boje... U svakom slučaju ona nutarnja vitalna sposobnost stvori »mogućnost rada i života«, osvaja nova područja i otkriva nove krajeve.

A to je isto Krist tražio od svoje Crkve, kad ju je ustanovio kao »novi život«, kao »živi organizam«. U svakom kraju, u svako doba, ona mora imati nutarnju snagu da se prilagodi i postane snažan osvajalački život, koji će dati ljepotu i sreću novom području. Nikakva promjena na svijetu ne bi bila kadra spriječiti to, kad bi »biljka kršćanstva« imala onaj mladenački osvajalački biološki životni elan.

Kristova je nauka ovo: ako kvasac ne prožme tijesto, znači da je kvasac ishlapio.

Ako je sunce pravo sunce, nitko ga ne može dlanom sakriti. Ali kad veliko svjetlo splasne na malu svjetiljku, koja jedva tinja, svatko je može pokriti i sakriti svakom posudom.

Dok je so prava so, ljudi je uživaju. A kad so obljutavi i ne može hranu osoliti, onda se baca na put, da je ljudi pogaze.

Kristova nauka uči: kršćanstvo je biološka snaga, kojoj nitko ne može zapriječiti put širenja i osvajanja novih područja, dok je ona mlada i životno sposobna.

Sveti Ivan Zlatousti bio je apostol »najsuvremenijih oblika«. Vodio je borbu za oslobođenje robova. Tražio je, da svaki robovlasnik svoje robove nauči nekom zanatu, tako da mogu od svoga rada živjeti, i onda neka im dade slobodu. Vodio je borbu za ublaženje ljudske bijede, tako da je pro-

davao zlato iz biskupske palače i katedrale, pa gradio bolnice. Ipak on nikada krivicu za sporo širenje kršćanstva nije svaljivao na nešto drugo, osim na slab kršćanski život kršćana. »Kad bi kršćani bili pravi kršćani, čitav svijet bi davno postao kršćanski«, njegovo je načelo.

Tako je i u današnjem svijetu. Opće iskustvo misionara u svim krajevima svijeta jest, da »razorni primjer slabih kršćana osporava, a nekada potpuno onemogućava, svaki rad misionara«. To iskustvo imaju i suvremeni apostoli među »krštenim poganima« u Evropi i ostalom kršćanskom svijetu. J. Guiton, katolik i francuski akademik, piše, da mu je pokojni A. Camus, kršćanin i nekršćanin u isto vrijeme, jednom priznao: »Da sam sreo P. Pougeta, možda bih i ja bio katolik«. U Americi je postala poznata izjava sadašnjega svjetskog prvaka u šakanju Sonny Listona. On je već nekoliko puta odsjedio u zatvoru zbog raznih krivica. Nakon posljednjega zatvora izjavio je: »Priznajem, da je moja mladost puna prekršaja. Ali da sam prije susreo kojeg katoličkog svećenika, i moja bi mladost bila čista, kao što je i ostalih slavnih sportaša«. Susreo je on tolike kršćane, ali su to bile samo takve svjetiljke, koje ga nisu mogle privući k sebi.

P. Rahner je lijepo rekao: »Danas nije problem teologije u tom, da vjeru stavimo u čovjeka, nego da je izmamimo iz njega«. Današnji »tehnički čovjek« željan je vjere. On se utječe praznovjerju, jer nije još uspio sresti snažnog kršćanina, koji bi uspio nejgovu tehniku »pokrstiti«. Kad bi kršćanstvo samo za tren zasjalo pred njegovim očima kao »snaga, koja može tehniku spasiti i otkupiti«, on bi mu se svom dušom bacio u naručje. Ali velik je broj kršćana, koji izgledaju »premalo spaseni«; a malen je broj onih, koji nose sliku svoga Spasitelja na sebi.

Uza sav katolički tisak, propovijedi, priredbe... velik je broj ljudi, koji o Kristu znaju samo toliko, da njihov susjed vjeruje u njega kao u svoga Spasitelja. Ti ljudi ne zamišljaju Krista onako, kako ga Evanđelje opisuje, nego kako ga njegov susjed proživljuje.

Odatle »sablazan kršćanskog života«. Čovejčanstvo bi trebalo vidjeti naša dobra djela i slaviti našega Oca nebeskoga.

Nutarnje kočnice snažnije usporavaju osvajalački pohod kršćanstva nego sve vanjske zapreke.

Najjači dokaz protiv kršćanstva jesu i ostaju — kršćani.

Na kojoj bi formi apostolata trebalo napose inzistirati u svrhu što uspješnije kristijanizacije svijeta?

Treba malo pričekati s odgovorom. Duh Sveti drži posebni kurs biskupima. Zove se to Opći sabor. Tu je već stavljen Amen na doba protureformacije, na Novi vijek kršćanstva. Sada se pravi uvodnik za najnovije doba.

Šta će se tu odlučiti? Šta će se narediti? Kakvi će ciljevi biti postavljeni? To ni biskupi nisu znali. To će oni istom sada na saboru — kao zajednica, sabor — saznati.

Uvjeren sam, da će brzo imati jasne direktive.

Mi se pak moramo pripraviti...

Prije nego što je Spasitelj apostolima poslao Duha Tješitelja, da im pokaže oblik apostolata, poveo ih je u samoću: odgajao ih u molitvi, vršenju kreposti i općenito životu s Bogom. A kada je Duh Sveti na njih sišao, oni su bili zreli da poziv prihvate, pođu propovijedati i svijet osvajati za Krista.

Jedan francuski teolog, povodom prve sjednice općeg Sabora napisao je: »Duh Sveti održao je kurs biskupima«. On naglašava, da su mnogi biskupi u toku zasjedanja proširili svoje poglede na svijet i suvremeni život, promijenili mišljenje o potrebama današnjeg apostolata i vratili se kućama kao novi apostoli, osposobljeni za novo razdoblje kršćanstva koje dolazi i već kuca na vrata.

Na kojem obliku apostolata treba insistirati?

Na izgradnji sebe, da mognemo biti uistinu izgrađene osobe za pravi apostolat; a nisu daleko Duhovi, kad će nam Krist objaviti oblik apostolata, koji se od nas traži.

Da li Vas pomisao na Vašu viziju kršćanske budućnosti ispunja nadom ili stravom?

Nova seoba naroda je u toku. Narodi se miješaju, države iščezavaju, predaje se ruše. U tom vrtlogu nalazimo se i mi, samo to ne zapažamo. Preveć smo sitni, a masa, koja se kovitla, odveć je velika!

U toj seobi Crkva će odigrati ulogu nepromjenljive duše.

Kad proces previranja završi, kršćanstvo će se naći u novom tijelu. Sve će biti novo, sve drugačije; drugačije će se

misliti, drugačije računati, drugačije suditi. Promijenit će se filozofije, promijeniti zakonici, promijeniti ekonomske računice. Bit će srušena mnoga svetišta i mnogi idoli. Nastat će novi vijek kršćanstva: širih pogleda, katoličkiji, to jest općečovječanskiji obredi, misli, običaji, uprava, novi narodi, nova krv, nova ljubav. Ukratko: novo razdoblje, nova era.

Ali ipak kršćanska era. Novi čovjek osjetit će, da je evanđelje najprikladnija odjeća za njegovu dušu: općečovječanska nauka, bezrasna, bezklasna, nauka ljubavi, i to bratske, kao svemir široke.

Ja strahujem za budućnost evropske civilizacije, ali ne strahujem za budućnost kršćanstva.

Štoviše, ja u ovom općem saboru, koji se upravo održava, vidim »školu Duha Svetoga«. Tu biskupi — makar toga ne bili svjesni — pohađaju kurs prilagođivanja vremenu, koje ima doći. Ne kažem prilagođivanja svoje osobe, nego prilagođivanja Crkve. I već se naziru obzori te biološko-nadnaravne elastičnosti: mjesto skolastičnoga prihvaćen je evanđeoski leksikon, koji je općečovječanskiji i vanvremenskiji; mjesto »anatematiziranja« prihvaćeno je blagoslivanje svake ljepote i dobrote, gdje god ona bila; mjesto romanski obojene liturgije napravljeno je mjesto za sve boje i melodije svih naroda pod suncem; mjesto jedne »upravne organizacije«, koja je preuzeta od Rimskog carstva i rimskog zakonika, stvara se obitelj, kojom će upravljati »starješina obitelji« prema evanđeoskom zakonu ljubavi.

Novo čovječanstvo stvara se miješanjem krvi i rušenjem tradicija. Novo kršćanstvo stvara se odbacivanjem dodataka, koji nisu bili općečovječanski, nego jednocivilizacijski.

Osjećam, da će novi čovjek biti bez predaje i prošlosti beskućnik duše. Zato će osjetiti sreću u krilu tako stare majke, kakva je naša Crkva. Osjećam, da će novi čovjek biti »miješanac«, bez čiste krvi i bez pradjedovskog stabla. Zato će rado poći u naručje Oca nebeskoga. Postati brat Kristov, božanskog roda i koljena.

Crkva će u novoj sveopćoj seobi naroda odigrati istu ulogu kao i u prvoj: preživjet će ondje, gdje ostale kulture i civilizacije nisu preživjele. Što više, uspjet će divljaštvo novog čovjeka obuzdati, oplemeniti, njegovu kulturu pokrstiti, i stvoriti novu eru kršćanstva.

Takvu budućnost očekujem, smatram je svjetlom i već joj se počinjem veseliti.

Što biste iz svog životnog iskustva prenijeli kao svoju poruku onima ,koji danas postaju svećenici?

Ugledao bih se u primejr svetog Franje iz Asiza. On je poslao svetog Antuna Padovanskoga da odgaja mlade pripravnike za svećenstvo. Sačuvao nam je pismo, koje mu je tom prigodom pisao. U tom pismu ima samo jedna preporuka i za učitelja i za učenike: ako dođe do toga, da moradnete birati između učenosti i pobožnosti, izaberite pobožnost.

Taj isti savjet, u nešto izmjenjenom obliku, trebalo bi i danas, a i uvijek, dati mladim svećenicima, kad polaze u svećeničku službu. Ima jedna zabluda, koja nije zabilježena ni u kakvom teološkom udžbeniku, ali je ipak i vrlo česta i vrlo opasna. Ja bih je nazvao »pragmatizam svećeničkog života«. To je ona groznica, koja se nekada pojavi u revnim i zagrijanim svećeničkim dušama, tako da bilo njihove duše počne ubrzavati otkucaje, temperatura svetog zanosa sve više raste, svećenik počne izgarati od rada... Izgleda, kao da se radi o apostolskom izgaranju, a uistinu vrlo često to je bolest, koja polagano izgrize svećenikovu svetost.

»Svećenički pragmatizam« napravi od svećenika velika graditelja, duboka učenjaka, snažna javnog radnika... a ubije u njemu čovjeka molitve. On neprestano žuri, srlja, umara se. Uvjeren je, da je to »lov na duše«. A uistinu radi se o bježanju od smirenosti i od molitve.

Trebalo bi mladog svećenika upozoriti:

Čim osjeti »sveti umor«, neka traži odmor. Ali neka se ne odmara na račun molitve. Ne smiju se drugi spasavati, a na svoju dušu zaboraviti. Pogotovu ne smije se molitva nikada nazvati »izgubljenim vremenom«. Samo je ono vrijeme stopostotno iskorišteno, koje je utrošeno na molitvu. Svako ostalo može se pokazati kao »veliki koraci, ali izvan puta«.

»Svećenički pragmatizam« izmislio je opreku između »rada« i molitve. Te opreke nema. Molitva je najradinija radinost.

Svi su svećenici prezaposleni. To, izgleda, danas spada na svećeničku službu. Treba odnekuda smoći vremena. Neke dužnosti treba skratiti. Ali uza sve to molitvu treba produžiti. Više se uradi, ako se molitva za desetak minuta produži, nego ako se za toliko minuta skrati.

»Svećenički pragmatizam« iskrivio je pojam »praktične propovijedi«. Do sada se propovijed smatrala praktičnom, ako je svećenik dugim razmatranjem božanskih tajna svoje riječi »oživio«, to jest božanske tajne učinio dijelom svoga i tuđega života. Ali nekako se stvorio pojam »praktičnog i lako shvatljivog propovijedanja«, koji bi se poklapao s pojmom »praznih propovijedi«. Propovijedi, u kojima nema božanskih tajna, mogu biti »praktična riječ«, ali nisu »Božja riječ«. Propovijedati treba tajne Božje: »izražavajući duhovnim pojmovima duhovne stvarnosti«.

Slično je i sa svetim obredima. Svećenički pragmatizam svaki obred i svaku pobožnost skraćuje i pojednostavnjuje. Htio bi liturgiju učiniti jednostavnom i privlačnom, a uistinu je učini bezsadržajnom i neproživljenom.

Ukratko: mladi svećenik treba se čuvati, da ne oboli od te groznice svećeničkih duša, od »svećeničkog pragmatizma«.

Što biste poručili svojim suvremenicima?

Naši suvremenici imaju svega previše. Manjka im jedino ljubavi. Ako čovjek ikada izumre, bit će to zato, jer je obolio od neljubavi. Ako budemo uništeni, ne će nas uništiti netko ili nešto izvan nas, što bi bilo jače od nas. Uništiti nas može samo mržnja u nama, i to kad postane jača od ljubavi među nama.

Upravo zbog toga dužnost i pravo da daju poruke, preporuke i oporuke, ne samo čovjeku nego i čovječanstvu, imaju jedino oni, koji su čovječanstvo ljubili, kao da su ga rodili. Oni, koji su životom i radom, ljubavlju i dobrotom, ljudima postali otac ili brat, smiju i moraju svojoj ljubljenoj djeci i braći davati očinske oporuke i bratske savjete.

Mislim, da su među velikanima čovječanstva, u ljubavi prema cjelokupnom čovječanstvu prednjačila dvojica: Ivan

apostol i Ivan XXIII, papa. I u jednom i u drugom progovorila je »dosjetljiva ljubav« i dala poruku i preporuku, koja se ne bi smjela ni za čas zaboraviti.

Ivan apostol kao starac s jednom nogom već u grobu, svojom neprevarljivom i kao čovječanstvo širokom ljubavi osjetio je, što je čovjeku najpotrebnije. Zato se uporno penjao na propovjedaonicu i svaki put ponovio nekoliko puta: »Sinci moji, ljubite se!« Kamo sreće, kad bi to isto osjećali i ponavljali i svi ostali, koji u bilo kojem obliku postaju »oci čovječanstva«.

Od Ivana apostola do danas svijet se je mnogo izmijenio. Onda je čovjeku prijetila opasnost istrebljenja, jer je bio nemoćan pred divljim zvijerima. Danas i divljim zvijerima i čovjeku prijeti opasnost istrebljenja od snažnog čovjeka. Ali ona ista ljubav, koja je onda čovjeka ujedinila i spasila pred zvijerima, može danas ljude ujediniti i spasiti od samouništenja.

Zato je današnji »otac čovječanstva«, Ivan XXIII, postao novi »staracki glas«, koji je bez prestanka pozivao na ljubav. Ostavio je on i jednu napisanu oporuku. Divna je. Ali to nije ona najveća i najsnažnija preporuka, koju nam je ostavio. Još snažnije i nezaboravnije riječi iz nejgovih usta bile su, kad je u agoniji, nekoliko časaka pred smrt šaputao (valjda u razgovoru s Gospodinom!): »Žao mi je djece moje. Bojim se, da ih rat ne uništi«. Potpis smrti na životno djelo jednog pravog oca čovječanstva. Neuništivi dokaz iskrenosti njegova života i njegove ljubavi.

Tko život rodi, taj ga zna najbolje čuvati i odgajati. Majčinska je ljubav najmudrija i najuspješnija pedagogija. Poslije majke najveći je pedagog onaj, tko je njoj najbliži po veličini ljubavi. Zato i za čuvanje i odgajanje života čovječanstva najviše sposobnosti, snage i mudrosti ima onaj, tko je po svojoj ljubavi prema čovjeku najsličniji roditelju čovječanstva.

Dva velika učenika ljubavi, Ivan apostol i Ivan papa, bili su nedostiživi u očinskoj ljubavi i dobroti.

Oni su imali pravo davati poruke i oporuke čovječanstvu. I dali su ih. »Ljubite se!« »Ne ratujte«. To je ono jedino, što velika i majčinski dosjetljiva ljubav ima poručiti našim suvremenicima.

Novih poruka ne treba praviti. Treba samo te dvije širiti i — kao nekoć Ivan apostol — bez prestanka ponavljati.

O. Rufin Šilić, franjevac

»DOBRO I ZLO, NADA I ISPUNJENJE, USPJEH I BANKROT, RADOST I BOL, BOG I SOTONA — SVE TO ULAZI U IGRU BUDUĆNOSTI. BOG, SOTONA I ČOVJEK BIT ĆE GLAVNI PARTNERI U SVIM DANIMA DO KONCA. LJUDSKO SRCE U TOJ TRZAVICI NE ĆE BITI NIKADA DOSTA PAMETNO.«

o. MIJO ŠKVORC

BIOGRAFIJA

Ruševac kraj Križevaca rodno mu je mjesto, a godina 1919. vrijeme rođenja. Nadbiskupsku klasičnu vjersku gimnaziju započeo je u Zagrebu, a dovršio u Travniku.
Nastavio je teološki studij na kolegiju Družbe Isusove, gdje je položio licencijat. Zaređen je za svećenika 1948.

Živi u Zagrebu te na Filozofskom Institutu Družbe Isusove predaje: povijest filozofije i retoriku. Između ostalog surađuje na izradi isusovačke filozofske enciklopedije »Enciclopaedia della Filosofia« u Milanu.

MI PITAMO:

Kako bi glasilo Vaše životno geslo?

Da li je djetinjstvo imalo presudan utjecaj za stvaranje Vaše odluke o stupanju u svećenički stalež?

Kako biste odredili glavne karakteristike svećenika poželjnog u naše vrijeme?

Često oni »najpametniji«, koji »nipošto ne bi vjerovali u kojekakve gluposti«, nakon dugo godina daleko od Crkve ili na smrtnom času traže svećenika. To su svakako uzbudljivi trenuci. Da li biste nam mogli iz svoje svećeničke prakse opisati takav ili sličan slučaj?

Volite li kontakte s čovjekom?

Koji Vas je događaj u svećeničkom životu najviše potresao, uzbudio, razveselio?

Kakvu je ulogu odigrala lijepa književnost u Vašem životu?

Koje su po Vašem mišljenju najbitnije oznake dobre knjige?

Kako bi izgledala — po Vašem mišljenju — rang lista deset najboljih a) svjetskih uopće b) suvremenih književnika?

Može li srce potpuno nadomjestiti filozofsku i umsku izobrazbu u svećeničkom životu?

Gdje crpite svježinu misli i neobičnu izražajnu snagu?

Vaše je ime vezano uz pojam iskusnog propovjednika.

a) Koliku ulogu ima propovijedanje u svećeničkom apostolatu?

b) Kako se postaje vrstan govornik?

c) Što po Vašem mišljenju nedostaje suvremenom kršćanskom propovijedanju?

Kako spremate duhovne vježbe, koje tako obilno i uspješno dajete?

Kako biste slikovito opisali današnje stanje u Katoličkoj Crkvi?

Kako bi izgledala Vaša vizija kršćanske i historijske budućnosti? Da li je se bojite?

Što biste iz svog života prenijeli kao svoju poruku — nama — svojim mladim prijateljima, koji sutra započimamo svećenički život?

PREDRAGI MOJI MLADI PRIJATELJI !

Ne ljutim se, što ste u pitanjima tako smioni. Radujem se, što ste toliko svježi i otvoreni. No nije lako odgovoriti na svako pitanje. Postavili ste preda me tolike upitnike dobrohotno, znam, ali i s nadom. Neki će Vas odgovori zbuniti. Neki će Vas tek napola zadovoljiti. Mislim, da očekujete mnogo više, no što Vam uz najbolju volju mogu objasniti. Ništa čudno. Nikad ljudi iz preživjela vremena, a ja pripadam onome, koje je prohujalo s vihorom, nisu mogli naodgovarati mladima, pred kojima se otvara nova, zanimljiva i stravična povijest. Uz pomoć dobroga Boga, koji je i Vama nadahnuo bar neka pitanja, odgovorit ću, koliko znam i mogu. Ako se slomi koji pečat, što ga ljubomorno stavljamo na najintimnije stranice duše, pregorjet ću i to. Neka samo bude Bogu na slavu, a nama na korist.

Varam li se, kad sva pitanja, što ih upraviste meni, svrstam u četiri skupine? Najprije se zanimate za nešto iz moga života i formacije. O tome je, razumije se, najdelikatnije govoriti. Pitate nadalje nešto o kontaktu s ljudima i o svećeničkim dojmovima. Zanima Vas — treće — kako je na mene djelovala književna i apostolska formacija, i što o njoj mislim? Napokon tražite, da Vam nešto reknem o svetoj Crkvi i o budućnosti, što kuca na Vaša vrata.

»Kako bi glasilo vaše životno geslo?« Svako životno geslo, dragi prijatelji, svako životno geslo nastaje kao i život sam — razvojem. Ono se ne rađa — barem za nas, koji nismo rođeni pod plemićkim grbom i geslom — i ne pada s nama u kolijevku. Kadikad će ga baciti u život kakva dozrela intuicija, kadikad se mora mučno iskivati i prekivati. Moje životno geslo i nije isključivo moje. Ono pripada mojoj dragoj Družbi Isusovoj. Meni ga je preko Družbe po-

vjerio moj Otac Sveti Ignacije. Meni je napose drago, što sam zarana upoznao, da je najbolje u duhovnom životu trgovati na veliko. Dati sve za sve. To me je valjda i dovelo pred sveca, koji nije poznavao malih ideja, niti je škrtario s ljubavlju. Njegovo je geslo proželo čitavo srce za čitavo Božje djelo. »Sve na veću slavu Božju!« veli svetac. To sam usvojio, i to za mene znači: Živjeti se isplati samo za ono, za što se isplati umrijeti. A to je — Božja proslava i spasenje besmrtnih ljudskih sudbina. Mislim, da je to jedino geslo, koje me može potpuno zadovoljiti. Kad se nešto daje i radi na taj predračun, onda je sve savršeno osigurano. U životu čovjek mora ići za tim.

Jasno, da je djetinjstvo ulazilo u moj život kao »značajno doba za zvanje«, a tako je — mislim — i kod ostalih ljudi. Utjecaj djetinjstva bio je dubok i presudan. Roditeljska atmosfera, napose materinska čista duša — sveta i nezaboravna; rana veza sa svećenikom; polazak u sjemenište — sve je to Božje pismo. Sreća, kad ga čovjek znade prilično rano i dosta ispravno čitati. Kako je dobri Bog sve više i sve brže tražio, trebalo je na vrijeme stizati s odgovorima. Nisam bio, priznajem, uvijek »ažuran« obzirom na Boga. Ali se ne bismo morali ni On ni ja tužiti na neke nemoguće zaostatke...

Glavne karakteristike svećenika, kakva traži naše vrijeme? Iste su vam, draga braćo, za sva vremena. Zar ne mislite i Vi tako? Dvije su temeljne — i sve se druge na njih vješaju. Svećenik mora biti trajno na Božjem Srcu i trajno kraj ljudskoga srca. Razumjeti Boga i čovjeka; posredovati između Boga i čovjeka; biti što svetiji pred Bogom i pred ljudima — što radosniji i što otvoreniji — što strpljiviji s Bogom, kad nam je patiti; s ljudima, kad nam je čekati; sa sobom, kad nam se kajati... eto nekih značajki Isusova svećenika za sva vremena.

Susreti s ljudima? To je svećenikova sudbina. Naša velika i potresna povijest. Da li sam sreo ljude, koji su iza duga izbivanja sami zvali svećenika? Jesam. Imena se mogu slobodno prešutjeti. To su susreti prepuni povjerenja, najtoplije i najdivnije milosti. Ne zaboravljam zahvalnosti, kojom je jedan ugledan bolesnik u bolnici želio izreći svoju

posljednju, a možda i prvu sreću u životu — kroz suze, jednostavno plačem... Ili, kad je jedan ugledan profesor počeo tražiti izgubljeni mir iza smrti svoje žene. Napokon je klicao, ljubeći Raspetoga, kao malo dijete. Zahvaljivao je ženi, koja ga je pratila s neba. Mnogo više Gospi, koja ga je tako obradovala na svoj Bezgrešni blagi dan.

Volim li kontakte s čovjekom? Kud ste navrnuli s tim pitanjem? Tko od Božjih svećenika — apostola toga ne voli? Čemu se je na nas rušila sila Duha i misija prodornih vjerovjesnika, ako ne bismo željeli doći do ljudi i voditi ih Bogu? Samo — eto — neke je od nas život malo kruto ogradio. Kad Vas nemilosrdno okruže knjige i škola, ne možete u ono neumorno traganje za ljudima. Najljepše je uvijek, ako sretnete ljude, koji imadu neku značajniju ulogu na svijetu. Pa im pomognete, da to što bolje shvate i izvedu. Dirljivi su susreti sa svećenicima.

Najviše me je u životu do sada potresla smrt jedne mlade majke, koja je pri punoj svijesti blagoslovila svoje četvero djece; najviše me je uzbudila smrt jednoga starca, koji nije htio u posljednjem času primiti oproštenje; najviše me je razveselila odluka jednog oca, koji se iza nekoliko godina lutanja vratio u svoju napuštenu i iskušanu obitelj.

Ono, što me pitate za utjecaj lijepe knjige na moj život, ulazi prilično u moju životnu pasiju, ako smijem tako govoriti, u moj hobby. Nikad nisam kanio predavati beletristiku, niti o njoj stručno pisati. Ali je ta golema pokrajina ljudskoga duha bila za me uvijek čarobno privlačiva. Od malih nogu hvatao sam pohlepno svaku knjigu, da zasitim duh, koji je tražio neprestano nove stvari i otkrića. Teško je reći, što sam najviše volio. Romane, novele, pripovijetke, pjesme, drame, eseje, kritike... sve sam htio čitati, upoznati, sve nekako povezati, svime se obogatiti. Nažalost, nitko nas nije u ranim godinama uputio dublje i kritičnije u taj posao. Išlo je to nekud spontano. Kasnije — u višim razredima gimnazije — spoznao sam, da čovjek mora raditi sistematski. Pročitati djela jednog autora, ako želi njemu zaći pod kožu. Pa cijeli niz najznačajnijih djela jednoga naroda ili etničke skupine, ako želi uočiti bitne

oznake toga rasnoga sektora. Zatim se šetati epohama s nekim vidikom u glavi. Inače toliki pisci naprosto bacaju ljude u bezizlazni kaos.

Na vrijeme sam — Bogu hvala — uvidio, da je literatura prilično uzak sektor ljudskog života i stvaranja, ma kako široka bila. Kadikad graniči s filozofijom i teologijom, češće s poviješću i prirodnim znanostima. No to je već korak na novo tlo. Kasnije mi je lijepa knjiga postala pripomoć. Kad ugušite besplodni larpurlartizam, zaustavit ćete se na cjelovitoj istini, ljepoti i dobroti. Čovjek započne tražiti i u piscima onaj sjaj, ono lice i srce, koje nam progovara preko same Objave. Počnete i literarno zbivanje gledati kao i sve drugo u ljudskoj povijesti pod tim vidom: da li otkriva i koliko objavljuje onoga vječno ljudskoga i — još više — onoga Božanskoga, za što je u našoj vrsti odgovoran, dakako, zbog svoje ljubavi ponajprije sam Utjelovljeni Bog.

Oznake dobre knjige? Dobra knjiga može biti samo ona, koja se ne odvraća hotimično od Boga i od čovjeka. Koja kroz maglu i veo stvorenoga zapaža končić nade — rekao bi Jammes — na nebu vječnosti. Ne mora svaka dobra knjiga biti otvoreno i — ne daj Bože — fanatično religiozna. Ali mora dirati nešto veliko u ljudima i zbivanju — barem kao tangenta svoj krug...

Teško je iz uske perspektive, u kojoj živim, davati odlučnu procjenu s v j e t s k i h k n j i ž e v n i k a, ko što Vi to želite. Poglede moramo zaustavljati na najvišim vrhuncima. Muka je odrediti, koji su vrhunci — najviši. Izuzmemo li Bibliju — ona je, znamo, i za nevjernike klasično djelo — možda bismo mogli među svjetske velikane s pravom ubrojiti Sofokla, Dantea, Shakespearea, Corneillea, Molièrea, Goethea, Hugoa, Balzaca, Dostojevskoga i Claudela. Kad je riječ o suvremenim književnicima, obično među najvrsnije ubrajamo »nobelovce« i druge nagrađene. Niti su svi nobelovci najbolji književnici, niti su najbolji književnici nužno među njima. Ni svjetska slava, ni časoviti uspjesi raznih bestsellera na tržištu, ne odabiru uvijek najveće. Neki će Vam spomenuti kao predvodnike Rilkea i Kafku, makar njihovo djelo ne bilo naoko golemo. Njihov je utjecaj, priznajemo, stvarno dubok. Svakako ne možemo prešutjeti Claudela, Prousta, de Unamuna, Tagorea, Mauriaca, Grahama Greenea, Gertrudu von le Fort, Bölla, Pasternaka i Faulknera. Vi ćete možda odmah nadovezati litanije drugih poznatih imena — Gidea i Jimeneza, Hemingwaya i Shawa, Chestertona i Martin Du Garda, Moraviu i Quasimoda, Caldwela i Sienkiewicza... Neka nas to ne zbuni. Nikoga ne smijemo mjeriti samo opsegom djela (onda bi Simenon skočio na prvo mjesto!). Za nas je važno značenje. Zato ne bismo bili u neprilici među najutjecajnije ubrojiti Camusa, koji postade učiteljem stoljeća. U potrazi smo za značenjem, ne površinskim, časovitim i senzacionalnim, nego dubinskim i ponešto vječnim. Svjestan sam uostalom, da je ovaj moj izbor — moj izbor. Drugi mogu na zdjelicu kritične vage stavljati druge utege...

Čudim se malo Vašem devetom pitanju. Može li s r c e u svećeničkom životu potpuno n a d o m j e s t i t i f i l o z o f s k u i umsku izobrazbu? Ko kad biste pitali — može li čovjek dobro živjeti na toplini bez svjetla? Znate i sami, da se svi problemi srca, kao i nutarnja teška pitanja osobne slobode i ličnoga razvitka, rješavaju pod svjetlom uma. Svi su najveći vodiči roda, svi dobročinitelji čovječanstva, bili u svoje vrijeme i najvidovitiji ljudi. Ne mora to biti refleksna i točno izrečena filozofska misao. Ali mora biti misao. Misao jaka, uvjerljiva, doživljena, koja nosi, opravdava i sudi. Bez misli sve postaje besmisleno. Nije misao u sebi kriva, što je kadikad anemična i preslaba. Misao je izraz nas samih. A istina, koja se u njoj mora egzistencijalno nastaniti, uvijek je najotvoreniji susret. Istina je rješenje svih napetosti i suprotnosti bića. Sve se rješava u najvećem i sveobuhvatnom. Misao se mora probiti do Njega. I to svim putevima — a ne samo filozofskim. K Njemu vodi Objava, do Njega vodi ljubav. Ali — zapustiti zdravo ljudsko razmišljanje i njegovu usebnu dnevnu korekturu, značilo bi sakatiti čovjeka u njegovoj spontanoj i dinamičnoj finalnosti. Osim toga, riječ »srce« nije sasvim jednoznačna. Ako tom riječju označujete sentimentalizam i neku zašećerenu duhovnu vodicu, onda takovo srce svećeniku može samo škoditi... Ako pod srcem razumijete Pascalovu čovjekovu cjelovitu usmjerenost uma i volje, vanjskih i nutarnjih moći — u redu. Takovo »srce« uključuje, a ne isključuje, pravu misao i filozofiju. Svećenik je čovjek takova srca.

Posljednja su Vaša pitanja — doista posljednja. Na njih jedva možemo nešto odgovoriti, ako prije toga nismo odgovorili na sve drugo. Jer ona zadiru u bit naše savjesti, u bit povijesti, u bit same Providnosti. Odložimo ih zato sasvim za kraj.

A ono, što me prije toga malo ko izazovno pitate, zapravo bih morao ostaviti pod plaštem posvemašnje šutnje. Nesumnjivo znate, da je svaki čovjek neizmjerna bijeda. Tko toga ne uviđa, nije vrijedan smilovanja. Zašto govorite o svježini misli? Ako je misao »svježa«, onda može probiti samo iz jednoga vrela. Iz onoga izvora, koji ne može presušiti niti se pretvara u kaljužu. To je Presveto Božje Srce. To je Gospina materinska duša. To je nebo u krilu naše Crkve. To je Crkva u povijesti svijeta. To je čovjek u svojim vječnim dimenzijama? Kakvu drugu svježinu da zamislite? Ima li je? Pomišljate li na stilske doskočice i paradne finese, koje površna čovjeka na tren očaraju, a po tom ga ostavljaju u još gušćemu mraku? Izražajna snaga...? Što je to? Možda more riječi, rijeka sinonima i ugodnih metafora, zgodnih i ukusno spletenih rečenica? Možda slike, kojima spoznaju jače utisnemo u dušu? Možda nutarnja pjesma, što bez prestanka šumi pravim ljudskim životom pa se kao prepuni val prelijeva u tuđu dušu? Ne zaboravimo svoje svećeničke dužnosti — a to je svjedočanstvo. Ono mora biti vazda svježe, jer se mora trajno baviti nebeskom svježinom. Nas ne smije zavaravati pomodna i senzacionalna želja publike. Moramo postati njeni učitelji, a ne robovi. Za to je potrebno izmoliti u Boga takovih svećenika, koji će, kao Augustin u svoje doba, moći osvježiti i preporoditi mnoge duše u ovo naše neprovjetreno vrijeme.

Jedva ste sretniji s onim pitanjem o govorništvu.

Uloga propovijedanja u svećeničkom apostolatu? Pitajte našega Gospodina, što o tome misli. Čitajte svetog Pavla, što piše svome Timoteju! Pitajte svetu Crkvu, što govori svima nama kod neopoziva posvećenja! Što smo mi bez riječi o Božjoj Riječi? Kako će svijet vjerovati, ne bude li čuo navještenje? Kako će čuti, ne budemo li govorili?

Kako netko postaje vrstan govornik, pitate. Kako se to postizava? To je sigurno potajno ili otvoreno pitanje svakoga

svećenika. Tješimo se — nisu svi jednako obdareni, ne će se od svakoga tražiti jednak obračun. I najmanji primljeni dar dade se povećati i usavršiti. Trebalo bi u našim pripravnim zavodima mnogo vježbe, mnogo upozoravanja, mnogo rada. Svećenik mora ući u dvije velike istine o svome propovijedanju: Bog bez mene mnogo toga ne će, ja bez Njega ništa ne mogu! Potrebno je, da naučimo bolje vezati istine, što ih učimo; da ih znademo iznositi na uvjerljiviji, ljudskiji, slikovitiji način; da poprimimo razumljiv i običan žargon ovih dana, što ga većina svijeta razumije.

Suvremenom propovijedanju — da odgovorim koliko mogu i na to pitanje — ne dostaje dvoje: dubina, što se tiče istina vjere — i blizina, što se tiče izlaganja svijetu. Ono prvo je studij Boga, ovo drugo studij čovjeka i stvarna vježba. Nismo još pronašli za Crkvu ono, što su toliki agenti pronašli za svoje vanjske i profane poslove — pravu vezu između duše današnjega masovnoga čovjeka i naše vjekovne istine. Da li će se to i kada pronaći, Deus ipse scit... Da se to pronađe, Deus ipse provideat...!

Pitate me, kako spremam duhovne vježbe? E, to Vam je zbilja osobna tajna...! Ja ih — iskreno govoreći — napose i pismeno i ne spremam. Ja ih doživljavam. A to da! Kao što i sami znate, najbolje duhovne vježbe nisu ni one najučenije, ni one najduhovitije, možda čak ni one najsvetije, nego — one najuvjerljivije. Te nam dolaze od srca u srce. One nas potresu i ponesu. Preporode i više ne ostavljaju. Isprepletu nam život s ono nekoliko temeljnih misli i silnih odgovora, odakle svaki dan svjetlo udara u život i radost u djelovanje. Spremati duhovne vježbe? Ponajprije treba ih par puta cijele doživjeti. Zatim dobro poznavati ključne točke na kojima je sveti Ignacije izgradio svoju duhovnu strategiju (govorim o njegovim duhovnim vježbama). Onda sve to osobno, s uvjerenjem i stvarno proživjeti. Sve to oslikano, vjerno i s dušom predati. Mislim da onda srca mogu nešto ponijeti u svoje mračne dane.

Ipak bi sad bilo vrijeme, zar ne, za naše posljednje obračune.

Kako biste — velite mi — slikovito opisali današnje stanje u Katoličkoj Crkvi? Eto — i na to bi nam Spasitelj jedini mogao pravo odgovoriti. Kojom svojom parabolom

o Crkvi. Za današnju Crkvu ja bih naveo onu priču o čovjeku, koji se ujutro probudio i zgranuo, kad je na svojoj njivi spazio osvetu svoga dušmanina. Dok je on — sjećate se — iza sjetve spavao, neprijatelj posija zlo sjeme. Kad je kasnije poniklo i prokazalo se kukoljem, bilo je jadnom gazdi strašno pri duši. Tada se je potpuno osvijestio. Morao sam — govorio si je — bdjeti i paziti za vrijeme same noći! Čini se, da smo sad upravo u zori i buđenju. Svi sve jasnije osjećamo, da je na njivi čovječanstva i same Crkve posijano toliko zla. Zbog naše teške nebrige. Zbog naše feudalne i buržujske lijenosti. Zbog našeg nehaja za Božje, a prevelike brige za svoje egoistične interese. Svanjiva — osjećamo — jutro svijesti i svijesne službe. Zar je prekasno? Zar nas, koji to uviđamo, nije. Još ćemo uvijek stići da sebe opravdamo, samo ako požurimo i svim silama pregnemo, da što više dobra bacimo u brazde ljudskog roda... Nikakvim ratovima niti revolucijama ne ćemo čupati zla. Bog je odredio svoje anđele za posljednji obračun. Na nama je da jakim zamahom zasijemo što više dobra. Mislite možda, da se još ne budimo? A što onda znači ova golema samosvijest, od koje su živjeli posljednji Pape, mnogi biskupi i toliki svećenici? Što znači ova budnost na divnom Saboru, kad biskupi pred svim svijetom govore u svom Confiteoru, da je njihova funkcija na planetu — služba svima? Probuđena budnost i ljubav. Eto tako si ja predstavljam današnju Crkvu.

Kršćanska i svjetska budućnost? Strah pred njom?

Ko što je sadašnjost, i budućnost će isto tako biti apokaliptička. A to znači — za pravo i poučeno svećeničko srce ona je otkrivena i razumljiva. Ne će biti ni bolja ni gora no što zaslužujemo. Ona je nužno projekcija čovjekove nutrine. Zato uvijek slika čovjeka i otkriva njegovu vrijednost. Bit će trajno — kao i čovjek — u dijalektičkoj napetosti. Dobro i zlo, nada i ispunjenje, uspjeh i bankrot, radost i bol, Bog i sotona — sve to ulazi u igru budućnosti. Bog, sotona i čovjek bit će glavni partneri u svim danima do konca. Ljudsko srce u toj trzavici ne će biti nikada dosta pametno. Potresat će ga demon sumnje i zlobe; privlačit će ga Bog milosti i svjetla. Živjet će stalno na kušnji.

Uza sve to mislim, da će kršćanstvo prije posljednjega i najtežega obračuna doživjeti jedno utješnije razdoblje. Oporavljeno i pomlađeno javit će se svim narodima — možda Ujedinjenim Narodima našeg roda. Čim zadobije jaču nutarnju svijest o svome jedinstvu i svojoj misiji. Sredstva su danas — vidimo — sveopća i na dohvatu. Svaka se vizija i poruka naše objave može u hipu prenijeti pred nebrojena ljudska srca. Ne smije samo uzmanjkati odvažnosti.

Sumnjam, da će se ikad više — bilo u kakvoj novoj civilizaciji — organizirati blokovsko kršćanstvo. Valjda smo s time zauvijek obračunali. Blokovsko se kršćansko društvo brzo izrodi. Postane nasilno, egoistično, prema drugima nesnosno. Država ga grli, gotovo ga guši. Često se najveće nepravde prikrivaju plaštem kršćanstva u takvim prilikama. Ne dao Bog, da se to obnovi. Kršćanstvo na svijetu nije tijesto, nego kvasac. Nije čitava soba, nego svjetlo u njoj. Vanjske forme svijeta ne moraju nositi crkveni pečat. Mi želimo, da ljudska svijest bude Kristovska. Ne želimo — ako smo Isusovi — kraljevstva na ovom svijetu, kao što ga ni On sam nije želio. Ali želimo prevlast ljubavi, radi koje je On s najplemenitijima u našoj vrsti iskrvario.

Zlo ne će mirovati. Mijenjat će sistematiku napada. Nutarnja žudnja, da uništi Boga i Božje svjetlo, ostat će u njemu trajna. Doći će novi oblici bezboštva. Iza mnogih neuspjelih, što su se nizali kroz tolika stoljeća, javit će se bezboštvo finijega tipa. Ni ateizam uz povike i zvukove fanfara, ni onaj uz stalna proklinjanja, nisu zadovoljili čovjekova srca. Doći će blagi, spočetka gotovo uzbudljivo topli i profinjeni tip bezboštva. On će uz pomoć tehnike i sve rafiniranijih sredstava užitka čovjeka mamiti. Ne će prijetiti kaznama; ne će odmah uroditi očitim apostazijama. Ljudi će rado letjeti na taj lijepak, jer će otvoreno bezboštvo — tako neprirodno — uzmaknuti pred prividnim protektoratom same vjere. Tako, da će zavoditi i mnoge inače plemenite i Bogu odane. No — na kraju će se dići posljednja historijska laž; zbacit će se kulturna krinka; navalit će posljednje mračno carstvo. Ali o tome će govoriti kasnija pokoljenja. Mi toga ne dočekasmo. Svećenika ne smije biti strah. Njegov je strah uništen u Getsemaniju i na Golgoti. Može on drhtati, ali se nema čega bojati. Vjera mu je

sazdana na praznome grobu Uskrsloga. Svećenik je čovjek vjere. Dosljedno — čovjek nepokolebive nade... Pogledi mu ne znaju za ograde svjetske politike. Za nervozu kratkometražne ljudske povijesti. Domovina mu je osigurana uz cijenu krvi na nebu.

P o r u k a   z a   V a s,   k o j i   ć e t e   s u t r a   n a   p o s a o ?

Za one, koji žele Kristu služiti i ne žele ga se odreći, ima samo jedna poruka, a to je — poruka Kristova. Ima samo jedna opomena, a to je riječ Pavlova: Imitatores mei estote sicut et ego Christi! Ni za nas ni za druge nema veće poruke. Krist, i samo — Krist! Isus Krist Gospodin u svemu i nada sve. Prije svega i nakon svega. Pred očima tijela i na planu duše. Krist u pojedincu i u zajednici. Na obzorju svakog dana i na horizontu nejasne budućnosti. Krist uvijek i svuda. Veliki, historijski, nadpovijesni, mistični, eshatološki Krist! Krist od Oca darovan, od Marije ljubljen, od čovječanstva priznat. Krist bez opoziva i do posljednjega daha. Krist Isus — jedina ljubav i puna svježina. I u mislima, i u željama, i u udarcima srca, i u pokretima svijesti — Krist. Krist u braći, Krist u sirotama, Krist u napuštenima, Krist u slomljenima. Krist na Golgoti svijeta, Krist u pobjedi svijesnih. Krist posljednja točka — sjajnija od Teilhardove točke. Omega — prepun posljednje ljubavi, koja već sada pokazuje u vječnom žaru vrhunce i visine. Druge poruke, draga mlada braćo, ne znam. U Isusu Kristu je eto sve. Svi zavjeti, svi savjeti, sva proroštva, sve slutnje. U njemu je Trojstvo, u njemu je ljudstvo. U njemu je nebo, u njemu je sreća. U njemu je radost — bili ste u Betlehemu? U njemu je blagoslov rada, pođite u Nazaret! U Kristu je sva nauka, pratite ga Palestinom! U njemu je srce i dobrota bez granica, sjednite s Njime k Posljednjoj Večeri. U njemu je oproštenje, pomislite na Petra. U njemu križa strah, da nas ojača — motrite ga u Getsemaniu. I pobjeda — završna, triumfalna, nasmijana, neopoziva — sja u zlatu Kristove uskrsne zore! Krist je sloboda, on je najšira misao, najpotpunija obrana, najsigurniji put, najčvršći oslonac. Gdje ću naći vrelo života, ako to nisu Njegove grudi? Gdje ću začuti riječ simpatije i razumijevanja, ako to nije njegova strpljivost? Ako je on jedini mogao dočekati Pavla i privući Augustina; ako ga je kao praeco magni Regis navještao

u Abruzzima Franjo, a kao miles fidelis branio ga Ignacije; ako mu se dao na vodstvo simpatične ljubavi skromni Vianey, a s uličnjacima ga je slavio čudesni don Bosko; ako i danas očarava genij Sheenov i na najteže žrtve tjera apostola gubavaca Lemosa; ako je on sva mudrost Rahnerova, sav dinamizam Abbé Pierrea, sva vidovitost Teilhardova; ako On puni idealizmom milijune mladih, nizove požrtvovnih i žrtvovanih; ako je u njemu patent svetosti, prema tome i sav autentični optimizam — onda osim Njega ne znam nikakve druge poruke ni za Vas ni za ikoga, ni za sutra ni za sve buduće dane. Krist i jedino Krist! Mislim, dakako, Krist Isus i sve ono, što ide u njegov presveti inventar, u njegov dom, u njegovu sferu, u njegov smisao. To znači — Krist i Trojedini Bog, Krist i Marija, Krist i apostoli, Krist i Crkva, Krist i nebo, Krist i povijest, Krist i sadašnjost, Krist i vječnost! Ali u svemu i na prvom mjestu — Krist! Da Vam bilo tko navijesti drugu nauku ne slušajte ga. Neka pazi, da mu se na dušu ne sruši anatema Pavlova! Mi i za takove moramo moliti, jer je i to bila Kristova želja. Ali u svojoj duši moramo s punom sviješću, s neograničenom nadom, s odanošću djeteta i ljubavlju prijatelja — položiti zakletvu na onu trnovu krunu i ono probodeno Srce, odakle je potekla krv i svjedočanstvo. Radi Njegove Krvi ulazi uvjerenje i u našu, da se samo za Nj isplati davati svjedočanstvo krvi. Ne, druge poruke mi ne poznamo.

Vaš u Kristu brat
O. M i j o   Š k v o r c   D. I.

»ČOVJEK ĆE BITI SRETAN I MIRAN, AKO BUDE SA STANDARDOM ŽIVOTA UPOREDO RASTAO STANDARD LIČNOSTI.«

Dr. ANTON TRSTENJAK

BIOGRAFIJA

Rođen je 8. I 1906. u Gornjoj Radgoni, gimnaziju svršio u Mariboru, a doktorat filozofije i teologije postigao na univerzitetu u Innsbrucku. Od 1934. do 1937. duhovnik dječačkog sjemeništa i kateheta realne gimnazije u Mariboru. Od 1937. do 1940. docent za filozofiju i psihologiju na teološkom fakultetu ljubljanskog sveučilišta, gdje je od 1947. do danas redoviti profesor.

U godinama 1941. do 1943. bio je na specijalizaciji iz eksperimentalne psihologije u laboratoriju o. A. Gemellia na katoličkom sveučilištu u Milanu. Taj mu je dva puta nudio docenturu na svojoj univerzi. Pozivale su ga i austrijske univerze u Grazu i Beču. Na želju ljubljanskog i mariborskog biskupa otklanja ove pozive. Na poziv univerziteta u Montrealu, predavao je tamo jedan semestar u akademskoj godini 1958/59. Nije mogao dulje ostati jer je bio potreban na ljubljanskom fakultetu. Tom zgodom bio je dva mjeseca u SAD, gdje dobiva ponudu za profesora na sveučilištu u Minnesoti.

Osim toga održao je brojna predavanja u inozemstvu (Francuska, Engleska, Austrija, Holandija, Italija, Njemačka, Belgija). Član je više međunarodnih institucija i autor brojnih publikacija: 13 knjiga i mnogobrojne rasprave, od kojih velik dio na francuskom, engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku.

MI PITAMO:

Vi ste pisac više zapaženih knjiga, među ostalima: »Pota do človeka«, »Človek v ravnotežju«, »Človek v stiski«... Molimo Vas da nam ukratko odgovorite:

a) Koji je najefikasniji put k srcu današnjeg čovjeka?

b) Koji momenti danas najčešće izbacuju čovjeka iz ravnoteže? Koje su najvažnije komponente za sticanje životne ravnoteže?

c) Na koje biste temeljne uzroke sveli današnje tjeskobe čovječanstva? Kako danas unijeti u nj mir i radost?

Američki student teologije - protestant, rekao nam je nedavno: »Freud je u Americi bog!«

Kakav utjecaj ima on po Vašem mišljenju:

a) Općenito; b) U Americi — gdje ste nedavno bili; c) Kod nas?

Kako biste sažeto i u konturama dali svoju kritiku Freuda?

Da li odnosi među ljudima danas postaju sve hladniji ili sve prisniji?

Kako protumačiti pojavu, da se veliki dio katolički odgojenih djevojaka i mladića teško ili nikako ne odlučuje za brak?

Kako bi glasila Vaša poruka savremenicima?

Kako bi glasila Vaša poruka onima čiji se pogledi na svijet bitno razlikuju od Vaših?

Koji je najefikasniji put k srcu današnjeg čovjeka?

Odgovor je na to pitanje paradoksalan: najefikasniji put do srca današnjeg čovjeka jest onaj, koji znamo pred njim sakriti, tako da mu ostane neopažen, nevidljiv. Drugim riječima: najlakše i najdjelotvornije ćemo se približiti današnjem čovjeku, ako mu se uopće ne približavamo, odnosno, ako mu se ne namećemo. Stoga bi odgovor mogao glasiti i obrnuto: najefikasniji put do današnjeg čovjeka jest onaj, koji on učini do nas, a ne onaj, koji mi napravimo do njega. Ne pita se prvenstveno, je li i koliko je današnji čovjek pristupačan za nas i za naše zbliženje s njim, nego se prije svega pitamo, da li smo i koliko mi pristupačni njemu i njegovoj težnji da se približi nama. Tačnija i konačna formulacija ovog odgovora glasila bi ovako: nije osnovno pitanje njegova spremnost za naš prilazak njemu, da nas primi u svoje srce, već je osnovno pitanje naša privlačnost za njega: jesmo li mi sadržajem svojih vrijednosti i svojom ličnošću, kako je pokazujemo pred njim, dovoljno privlačni za njega, da osjeti potrebu, da nam se približi i u svojim poteškoćama obrati nama za savjet i pomoć? Tako bismo paradoks ovog odgovora mogli izraziti i na slijedeći način: Aktuelnost ovog pitanja je tako silna, da smo primorani obrnuti ga potpuno naglavce: koji je najefikasniji put današnjeg čovjeka do nas?

Za tipičnog je predstavnika savremenog čovjeka — a o njemu govorimo, ne o iznimkama — naime značajno to, da voli biti sam. Na tu samoću, ili bolje umjetnu usamljenost, izolaciju, kojom kao usamljeni brodolomac spašava zadnji komad zemlje svoga individualnog života pred napretkom civilizacije, današnji je čovjek istovremeno ljubomoran i ponosan. Savremena civilizacija s industrijalizacijom života s jedne je strane tempo i ritam rada tako pojačala, da ljudi

više nemaju vremena za međusobne odnose i da zato sve više gube smisao za pojedinačne i porodične posjete, a s druge strane je ogromna većina ljudi primorana da svakodnevno radi i živi u velikim kancelarijama, radionicama i gradilištima s mnogobrojnim kolektivom, a u isto vrijeme stanuje stiješnjena na maloj površini s mnoštvom kuća, stambenih blokova i stepeništa, što ima za posljedicu, da čovjek nikad nije sam, da je »sit« ljudi i društva i zato rado putuje, tako da je savremeni turizam, koji je tipična pojava današnjeg vremena, sâm opet u velikoj mjeri indeks za bijeg čovjeka od društva ili drastično izraženo: za bijeg čovjeka pred čovjekom. Uza sve to nije slučajno, da je izraz splendid isolation nastao upravo u zemljama koje govore engleski, gdje je industrijalizacija i s njom povezana socijalizacija života najprije počela i zato je tamo najosjetljivije »izrabljivanje« čovjeka po čovjeku, a s njim i potreba za ličnom samoćom kao odmor od društva i njegovih zahtjeva — najjača.

U ovom se otkriva svojevrsna razvojno dijalektička napetost ili suprotnost: što se više socijaliziraju način i oblik savremenog života, što ih više dirigira društvo a preko njega državna vlast, to više je zapadno-evropski čovjek u svojim vlastitim osjećajima, recimo intimnom životu, — individualist, to više je u isti mah ponosan na vlastitu čast; sam je vrlo osjetljiv i lako povredljiv i zato nekako nepristupačan, kao da ljubomorno čuva slobodu i suverenost svoje intimne sfere. U ovome, pored ostaloga, treba tražiti uzrok, zašto se današnji čovjek rano (mnogo mlađi nego u ranijim vremenima) ženi, zašto pri izboru svog partnera ne gleda više na materijalne okolnosti, zašto ga više ne bune nikakve socijalne razlike, niti razlike u svjetovnim nazorima, izobrazbi ili bilo kakve druge, koje je društvo zajedno s tradicijom, odgojem i »obzirom prema dobrom imenu i časti kuće« nametalo u ranijim vremenima. Nadalje u ovome treba tražiti uzrok, zašto danas mladi ne obraćaju pažnju na vanjski oblik i način vjenčanja, ne obazirući se na društvo: svečanih gozba nestaje, vjenčanje je isključivo privatna stvar dvoje ljudi, koji se vole; — jedva dva svjedoka za formalni obred, zatim i oni odlaze, a mladi polaze svojim putem. Tu je također uzrok pojave, da se

ljudi danas tako brzo zasite braka, da je toliko razvoda i novih brakova s razvedenima. U svoje vrijeme bilo je upravo obrnuto: način i oblici javnog života bili su individualistički, država nije dirigirala čovjekov život i društvo je malo zalazilo u čovjekov privatni sektor, tko je bio vlasnik svoje zemlje, bio je to, kako kaže Ivan Cankar, »Kralj na Betajnovi«, ali je u ranijim vremenima društvo sa svojim nazorima i javnim mnijenjem, tradicijom i bontonom u velikoj mjeri ograničavalo baš čovjekov intimno lični i čuvstveni život, tako da se kod svojih ljubavnih osjećaja i sklapanja braka morao obazirati prvenstveno na materijalne okolnosti, socijalne klasne razlike, obrazovanje, pogled na svijet, vjersku pripadnost te na to, što misli uži krug porodice, zatim na javno mnijenje, čast i osjećaje kuće i cijelog staleža. Samo vjenčanje predstavljalo je svečanost za cijelu porodicu, rođake i širi krug znanaca. Zato su čast porodice i javni moral zahtijevali vjernost do groba i razvod braka bio je sramota. Pri tom se nije pitalo za individualne duševne osjećaje bračnih drugova, već prvenstveno za nekodificirani moral javnog mnijenja.

Koliko su industrijalizacija (i s njom socijalizacija) i nagli tempo života potkopali i promijenili privatni način svagdašnjeg života vidi se pored rečenoga napose u međuljudskim odnosima, kako su se ovi odražavali u međusobnim, privatnim posjetama. Osobne i porodične posjete predstavljale su nekada glavni sadržaj i oblik svagdašnjeg života; tu su se ljudi upoznavali, sklapali nove saveze i pogodbe, dobivali pobude za svoje individualno i javno djelovanje; o ličnom nastupu, društvenoj uglađenosti i spretnom laviranju u porodičnim trazavicama i međusobnim znacima poštovanja ovisili su u velikoj mjeri uspjeh i sreća u životnoj karijeri; tadašnje je društvo baš u pogledu posjeta bilo krajnje formalističko: tačno je bilo propisano, kad je vrijeme za posjete, koliko dugo smije posjeta trajati, tko mora odnosno smije koga posjetiti, o čemu smije govoriti kod prve, a o čemu kod narednih posjeta, kako mora biti obučen, koga smije povesti sa sobom i stotinu drugih nenapisanih norma javnog mnijenja u vezi s posebnim posjetama i životom u njima. Ljudi su upravo kod privatnih posjeta u velikoj mjeri proširivali svoj duhovni horizont i produbljivali svoje

obrazovanje; dodir s »boljim društvom« značio je za čovjeka dobar dio njegove osobne formacije. Ljudi su doslovce živjeli od takvih posjeta: ako ih dulje vremena nije bilo, osjećali su se osamljenima, bilo im je dosadno.

U zadnjim desetljećima posebne posjete i njihova uloga u čovjekovom ličnom životu postepeno gube svoj značaj i utjecaj na čovjekovu širu formaciju. Zato i pastoralne posjete, koje su u zadnjim decenijama važile kao najsavremenije i najutjecajnije metode, gube postepeno svoje značenje, iako su prije nekoliko decenija izražene kao poziv: custos qui de nocte, dizale i budile dušobrižnika iz njegove inertnosti, neka ostavi svoju sobu, neka ne čeka vjernike samo autoritativno u ispovjedaonici, na propovjedaonici, i u kancelariji, već neka ide k njima u kuću, neka se zanima za njihov život, osjećaje i brige. I sâm sam u svojoj »Pastoralnoj psihologiji«, koja je nastala prije četvrt stoljeća, najveću pažnju posvetio pastoralnim posjetama po domovima »od duše do duše«, kao putu koji najefikasnije vodi do srca današnjeg čovjeka. Još danas sam toga uvjerenja, ukoliko se prilike nisu izmijenile i s tim također preusmjerile put do čovjeka samoga.

Današnji čovjek se baš ništa ne dosađuje. Naprotiv, nikad nema vremena: žuri mu se, tempo života ga goni, zato uopće ne želi posjete, pogotovo ne zakazane! Ali ne samo to! Ako ga hoćemo posjetiti, teško ga nađemo kod kuće, tako je svestrano društveno zaposlen. Napose je gotovo nemoguće naći cijelu porodicu istovremeno skupljenu doma; obično nema nikoga, jer su oboje, muž i žena, u službi, tako da su primorani slati svoju djecu danju u dječje vrtiće ili ovima slične zavode. Povezanost sa svijetom i ličnu formaciju, što su u svoje vrijeme pružale posjete, danas u sve obilnijoj mjeri nadomještaju službena zaposlenost, pojačana prometna sredstva, poslovna putovanja, izleti i mnogobrojni turistički dodiri, a osobito dnevna štampa, radio i televizija. Čak i na selu čovjek je svaki sat, a ne samo svaki dan u toku događaja, sav pretrpan, novostima, savjetima, stručnim uputama, referatima i tečajevima, tako da privatnu posjetu, posebno onu, na kojoj bi se trebalo »o nečem temeljitije« porazgovoriti, smatra osobnom »gnjavažom«.

I nekadašnje gostoprimstvo, koje je baš za Slavene bilo karakteristično, nehotice se gubi. Mnogi naime ne stignu ni za sebe kuhati kod kuće, već im je jednostavnije otići u menzu ili samoposlužni restoran. Isto čine i sa svojim posjetiocem: ne primaju ga doma, već ga radije vode u restoran, tamo mu plate i prođu jeftinije, i što je još važnije, stoji ih manje vremena i živčanog napora. Zato su danas sve rjeđi i tipovi klupskog sastajanja i posjeta, što je bio nekako prelazan oblik nekadašnjih čisto privatnih porodičnih posjeta, — jer i za njih više nema potrebnog vremena; zato izumiru i velike kavane, gdje su se ljudi nekada sastajali na razgovor, jer su zbog nedostatka gostiju postale nerentabilne i ustupaju mjesto novom tipu lokala s ekspresnim posluživanjem.

Posebno treba imati pred očima činjenicu, da je većinu funkcija, koje su nekad imale privatne posjete, preuzelo danas društvo stvaranjem različitih informativnih kancelarija, agencija, savjetovališta, burze rada; postoje: socijalno staranje, odgojna, psihološka, bračna, psihoterapeutska i logopedska savjetovališta, različite ambulante itd. Svi ti oblici ne samo da odgovaraju savremenom standardu životu, nego su i psihi današnjeg čovjeka primjereniji i pristupačniji od posjeta sa susretom dvojice ljudi oči u oči u najdelikatnijim intimnim pitanjima osobnog života. Tu se dolazi po savjet gotovo tako bezlično kao po komad čokolade ili po bombone u automatu »Daj-Dam«. Današnji čovjek, dijete tehničko-industrijske i društveno-vođene civilizacije ne želi osobnog engagement-a. Nema manje osobnih teškoća i pitanja (upravo ima ih više) nego čovjek prošlog vremena, ali ih rješava drugim putem. Prema svom savjetodavcu hoće ostati stranac; incognito bi htio doći i otići, na najjednostavniji, mehaničko-tehnički perfektan način želi sve svršiti, riješiti i nastaviti s poslom, slično kao što usput na vremenski, energetski i materijalno najekonomičniji način nabavlja tehničke proizvode, hranu, odijelo i prometna sredstva, kojima si diže standard svagdašnjeg života. Previše je osjetljiv i dinamičan. Zato otklanja svaki statički oblik. U svakoj obligaciji vidi statičnost, koja ga opterećuje i veže za određena lica i norme. Stoga i u svojim osjećajnim problemima i pitanjima ne traži savjetodavca, komu bi

možda kasnije morao cijeli život dugovati »zahvalnost« za savjet i pomoć u ličnim problemima. Ne voli, da bi mu tko savjetima stvorio osjećaj osobne nadređenosti i ličnog većeg ugleda ili čak vodstva, otklanja svaku »očinsku« ili »majčinsku« brigu (Bemutterung) za njega. Zato upravo ne voli, da mu tko čini »usluge« i »dobrote«; sve je to za njega teret i obaveza, koja ga, tako rekavši, veže za kolac, da se ne može slobodno kretati i slobodno razvijati.

Neke od ovih psiholoških karakteristika bile su istinite u svim vremenima. Postoji upravo poslovica: »Učini čovjeku dobro, pa ćeš imati neprijatelja (protivnika)«. Ipak ove i slične psihološke karakteristike dobivaju u savremenoj civilizaciji sasvim posebnu pozadinu i dublje temelje, tako da uistinu postaju tipične. Demokratičnost mišljenja i svijest o ravnopravnosti zajedno s porastom tehničkog standarda života visoko su digli i osjetljivost za ličnu čast: nitko ne želi priznati inferiornost nasuprot svom savjetodavcu u ličnim problemima.

Usprkos tome, današnji čovjek treba više savjetodavaca i odlazi k njima češće nego čovjek proteklog doba. Kako to može uskladiti sa svojim ličnim ponosom? Kako da se zbog toga ipak ne osjeti inferiornim i da se ne »stidi«? Odgovor treba tražiti u posebnoj, tipičnoj komponenti sadašnjeg civiliziranog života, to jest u savremenoj specijalizaciji, koja već predstavlja pravi savremeni »mentalitet«. Kao što savremena znanost i tehničko praktične grane životnog djelovanja idu u smjeru specijalizacije — i baš u tome treba tražiti jedan od uzroka i ujedno učinaka savremenog napretka, — slično vrijedi i za područje ličnih, više ili manje osjećajnih životnih problema, koji su u svoje vrijeme bili isključivo privatna domena. I u ličnim životnim konfliktima i problemima traži savremeni čovjek stručnjaka, specijalistu, koji bi ga savjetovao. U različitim »savjetovalištima« nalazi zaista specijaliste: psihologe, psihoterapeute, logoterapeute, liječnike, pravnike, socijalne radnike, eksperte za bračne probleme i konflikte itd.

S a v r e m e n i č o v j e k t r a ž i i želi naći u d r u g o m e s t r u č n j a k a, specijalistu, eksperta za savjete, koji su mu slučajno potrebni. Ukoliko to u njemu nađe, on mu je i autoritet. Naslov (titula), službeni položaj ili

možda samo ime, porodično porijeklo, sve to za današnjeg čovjeka ne predstavlja više nikakav autoritet. Sjaj formalnosti i tradicionalnih odlika pred očima današnjeg, tehničkicivilizirang i zato demokratskog čovjeka, sasvim je izblijedio. Ovaj zaključak je za nas od odlučne važnosti. I k svećeniku dolazi današnji čovjek samo još toliko, koliko u njemu vidi eksperta, stručnjaka, specijalistu za određena pitanja, na koja mu drugi ne mogu dati zadovoljavajući i uvjerljiv odgovor. T o l i k o o n v i d i u n j e m u i a u t o r i t e t. Ne smijemo misliti, da prosječni čovjek vidi u svećeniku autoritet u prvom redu zbog njegove konsekracije i jurizdikcije. Bez sumnje, mnogi i zbog toga, ali za današnje vrijeme to više nije tipično. Kad smo ustanovili da je zbog savremenog načina života sve teže čovjeka posjetiti u njegovom domu, jer ga rijetko nalazimo kod kuće, a i ukoliko bismo ga našli, on nema ni vremena ni smisla za takve posjete, — još je važnije, da svećenik danas u očima savremenog čovjeka u nizu različitih specijalista, — predstavlja kompetentnog eksperta svoje vrste, kome se s povjerenjem utječe u problemima svoje savjesti, u osjećajnim konfliktima, u problemima odnosa među ljudima itd. N e k a n c e l a r i j a, v e ć l i č n a »o r d i n a c i j a« neka bude danas težište i centar svećenikovog dodira s ljudima.

U tom svjetlu današnji svećenik nalazi se nehotice pred pravom utakmicom s različitim specijalistima i ekspertima, kojima ljudi najradije zalaze i kod kojih traže savjete. Zanimljiva bi bila anketa o toj stvari. U ovoj akademskoj godini predložio sam jednom svom kolegi na univerzitetu u Grazu da zajedno provedemo anketu između ostalog i u pitanju, kome se ljudi najčešće obraćaju, kad imaju kakva lična pitanja iz oblasti vjere, pogleda na svijet ili u vezi sa svojim konfliktima u osjećajnim odnosima s bližnjim. Danas se naime općenito naglašava, da se u takvim problemima ljudi sve više obraćaju psihologu, psihoterapeutu, grafologu ili čak astrologu, samo ne svećeniku. Kvantitativno promatranje, koje bi nam dalo tačan indeks, kako daleko smo u tom pogledu, još do danas nemamo. Dakako, u tom nam se svjetlu pitanje, kako doći do srca savremenog čovjeka, pokazuje kao posebno goruće i aktuelno. Ako je istina,

da u ovom pogledu današnji čovjek daje sve veću prednost laiku, i da većina ljudi svoju povjerljivu osobu vidi u laiku, a ne u svećeniku, to je bez sumnje za svećenike znak, da pastoralna formacija budućih svećenika treba imati pred očima te nove zadatke, da se treba u tom pravcu preorijentirati i dati mladim ljudima potrebne kvalitete (usmjerenost i znanje) koje ranija vremena nisu zahtijevala. Doista nije mala ironija, ako laik kaže, da u svojim ličnim duševnim konfliktima ne ide po savjet svećeniku, jer mu ovaj ne zna ništa reći, ne razumije ga, to nije studirao i slično; da su drugi u »duhovnim« konfliktima kompetentniji i bolji eksperti od samog »duhovnika«, što nehotice graniči s nekakvom contradictio in terminis.

Zanimljivo je, da takva usmjerenost ili put dušobrižnika do srca današnjeg čovjeka, nije potrebna samo u zapadnoj Evropi i u Americi, već ga kao jedino moguć upotrebljavaju i misionari u nekim krajevima Istoka. Bili smo iznenađeni, kad smo prije nekoliko mjeseci pitali misionara, koji je došao iz Indije u domovinu na odmor, kakve metode imaju za pridobivanje, odnosno za obraćenje. Odgovor, koji nam je dao, bio je ujedno lakonski i frapantan: »Nikakve! Tko dođe, dođe sam k nama, ići za njim besmisleno je i već unaprijed osuđeno na neuspjeh. K nama dođe čovjek, tek ako vidi u nama autoritet, a to vidi onda ako mu možemo što pružiti«. Svakako je u misionarskim krajevima sve to mnogo drukčije. Ali u biti se savremenost u svojim osnovnim potezima proteže od Istoka do Zapada.

Iz svega, što smo dosad rekli, slijedi, da svećenik mora naučiti prvenstveno strpljivo »č e k a t i« u svom domu. Iako mora ići za »ovcama« i potražiti ih u njihovom domu, jer dušobrižnikova posjeta ne će nikada izgubiti svoj značaj, — ipak je u savremenom načinu života svojevrsnu aktuelnost zadobio prizor iz evanđelja, kad prva dva učenika pitaju Isusa: »Rabi, gdje stanuješ?« (Iv 1, 38). Iz sekulariziranog kruga savremenog društva i tehnike trebalo bi, da laik sve više ponovo traži put u sakralnu atmosferu svećenikova doma. Svakako su rijetki oni, koji taj put nađu, a i ti obično vrlo rijetko. Baš zato je potrebno pravo strpljenje, da, znanost i mudrost č e k a n j a. Tko je nestrpljiv, izgubi u tom čekanju ujedno strpljenje i hrabrost,

postaje malodušan, predaje se besposličenju i tihom očaju. To čekanje naime mora biti aktivno, stvaralačko, a ne izraz bezbrižnosti i besposlenosti, inertnosti.

Tko dočeka takav susret, mora posjedovati također mudrost slušanja. Možda se kod nas previše naglašavala vještina govora, bili smo previše navikli drugima propovijedati, davati savjete, govoriti, pri — i pregovarati riječima, a premalo smo naučili strpljivo, istinski, zainteresirano, s pravim saživljavanjem, brigom i odanošću prema osobi, koja nam se povjerava — slušati. Znati slušati, u tome je više puta sva tajna uspjeha, da nam se drugi sasvim povjeri i da se uistinu obrati. Ne, da ga obratimo, jer tim izrazom nehotice mislimo, da ga mi obraćamo, da ga naše riječi vraćaju, dok je obraćanje redovito u vlastitoj ispovijedi, konfesiji, što će reći, da čovjeka obrate njegove vlastite riječi iskrene ispovijedi, mi smo pri tom samo od Boga poslani svjedoci, martyres (Dap 1, 8).

Osim toga moramo naučiti vidjeti čovjeka, iako ne idemo uporno za njim. »Vidio sam te, kad si bio pod smokvom«, (Iv 1, 48), kaže Učitelj začuđenom Natanaelu. Ta Božja pažnja, koja bi u svakidašnjem dušobrižničkom mišljenju, trebala nekako graničiti s poznavanjem srca, posebna je sinteza finog psihološkog osjećaja, plemenitosti i dobrohotnosti karaktera dobrog poznavaoca ljudi, zajedno s natprirodnim darom, koji sačinjava zelus animarum.

Moramo znati otići. To važi doslovce za naše posjete drugima, jer svaka duga posjeta prije ili kasnije ljudima prisjedne; i onome, tko dođe na glas, da ne zna otići, nikada se ne obraduju, nego se boje, ako dođe u kuću, kažu, da je »dosadan« da ih »muči«, iako je možda i društven. To važi i za posjete što ih drugi nama čine. Poslije posjete moramo biti taktični isto kao i kod same posjete. Mnogi su takve prirode, da se kasnije nekako stide, ako bi se ponovo govorilo o onome, što su nam otkrili u povjerljivom razgovoru; mnogi se osjećaju nekako manje vrijedni pred onim od koga su tražili savjet i utjehu, zato nas instinktivno izbjegavaju, milije im je, ako nas neko vrijeme uopće ne vide, dok vrijeme zacijeli rane. To njihovo ponašanje ne smijemo pogrešno razumjeti, jer kad se oporave, ili ih život

još možda jače stegne, vraćaju se opet s jednakim ili još većim povjerenjem. Tu treba doslovce primijeniti na sebe evanđeoske riječi: »On mora rasti, a ja se umanjivati« (Iv 3, 30). Znati otići znači, ne smijemo dopustiti, da osjeti, kako smo mu nekad učinili uslugu, ako smo ga slušali, ili mu dali savjet. Mi se moramo pred njegovim očima ukloniti, smanjiti, biti skromni, njega sve više cijeniti i iskazivati mu poštovanje i priznanje. On mora osjetiti, da ga smatramo punoljetnim, nezavisnim, zrelim čovjekom, koji se zna sam vladati bez naše pomoći, iako ju je od nas primio ili je možda još treba.

Ne smijemo ipak otići tako, da bi izgledalo, da se više ne zanimamo za njega, da smo ga zaboravili, i da ne gajimo prema njemu ni najpotrebniju mjeru kršćanske, dušobrižničke ljubavi. Moramo ga zadržati u sjećanju, znati ga se sjećati, makar nam ponovo dođe tek nakon mnogo godina. Svatko je uvrijeđen, kad nas poslije niz godina opet posjeti i ustanovi, da smo ga zaboravili, da ga se više ne sjećamo. Potrebno je, da mu se, tako rekavši, izvana uklonimo, da se izgubimo ispred njegovih očiju, da mu »ne smetamo«, ali ga stoga to više moramo čuvati u svom srcu, jer sjećanje je mjerilo ljubavi. Poslovica veli: »Zaborav je pomanjkanje ljubavi«; gdje je ljubav tamo nema zaborava. Koga volimo, ne možemo ga zaboraviti; isto tako ne možemo zaboraviti posao, koji volimo i s ljubavlju obavljamo. Taj aksiom postavlja čovjeku, posebno dušobrižniku, velike zahtjeve, to je za njega pravo iskušenje, da li je stvarno »njegov svagdašnji posao, briga za sve« (2 Kor 11, 28).

Freudova psihoanaliza i psihoterapija

Kad smo postavili pitanje, koji je najefikasniji put do srca današnjeg čovjeka, skoro ne možemo mimoići Freuda (1856-1939) i njegovu psihoterapeutsku metodu. Mnogi naime misle da je Freudova metoda uopće ne samo najbolja nego i jedina i zato ujedno najbolja. Vjerojatno je i sâm Freud bio toga mišljenja, ako pomislimo, kako je bio intransigentan prema svojim učenicima: koji je pokušao samo malo oduzeti od njegove doktrine, već ga je tretirao kao heretika i ekskomunicirao iz svoga psihoanalitičkog društva. Valjda je

jedini Binswanger (r. 1881.) uprkos radikalnom razmimoilaženju u pogledima, (kao osnivač posebne egzistencijalističke psihijatrije i psihoterapije), ipak cijeli život ostao Freudov lični prijatelj.

Glavna misao Freudove psihoanalize i psihoterapije jest u tome, da psihoterapeut u slobodnom razgovoru, pomoću jednostavnih asocijacija pomogne pacijentu da osvijesti i odreagira nemile događaje iz prošlosti, koje je pacijent potisnuo u podsvijest, gdje su mu se tako reći zauzlali u poseban čvor (kompleks) i dolaze na površinu svijesti u »šifriranom« obliku bilo kao bolesne pojave u neurozama, bilo u snima, neodlučnostima, i različitim nezgodnim stvarima (spoticanje, »unesrećenje«, nešto polomi, izgubi ili zaboravi, zakasni itd.). Kod toga je važno naglasiti još jednu osobinu ove metode, koja nas ovdje posebno zanima: po Freudu je psihološki odnos, koji nastaje između psihoterapeuta i njegova pacijenta uvijek nekako (podsvjesno) erotičnog značaja. U toj komponenti je glavni razlog činjenice, da neki psihoanalitičku metodu smatraju najuspješnijim putem do srca drugog čovjeka, jer erotična povezanost između dva srca čovjeka daje bez sumnje spontanu pobudu za intimno povjerenje i otkrivanje svoga srca. Eros je sigurno ona sila, koja ljude najbrže slije u intimnu cjelinu. Međutim, nije jedina, niti trajna. Da, upravo u tački trajnosti i »vjernosti« pokazuje se kao vrlo nepouzdana osnova za međusobno povjerenje i trajno pozitivne odnose.

Zanimljivo je, međutim, da se erotično nagnuće doista rado umiješa u čovjekove međusobne odnose. To se može dogoditi čak i kod izrazito duhovnih odnosa, kao što je »duhovno vodstvo«. Sigurno jedna od glavnih zasluga Freudove psihoanalize, a u isto vrijeme i jedan od glavnih uzroka da se tako raširila i postala omiljena, leži u njenom bezobzirnom otkrivanju čovjekove nutarnjosti i skrivenih nagnuća.

Kod Freuda treba razlikovati njegovu psihoanalitičku metodu na jednoj strani i psihoanalitički sistem na drugoj. Njegova sekularna zasluga bez sumnje je u tome, što je upozorio znanost na dubinu čovjekove podsvijesti, na njen značaj za razvoj ličnosti i njen utjecaj na duševne bolesti i na duševno zdravlje. Ima također neospornu zaslugu u tome, što je prvi sistematski razvio posebnu metodu, kojom otkrivamo tu čovjekovu podsvijest i kojom istovremeno liječimo duševne konflikte i krize. Ipak moramo ove dvije zasluge ograničiti i reći, da je psihologija i prije Freuda poznavala podsvjest i njene skrivene osobine, iako im nije pripisivala takvu ulogu, niti je tako podrobno raščlanjivala pojedine nagone; isto treba reći i za njegovu metodu, koja ima svoje začetnike već u Breneru i Bernheimu (djelomično već kod Charcota). U zabludi je njegov psihoanalitički sistem, koji je zapravo već filozofska tvorevina, kojom je podupro ili bolje rečeno »dotjerao« (opremio) svoja istinita opažanja i zaključke. Ukratko rečeno: ne odbacujemo njegovu psihijatriju, nego njegovu filozofiju.

Doista je već sam razvoj psihoanalize ujedno njena najbolja kritika. Svaki učenik — otpadnik korigirao je neku bitnu crtu Freudove filozofske nadgradnje. Već Alfred Adler (1870—1937.) nastupio je uspješno protiv Freudova »panseksualizma«; njemu nije libido ili spolnost osnovni nagon, nego »nagon za samouvažavanjem«; on ličnost ne shvaća samo mehanički, već kao vrednosno orijentiranu, zato mu nije odlučno pitanje, odakle izviru simptomi bolesti, nego kakav smisao i značaj imaju za razvoj ličnosti. G. C. Jung (1875—1961) odlučno se protivi Freudu, koji svu krivicu nemoralnih zbivanja baca na podsvijest. »Podsvijest je neodređena, dobro ili loše učini iz nje tek svijest.« Osim toga Jung jako naglašava važnost religioznog života za duševnu ravnotežu. »Svatko se razboli kad izgubi vjeru i ne ozdravi, dok je opet ne nađe«. Karen Horney (1885—1952) suprostavlja se Freudovu mehanizmu, materijalizmu i determinizmu, koji čovjeka prikazuje kao skup nagona; ona: »ne vjerujem u nagone«, odbacuje Freudov libido kao pogonsku silu svih postupaka, jer on tu silu vidi u »težnji za sigurnošću i zadovoljenjem«. Freudu predbacuje, da zaboravlja, kako čovjek u svojoj biti teži za slobodom. Viktor Frankl (r. 1905) protiv Freudove »volje za nasladom« i Adlerove »volje za moći« postavlja kao osnovni nagon »volju za smislom« života: čovjek se razboli i izgubi duševnu ravnotežu, ako vidi frustriran smisao svoga života (a ne nasladu). Njegova logoterapija, koja se oslanja na egzistencijlnu analizu čovjekova opstanka, razvila se u pravo liječničko dušobrižništvo; a

budući da je Frankl izašao iz Freuda, predstavlja on imanentnu i zato uspješnu kritiku psihoanalize kao cjeline. Slično treba reći i o B i n s w a n g e r u, koji je glavni predstavnik egzistencijalističke psihijatrije, koja se razvila iz prvotne psihoanalize. Po njemu su »psihoanalitičke nesvjesne misli pacijenta« obično »svjesne misli terapeuta«, čime je živo pogodio i samu Freudovu psihoterapeutsku metodu.

Osim Darwinove teorije evolucije ni jedna druga teorija nije doživjela toliko otpora i oštre kritike kao upravo Freudova psihoanaliza, posebno njegov panseksualizam. Pored toga joj zamjeraju neznanstvenost, jer ne upotrebljava kvantitativnu metodu. Ali ujedno moramo reći, da ni jedna druga teorija nije doživjela tako triumfalan pohod s Dunava preko cijele Evrope u Ameriku i po cijelom svijetu, kao baš psihoanaliza (i možda još teorija evolucije); i da je imala posebnu draž upravo zbog svog panseksualizma.

Put u Ameriku utro joj je već Stanley Hall, koji je 1909. g. pozvao Freuda da predaje na Clark univerzitetu u Worcesteru; ali najbolje je pomogao Freudu do popularizacije — protiv svoje volje — njemački nacionalni socijalizam, koji je naredio, da se spale svi Freudovi spisi, jer je bio Židov; njegovi istomišljenici, psiholozi i psihijatri, također gotovo svi Židovi, našli su većinom utočište u SAD, gdje su s udvostručenom voljom prevodili njegove spise i presađivali njegova gledišta i metode u svijet, koji govori engleski, tako da danas Amerika, »po zasluzi« nacizma, kako izričito izjavljuje E. G. Boring, prednjači i u psihologiji, a ta tvrdnja vrijedi posebno za psihoanalizu.

Moramo reći, da je danas Freud u ovom ili onom obliku temelj cijele kliničke psihologije, koja je u Americi naročito jako razvijena (za nju izdaju posebne diplome s posebnim nazivom); isto tako je psihoanaliza osnova najnovije medicinske grane, nazvane psihosomatika. I sve tako zvane projektivne tehnike (testovi) u psihologiji imaju na koncu, u ovom ili onom obliku, za svoju podlogu psihoanalitičko shvaćanje čovjeka, jer bi inače pojam »psihičke projekcije« i njene interpretacije bio bez pravog teoretskog obrazloženja. Posebno treba spomenuti »čikašku psihoanalitičku školu«, koju je osnovao Franz Alexander, koji je uz Karla Abrahama (u Njemačkoj) s učenicima: Melanijom Klein, Helenom

Deutsch, Teodorom Reikom, — te Sandora Ferencza (u Mađarskoj), Ernesta Jonesa (u Engleskoj), koji je također bio »jedan od sedmorice«, i još A. Hesnarda (u Francuskoj), da spomenemo samo neke, jedan od najznamenitijih Freudovih učenika

Ako bismo htjeli bar približno nabrojiti najpoznatija imena psihoanalitičara, kao što su Hans Sachs, Paul Schilder, W. Reich, Otto Rank, Erich Fromm, Otto Fenichel, Menninger, (pri kraju svi u Americi), R. Saussure (u Švicarskoj) itd., prekoračili bismo svoj okvir, u kome ne kanimo pisati povijest psihoanalize.

U savremenoj psihoanalizi, koja je u Rimu 1953. i u Parizu 1957. opet obnovila prekinuti niz međunarodnih psihoanalitičkih kongresa od 1928. u Oxfordu, zanimljiva je sveopća težnja za debiologizacijom, koja je nastala tek poslije smrti njenog nepopustljivog osnivača. Sve više se naglašava utjecaj Jastva (ne samo nagona) na razvoj ličnosti, koju više ne shvaćaju isključivo evolucionistički kao ranije Freud, nego uzimaju u obzir više individualno psihološke faktore razvoja, naročito se trude da uže povežu psihoanalizu sa znanstvenom (eksperimentalnom) psihologijom. U tu svrhu organizirano je već više simpozija. Zanimljivo je, da je znanstvena psihologija projektivne tehnike, koje se temelje na psihoanalizi, službeno priznala tek 1955. na Međunarodnom kongresu za primijenjenu psihologiju u Londonu, a psihoanaliza kao takva bila je priznata tek 1957. na Međunarodnom kongresu za psihologiju u Bruxellesu.

Freudove psihoanalitičke misli počeli su u kršćanski misaoni svijet uvoditi prvo protestantski pastori (ujedno doktori medicine), posebno Oskar Pfister u Zürichu, W. Bitter i drugi.

Tom razvoju i promjeni psihoanalize pridonijeli su i katolici sa svoje strane. U Americi je tome mnogo pomogao Gregory Zilboorg, po zvanju profesor-psihijatar, koji se obratio na katolicizam. Pod njegovim je utjecajem pored drugih Noël Milloux, OP., osnivač psihološkog instituta na katoličkom sveučilištu u Montrealu, iako me se upravo kod njega čudno dojmilo, da je — u bijeloj dominikanskoj haljini, pred omladinom oba spola bez restrikcije kod case studies za-

mršene duševne probleme najobičnije dijagnozirao s kastracijskim »faličnim« i sličnim kompleksima. Ut quid perditio haec? (Mt 26, 8). Tamo čovjek zaista dobije utisak, kao da je Freud u Americi »bog«. Poznat je također Peter J. R. Dempsey OFM s knjigom: »Freud, Psychoanalysis, Catholicism« Chicago 1956., koji ne tretira samo odnos Freuda prema katolicizmu nego i prema Marxu i Sartru, znači, on ga sa svih strana opredjeljuje. U Francuskoj je poticaj u pravcu katoličkog ili bolje spiritualističkog orijentiranja psihoanalize dao Dalbiez, zatim Bernaert, S J, Dubarle, O P (s revijom Vie spirituelle), a u Belgiji J. Nuttin, poznati profesor psihologije na univerzitetu u Louvainu sa svojom teorijom osobnosti, u Švicarskoj Baudion, u Austriji cijeli niz mislilaca: Wilfried, Daim s »prekvalifikacijom psihoanalize« (obratom psihoanalize, Umwertung der Psychoanalyse); autor je liječnik, koji je psihoanalitičku koncepciju čovjeka pokušao postaviti na bazu vjere u Bogu: dalje Igor Caruso s »psihoanalitičkom sintezom egzistencije« (Psychoanalyse und Synthese der Existenz), gdje ujedno afirmira Daima i daje ruku Franklovoj egzistencijalistički i spiritualistički usmjerenoj logoterapiji, gdje od Freudove psihoanalize ostaje još samo protivljenje njoj. Karmelićanin p. Bruno zajedno s isusovcem Leycestrom i gospođom Choisy sazvao je 1949. međunarodni kongres katoličkih psihoterapeuta, gdje su odredili stav prema psihoanalizi.

Neki naprotiv vrlo nekritično preuzimaju Freudovu nauku i ne uviđajući pravo suprotnosti između nje i katolicizma, to vrijedi posebno za Maryse Choisy »Psychoanalyse et catholicisme« (Paris 1950). Ipak su na katoličkoj strani najjače ličnosti odlučno protiv svakog spajanja Freudove nauke s katoličkim nazorima; to vrijedi posebno za A. Gemellija, koji je još 1954. napisao knjižicu s oštrim zabacivanjem psihoanalize ne samo kao sistema nego i kao psihoterapeutske metode. Slično gledište zauzima A. Niedermayer iz Beča u svojoj pastoralnoj medicini (1952). I papa Pio XII u svom govoru članovima kongresa za psihoterapiju i kliničku psihologiju 1953. upozorio je (iako ne u obliku neke osude) na zablude, koje sadržava psihoanalitičko shvaćanje ličnosti i na opasnost Freudove psihoterapeutske metode.

Za svećenika su prije svega važne dvije stvari: po pravilima bi psihoterapeutske metode (bez obzira koju) smio upotrebljavati samo liječnik. Da, strogo uzevši, svećenik ne bi smio samostalno niti odrediti dijagnozu duševne bolesti ili anomalije, jer je sve to liječnikova kompetencija, pa makar svećenik bio ne znam kako dobro izobražen u psihopatološkim stvarima. Ali je na polju psihoterapije vrlo korisna suradnja psihijatra sa svećenikom i obratno: tamo gdje prestaje kompetencija jednoga, neka nastavi drugi; psihoterapeutski rad nalazi u nadnaravnim sredstvima, koja upotrebljava svećenik, svoju najbolju dopunu.

Marksistički usmjereni mislioci do nedavno su Freuda, unatoč njegovom materijalizmu i ateizmu, otklanjali zbog njegove simbolike, koja kao čisto židovska misaonost previše miriše na mistiku; kod nas ga je psihologija otklanjala posebno stoga, što je pod utjecajem prof. Zorana Bujasa stajala na egzaktno znanstvenoj, iskustveno kvantitativnoj bazi i zato je otklanjala psihoanalitički utvrđene projektivne testove, priznavajući samo metričke metode s matematički sigurnom kvantifikacijom. Ipak se posljednjih godina taj odnos mnogo popravio, otkada je klinička psihologija s raznim savjetovalištima i ambulantama, uzela većeg maha, jer tamo su, htjeli ili ne htjeli, vezani za projektivne tehnike, koje uključuju psihoanalitičke, dubinsko psihološke poglede na čovjeka i razvoj njegove ličnosti.

Iz svega ovoga vidimo, da je Freud tako bezobzirno i duboko zaorao njivu znanosti o čovjekovoj ličnosti, da nitko, tko želi studirati čovjeka, ne može mimo njegovih brazda. U tome je veličina njegovog rada iako na njegovu sliku pada sjenka pesimizma.

Koji momenti danas najčešće izbacuju čovjeka iz ravnoteže?

Ovo pitanje si postavljamo s punim pravom, jer nam se ono samo nameće sa svom metafizičkom ozbiljnošću. Statistički je naime utvrđeno, da je danas mnogo više samoubojstava nego u prijašnjim vremenima; također je činjenica, da danas ima mnogo više bolnica za duševne bolesti nego ih je bilo nekad, a ipak su sve prepune, dok su nekad i

one malobrojne bile nepopunjene; isto tako je poznato, da je u krugu normalnih ljudi barem 10% psihopata, koji obilaze razna psihoterapeutska savjetovališta ili neuropsihijatrijske ambulante, jer se ne snalaze u društvu, bilo da su zbog svojih histeričnih reakcija s njim u konfliktu, bilo da se kao psihoastenici, u utakmici s drugima osjećaju preslabi i zato se odriču društva. Istina je, da kod ovoga ostaje još uvijek otvoreno pitanje, slično kao i kod ustanovljenja porasta oboljenja od raka, da li je to stvarno povećanje tih bolesti u poređenju s ranijim vremenima, ili je to samo savršenija dijagnoza, jer poznajemo bolesti bolje nego prije; i da je povrh toga danas upućivanje u bolnicu (hospitalizacija) za pojedine anomalije (duševne ili tjelesne) mnogo običnije i zato češće nego u ranijim vremenima, kad su čovjeka slali u bolnicu tek kad su vidjeli, da nema nikakve pomoći, da »ne umre kod kuće«, ili (u slučaju duševnog oboljenja) da koga ne ubije. Ipak je to samo kritičko metodička pomisao, jer svi znaci govore, da se ne radi samo o boljem poznavanju (ili dijagnozi) bolesti, niti samo o većoj, odnosno češćoj hospitalizaciji, nego o stvarnom porastu tjelesnih i duševnih bolesti, anomalija i tegoba, koje ranije vrijeme nije poznavalo. Sve to ustanovljujemo danas uprkos svoj preventivi u zdravstvu i takozvanoj mentalnoj higijeni, koja znači neku preventivu u duševnom zdravstvu. Taj trojni vidik, po kome mjerimo porast duševnih poremećaja najbolji nam je putokaz za pitanje, u čemu treba tražiti glavne uzroke ovih pojava. Uzroci su bezbrojni. Budući da se simptomi u svakom individuu skupljaju u posebne sindrome, analiza te etiologije nije laka. Ako ih gledamo u sintetičkom pregledu, možda bismo ih najbolje koordinirali u pet glavnih skupina.

1. SILNI TEMPO ILI DINAMIKA savremenog života. Posljedica ove izvanredno pojačane dinamike savremenog načina života poznate su »manager« — bolesti, tipične za sadašnjost, nepoznate u prošlosti, a koje su ujedno tjelesne i duševne. Uzrok ovog naglog tempa i izvanredne dinamike jest u industrijalizaciji. Kad je čovjek pognao stroj, mora nehotice i sam slijediti njegov tempo. Onda, kad je stroj počeo raditi umjesto čovjeka, mora čovjek sam s jednakom gvozdenom zakonitošću služiti i posluživati stroj. To se stupnjevito pojačavalo u tri industrijske revolucije: toplinskoj (parna lokomotiva), električnoj i atomskoj. Otkad je eksplodirala prva atomska bomba, čovjek, se sam također nalazi u stalnoj opasnosti katastrofalne eksplozije, i to kao pojedinac i kao društvo, u tjelesnom i duševnom pogledu. Tako se opet nalazimo pred svojevrsnom dijalektičkom razvojnom napetošću, pred paradoksima, koji su tragična posljedica čovjekova »stvaralačkog duha«.

Taj geometrijsko progresivni, revolucionarni tempo života i rada čovjek ne podnosi bez štetnih posljedica za svoju tjelesnu i duševnu ravnotežu. Zbog stroja, koji se posvuda i sve se više nameću između čovjeka i prirode, pomiču se i nalaze u sve većoj dinamici i sve druge stvari oko čovjeka, i s tim se iz osnova pomiču iz nekadašnje statike u dinamiku i svi osnovni čovjekovi odnosi prema okolini, u kojoj živi i radi. I tek u ovoj razmahanosti, koja od čovjeka zahtijeva daleko više tjelesnih i duhovnih snaga i izdržljivost, pokazuje se, što čovjek doista može, a posebno se brzo pokažu granice njegove izdržljivosti. Pri tome se čovjeku događa slično kao i stroju, iako je nosilac ne samo tjelesnih nego i duševnih i čisto duhovnih sila. Dok stroj miruje, lako čini najbolji dojam i ne možemo znati, što je sve kadar, tek kad ga pokrenemo, možemo otkriti, kakve su njegove odlike i mane — i da li ima — možda kakvu »tvorničku pogrešku« u samoj izradi.

Svaki čovjek dolazi na svijet obično s većom ili manjom »tvorničkom pogreškom«, koja možda cijeli život ne dolazi do pravog izražaja, i nikada je ne osjetimo, ako živimo u mirnoj svakidašnjici, bez posebnih uzbuđenja i stalnih jakih živčanih napora. Taj punctum minoris resistentiae pokaže se kao zapreka, kriza i s vremenom tek kao bolest, ako nas život tjera u prekomjernu dinamiku. Tako se počinje javljati nervoza, nemir i osjećaj nesigurnosti, koji svakoga tjera prekomjerno u onom pravcu, koji mu određuje njegova »tvornička pogreška«: jedan se razvija u hipohondra i depresiju, drugi naprotiv u manijačku bezobzirnost, agresivnost i kriminal, treći opet u shizofreničko rastrojstvo razuma, kod ponekoga nastupi »kratki spoj« u obliku samoubojstva. Kod većine se svi ti duševni ispadi iz ravnoteže javljaju kao posljedica tjelesnih bolesti: ulcus, carcinom, srčani

infarkt, diabetes itd. Za današnjeg je čovjeka spoznaja, da je tjelesno bolestan i da zbog toga ne će izdržati utakmicu života te da ne će ostvariti svoj životni plan, pravi handicap, prava zapreka koja ga sakati ne samo tjelesno nego i duhovno.

2. Ta naglost i dinamika industrijaliziranog života, koja je čovjeka uvela u nemilosrdnu utakmicu sa strojem i njegovom stvaralačkom moći, ima za posljedicu i promjenu duševne strukture savremenosti: današnji čovjek živi u paroksističnoj napetosti međusobnog takmičenja. Misao na takmičenje za današnjeg je čovjeka značajna i sudbonosna. U njoj nalazi Adlerov »osnovni nagon« za samouvažavanjem svoju najbolju potvrdu. Sportske utakmice samo su najočevidniji primjer takmičarskih misli i usmjerenosti današnjeg vremena. Uistinu je takmičarski duh u pozadini cjelokupnog savremenog života i bića. Ako jedan čovjek kupi auto, želi ga imati i njegov kolega. Ako sin zida kuću, želi i njegov brat imati novu kuću. Ako studira susjedovo dijete, zašto ne bi i naše postiglo istu izobrazbu; i tome slično. Ako je moj drug prodao stari auto i kupio najnoviji tip, zašto bih ja bio iza njega? Ljudi nisu ni svjesni, kako stalno, ne samo na sportskim terenima nego i u svakidašnjim stvarima, broje jedan drugome — golove! Ne samo mjesečne plaće nego sve je raspoređeno po takmičarskim tačkama, tako da se tip čovjeka s nekadašnjom konzervativnom mirnoćom, samodopadnošću i skromnošću, sasvim izgubio.

Moramo priznati, da u takvim utakmicama postoje u osnovi dobre crte. Analiziramo li, naime, komponente života i njegovu djelatnost u prošlim vremenima, od pradavnine do danas, vidimo, da je duh sportskog takmičenja dijete civilizacije i da se razvija uporedo s razvojem civilizacije. Životno takmičenje postojalo je i nekad ali što više gledamo natrag u povijest i pratimo je do pradavnine, tim više nam se pokazuje kao bezobzirna, međusobna borba za opstanak, to, što je imao pred očima i Ch. Darwin. Strogo uzevši, na liniji čovjekovog razvoja rat i sportska takmičenja kreću se u obrnutom razmjeru: što se više razvija sportski duh takmičenja, to više se gubi borbeni duh ratovanja. Zato ja u treći, atomski rat ne vjerujem, odnosno ne bojim ga se. Ratovi s porastom civilizacije postaju

anakronični. Uvjeren sam da će doći vrijeme, (možda tek poslije više tisućljeća) kad će ljudi svu svoju »atavističku« borbenost iživljavati isključivo u međusobnim takmičenjima, a ne u međusobnim ratovima. Nacionalna, evropska i svjetska prvenstva i šampionati svih vrsta već su danas indeks za razvoj u tom smjeru. Ali je upravo zato taj razvoj danas u onom stanju, koje za čovjeka znači pravu krizu njegove ličnosti. Jedna od takvih, kritičnih crta, koje su izraz jednostrano stupnjevanog takmičarskog duha jest izrazita častohlepnost današnjeg čovjeka.

Današnji je čovjek bolesno osjetljiv za svoju čast. Čovjek se u svom takmičarskom nagonu i misaonosti ne takmiči samo za prvo mjesto u stvaralaštvu, što može, već iza svega toga stoji on sam — njegova čast. Takmičenje u plaći, imetku, zadnjoj marki automobila, i sto drugih stvari, uistinu je takmičenje među pojedinim osobama njihovoj vrijednosti pred drugima, utakmica međusobne časti. I to je u svojoj jezgri dobra osobina, koja razveseljuje: s civilizacijom, tj. s tehničkim napretkom i podizanjem materijalnog standarda života, mora se sasvim prirodno, bar u jednakoj mjeri razvijati i standard osobnog čovjekova dostojanstva, to jest osjećaj za ličnu čast. Zajedno s osjećajem za tjelesnu čistoću mora u još intenzivnijoj mjeri rasti i osjećaj za ličnu duhovnu čast. Svakako to sve ima i porazne posljedice za čovjekovo duševno zdravlje i ravnotežu. Kao što se na sportskim terenima na takmičenjima često događa, da ljudima uzavre krv te izgube rasuđivanje i upuštaju se u nesportske obračune (međusobno se tuku, prepiru itd.) slično se događa i u svakidašnjem životu; posljedice vidimo u bezbrojnim histeričnim ispadima, psihopatološkim pojavama različitih oblika; razvijaju se kverulantski tipovi, muče ih anankastične fobije, zla savjest počinje ih goniti u obliku raznih hipohondrija i skrupuloznosti, nadošlih fiksnih ideja itd. Pri ovakovim mislima česta su pojava i ideje o veličini: po ulicama i javnim lokalima susrećete ljude s odlučnim izrazom lica i uzvišenim pogledom; mnogi su prije ili kasnije primorani da traže pomoć u psihijatrijskoj klinici. Ne smijemo zaboraviti, da velika častohlepnost, taj čisto lični izraz takmičarskog duha, ne podnosi ni jedan veliki poraz; neuspjeh takvim ljudima može biti takav potres (»šok«), da si iznenada oduzimaju život, jer »sramotu« ne podnose. I u ovome se otkriva

zanimljiv paradoks savremenog čovjeka: s jedne strane očito gubi nekadašnju istinsku etičku brigu za svoju čast i ne pozna više pravu »etičku« sramotu (zamjenjuje krepost s grijehom), a s druge je strane upravo bolesno osjetljiv za čast tamo, gdje ju je već davno pogazio.

3. Uporedo s dinamikom industrijalizacije i s duhom takmičenja raste i *težnja za uživanjem svega pod svaku cijenu*. Zapravo je ta težnja za uživanjem izraz tehnički krajnje racionalizirane, u dinamično labilnoj ravnoteži zanjihane osjetne čovjekove naravi, koja, u stalnoj težnji za što boljim iskorišćavanjem stvaralaštva, pokušava neprestalno i svuda, iz svake stvari sa što manjim naporom izvući za sebe što veći užitak. Uspon standarda koji omogućava industrijalizacija atomskog doba, zapravo je samo racionalno iskorištavanje Ostwaldova energetskog aksioma u cilju što veće udobnosti i ugodnosti: *uvijek i svuda uz što manju potrošnju energije postići veći užitak*. Tako bismo mogli izraziti subjektivnu stranu savremene tendencije za dizanjem životnog standarda uz pomoć racionalizacije i mehanizacije života. Zato opažamo zanimljivu pojavu, da je za porast životnog standarda, pored materijalne i tehničke osnove, potreban i porast naobrazbe, jer gdje nema odgovarajućeg obrazovanja, tamo uopće nema potrebe za dizanjem standarda. Subjektivna potreba za višim standardom, tj. za većom životnom udobnošću integralna je sastojina svakog standarda. Ta subjektivna potreba za boljim životom opet je posljedica izobrazbe, razuma, tj. »racionalizacije«. Nenaobražen čovjek može imati ne znam koliko novaca, ali ne osjeća potrebu ni za radijem, ni električnim osvjetljenjem, a još manje za strojevima, koje bi elektrika pokretala; niti za boljom cestom, a stoga dakako ni za automobilom. Ta »potreba«, želja za poboljšanjem ili što razumnijim formiranjem žvota, za savremenog je čovjeka sudbonosna. Budi i pojačava želju za udobnošću u nedogled. Dok ide za tjelesnim udobnostima i s njima više ili manje hedoničnim aspektom, nalazmo se i kod civiliziranog čovjeka i njegova standarda još uvijek na istoj osnovi i u okviru istih zakonitosti, koje se javljaju i kod svake primitivne težnje za hedonističkim užitkom: što više ima, više želi imati; što više pije, više žeđa; s jelom raste apetit i slično. Što je čovjek civiliziraniji, što racionalnije zna iskoristiti život, to je i pri postizanju

i iskorišćavanju užitaka rafiniraniji, snalažljiviji i nezasitniji. Sjetimo se pri tom samo savremene kontracepcije, da ne spominjemo bezbroj drugih sredstava za porast užitaka. S time se svakako pojačava i subjektivna nezasitnost, nestrpljivost i živčana napetost. Promislimo samo, do kakvog paradoksa čovjek dolazi kod iskorišćavanja dopusta, kako bi imao »što više od njega«. U tu svrhu se upušta u razne sportske igre i zabave, koje zahtijevaju golem tjelesni i nervni napor, tako da je poslije dopusta umorniji nego prije. Da bi »uživao« u slobodnoj prirodi, priključi automobilu pokretnu kućicu i s njom se vozi na hiljade kilometara sa sjevera na jug; pri tome i ne pomisli, koliko živčanog napora iziskuje ta oprezna vožnja, koliko briga, spremanja, straha pred karambolom itd. Istina je ipak, da je način civiliziranog života, takav da odmor zahtijeva za promjenu nešto tjelesnog (mišićnog) napora, zato je sport i njegov napor, kao odmor od umskog rada i pomanjkanja tjelesnog rada, potpuno prirodna kompenzacija, ali kod svih savremenih načina zabave, sporta, odmora i užitaka troši čovjek previše nervne energije, što se često osvećuje. (Ovu sam misao razvio u svojoj Psihologiji rada, 1951).

Tako današnji čovjek u toj svojoj težnji za ekonomičnijim iskorišćavanjem užitaka »svuda i pod svaku cijenu«, doživljava pravu suprotnost: *frustraciju težnje za užitkom*. Izraz frustracija je u savremenoj psihologiji novi terminus technicus, koji su uveli engleski govoreći psiholozi, što nije slučajno: nastao je tamo, gdje je standard najviši i gdje je također paralelna težnja za što višim standardom, najintenzivnija. Frustracija raste uporedo s intenzivnošću težnje za užitkom. To bismo u krilatici mogli ovako izraziti: najviše karambola doživljava onaj, tko najviše i najbrže vozi, a ne onaj, koji uopće ne osjeća potrebu da uđe u auto ili avion. Frustracija ima za posljedicu, da čovjek postaje ogorčen, pesimista, nepovjerljiv i zato češće i osvetljiv, što može prijeći i u agresiju. Zato je zanimljivo promatrati Amerikance kako odgajaju djecu: sve im dopuštaju, ništa im ne brane, samo da se u nježnu dječju dušu ne bi usadilo gorko čuvstvo frustracije. Frustracija je pravi bau-bau za američke psihologe i pedagoge. Ovo mišljenje već jako preplavljuje i Evropu. U frustraciji gledaju opravdano jedan od glavnih uzroka duševnih kriza, patoloških ispada, defetizma i samou-

bojstava. Ali premalo su svjesni, da se u slučaju frustracije užitaka nalazimo u začaranom krugu (circulus vitiosus).

4. Jedna od najčešćih frustracija težnje za užitkom jest ljubavni konflikt i to u braku ili porodičnom životu i izvan braka. Iako ljubavni konflikti spadaju u najopćenitije pojave, koje su neovisne o kulturnom stupnju čovjeka, ipak ih savremeni nemir (tempo), zahtjevi i lična osjetljivost, koje smo ocrtali u prvim trima tačkama, još više pojačavaju. Ovim činiocima treba dodati još jedan, koji je specifičan za ljubavne konflikte i karakterističan za današnjeg čovjeka: to je krajnja liberalizacija ljubavnih osjećaja od etičkih normi i obaveze. Slobodna ljubav prije braka, u braku i za vrijeme braka, samo je lijepa, zvučna fraza, napose ako je istovremeno potkrijepimo srednjevjekovnom konzervativnošću zastarjelih etičkih pogleda: u njoj čovjek mnogo prije i mnogo češće doživi frustraciju svojih čuvstava, razočaranje nad samim sobom i nad drugima, te višestruko zapletene konflikte, koji vode do živčane iscrpljenosti, različitih ispada, ili čak do zločina, često i do neočekivanih samoubojstava, u kojima zalutali čovjek traži »spas«. Previše je o tome opširnije govoriti, jer sam život najrječitije o tom svjedoči.

5. Iza svih tih pojava pred savremenim čovjekom obično zja ponor egzistencijalne frustracije: svijest, da njegov život nema više nikakva smisla. Mnogi ljudi u takmičarskoj trci za uspjehom, čašću i užicima postaju sve svjesniji egzistencijalnog vakuuma, praznine u koju tonu s bolesnim depresijama i rastućim nemirom. Zapravo je to posljednji stadij svake životne krize, gdje čovjek ili poludi ili izvrši samoubojstvo; bolesni osjećaj i strah od besmislenosti, odnosno neostvarenja težnje za smislom svog opstanka. I seksualna frustracija izvire iz neke egzistencijalne frustracije, koja je u pozadini.

Temeljni uzroci današnje tjeskobe čovječanstva

Najstrašniji je nedostatak smisla života, koji osjeća čovjek s visokim standardom života. Nalazi se doslovce pred protuslovljem: što je veća udobnost života, to manje ima smisla. Tako smo ujedno dali odgovor na pozitivno formulirano pitanje: kako danas unijeti u čovjeka mir i radost? Odgovor je jednostavan baš stoga, jer je rješenje tako teško: dati, odnosno očuvati čovjeku smisao života: ili negativno rečeno: očuvati čovjeka od frustracije volje za smislom života. Još drugačije bismo mogli izraziti ovaj odgovor: čovjek će biti sretan i miran, ako bude sa standardom života uporedo rastao standard ličnosti, što će reći, kad bi se sa standardom materijalnog blagostanja u istoj mjeri razvijao i standard duhovnog zadovoljstva; ako s napretkom civilizacije bar jednako napreduje i kultura; prva je stvar tehnike, a druga problem srca, prva je vanjska a druga čovjeku imanentna. Na važnost »dostojanstva ličnosti i njenog skladnog usavršavanja« pri tehničkom napretku upozorava i papa Ivan XXIII u inauguralnom govoru na drugom Vatikanskom koncilu. Tu međusobnu uzročnu povezanost materijalnog blagostanja s razvojem ličnosti možemo još dublje uočiti slijedećom analizom. Za tehničko civilizirani, materijalni standard života potrebne su prije svega dvije stvari: materijalno blagostanje (sredstva za život) i naobrazba. Prvo je problem materijanih dobara, a drugo problem duha. Kod životnog standarda obično se misli samo na prvo, kao da se gomilanjem materijalnih dobara diže i standard. To, ipak, nije istina. Za porast žvotnog standarda potrebna je također čovjekova lična potreba, za njim. Ovu potrebu doživljava čovjek to više što je obrazovaniji. Gdje nema dovoljnog obrazovanja, usprkos svom materijalnom bogatstvu, neće se podići životni standard. Povijest i svakidašnjica pružaju nam bezbroj ilustracija. Ali i kad uzmemo bogatstvo iz zemlje potreban je još uvijek neophodni stupanj obrazovanja i lične kulture, da čovjek osjeti potrebu te materijalna sredstva upotrijebi u svoju korist, za porast svoga ličnog blagostanja. Poznata je pojava, da priprosti čovjek za sebe mnogo više štedi i »ne zna« sebi štošta priuštiti, dok obrazovaniji sve potroši, jer ne vidi vrijednost u novcu i materijalu, već u ličnoj upotrebi, koja mu povećava životne udobnosti. Zato je isto tako značajno, da se raspolaganje čekovima, uputnicama, zajmovima, plaćanje u ratama slično počelo razvijati tek u zadnje vrijeme uporedo s porastom životnog standarda, i da još danas priprosti čovjek, koji je vezan za »naturalnu« privredu, radije čuva novac u čarapi nego da si kupi potrebnu odjeću i uredi za sebe bora-

vište dostojno čovjeka. Što je viša opća naobrazba, to više sam čovjek osjeća potrebu, da podigne način svog života na što višu civiliziranu razinu, da pri ugodnostima, koje mu civilizacija nudi, sam ima što većeg udjela.

Uporedo s tom analizom možemo analizirati i komponente »standarda ličnosti«. I ovdje su potrebne dvije stvari: blagostanje i obrazovanje. Sad blagostanje označava duhovna dobra i ono je istovjetno sa zadovoljstvom, mirom i srećom; a obrazovanje znači ovdje pretežno kulturu srca, karakterno i etičko oblikovanje, formaciju ličnosti (naravno to uvijek uključuje određeni stupanj umske obrazovanosti). I ovdje naobrazba formira ili oblikuje i ujedno usrećuje ličnost, pruža joj to, što podrazumijevamo pod širim pojmom blagostanja. Obrazovanje ili formacija ličnosti sastoji se prvenstveno u tome, da čovjeka aksiološki ili vrednosno oblikuje, što je opet moguće samo onda, ako su sve vrijednosti, za koje čovjek treba da se oduševi, zalaže i ostvaruje ih, također pravilno koordinirane i konačno sve zajedno subordinirane nekoj zajedničkoj, najvišoj vrijednosti, konačnom cilju života i rada, jer su vrijednosti za volju ujedno motiv, cilj i pravac odlučivanja, djelovanja i prestanka.

Lično blagostanje ili zadovoljstvo, u kome je mir i konačna sreća, doživljava čovjek samo onda, kad posjeduje cilj, za kojim teži. Tačnije bismo to mogli reći: kad čovjek vidi cilj svoga života nekako prisutan već u pojedinim vrednotama (radnjama), iako zna, da je ostvarenje konačnog životnog cilja još daleko; što će reći, kad vidi usput u svakom pojedinom događaju posebni smisao s obzirom na konačni cilj života. Smisao znači: da je »s mišlju«, to jest, da je s mišlju na cilj, da je događaj misaono utemeljen, misaono je utemeljen, ako je razuman, razuman je tek, ako je svrsishodan, odnosno usmjeren prema cilju. Tako različitim putovima dolazimo do zaključka: smisao događaja i doživljaja jest u tome, da je cilj života prezentan, nazočan, ostvarljiv u svakom pogledu. Realizacija cilja, u tome je i smisao cjelokupnog rada i nerada, cjelokupnog svjesnog doživljavanja, u tome je i cjelokupno lično smirenje, zadovoljstvo, bez kojega nema ni najvišega, naime doživljaja ili svijesti sreće.

Tako nam analiza etičke formacije ili obrazovanja srca pokazuje, da je u njoj sadržano također i lično blagostanje, mir i sreća.

Savremeni se čovjek upravo u tom pogledu često nađe pred frustracijom smisla: uzalud traži smisao svome radu i neradu. Događa mu se kao svemirskoj raketi: ne vidi cilja, prema kojemu su je usmjerile više sile razuma i tehnike, ne zna čak ni to, je li pravac dobro proračunan, nema li kakve pogreške u lansiranju da možda na koncu ne promaši cilj, ne zna čak da li ima dovoljno pogonske snage da uopće dopre do cilja; ima samo jedno i toga je svjesna: kozmički napredak, svemirski nemir, koji je gura naprijed, tako da mu se ne može oprijeti.

Dati smisao životu jest prema svemu ovome jedan od osnovnih zahtjeva za smirenje, a s time i za usrećenje savremenog čovjeka. Utvrditi smisao života zapravo je definicija nazora na svijet. Imati svjetovni nazor znači vidjeti smisao cijelom svom životu i radu, smisao vidi svakako samo onaj, koji vidi konačni cilj. Zato svemirska raketa koju smo lansirali prema Marsu, nema »nazora na svijet« jer ne vidi cilja. Sad također razumijemo, zašto neki »svjetovni nazor« nazivaju »prikrivenom religijom« (verkappte Religion), jer bi »svjetovni nazor« nekako trebao savremenom čovjeku dati ono, što mu je nekoć davala religija.

Da li odnosi među ljudima postaju sve hladniji ili sve prisniji?

Iz onoga što smo rekli za prvo pitanje, na prvi bi pogled izgledalo, da odnosi među ljudima postaju sve hladniji. Ustanovili smo, naime, da savremeni čovjek gubi smisao za lične i porodične posjete, nema vremena za takozvane čisto lične međusobne odnose, vrlo ga teško nađemo kod kuće i sl. Usput smo utvrdili i to, da današnja porodica postepeno gubi raniju međusobnu povezanost, jer su vrlo rijetko svi članovi kod kuće, jer je težište interesa i glavni smjer djelovanja već od djetinjstva usmjeren na centrifugalnu stranu od porodice u širinu, u otvorene životne krugove javnosti. Djeca se rano odvajaju od roditelja, idu za svojim ciljevima i užicima, čemu ne malo pridonose savremena prometna sred-

stva, avijacija, automobilizam, sportska sudjelovanja, turizam i slično. Tako se djeca roditeljima čuvstveno otuđuju, roditelji opet djeci i bračni drugovi među sobom. U Americi je ta pojava izrazita. Tek u takovu racionaliziranom čuvstvovanju moguće je uopće razumjeti, kako mogu roditelji svoju djecu i žene svoje muževe pustiti da se posvete avijaciji ili astronautici, koje su spojene s velikim opasnostima i rizikom života. U Americi se već izgubio pravi osjećaj žalosti zbog takvih nesreća: ženu, koja plače na vijest, da joj je muž poginuo, fotografiraju za dnevne časopise; kod filmskih predstava gledaoci se redovito grohotom smiju kod čuvstveno dirljivih scena. Kad sam Amerikancima iznio to svoje opažanje kao tipičnu razliku od Evropljana, koji u takvim prizorima iskreno suosjećaju, priznali su, da sam pravilno zapazio. To sve hladnije čuvstvovanje, koje govori da ljudi imaju više osjećaje u »glavi nego u srcu«, značajno je za »poduzetnog« čovjeka, a porast poduzetnosti tipičan je za moderno društvo. Poduzetnost znači u svojoj psihološkoj jezgri bezobzirnu usmjerenost svoga rada i života u pravcu razumski postavljenog plana. Tko je sentimentalan i ima stotine osjećajnih obzira prema sebi i svojoj okolini, taj ne može nikad poduzeti i izvršiti veće planove, koji zahtijevaju otklon od svakidašnjosti i riziko.

Zato bi prvi zaključak bio, da međuljudski odnosi postaju sve hladniji. Ali ovaj je zaključak jednostran, jer ima pred očima prvenstveno samo osjećajnu, više sentimentalnu stranu odnosa među ljudima. Gledamo li, međutim, dublje na međuljudske odnose, dolazimo ubrzo do suprotnog zaključka. Istina, da »toplina« i »hladnoća« međuljudskih odnosa ovisi o stupnju međusobne osjećajne naklonosti, što vidimo posebno, ako imamo pred očima rodbinske ili prijateljske (specijalno erotične) odnose. Ali naše pitanje nema prvenstveno pred očima te najbliže odnose, koji se kod svakog čovjeka ograničavaju tek na mali broj osoba, nego mislimo na takozvane međuljudske odnose u širem čovjekovu društvu, koje prelazi čisto rodbinske i prijateljsko erotične razmjere. Ovdje se prvenstveno razmatra »prisnost« ili »iskrenost« međuljudskih odnosa, koje više puta zamjenjujemo izrazom »toplina«, iako ti izrazi nisu identični, nisu sinonimi.

Kad govorimo o prisnosti ili iskrenosti u međuljudskim odnosima, ne radi se samo o goloj sentimentalnosti, iako ni

to čuvstvo nije isključeno, već o dubljoj povezanosti. Gola je čuvstvenost ili sentimentalnost naime tako dugo nesigurna i nestalna, dok nije osnovana na međusobnom poznavanju i poštovanju. A poznavanje se ne odnosi samo na istinu nego i na vrijednost; i tek kad na drugom čovjeku upoznamo njegovu vrednosnu stranu, kad otkrijemo kod njega »vrednote« (materijalne, estetske, logične, etičke, socijalne, religiozne), tada ga tek počnemo poštovati. Tako p o z n a v a n j e i p o š t o v a n j e č o v j e k a s a d r ž i r a c i o n a l n u a k s i o l o š k u o s n o v u međusobnog odnosa. Svako vrednovanje (procjenjivanje) sadrži pored svoje racionalne psihološke osnove i posebnu osjećajnu ili emocionalnu, tako da teoretičari vrijednosti i psiholozi »vrednovanje« uopće poistovjećuju s posebnim čuvstvovanjem (što racionalistički osnovana tomistička filozofija ne priznaje). Mi postavljamo svoju tvrdnju neovisno o ta dva stajališta, jer u svakom slučaju i poštovanje, koje je posebna vrsta vrednovanja, sadrži ujedno i posebnu emocionalnu ili osjećajnu komponentu, bez obzira na to, da li je mi potom shvaćamo kao esencijalnu ili konsekutivnu.

Čim smo m e đ u s o b n o p o z n a v a n j e ljudi postavili kao psihološku osnovu za međusobno poštovanje, a oboje kao osnovu iskrenih i prisnih međuljudskih odnosa, odmah nam postaje jasno, da prisnost i iskrenost a s njima i povjerenje u međuljudskim odnosima, rastu uporedo s međusobnim poznavanjem ljudi. Ako se ljudi više međusobno poznaju, više znaju jedan drugoga cijeniti i poštovati. P r o c j e n j i v a n j e ima za posljedicu uvijek veće z a n i m a n j e: što više vrijednosti otkrijemo kod drugoga, postaje nam to zanimljiviji. S međusobnim zanimanjem raste i međusobno zbližavanje.

U savremenom društvu baš međusobno poznavanje ljudi stalno napreduje i u budućnosti će sve više napredovati, tako da moramo zaključiti: *savremeno je čovječanstvo na osnovu sve većeg međusobnog poznavanja usmjereno k postepenom međusobnom zbližavanju, a s time i k sve prisnijim, iskrenijim međuljudskim odnosima.*

I postepeno sve veće međusobno poznavanje čovječanstva ima svoje u z r o k e u n a p r e t k u n a u k e i n a n j o j o s n o v a n e t e h n i k e. Njima se naime moramo zahvaliti za savremena komunikaciona sredstva: telefon, telegraf, ra-

dio, televizija, koja nam omogućuju brzo obavještavanje po cijelom svijetu; isto tako njima imamo zahvaliti za savremena saobraćajna sredstva, kao što su automobilizam, avijacija i napokon astronautika, koja sve više pobjeđuje ne samo vremenske nego i prostorne distance među ljudima i događajima u svijetu i društvu.

Posljedica svega toga jest, da danas ljudi jedan za drugoga više znaju i bolje se poznaju, te se zbog poznanstva više zanimaju nego u prijašnjim vremenima. Bez pretjerivanja moramo reći, da današnji osnovac (u višim razredima osmoljetke) poznaje na zemljovidu više geografskih imena, nego prije stotinu godina srednjoškolski profesor zemljopisa.

Ovom međusobnom poznavanju mnogo je pridonio i savremeni sport sa svojim takmičarskim duhom, koji smo već spomenuli na drugom mjestu. Zbog sportskih utakmica zanimaju se ljudi, a napose omladina za bezbroj šampionata diljem svijeta, zbog čega raste poznavanje zemljopisnih podataka, osobito dotičnih zemalja i ljudi. Javlja se međusobna korespondencija mladih, a to se posebno razmahalo kod filatelista, dopisuju se, iako se nikad nisu vidjeli i vjerojatno nikad i neće; iz mnogih takvih dopisivanja uslijede posjete, i dođe čak do braka.

Zbog rastućih i sve udobnijih i bržih prometnih sredstava i veza, sve se više razvija i turizam, kakav prije nekoliko desetljeća uopće nismo poznavali. Turizam opet sam po sebi prouzrokuje sve intenzivnije međusobno poznavanje ljudi različitih naroda i rasa. Poznato je, da se ljudi baš na putovanjima, u avionu i na lađi, gdje putuju s jednog kontinenta na drugi, osjećaju kao jedna porodica koju povezuje svijest zajedničkog odvajanja od svih drugih ljudi, u nekakvu sudbonosnu cjelinu, koja doživljava isti riziko života i ide ususret istom cilju. Predrasude i preziri, koji postoje među narodima, spontano se gube, jer predrasude koje stvaraju provaliju između ljudi, temelje se u velikoj mjeri na međusobnom nepoznavanju.

Nadalje je posljedica industrijalizacije to, da danas ni jedna država i ni jedan narod ne može ostati izoliran u pogledu tehničkog napretka. Imanentna logika industrijskog razvoja naime neophodno zahtijeva, da industrija za svoje proizvode nađe sve širi krug kupaca, da se trgovina industrijskim proizvodima širi sve dalje, preko svih granica. Tako industrija sve više zahtijeva i međunarodne trgovačke i industrijske saveze. Razvijenije države imaju, htjele ili ne, vlastiti interes da se manje razvijeni narodi industrijski podignu i civiliziraju, jer će tek tako njihova industrija naći kod njih kupce. Zato je dobrovoljna pomoć, kojom razvijenije države pomažu manje razvijenije, prvenstveno u interesu samih razvijenih država. Industrijalizacija sama po sebi naizbježno dovodi do međunarodne privrede. Čisto nacionalna privreda, koja bi bila izolirana i ograničena na samo jednu državu i imala kao ideal nekakav »izolacionizam«, kako ga je Amerika branila još do prvog svjetskog rata, pokazala se kao potpuno nemoguća u industrijaliziranom društvu.

Industrijalizacija s imanentnom logikom svoga razvoja na dvostruki način dovodi do sve većeg međusobnog dodira i zbližavanja među ljudima, dakle do neke socijalizacije, ne gledajući ni na kakav »izam«; i to u dvostrukom smislu: prvo, industrijalizacija sama prelazi čisto individualne sile, kako na strani materijalnih (financjskih, produktivnih) sredstava, tako i na strani proizvođača ili samih radnika, s obje strane je potrebna povezanost; zatim i s obzirom na tržište kupaca, koje ne može biti ograničeno samo na područje jedne države ili naroda. Svijet se sve više udružuje u jednu jedinstvenu svjetsku industrijsku privredu i zato si ljudi u toj privredi postaju i nehotice sve bliži. Po cijelom svijetu nose odjeću i obuću iz istih tvornica, istog stila i jednake izrade. Po odijelu i nošnji ne možemo više razlikovati ljude na putovanjima, izuzeci, koje još vidimo, nestaju naočigled, kao zadnji ostaci odvojenih nacionalnih civilizacija. Moramo poći još korak naprijed i reći: i u samoj proizvodnji industrija ili bolje tehnika sa svojim velikim djelima postaje sve više međunarodna stvar. Kod svih velikih poduzeća: gradnje brana, kopanja kanala, isušivanja mora, gradnje dugih naftovoda, u velikim brodogradilištima, da i ne govorimo o poznatim nuklearnim institutima u svijetu, vidimo, da se sakupljaju najbolji stručnjaci i tehničari iz različitih država, da, iz cijeloga svijeta. U budućnosti će biti sve više tako, da nitko, čak ni najveći narod, neće moći tvrditi, da su najveće tehničke tvorevine samo »njegove«. Već danas znamo, da na primjer, izgradnja svemirskih raketa nipošto nije isključiva zasluga samih Amerikanaca ili samih Sovjeta, a još više će

to vrijediti ubuduće. Svijet će biti sve prinuđeniji da se angažira i zajedničkim naporima za prodor u svemir. Jedinstveno društvo Zemnika (ljudi sa Zemlje, pr. prev.) zalagat će se u sve jačoj svijesti svoje povezanosti, da zajedničkim naporom prodre u svemir i po mogućnosti zauzme neki planet i počne takmičenje možda s novootkrivenim Marsovcima.

Sve to istovremeno doživljavamo na području samog znanstvenog istraživanja. I znanost, kao osnova i pobuda za dalje tehničke uspjehe može napredovati, samo ako je međunarodno povezana, što već više desetljeća uspješno ostvaruju međunarodni fondovi i ustanove (npr. Ford, Rockefeller, Nobel itd.) koji stipendiraju i nagrađuju znanstveno istraživalački rad diljem svijeta, ne praveći nikakvu razliku između naroda i rasa: u istom laboratoriju rade ljudi sa svih pet kontinenata.

Posljedica svega toga jest, da se i zaostali narodi skoro revolucionarnom brzinom počinju dizati iz svoje necivilizirane primitivnosti. Još prije nekoliko decenija mogli smo čitati u etnološkim knjigama, da u Africi ima naroda, koji ne znaju sami zapaliti vatru, koji se još nisu oslobodili kanibalskih običaja i slično. Danas se baš Afrika redom diže iz svoje kulturne i političke zaostalosti: svijest o ravnopravnosti zahvatila je te ljude s takovom silom, val zapadnoevropske civilizacije tako ih je preplavio, da se s ljubomornom snagom takmiče s kulturnim narodima, trude se, da ih što prije dostignu; zato se jedan za drugim politički osamostaljuju, da bi im suverenost dala još jaču svijest jednakovrijednosti među narodima. Kod toga je zanimljivo, da na zapad šalju to više omladine na visoke škole, što su svjesniji svoje samostalnosti. Politička nezavisnost o imperijalističkim narodima ne odvaja ih u kulturno-čovječanskom pogledu od Zapada, već ih još više zbližuje. Zato i pozivaju sve više stručnjaka, učenjaka i tehničara, da im pomognu kod velike civilizatorske obnove njihove zemlje. Ako su zapadni narodi prestali odlaziti u Aziju i Afriku kao *kolonijalisti*, sada u sve većem broju odlaze kao tehničko civilizatorski *prosvjetitelji*, što ih upravo u općečovječanskom odnosu neusporedivo više zbližuje.

Pri svemu tome sve se više gubi nekadašnja oštrica vjerskih i konfesionalnih razlika. Vremena, kad su ljudi zbog konfesionalnih razlika ognjem i mačem međusobno ratovali

(npr. tridesetgodišnji rat), postala su valjda zauvijek anakronična. Sve više se u ljude uvlači neko šire ljudsko osjećanje, u kome bi čovjek u bližnjemu trebao iskreno poštovati i njegovu savjest i uvjerenje, koje je po svojem najboljem znanju oblikovao. Uzrok tog preusmjeravanja, povoljnog za iskrene međuljudske odnose, pored političkog momenta, (odvajanje Crkve od države, kojim se pokušava diskretno odvojiti politička zbivanja od religioznih) treba bez sumnje tražiti i u agnostičkoj filozofiji, koja, od Kanta na ovamo, predstavlja podsvjesni zastoj zapadnoevropske misli. Ta agnostička filozofija dovela je zapadnoevropskog čovjeka postepeno do toga, da je rezignirao kod definitivnog dogmatsko-juridičkog rješavanja religioznih i konfesionalnih pitanja, jer, da nitko ne može definitivno dokazati ispravnost svojega i zabludu tuđeg uvjerenja, jedino, što možemo učiniti, jest priznavanje lične iskrenosti u uvjerenju čovjeka, koji drukčije misli i vjeruje. Tako je ipak sudbonosno pogrešni filozofski agnosticizam, pored negativnih posljedica, imao barem to pozitivno, da je na višoj aksiološkoj ravnini, doprinio postepenom ličnom zbliženju ljudi, nakon što im je na teoretskoj osnovi principijelno zatvorio put do spoznaje nadosjetnih istina.

U tom svjetlu moramo gledati i providencijalnu usmjerenost sadašnjeg pape Ivana XXIII, (pisano prije smtri Sv. Oca Ivana XXIII pr. prev.) koji je ideju sjedinjenja svih kršćana postavio baš na tu osnovnu misao: najprije treba zbližiti ljude u međusobnom poštovanju i ljubavi, koja uklanja predrasude, tako da se prvo sjedine ljudska srca, a tek potom bi mogla buduća pokoljenja pristupiti možebitnom rješavanju pravno-dogmatskih razlika. Najprije treba prestati s anatematiziranjem ili osuđivanjem i uvesti kao most (bio je svjestan da mora biti pont — i — fex) iskreni dijalog s ljudima koji drugačije misle i drugačije osjećaju; tek kasnije možemo gojiti nadu u vjersko i konfesionalno jedinstvo. U tome je sekularni značaj preusmjeravanja našeg mišljenja, kako ga je najavio sadašnji papa. U tome se ujedno već vidi i njegov sekularni uspjeh. Ne samo da je dobio svjetsku nagradu za mir, kao najzaslužnija ličnost u zalaganju za mir među svim narodima svijeta, nego su i izrazi zabrinutosti, što ih cijeli svijet pokazuje sada, kad papa leži na smrtnoj postelji, veličanstvena manifestacija ljudi drugačijeg mišljenja

o međusobnom zbližavanju na tako značajnoj osnovi ljubavi. Prvi puta u povijesti bilježimo činjenicu, da za teško bolesnog papu, pored katolika, mole i iskreno zabrinuti protestanti, anglikanci, čak i adventisti i židovske sinagoge, a osim njih čak i poglavari poganskih religija (indijske); i da mu, dapače, »ateisti« porúčuju, da »mole« za njega ukoliko kao takvi to »mogu«. Isto je tako historijska činjenica, koju bi prije petnaest godina svi smatrali nemogućom, da se Staljinov nasljednik zabrinuto telefonski zanima za zdravstveno stanje bolesnog pape, u brzojavu mu želi da što prije ozdravi i dalje djeluje za svjetski mir; i da ga komunističke novine diljem svijeta nazivaju »dragocjenom ličnošću«, koja je najviše učinila za mir, »čovjekom koegzistencije« i slično. Sve ako bi tko u ovim izjavama i htio vidjeti političku pozadinu i prikrivene misli, značaj ovog historijskog događaja se time ništa ne bi smanjio, jer jedno ostaje neosporno: sveopća želja čovječanstva za mirnim stanjem, što će reći sveopća težnja čovječanstva za međusobnim zbliženjem, bez obzira na razlike u mišljenju i vjerovanju. Drugim riječima, odnosi među ljudima teže za što većom iskrenošću i prisnošću, koja u budućnosti neće biti manja nego zacijelo veća nego što je bila u proteklim vremenima.

Kod svih tih pojava međusobnog zbližavanja naroda moramo pomisliti i na rasno biološko zbližavanje. Ne može se mimoići činjenica, da savremeni turizam, privredni, politički, znanstveni, tehnički i filozofski dodiri, izmjena misli, kruženje ljudi s jednog kontinenta na drugi i zajednički rad na bezbrojnim područjima savremene aktivnosti, dovode također do bezbroj mješovitih brakova, gdje se vjenčavaju ljudi ne samo različitih narodnosti već i različite boje i rase. Dođemo li u Ameriku, na prvi pogled nas začudi baš pojava mješavine raznobojnih ljudi na ulicama New Yorka: od najčistokrvnijeg Crnca preko svih nijansa miješanih mulata do čisto bijelog Zapadno-evropejca. Baš pri ovom pogledu čovjeku postaje jasno, zašto je rasna diskriminacija u Americi tako oštra. Amerikanci osjećaju, da u ovoj borbi nisu više u ofenzivi, već samo u goloj defenzivi. Bude li ovaj razvoj išao tako i dalje, polako će se sva bijela rasa pomiješati s Crncima, koji su biološki jači. Ako još imamo pred očima cijeli afrički kontinent, moramo, uslijed sve većeg porasta međunarodnih dodira i već ranije nabrojanih tehničkih i kultur-

nih momenata, očekivati, da će se to međusobno križanje rasa i naroda nezadrživom snagom nastaviti. U toj perspektivi moramo očekivati, da će se čovječanstvo u svom daljem tisućgodišnjem razvoju, tako pomiješati i krvno iskrižati da će se sadašnje razlike između rasa sasvim izgubiti, da neće biti ni pravih Crnaca ni pravih Bijelaca, sve će prijeći u različite stupnjeve mulatske mješavine. To bi ujedno značilo i kraj sadašnjih rasnih diskriminacija, prirodnog otpora i suprotnosti među njima. I u ovoj perspektivi, ne više sekularnoj nego hilijastičkoj, odnosi među ljudima će se postepeno zbližavati.

Svi nabrojani činioci u svim ovim oblicima međusobnog postepenog zbližavanja imat će ujedno kao posljedicu i potrebu za jedinstvenim jezikom. Pokusi sa esperantom i sličnim živim jezikom, koji će morati pojednostaviti sadašnji etimo-
Razlike u narodnosti sve se više gube. Čovječanstvo kao cjelina postaje sve više zov zajedničke civilizacije. Prije ili kasnije morat će se stanovnici Zemlje združiti jednim jedinstve-
nim živim jezikom, koji će morati pojednostaviti sadašnji etimo-
loški pravopis, da bude što pristupačniji svima i da kao »drugi službeni jezik« svih različitih naroda, koji će za sebe doma još uvijek govoriti svoje jezike (kao dijalekte), ne zahtijeva mnogo truda i vremena kod njegova učenja u školi. U toj nivelizaciji potpuno je prirodno, da će se mali narodi izgubiti i stopiti s velikima; od malih će ostati samo još historijska imena za što imamo dosta primjera i iz dosadašnje povijesti (npr. Normani, Lombardi, Švabi, Sasi itd.). Ovo su svakako perspektive dugih tisućljeća. (Stanovnici Zemlje moraju se sjediniti jedinstvenim jezikom, kako bi se zajedničkim snagama mogli sporazumijevati s danas još imaginarnim Marsovcima). Kakav bi smisao imalo zauzimanje Mjeseca, ako tamo gore moramo učiti »tuđe« jezike. Zato će se morati sve više gubiti državne i političke granice, koje još razdvajaju narode među sobom. Ideja Panamerike i Panevrope samo je dalji prethodnik budućeg, recimo konačnog stanja ljudskog društva.

Iako izgleda, kao da moderno društvo s neboderima pokušava stvoriti nove kule babilonske, da bi u težnji za što »višim« standardom pobjeglo svjetskoj poplavi, ipak njegov smjer ide sa svemirskim raketama, proizvodima stvaralačkih sila čovjekova razuma u pravi polet duha, s kojim sve

više pobjeđuje materijalne prepreke prostora i vremena, da skrati ne samo geografske već i osobne distance među ljudima, da tako reći suzi ono, što se nekoć činilo »neizmjernom veličinom« Zemlje, na što manji opseg, da tako otkloni posljedice zidanja babilonske kule, raspršenost ljudi i nerazumijevanje jezika, međusobnu otuđenost i neshvaćanje: ut audiat unusquisque vocem proximi sui, čime će se omogućiti razvoj u pravcu jedinstvenog ideala čovječanstva; gdje se prije ili kasnije, gube sve političke, državne, nacionalne i druge granice i udaljenosti: Eritque arcus in nubibus, et videbo illum . . . (Gen 9, 16).

Imanentna logika tehničko-kulturnog razvoja ide u pravcu jedinstvenosti čovječanstva, koje bi prije ili kasnije trebalo postati jedna porodica. Zato nacionalizmi postaju anakronični. Čovječanstvo se razvija upravo u suprotnom pravcu; daleko od nacionalnog individualizma k postepenom međunarodnom podruštvljavanju ili socijalizaciji života, jer tehnika i znanost sve više prelaze individualne uvjete i snage čovjekova rada i stvaranja. Što više društvo preuzima brigu, breme i rad, koji je prije morao vršiti pojedinac, to će se više pojedinac nesmetano moći razvijati u savremenu ličnost, koja u antagonizmu između individua i društva stoji suvereno iznad obojega, jer uključuje u sebi oboje: individualnost i socijalnost. Iz ovoga neposredno slijedi: što se više pojedinac razvija u razumnu i slobodnu ličnost, to prisniji i iskreniji bit će međusobni odnosi cjelokupnog ljudskog društva.

Kako protumačiti pojavu, da se veliki dio katolički odgojenih djevojaka i mladića teško ili nikako ne odlučuje za brak?

Zapravo ne vidim posebnu aktuelnost ovog pitanja. Istina je, doduše, da i kod nas opažamo tu pojavu, da velik broj, posebno djevojaka, ne stupa u brak ili se kasno (oko 40 godine) udaju, kad već nema pravih izgleda za djecu, ipak statističkih podataka o tome nemam, tako da ne mogu odrediti, koliki je procenat takvih. Čini mi se, da postotak nije tako visok, da bi predstavljao ozbiljniju problematiku.

Uzroke ovoj pojavi tražio bih dijelom u samom katoličkom etosu, a dijelom u našem jednostranom odgoju, u kojem katoličku etiku nehotice malo pretjerujemo; navest ću ih u slijedećim tačkama:

1. Uzrok treba tražiti prvenstveno u našem jednostranom seksualno etičkom odgoju i pastorizaciji. Iako je po katoličkoj moralci sasvim jasno, da grijesi protiv čistoće nisu jedini niti najveći, da su grijesi protiv tijela lakši od grijeha protiv duhovnih vrednota, da su grijesi protiv prvih triju božjih zapovijedi veći nego grijesi protiv ostalih sedam, ipak većina govora, koje svećenici drže pred svojim vjernicima, izgleda tako, kao da je grijeh protiv čistoće zapravo najveći, tako veliki grijeh, da svi drugi grijesi nekako stupaju u pozadinu kao manje opasni. I praksa u ispovjedaonici govori da prosječni ispovjednik, počesto nekako tako postupa, kao da je materia gravis na kraju krajeva samo još materija contra sextum et nonum praeceptum i da kod ispovijedi ex devotione nije materija sufficiens, ako nema bar nešto malo de sexto praecepto.

Posljedice ove poremećene etike, gdje je akcent posve jednostrano i nedovoljno opravdano pomaknut samo na jednu zapovijed, mnogostruke su i savremeni pastoralisti ih sve češće naglašavaju. Jedna od neugodnih posljedica je sigurno i ta, da ona omladina, koja nas još sluša i uzima naše riječi stopostotno za istinu, stiče sve više unutrašnje zapreke, prave inhibicije u odnosu prema drugom spolu i da se u svojim najljepšim godinama drži tako rezervirano — kako im savjetujemo — da uopće ne dođe do ozbiljnih misli na bračni život: ne bira partnera, izbjegava sve i svakoga, koji bi se usudio u tom smislu djelovati na tok njenog života. Posljedica je, da se tako katolički formirani mladi ljudi mnogo kasnije vjenčaju nego drugi. Čim postanu nešto stariji, nailazi i drugi momenat, naime veća opreznost i razmišljanje; poznata je poslovica, koja kaže: »Za to da se tko oženi, mora biti mlad i lud«. Tako se događa: što je stariji, to teže se odlučuje za brak. Dok je bio mlad, još se, u smislu katoličke etike i odgoja, nije zanimao za ljubavne i bračne odnose, kasnije kad je stariji, postaje »mudar« i »oprezan« i stoga se još teže odlučuje.

Kod djevojaka nastupa i poseban faktor: ako se mlada, kad je u »cvijetu« svojih godina, ne zanima za partnera, kasnije ga teže nađe, jer za njima trčati ne može (bilo bi nedostojno), a drugi se za nju manje zanimaju, jer dobiva stalno jače »konkurentkinje« u mlađim djevojkama. Ovu pojavu usput spominjem u Pastoralnoj psihologiji, gdje navodim primjer, kad se profesorica u zrelim godinama, s još uvijek upadljivim tragovima mladenačke ljepote, (bila je ljepotica) tuži, da je usamljena, jer je u mladim godinama slušala odgojitelje, da se još ne smije zanimati za mladiće, sada, kad bi to »već smjela«, nitko je više ne pogleda (osim nekih udovaca ili već promašenih egzistencija).

2. Uzrok bez sumnje leži i u idealističkoj usmjerenosti katoličkog pogleda na svijet i odgoja. Stvarno katolički formirana omladina zato je usmjerena k idealima. To dakako vrijedi još više, kad se radi o ličnim idealima pri izboru bračnog druga, za cijeli život. Što je čovjek idealnije usmjeren, to je doslovce izbirljiviji i više zahtijeva. Svaka pogreška na drugome ga odbija, zato odmah prestaje s dodirom, čim opazi da prijatelj ili prijateljica ne odgovara sasvim njegovim pogledima i zahtjevima lijepog odnosa u bračnom životu. Tu opet vrijedi poslovica: »Tko bira, već probrano nađe«. Takav se kasnije teško odluči i ako se odluči, ponovno prekine odnose, predomisli se, iako su već objavljeni navještaji, da, neki se u svojoj skrupulantskoj pedantnosti i zabrinutosti predomisli još u zadnjem času i pobjegne od oltara. Tko je idealista u tom smislu, stvarno se teško odlučuje za bračni život, jer u današnjem vremenu ličnih ideala nema mnogo, a posebno je sve manje ideala u pogledu mladenačke čistoće i neokaljanog života prije braka i vjernosti u braku. Ako je svaki bračni život u svojoj biti uvijek neki kompromis između svog individualnog i partnêrova života (običaji, prava, sloboda, uzori itd.), onda to napose vrijedi za čovjeka, koji ima visoke osobne ideale. Za takav kompromis se idealista vrlo teško odluči, jer jedna od bitnih psiholoških komponenata svake idealističke usmjerenosti jest njena beskompromisnost.

3. Uzrok ovoj pojavi moramo tražiti i u ovome: što više odgajamo mladež u etičkoj ozbiljnosti, to je manje osposobljavamo za hrabro riskiranje života.

Odlučiti se za bračni život, znači riskirati život. Zato se baš najozbiljniji, idealno i čisto odgojeni mladi ljudi teško odlučuju za brak.

Logika ovog zaključka svakako je jasna. Još jasnija postaje, ako pogledamo stvar s protivne strane. Tko je lakomislen, etički neozbiljan, taj se brzo odluči za brak, ne možda stoga što ima više hrabrosti da riskira, već zato, što je tako površan, da u toj odluci uopće ne vidi rizik. Zato isto tako ne vidi nikakav rizik ni u kasnijem razvodu braka. Tko život uzima etički ozbiljno, a brak napose kao presudnu životnu obavezu taj sa svom metafizičkom ozbiljnošću uviđa rizik, koji leži u odluci za brak.

Želimo li sada zaključiti ove misli i izvesti konsekvence onda je jasno, da moramo jednostrani akcenat naše etike i pedagogike iznova uravnotežiti s pastorizacijom, da ne pretjeravamo s naglašavanjem opasnosti erotičnih i seksualnih zabluda, da s njom ne plašimo omladinu i time joj ne oduzimamo potrebnu životnu hrabrost, koja joj treba za odlučno riskiranje, kad treba stupiti u bračni život. Zato bi konačni zaključak ovog razmišljanja glasio: Uporedo s odgojem u etičkoj ozbiljnosti moramo savremenu omladinu odgajati i u žvotnoj hrabrosti, koja je kadra nešto riskirati jer riskiranje postaje, tako rekavši, geslo atomskog doba, kojim savremena omladina ide iz današnjeg dana u sutrašnji, nasuprot omladini iz prošlog doba, kojoj je bio deal »buržujska sigurnost« ili osiguranje života pod svaku cijenu, koja je i oči svojih konja osigurala s »naočnicama« (Scheuklappen).

Poruka savremenicima i ljudima, čiji se pogledi na svijet bitno razlikuju od naših

U tome ne pravim razlike. Isto bih preporučio svim ljudima ne gledajući na to kakav je njihov pogled na svijet: obratite svoj pogled u beskonačnost. Na mene su neki jednostavni pokusi iz psihologije binokularnog gledanja ostavili trajan utisak, koji mi daje pobudu za dalekosežne asocijacije. Fiksiramo li npr. svoj prst u određenoj udaljenosti i obratimo pri tome svoj pogled u beskonačnost, prst iznenada postaje proziran, njegova masivnost, neprodornost i

neprozirnost blijede i gube se. Pravimo li pokuse s binokularnim stereoskopskim slivanjem predmeta, vidimo, kako pri tome dvije okrugle ploče, svaka s obilježenim središtem, u kome se sijeku dvije tanke koordinatne crte (osi), nekako plove u zraku i jedna se drugoj približuje ili udaljuje, dok se u nekoj tački, kad je naš pogled upravljen u beskonačnost, ne sliju u jednu jedinu sliku, gdje i obje osi padaju u zajedničko središte bez ikakvog odstupanja bilo na apscisi, bilo na ordinati. Dvije odvojene slike se u vidnom kutu, koji je okrenut u beskonačnost, odjednom sliju i postanu jedno, nema više nikakve razlike i nikakva raspršivanja ni nalijevo ni nadesno, ni gore ni dolje.

To zapažanje iz eksperimentalne psihologije samo je prispodoba našeg duhovnog pogleda na svijet. Obrazloženje je slijedeće: Dok gledamo na svijet i stvari u njemu samo u konačnoj perspektivi, u vidnom kutu, koji je usmjeren na blizinu i zadržava se neposredno na predmetima, svijet nam se prikazuje u velikoj raznolikosti. I što je kod ovoga najvažnije: svako oko vidi pojave drukčije, iz drugog vidnog kuta, razdvojene i međusobno različite. Svako oko ima »svoj« pogled na svijet«. Ali to samo dotle, dok je upravljen u blizinu, na neposredno opipljive pojave. Čim usmjerimo svoj pogled u beskonačnost, sliju se svi vidni kutovi u jedan, i sve se pojave, sve njihove boje i pojedinosti sliju u jednu jedinu sliku. Prije smo gledali pojave svakim okom kroz različiti koordinatni sistem, sada se sve koordinate slijevaju u jedno jedino žarište bez ikakvog odstupanja i raspršenosti. Drugim riječima: tamo negdje u beskrajnoj daljini svi se pogledi na svijet spajaju i slivaju u jedinstven pogled, iako se u vidnom kutu usmjerenom na blizinu veoma razilaze i među sobom jako protive. Tko ima svoj pogled okrenut u blizinu, kome je sve konačno, taj teško dolazi do priznanja beskonačnosti; a i onaj, koji priznaje beskonačno biće u svom konačnom vidnom kutu, nehotice ga previše umanjuje i gleda u antropomorfnom svjetlu.

Pored toga: tko gleda stvari u konačnom vidnom kutu, pokazuju mu se one u neprozirnoj i neprodornoj materijalnosti, taj ne može iznad i s druge strane materije priznati ništa drugo, htio ili ne htio, on je materijalista i ateista. No što više čovjek pomiče pogled u beskonačnost, to više mu se neprozirnost i s njom neprodornost i realnost materije rasplinjava i gubi u duhovnost i beskonačnost. A i onaj, tko priznaje duhovni svijet, u suženom, konačnom vidnom kutu, nehotice ga materijalizira, jer si želi sve »predstaviti«.

U tom smislu sam odgovorio svome začuđenom prijatelju, primarijusu dr. Rihardu Jugu, poznatom kirurgu, koji je rado diskutirao u pozi materijaliste i ateiste (iako je redovito išao na misu). Rekao mi je: »Ali ako vi vjerujete u Boga, onda je vaš Bog skoro sasvim drukčiji, nego Bog priproste sestre Genovefe, koja nas dvori kod stola«. Na to sam mu odgovorio: »Imate pravo. I još više ću vam reći. Ne samo, da je moj Bog različit od Boga s. Genovefe, nego je moj Bog sličniji Vašemu nego njenom«. Ovaj odgovor sasvim ga je iznenadio.

Ako počnemo priprostom čovjeku objašnjavati pojam Boga kao opsolutnog Duha, koga ne samo što ne može nego čak i ne smije predstavljati, jer što predstavljamo, već je nešto materijalno i ne može biti Bog, onda mu upravo škodimo, jer mu se čini, da smo mu Boga »rasplinuli« u ništa. Nasuprot treba reći, ako počnemo svoj pojam Boga objašnjavati naobraženom »ateisti«, koji misli da ne priznaje Boga, jer priznaje iza svega svijeta samo neku »prasilu«, nepoznato »nešto«, koje mora biti osnova i razlog svemu zbivanju, onda se odjednom začudi, jer na kraju krajeva nema prave razlike u izražavanju kod jednoga i kod drugoga.

Savremena fizikalno astronomska znanost stvarno je dovela svoje misli do toga krajnjeg konca, u kome se već doista »krajnosti dodiruju«. Otkad je A. Einstein (1905.) dao svijetu revolucionarnu misao, kojom postavlja princip ekvivalentnosti između mase i energije po obrazcu: $E = mc^2$, u smislu koje materija nije ništa drugo nego »energija u smrznutom stanju«, pojmovanje prastanja i početka svijeta preneseno je u sasvim novo svjetlo. Pascual Jordan je na toj osnovi potpuno napustio nebularnu hipotezu i predstavlja si u prastanju materiju još kao nepostojeću. U početku je bila samo energija; materija je po njemu nastala tek nakon pretvaranja energije u masu, u prve elementarne čestice, tim pretvaranjem nastale su i sve druge osnovne veličine: prostor i vri-

jeme. Otada počinje ekspanzija svemira i sve druge promjene u njemu. Ta Jordanova misao, da je prvobitno stanje svijeta energija, iz koje je tek nastala materija, dovodi nas skoro doslovce do pojma izlaženja svjetske mase iz stvarateljske energije, dakle skoro do pojma pravog stvaranja, koje je iz ništa subjekta (ex nihilo subjecti), a nipošto iz nikakve energije ili uzroka.

Tako nas savremena prirodna znanost na osnovu teorije relativiteta, u pitanju o početku svijeta, dovodi do pojma praenergije. Samo zbog jasnoće dodajemo još dilemu: ta energija ili ima ili nema u sebi dovoljan razlog za svoj opstanak. Ako ima, onda je istovjetna s Bogom, ako nema, moramo ići tako daleko unatrag, da dođemo do te praenergije, koja ima sama u sebi dovoljan razlog i po tome je opet identična s Bogom, sve kad bismo i rekli, da nije bog i pisali je malim slovom. Kad smo se našli u perspektivi beskonačnosti, imamo nehotice svi pred očima istu stvarnost: praenergiju ili prauzrok svakog bića i života, pa neka je to jasno tomistički pojmovan ens a se, koji se naziva osobnim Bogom, ili se misli tek na neopredijeljenu Prasilu, koja nema imena, koja je tako reći neizreciva, koju se čovjek ne usudi nazvati i priznati pravim imenom Bog, jer u tom slučaju taj je prividni »ateizam« uglavnom već na istoj ravnini i u sličnoj psihičkoj dispoziciji, u kojoj su se nalazili Izraelci na svom dugom putu kroz pustinju u obećanu zemlju, kad se također nisu usudili zvati Boga pravim imenom Jahve, jer im je bio uvijek nedostupni i neizrecivi Adonaj: »Stetitque populus de longe«.« (Ex 20, 21).

Teizam i ateizam samo su dotle potpuno različiti i nepomirljivi nazori, dok su njihovi binokularni pogledi obrnuti u blizinu svakidašnjih fenomena; čim ih usmjerimo u beskonačnost, gdje nestaje svijeta, njegove konačnosti i suprotnosti, materijalnosti i antropomorfnosti tada se sve više približavaju i konačno sastaju u samo jednoj slici Praistine, Praduha ili Prasile, koja kod prvih dobiva posebno ime Bog, a kod drugih ostaje Neizrecivo. S ovom mišlju dana je o s n o v a z a p r e p o t r e b a n d i j a l o g s a t e i z m o m. »Došlo je vrijeme, da upoznamo smisao ateizma i da se potrudimo i da dođemo s njim u dijalog«, kaže bečki profesor Friedrich Heer, koji se pri tome poziva na B. Pascala, velikog matematičara i kršćanina, koji je u međuvremenu dobio svoje priznanje i na Vatikanskom koncilu po »dijalogu s ljudima koji drugačije misle«.

Prof. Dr A n t o n T r s t e n j a k

[1]ERRATA CORRIGE!

str	red	treba	stoji
33	16 odozgo	nadzora	nazora
34	10 odozdo	naposti	napasti
34	6 -„-	morala	moralno
46	6 odozgo	Atkr.	Otkr.
47	11 odozdo	aelle	a-t-elle
48	7 odozgo	strpenjom	strepnjom
48	18 -„-	aztražili	zatražili
49	7 odozdo	Prsenza	Presenza
56	4 -„-	C.	Č.
62	15 odozgo	podneš	padneš
68	10 odozgo	nardbe	naredbe
73	4 odozdo	ručun	račun
76	15 -„-	očinski veselo	očinski, veselo
80	10 -„-	Izemdju	Između
85	7 -„-	berem	barem
89	7 -„-	U kakav Vas svijet vodi Vaše svećeništvo?	U kakav nas svijet vodi naše svećeništvo?
91	8 -„-	zati	zato
99	20 odozgo	zamolimo	zamolio
116	ovako treba biti složeno zadnjih devet stihova:	O Ti koji jesi i nikada nisi! O daj mi biti mi daj! Da jesam, i samo jesam! Vječno i zauvijek jesam — u Tebi! O Ti koji jesi: biti mi daj!	
133	5 odozgo	nadmoći	nadoći
185	prvo pitanje:	Kakve su danas po Vašem mišljenju teoretske pozicije ateizma u svijetu?	Kakve su danas po Vašem mišljenju pozicije teoretskog ateizma u svijetu?

---

[1]) Opaska

Zbog slagarskih omašaka pravopis i interpunkcija nisu svugdje ostali onakvi kakove ih je stavljao pisac ili uredio lektor. Ovdje su unesene prvenstveno one pogreške koje bi mogle narušiti pravi smisao teksta. Ostale će čitatelj i sam lako uočiti.

str.	red	treba	stoji
197	15 odozgo	rada	reda
199	9 -„-	zemlja	zmije
201	3 -„-	mučimo se	mičemo se
203	2 odozdo	njeh	njih
211	15 odozgo	og	od
217	10 -„-	umiljen	umišljen
232	3 -„-	njgova	njegova
232	9 -„-	nejga	njega
233	3 -„-	Gobriel	Gabriel
234	15 odozgo	nestaju	nestane
318	13 -„-	Baudion	Baudoin

SADRŽAJ

Stranica

PORUKE (onima koji sutra stupaju u svećeništvo, braći svećenicima, suvremenicima, onima »čiji se pogledi na svijet bitno razlikuju od Vašeg«).

Bogata sjajnim i originalnim idejama, vanrednim refleksijama, zapažanjima i procjenama, protkana elementima lijepog izraza, knjiga će nesumnjivo privući i oduševiti čitatelja.

Po namjeni, djelo općeljudsko, imat će svakom čitatelju mnogo toga reći.

Posvećena u isto vrijeme Papi Pavlu VI i »svima onima koji grade današnje vrijeme i postavljaju temelje sutrašnjem«.